

ANKARA ÜNİVERSİTESİ DİL VE TARİH - COĞRAFYA
FAKÜLTESİ YAYIMLARI : 114
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI SERİSİ: 11

Dr. ZEYNEP KORKMAZ

GÜNEY - BATI ANADOLU AĞIZLARI
SES BİLGİSİ (FONETİK)

— Doktora Çalışması —

TÜRK TARİH KURUMU BASİMEVİ—ANKARA

1 9 5 6

GÜNEY-BATI ANADOLU AĞIZLARI
SES BİLGİSİ (FONETİK)

1978
1978
1978

ANKARA ÜNİVERSİTESİ DİL VE TARİH - COĞRAFYA
FAKÜLTESİ YAYIMLARI : 114
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI SERİSİ: 11

Dr. ZEYNEP KORKMAZ

GÜNEY - BATI ANADOLU AĞIZLARI
SES BİLGİSİ (FONETİK)

— Doktora Çalışması —

TÜRK TARİH KURUMU BASIMEVİ—ANKARA

1 9 5 6

Bu tez 25 ve 28 Aralık 1950 de
PROF. NECMETTİN HALİL ONAN'IN başkanlığında
DOÇ. DR. SAADET T. ÇAĞATAY
DOÇ. DR. HASAN EREN
PROF. DR. NECİP ÜÇÖK
PROF. DR. ŞİNASI ALTUNDAÇ'DAN
kurulan jüride savunulmuştur. *

* Fakülte Yayın Kurulu da mayıs 1951 tarihli kararı ile basılmasını uygun buldu. Emegimi değerlendirmiş oldukları için kendilerine teşekkürü borç sayarım.

Ö N S Ö Z

Türlü Anadolu ağızları, Türk lehçe ve ağızları arasındaki önemi dolayısıyla dilimizle ilgilenen bilginlerin dikkatini çekmişse de, yeter derecede incelenmiş değildir. Hele Batı-Anadolu bu bakımdan en az işleneni olmuştur.

Elinizdeki araştırma, Güney-batı Anadolu ağızları üzerine yazılmış bir ses bilgisi denemesidir. Araştırma sınırimız kuzeyde Uşak'tan başlar. Demiryolu boyunca Eşme, Alaşehir, Salihli ve Turgutlu'yu içine alarak, hat kuzeyinde Kula, Gördes, Demirci'den geçer ve daha kuzeyde Manisa'nın Soma, İzmir'in Bergama ilçelerinden Ege Denizine dayanır. Bölgenin doğu sınırı, kuzeybatıda Afyon'un Dinar ilçesinden Muğla bölgesine çizilen bir çizgi ile gösterilebilir.

Sınırlandırma işinde, coğrafi ve idari bölümlenme yanında, bilhassa genel çizgileri ile ağız özellikleri birliği esas tutulmuştur. Bunun içindir ki, Dinar ve Uşak ilçeleri bağlı buldukları Afyon ve Kütahya illerinden ayrılarak bu bölgeye sokulmuş ve çok daha kuzeyde bulunan Soma, Bergama ilçeleri de, aynı görüşle güney-batı sınırına girmiştir.

Eserin ikinci bölümünü teşkil eden ve araştırmalarımıza temel olan malzeme, bu bölgedeki iki araştırma gezisinde tarafımızdan derlenen metinlerle, Ankara Devlet Konservatuarı arşivinde bulunan ve 1938 yılı yazında Dr. Tahsin Banguoğlu tarafından plâğa alınan metinlerden meydana gelmiştir. Gereklikçe yayımlanmış olan eldeki başka malzemedan de faydalanılmıştır.

Malzememiz çoğunlukla okuyup yazması olmıyan, köyünden veya kasabasından dışarı çıkmadığı için de yerli dil özelliklerini temiz bir şekilde koruyan kadınlardan toplanmıştır.¹ Eksik kalan veya o anda tesbit imkânı olmıyan noktalar, o şahısların sonraki konuşmaları ile tamamlanmaya çalışılmıştır.

¹ Plâklardan tesbit edilen metinlerde yukardaki noktaların dikkate alınmadığı görülüyor.

Metinlerin tesbitinde kullandığımız transcription işaretleri şunlardır:

a :

â : kapalı a.

a : ince (palatale) a.

â : yuvarlak a.

b

c

ç

d

ä : açık e.

ε : açık kışa e.

ã : yarı-kapalı e.

e : kapalı e.

ə : ı'ya yakın kalın e.

f

ğ : artdamak g'si (velare).

g : ön damak g'si (palatale).

g̃ : patlayıcı gırtlak g'si (laryngal).

h

ħ

i

ı

ı : incelmış i'ye yakın (palatale) ı.

j

k : öndamak k'sı (palatale).

K : patlamasını kaybetmiş olduğu için g'ye yakın duyulan öndamak k'sı (emplosif).

k̃ : artdamak k̃'sı (velare).

Ḳ : patlamasını kaybetmiş artdamak k'sı (velare-emplosif).

l

l: tonsuz diş ünsüzü (dental) l.

ḷ: dişeti l'si (alveolare).

ḷ_o: tonsuz dişeti l'si (alveolare).

m

n

ṇ: tonsuz diş *n*'si (dental),

ñ: gensel (nasal) öndamak *n*'si.

ñ_o: gensel, tonsuz öndamak *n*'si.

ṇ̃: genzel, artdamak *n*'si.

ṇ̃_o: genzel, tonsuz artdamak *n*'si.

o

ô: kapalı *o*.

o: *ö*'ye yakın ince *o*
(palatale).

ö

p

P: patlamasını kaybetmiş
olduğu için *b*'ye ya-
kın duyulan emplosif *p*.

r

ṛ: tonsuz *r*.

s

ş

t

T: patlamasını kaybetmiş
emplosif *t*.

u

u: *ü*'ye yakın ince *u* (palatale).

ü

v

y

z

' tonsuz gırtlak patlayıcısı.
(laryngal)

- ünlü üzerinde uzunluk işareti

~ ünlüler üzerinde genzelleşme
(nasalisation) işareti

- υ ünlüler üzerinde kısalık (süreksizlik) işareti.
- ikiz ünlü işareti.
- iki kelime arasında bağlantı (liaison) işareti.
- ° ikiz ünlü (diphthong) yapan yarı ünlü işareti.
- >, < kelimelerin yapı bakımından (etymologique) gelişme yönlerini gösteren işaretler,
- ~ ablaut ve substitution işareti.
- '— kendinden sonraki hecenin vurgu işareti.
- ¹ yüksek ton işareti. (işaret yokluğu yüzünden birkaç yerde (/) ile gösterilmiştir).
- ₁ alçak ton işareti.

Metinde r, l, y gibi satır üzerine düşmüş olan ünsüzlerle bazı heceler, boğumlanma bakımından pek hafif duyulan seslerdir. İşaret yokluğu yüzünden bir kısım sesler fonetik karşılıkları ile verilememiştir.

Transcription'da belli usullerden ayrılmamakla beraber, türlü ses değişmelerinin metnin anlaşılmasını güçleştirmesi endişesi ile nokta, virgül gibi işaretleri kullanmayı uygun bulduk. Aynı düşünce ile özel adları da büyük harfle yazdık. Bazı şahıslarda da, fikir bitmeden cümleyi bitmiş gösteren bir tonla konuşma tarzı hâkimdir. Cümle yapısı (syntax) özellikleri bakımından tesbitte konuşanların bu özelliklerini de korumağa çalıştık.

Başka eserlerden aktarılan örneklerde basımevindeki işaret imkânları nisbetinde yazarların kendi çevriyazı sistemleri alınmıştır.

Araştırmadaki ses bilgisi açıklamaları yazı diline kıyaslanarak yapılmış, örneklerin metindeki yerleri parantez içindeki kısaltmalarla gösterilmiştir².

² Parantez içinde (:) ile ayrılan rakamlardan birincisi araştırmanın ikinci bölümündeki metin numarasını ikincisi satırı gösterir.

³ Anadolu karşılaştırmaları sayfa içinde ve daha ince satırlarla yazılmak suretiyle eklemeler şekline sokulmuş, yalnız örnek gösterme hallerinde, örnekler sayfa altındaki notlarla verilmiştir.

Eserde takibettiğimiz çalışma metodu plânımız gereğince öteki Anadolu ağızları ile karşılaştırmalıdır. Fakat, bu ağızlara ait malzeme ve çalışmalar da henüz başlangıç merhalesinde bulunduğundan, karşılaştırmalarımızda adı geçen ağızlar için kesin hükümler vermekten çok defa çekindik. Yahut, "karşılaştırmamız falan kelimelerle" şeklinde yalnız örnekler göstermekle yetinmek zorunda kaldık³. Bölgemizin tek veya pek seyrek örnekler verebilen olaylarında ise, olayı eski ve yeni başka Türk lehçelerinden benzerler bularak belgelemeğe çalıştık.

Ağızlarda kullanılan arapça, farsça v. b yabancı kelimeleri de, değişmelerinde yerli ses bilgisi şartlarına uyduklarından, türkçe örnekler arasında gösterdik ve gerekmedikçe ayrı başlıklar altında açıklamadık.

Bilindiği üzere memleketimizde, pek yeni bilim kollarından biri olan dilbilim alanında henüz yerleşmiş bir terminologie sistemi yoktur. Bu itibarla şimdilik dil çalışmalarında kararlı bir terim sistemi kullanmak imkânsız gibidir.

Bu araştırmada da aşağıdaki esaslar dahilinde hareket edilerek nispi bir terim birliği sağlanmağa çalışılmıştır :

I. A) Mümkün olduğu kadar türkçe terimleri esas almak ve gerektiğince yanlarına lâtince, almanca, fransızca karşılıklarından bir veya ikisini koymak. Bu terimler yabancı dillerdeki karşılıkları çoktandır memleketimize girmiş bulunduğundan, işlene işlene türkçeleri yerleştirilmiş olanlardır.

B) Türkçe terimler arasında, aynı kavramı veren öztürkçe karşılıkları üstün tutmak: 'ünlü', 'ünsüz', 'verme hâli' v.b.

C) Mümkün olduğu takdirde yabancı terimlere türkçe karşılıklar bularak kullanmak: 'İkiz ünlü' (diphthong), 'ünlü ve ünsüz ilişkisi' (prothese), 'hece kaynaşması' (contraction), 'önses (anlaut), içses' (inlaut), 'sonses' (auslaut), 'hece yutumu' (haplologie) gibi.

II. Türkçe karşılıkları olmayanlar için yabancı terimlerden faydalanmak.

Yabancı terimlerin kullanılmasında da :

A) Türk Dili üzerindeki geniş çalışmaları dolayısıyla, daha çok tutunmuş bulunan ve bizim de sık sık başvurduğumuz yabancı dil olması yüzünden şahsan benimsediğimiz almanca terimleri esas almak,

B) Fransızcaları memleketimizde yorleşmiş olan bazılarını da, daha az tanınmış olan almanca karşılıklarına üstün tutmak gibi iki nokta göz önünde bulundurulmuştur.

Sözlerimi bitirirken bir noktaya dokunmadan geçemiyecğim Burada içindekilere kısaca dokunduğumuz şu araştırma, konu edindiği bölgenin fonetik yapısını en ince ayrıntıları ile aksettirmek imkânından henüz uzak bulunmaktadır. Çünkü bu özelliği taşıyan araştırmaların her şeyden önce, hem bölgeyi karış karış tarayarak toplanmış pek bol metinlere dayanılarak yapılması gerekir. Hem de, bazı ses bilgisi olaylarının işitme bakımından türlü kulaklara göre kaygınlık göstermesi dolayısıyla, yanlış duymayı önleyecek teknik araçları gerekli kılar. Bundan dolayı bu gibi araştırmalar, ses bilgisi tesisleri bulunan lâboratuvarlar kurulmadıkça, ne kadar titiz davranılırsa davranılsın yine de yarılmak ihtimalinden kurtulmıyacaktır.

Bu bakımdan araştırmamızda, Güney - batı Anadolu bölgesinin ayrıntılı ve kusursuz bir ses bilgisi yazıldığı şeklinde iddiamuz yoktur.

Henüz bir bilim kolu olarak da, memleketimizde pek çok imkânsızlıklar içinde bulunan böyle bir konuyu ele alışımızdaki çekinmezliğimizin ve bundan doğacak yanlışların, Anadolu dialektologie'si yapısına küçük bir taşçık olsun koymak arzusuna bağışlanmasını dilerim.

Burada, unutamıyacağım yardımlarını gördüğüm pek sayın hocalarım Doç. Dr. Saadet Çagatay'a, Prof. N. Halil Onan'a, Doç. Dr. Hasan Eren'e, Prof. Dr. Necip Üçok'a, kitap vermek suretiyle yardımlarda bulunan Dil Kurumu'na, başuzmanlarından A. Dil-açar'a, plâkları vermek lûtfunda bulunan Devlet Konservatuvarı Müdürlüğüne, araştırma gezilerim için bahşettiği büyük imkândan dolayı Fakülte idaresine, gezilerimdeki değerli yardımları için Prof. Cemal Alagöz'e, Denizli, Aydın ve Muğla illeri milli eğitim müdürlüklerine, Dinar, Çivril ve Nazilli ilçeleri kaymakamlıklarına ve derleme sırasında bana arkadaşlık etmek suretiyle gösterdikleri nezaketten dolayı, dolaştığım yerlerdeki bütün milli eğitim memurlarına, gezici başöğretmenlere teşekkürü bir borç bilirim.

Ankara 1950

Z. Korkmaz

İ Ç İ N D E K İ L E R

	<u>Sayfalar</u>
ÖNSÖZ	V-X
İÇİNDEKİLER	XI-XX
BİBLİYOGRAFYA ve KISALTMALAR	XXI-XXVII
GİRİŞ	XXIX-XL

BİRİNCİ BÖLÜM

SES BİLGİSİ

(Fonetik)

A. ÜNLÜLER (vocalis)

1. § Ünlü çeşitleri	3
2. § Ünlülerin dilin durumuna göre bölümlendirilmesi .	3
3. § Ünlülerin dudakların durumuna göre bölümlen- dirilmesi	4
4. § Ünlülerin çene açısına göre bölümlendirilmesi	4
ÖN MAHREÇLİ ÜNLÜLER.....	5- 7
5. § i ünlüsü	5
6. § ü ünlüsü	5
7. § e ünlüsü ve çeşitleri	5- 6
8. § ö, ve kapalı ö ünlüleri	6
ORTA MAHREÇLİ ÜNLÜLER	7- 9
9. § ı, ı ünlüleri	7
10. § ü ünlüsü	7
11. § ə ünlüsü	7- 8
12. § o ünlüsü	8
13. § a ünlüsü ve çeşitleri	8- 9
GERİ MAHREÇLİ(ARKA) ÜNLÜLER	9-10
13. § â ünlüsü	9
14. § o, ô ünlüleri.....	9-10
15. § u ünlüsü	10
UZUN ve KISA ÜNLÜLER	10-16
16. § Başhca uzun ünlü tipleri	10

17. § Ünsüz düşmesi ile oluşan uzun ünlüler.....	10-14
18. § Hece kaynaşması (contraction) olayı ile meydana gelen uzun ünlüler	14-15
19. § Çift ünlülerin kaynaşması ile meydana gelen uzun ünlüler	16
ASLİ UZUNLUKLAR	16-22
20. § Asli uzunluklar meselesi ve bununla ilgili uzunluklar	16-22
21. § Yabancı kelimelerde uzunluk	22-23
22. § Bazı yabancı kelimelerdeki uzunlukların heceler arasında yer değiştirmesi	23
YARI UZUN ÜNLÜLER	23
23. § Yarı uzun ünlüler	23
KISA ÜNLÜLER	23-24
24. § Kısa ünlüler ve oluşmalarındaki etkenler	23-24
GENZEL (nasal) ÜNLÜLER	24-25
25. Genzel ünlüler ve oluşmalarındaki etkenler	24-25
İKİZ ÜNLÜLER (diphthong, diphthongus)	25-29
26. § İkiz ünlü çeşitleri hakkında	25
27. § Alçalan ikiz ünlüler ve oluşmaları	26-27
28. § <i>ou</i> , <i>öü</i> ikiz ünlüleri	27
29. § Eşit ikiz ünlüler	28
30. § Yükselen ikiz ünlüler	28
31. § İkiz ünlü oluşmasındaki iki fonetik yön	28-29
ÜNLÜ UYUMU.....	29-41
32. § Ünlü uyumunun durumu	29
33. § Türlü kelime ve eklerde dil benzeşmesinin durumu	29-33
33. § 1) Dudak ünsüzlerinin etkisi ile ikinci heceleri yuvarlaklaşan kelimelerde dil benzeşmesi	29-30
33. § 2) Nispet ve iyelik <i>-ki</i> 'lerinde dil benzeşmesi	30
33. § 3) <i>-ikän</i> ve <i>-kän</i> eklerinde dil benzeşmesi	30-31
33. § 4) <i>-läyin</i> zaman zarfı ekinde dil benzeşmesi	31
33. § 5) <i>ilä</i> edatında dil benzeşmesi	31
33. § 6) <i>-ikän</i> , <i>-isä</i> , <i>-imiş</i> şekillerinde dil benzeşmesi ..	31-32

33. § 7) Şimdiki zaman eki <i>-yor</i> 'da dil benzeşmesi.....	32
33. § 8) <i>Hani, hangi</i> kelimelerinde dil benzeşmesi.....	32-33
34. § Yabancı kelimelerde dil benzeşmesi	33-34
35. § İkinci hecelerde yuvarlak ünlü bulunan yabancı kelimelerde dil benzeşmesi	34
36. § Bazı yabancı kelimelerdeki uyum değişmesi	34
37. § Dil benzeşmesinin etkisini kısmen gösterebildiği yabancı kelimeler	34
38. § Ünlü uyumunu bozan etkenler	34-39
1) <i>y</i> ünsüzü	35
2) <i>ş</i> ünsüzü	35
3) <i>ç</i> ünsüzü	36
4) <i>c</i> ünsüzü	36
5) <i>s</i> ünsüzü	36-37
39. § <i>-yor</i> ekinin dil benzeşmesindeki durumu	37-38
40. § Yabancı kelimelerde dil benzeşmesini bozan etkenler.....	38
41. § <i>ğ, k</i> ünsüzlerindeki kalınlaştırma niteliğinin dil benzeşmesine etkisi	38-39
42. § Uyum değişmesi	39
43. § Kelime yavaşmalarında (enkliese) dil benzeşmesinin durumu.....	40
DUDAK BENZEŞMESİ	40-41
44. § İki heceli kelimelerde dudak benzeşmesinin durumu	40
45. § Çekim ve yapı ekleri ile genişletilen kelimelerde dudak benzeşmesi.....	40-41
46. § Bağlantı (liaison) hallerinde dudak benzeşmesi	41
47. § <i>-yor</i> ekinin dudak benzeşmesindeki durumu	41
ÜNLÜ DEĞİŞİMLERİ	41-49
48. § Ünlü değişimlerinin türleri	41-42
49. § UMLAUT	42-45
1) <i>a > ä, e, i, ı, u, o</i>	42-43
2) <i>ä > e, i, ö, o, u</i>	43
3) <i>e > i</i>	44
4) <i>i > ä, ö</i>	44
5) <i>ı > a, e, i</i>	44

6) $o > u$, $ö > ü$	44
7) $u > o$, $ü > ö$	44
50. §. Hece kaynaşmasına uğrayan kelimelerde umlaut	45
51. §. ABLAUT	45-48
1) $a \rightsquigarrow \iota$, \ddot{a} , i	45-46
2) $a \rightsquigarrow \ddot{a}$, ι , i	46
3) $e \rightsquigarrow i$, \ddot{o}	47
4) $i \rightsquigarrow \ddot{a}$, e	47
5) $\iota \rightsquigarrow a$, i , u	47
6) $o \rightsquigarrow u$	47
7) $\ddot{o} \sim \ddot{u}$	48
8) $\ddot{u} \sim \ddot{a}$, \ddot{o}	48
52. §. Ünlü değişimlerinin fonksiyonlarındaki niteliklere göre bölümlendirilmesi	49
ÜNLÜ DÜŞMESİ	49-50
53. §. Ünlü düşmesinin fonetik etkenleri	49-50
1) Bağlantılı (liaison'lu) kelimelerde ünlü düşmesi	49-50
2) Sonseste ünlü düşmesi	50
3) İçseste ünlü düşmesi	50
ÜNLÜ TÜREMESİ	50-52
54. §. Başlıca ünlü türemesi şekilleri	50-52
1) Şimdiki ve <i>-miş</i> 'li geçmiş zaman kiplerindeki ünlü türemeleri	50
2) Fiil cinsinden olmayan kelimelerdeki ünlü türemesi	51
3) <i>-kän</i> , <i>-kan</i> zarf- fiillerinde (gerundium, konverb) ünlü türemesi	51
4) İç ve sonseslerinde çift ünsüz bulunan yabancı kelimelerde ünlü türemesi	51-52
ÜNLÜ İLİŞMESİ (Prothese)	52
55. §. Ünlü ilişmesinin fonetik etkenleri	52
VURGU	53-55
56. §. Müzikal ve nefes vurguları	53
57. §. Nefes vurgusundan kaçınan ekler	53-54

58. §. Kelime vurgusu	54
59. §. Kelime vurgusunun heceler arasında yer değiştirmesi	54
60. §. Yabancı kelimelerde vurgunun heceler arasında yer değiştirmesi	54-55

B. ÜNSÜZLER

(Consonans, consonante)

61. §. Ünsüzlerin bölümlendirilmesi	56
62. §. <i>d, t, n</i> ünsüzlerinin iki boğumlanma noktası .	57
63. §. <i>ñ, ñ</i> ünsüzleri	57
64. §. <i>l</i> ünsüzü	57
65. §. Gevşek boğumlanmalı ünsüzler	57
66. §. <i>j</i> ünsüzü	57
67. §. <i>g, h</i> ünsüzleri	58
68. §. <i>,</i> ünsüzü	58
ÖNSES ÜNSÜZLERİ	58-65
69. §. Önses ünsüzlerinin fonetik görünüşü	58
70. §. Önseste ünsüz tonlulaşması	58-59
71. §. Önseste tonlulaşmadan kalmış şekiller	59
72. §. Önseste tonsuzlaşma yönsemesi	59-60
73. §. Önseste ünlü ilişmesine uğramıyan yabancı kelimeler	60
74. §. Önseste sızıcılaşma	61
ÖNSES ÜNSÜZ DEĞİŞİMLERİ	61-65
75. §. Önses ünsüz değişimlerinin durumu	61
76. §. <i>b-, p->m-</i>	61-62
77. §. <i>m->n-</i>	62
78. §. <i>v->m-</i>	62
79. §. <i>f->p-, m-; f-~h-</i> substitution'u	62
80. §. <i>t-~ç-</i> substitution'u	62
81. §. <i>s->ç-,ş-; s-~h-</i> substitution'u	63
82. §. <i>ş->s-, ç-; ş-~h-</i> substitution'u	63
83. §. <i>ç->s-, ş-</i>	63
84. §. <i>l-~n-</i> substitution'u	64
85. §. <i>r-~l-</i> substitution'u	64

86. §	<i>g</i> ~ <i>c</i> - substitution'u	64
87. §	<i>y</i> ünlüleşmesi ve <i>y</i> ~ <i>v</i> - substitution'u	64-65
	ÜNSÜZ İLİŞMESİ (Prothese)	65
88. §	<i>h</i> , <i>y</i> ilişkisi	65
89. §	İlişmesiz kelimeler	65
	İÇSES ÜNSÜZLERİ	66-76
90. §	İçseste ikinci unsuru tonlulaşan çift ünsüzler ..	66
91. §	İçseste ikinci unsuru tonsuzlaşan çift ünsüzler ..	66
92. §	İçseste ünlüler arasında tonlulaşma	66-67
93. §	İçseste -ğ-, -g- sızıcılışması.....	67
94. §	İçseste katılığını koruyan -ğ- (-g-) ünsüzü	67
	İÇSESTE ÜNSÜZ DEĞİŞİMLERİ	68-72
95. §	İçses ünsüz değişimlerinin durumu	68
96. §	-m->-b-, -v-, -n-	68
97. §	-f->-v-; -f~h- substitution'u	68
98. §	-t->-d-; -t~,- substitution'u	68-69
99. §	-c->-j- (ç->-ş->-j-)	69
100. §	-ç->-ş-	69
101. §	-j->-z-, -ş-	69
102. §	-ş->-j-	69
103. §	-n~l-, -r- substitution'u	69-70
104. §	-l~n-, -ñ- substitution'u	70
105. §	-r~l-, -n- substitution'u	70
106. §	-g->-y-; -g~v-, -l- substitution'u	70-71
107. §	1) -k->-g-, -y-, -h-, -ğ-	
	2) -k~m-, -, substitution'u	71-72
108. §	-h-, -h~v-, -f-, -y-, -k-, -ğ- substitution'u ...	72
	İÇSESTE ÜNSÜZ BENZEŞMESİ (Assimilation)	72-76
109. S.	İçseste ünsüz benzeşmesinin durumu	72
110. S.	1) -mb->-mm- benzeşmesi.....	72
	2) -mv->-mm- benzeşmesi.....	72
	3) -ml->-mn- benzeşmesi	72
111. S.	1) -ts->-ss- benzeşmesi	73
	2) -zs->-ss- benzeşmesi.....	73
	3) -çs->-ss- benzeşmesi.....	73

	4) -şs- > -ss- benzeşmesi.....	73
112. §	-zc- > -cc-	73
	-zç- > -çç-	73
113.	1) -nb- > -mb-	73
	2) -nd- > -nn-	73
	3) -nl- > -nn-	74
	-ñl- > -ñn-	74
	4) ñm- > -ññ-	74
	5) -nr- > -nn-	74
	-ñr- > -ñn-	74
	6) -ny- > -ñn-	74
114. S. 1)	-ld- > -ll-	74
	2) -ls- > -ss-	74
	3) -ln- > -nn-	75
115. S. 1)	-rs- > -ss-	75
	2) -rl- > -ll-	75
	3) -rn- > -nn-	75
116. S. 1)	-gn- > -nn-	75
	2) -yn- > -nn-	75
117. S.	-kd- > -td-, -dd-	75
118. S. 1)	-hm- > -mm-	75
	2) -ğç- (-hç-) > -çç-	75
119. S.	Kısmi benzeştirme etkisi ile mahreç değiştiren n'ler	76
	SONSES ÜNSÜZ DEĞİŞİMLERİ	76-77
120. §	Sonses ünsüz münasebetlerinin durumu	76
121. §	Sonseste tonsuzlaşma	76
122. §	Sonseste sızıcılaşma	76
	1) -ç > -ş	76
	2) -k > -h	77
123. §	-r, -l ~ -n substitution'u	77
	ÜNSÜZ DÜŞMESİ	77-81
124. §	Ünsüz düşmesinin genel durumu	77
125. §	f düşmesi	77
126. §	t düşmesi	78
127. §	n, ñ, düşmesi	78

128. § l düşmesi	78
129. § r düşmesi	78-80
130. § Düşme merhalesine yaklaşmış ünsüzler	80
131. § y ünlüleşmesi	80
132. § g, k, h ünsüzlerinin ünlüleşip düşmesi	80-81
133. § GEMINATION'da gevşeme	81
134. § HECE KAYNAŞMASI	81-82
135. § HECE YUTULMASI (Haplologie)	82
ÜNSÜZ TÜREMESİ	82-83
136. § Ünsüz türemesi çeşitleri	82-82
137. § Geminatıon'laşma	83
138. § METHATHESE	84
SONUÇ	85-93

METİNLER

Metinlerin derlendiği yerleri gösterir harita	95
MANİSA ve YÖRESİ AĞIZLARI METİNLERİ ..	3-21
Soma, Tarhala köyünden metin.....	3- 8
Soma, Kadıköy'ünden metin.....	8- 9
Soma, Çitfköy'lerden metin	10-12
Manisa, Sancaklı köyünden metin	12-13
Manisa, İğdecik köyünden metin	13-14
Soma, Tarhala köyünden metin (plâktan)	14-15
Alaşehir, Katurlı köyünden metin	16-18
Alaşehir, Sarıgöl köyünden metin	18
Alaşehir, Kaşıkçı köyünden metin	19
Kula ilçesinden metin	19-29
Kula, Tokmaklı köyünden metin	20-21
İZMİR ve YÖRESİ AĞIZLARI METİNLERİ	22-31
İzmir, Çiğli köyünden metin	22-23
İzmir, Günerköy'den metin	23-24
İzmir, Yeniköy'den metin	24-26
İzmir, Karacadağ köyünden (?) metin	26-28

Urla ilçesinden metin	28- 29
Bergama, Çürükbağ köyünden metin	29- 30
Bergama, Yalnızev köyünden metin	30- 31
KÜTAHYA'nın UŞAK İLÇESİ ve YÖRESİ AĞIZ- LARI METİNLERİ	31- 37
Uşak, Selçikler köyünden metin.....	31- 33
Uşak, Umurca köyünden metin	33- 34
Uşak ilçesinden metin.....	34- 37
Uşak, Hasköy'den metin	35- 36
AFYON'un DİNAR İLÇESİ ve YÖRESİ AĞIZLARI METİNLERİ	37- 47
Dinar ilçesinden metin	37- 40
Dinar, Avşar köyünden metinler	40- 42
Dinar, Kazanpınar köyünden metinler	42- 44
Dinar, Kınık köyünden metin	45
Dinar, Alpaslan köyünden metinler.....	46- 47
DENİZLİ ve YÖRESİ AĞIZLARI METİNLERİ ...	48- 74
Denizli'den metinler	48- 52
Denizli, Kadılar köyünden metin.....	53
Çivril ilçesinden metinler	53- 57
Çivril, Demirci köyünden metin	57- 58
Çivril ilçesi Haydar köyünden metin	58- 59
Tavas ilçesinden metinler.....	59- 67
Tavas, Yarangüme (Kalatavas) köyünden metin	67- 68
Acıpayam ilçesinden metinler	68- 73
Acıpayam, Yumrutaş köyünden metin	73- 74
AYDIN VE YÖRESİ AĞIZLARI METİNLERİ	74- 94
Aydın, Karankova köyünden metin	74- 75
Bozdoğan, Ziyaretli köyünden metinler	76- 77
Bozdoğan ilçesinden metinler	78- 80
Bozdoğan, Biresse köyünden metinler	80- 83
Nazilli ilçesinden metinler	83- 86
Karacasu, Çardak köyünden metin	87- 88
Karacasu, Yenice köyünden metinler	88- 91
Karacasu ilçesinden metinler.....	91- 94

MUĞLA ve YÖRESİ AĞIZLARI METİNLERİ	94-102
Muğla'dan metin	94- 95
Muğla, Yerkesik Bucağından metin.....	95- 96
Muğla, Düğrek köyünden metinler	96-101
Muğla, Dirgeme köyünden metinler	101-102
SÖZLÜK	102-128

BİBLİYOGRAFYA VE KISALTMALAR

- Altınay, A. Refik: *Anadolu'da Türk Aşiretleri*, İstanbul 1930.
- (Gaz. I) Aksoy, Ömer Asım: *Gaziantep Ağzı I.* (Gramer: fonetik, morfoloji, sintaks, başka diller ve ağızlarla ilgiler, halk ağzından parçalar), İstanbul 1945.
- (Gaz. II) Aksoy, Ömer Asım: *Gaziantep Ağzı II.* (Deyimler, meşhur sözler, atasözleri, dualar, beddualar), İstanbul 1945.
- (Gaz. III) Aksoy, Ömer Asım: *Gaziantep Ağzı III.* (Sözlük ve kullanılmayan kelimeler), İstanbul 1946.
- Aşmarin., *Thesaurus linguae tschuvaschorum*, Kazan 1928.
Tşeboksary 1929.
- Balhassanoğlu: *Dialecte turc d'Erzurum*, KSz. V. (1904), 126 - 130. SS.
- Balkanoğlu: *Dialecte turc de Kilis*, KSz. III (1902), 261 - 273 SS.
- Balkanoğlu: *Dialecte de Behesni*, KSz. IV (1903), I.
- Bang, W.: *Zur Geschichte der Cutturaleen im Osttürkischen*, SBAW., 1915.
- (TT.) Bang, W.- Gabain, A. von: *Türkische Turfan Texte I - 6*, Berlin 1929—1934.
- (Monogr.) Bang, W.: *Monographien zur Türkischen Sprachgeschichte*, Heidelberg 1918.
- (Kosm.) Bang, W.: *Vom Köktürkischen zum Osmanischen*, Berlin 1919-1921.
- (Brief.) Bang, W.: *Türkologische Briefe aus dem Berliner Ungarischen Institut, fünfter und sechster brief*, Berlin 1930, 1932.
- (Ogk.) Bang, W.- Arat, R. Rahmeti: *Oğuz Kağan Destanı*, İstanbul 1936.
- (SN.) Banguoğlu, Dr. Tahsin: *Altosmanische Sprachstudien zu Süheyl-ü Nevbahar*, Breslau 1938.
- (Gram.) Banguoğlu, Dr. Tahsin: *Ana Hatlariyle Türk Grameri*, İstanbul 1940.
- Bayatlı, Osman: *Bergama'da Köyler: Pınarköy, Narluca, Tepeköy, Yalınzev*, 1944.
- Bayatlı, Osman: *Bergama'da Köyler: Tırmanlar*, 1945.
- (Verbf.) Benzing, J.: *Über die Verbformen im Türkmenischen*, Berlin 1939.

- Benzing, J.: *Noch einmal die Frage der Betonung im Türkischen*, ZDMG. 95. Bd., 2. Heft (1941), S. 300 ve öt.
- Bergsträsser, G.: *Zur Phonetik des Türkischen nach Gebildeter Konstantinopler Aussprache*, ZDMG. 72 (1918), 235. S. türkçe tercemesi: Akkaya, M. Şükrü: *Türk Fonetigi*, İstanbul 1936.
- Böhrling, *Über die Sprache der Jakuten*, St. Petersburg, 1851.
- Brockelmann, C.: *Mitteltürkischer Wortschatz nach Mahmud Al-Kaşgaris Divan Lugat at-Turk*, Budapest - Leipzig 1928.
- Brockelmann, C.: *Zur Grammatik des Osmanisch-Türkischen*, ZDMG. 70 (1916), 185 - 215. SS.
- Brockelmann, C.: *Altosmanische Studien I.: Die Sprache Āşyqpaşas und Ahmedis*, ZDMG. 73 (1919), 1 - 29. SS.
- Buluç, Sadettin: *Anadolu ağızları bibliyografyası*, TM. VII-VIII (1942) 327 - 333. SS.
- (AD.I) Caferoğlu, Dr. Ahmet: *Anadolu Dialektolojisi Üzerine Malzeme I*. İstanbul 1940.
- (AD. II) Caferoğlu, Dr. Ahmet: *Anadolu Dialektolojisi Üzerine Malzeme II*. İstanbul 1941.
- (DİL.) Caferoğlu, Dr. Ahmet: *Doğu İllerimiz Ağızlarından Toplamalar*, İstanbul 1942.
- Caferoğlu, Dr. Ahmet: *Anadolu Ağızlarından Toplamalar*, İstanbul 1943.
- Caferoğlu, Dr. Ahmet: *Sivas ve Tokat İlleri Ağızlarından Toplamalar*, İstanbul 1944.
- (GD.) Caferoğlu, Dr. Ahmet: *Güney-Doğu İllerimiz Ağızlarından Toplamalar*, İstanbul 1945.
- (KD.) Caferoğlu, Dr. Ahmet: *Kuzey-Doğu İllerimiz Ağızlarından Toplamalar*, İstanbul 1946.
- Caferoğlu, Dr. Ahmet: *Orta Anadolu Ağızlarından Derlemeler*, İst. Üniv. yayın. Nr. 346. İstanbul 1948.
- Caferoğlu, Dr. Ahmet: *Anadolu İlleri Ağızlarından Derlemeler*, İstanbul, Osman Yalçın Matb. 1951.
- Collinder, Bijörn: *Reichtürkische Lautstudien (Uppsala Universitets Årsskrift, I)*, Uppsala - Leipzig 1939.
- Collinder, Bijörn: *Gibt es im Türkischen keinen Akzent?* ZDMG. 95, 2. sayı, 305. S.
- Demirtaş, Faruk: *Osmanlılar Devrinde Anadolu'da Kayalar*, Belleten, XII (1948), 47, 575 - 615. SS.

- Demirtaş, Faruk: *Bozulus Hakkında*, DTCF. Dergisi, VII, 1, 29 - 60. SS.
- Dilbilim Terimleri Sözlüğü*, Ankara 1949 TDK.
- Duda, W.H.: *Zu Björn Collinder's Osmanisch-Türkischen Lautstudien*, ZDMG. 94, 86 - 105. SS.
- Erem, Turgut- Sevin Nurettin: *Konuşma Dilimiz*, İstanbul 1947.
- Eren, Hasan: *A. Török Maganhangzovaltakozasok (Türk Vokat Tenavüpleri)*, Budapest 1942.
- Eroğlu, Zekâi: *Muğla Tarihi*, İzmir 1939.
- Essen O. von, *Allgemeine und Angewandte phonetik*, Berlin Akademik Verlag, 1953.
- Foy, Karl: *Das Aidinisch-Türkische*, KSz. I. (1900), 177 - 194, 286 - 307. SS.
- Foy, Karl: *Azerbajğanische Studien mit einer Charakteristik des Südtürkischen*, MSOS. VI (1903), 126 - 193. SS.
- (Gramm.) Gabain, A. von: *Altürkische Grammatik*, Leipzig 1950, ikinci baskı.
- (Mat.) Giese, F.: *Materialen zur Kenntnis des Anatolischen Türkisch I. (Erzählungen und Lieder aus dem Vilajet Qonjah)*, Halle New York 1907.
- Gordlevskiy, V.: *İz nablyudeniy nad turetskoy pesniyu, Etnograficeskoe Obozrenie* (Moskva 1909) LXXIX.
- Gökbel, Asaf- Şölen, Hikmet: *Aydın İli Tarihi*, İstanbul 1936.
- Gökçen, İbrahim: *Saruhan'da Yörük ve Türkmenler*, İstanbul 1946.
- Grönbech, V.: *Forstudier til tyrkisch lydhistorie*, almanca kısaltılmışı: KSz. IV (1903), 229 - 240. SS.
- Gürgenli, Ahundof: *Kemine, Aşkabat* 1940.
- Heffening, W.: *Türkische Volkslieder*, Der Islam XIII (1923), 236 - 267. SS.
- Horn, P.: *Zu Hodza Nasreddin's Schwänken*, KSz. I. (1900), 66 - 72. SS.
- Hulûsi, Şerif: *A. Caferoğlu Anadolu Dialektolojisi Üzerine Malzeme I*, Ülkü XV (1940), 87, 286. S.
- (Stud.) Jarring, Gunnar: *Studien zu einer Osttürkischen Lautlehre*, Lund 1933.

- (Uzb.) Jarring, Gunnar: *Uzbek Text from Afghan Turkestan* (Lund Üniversitesi Årsskrift), Lund - Leipzig 1935.
- Kowalski, T.: *Osmanisch-Türkische Dialekte*, Eİ. IV. 999-1011.
- Kowalski, T.: *Cinq recits de Günei*, RO. II. (1925), 204 - 212. SS.
- Kowalski, T.: *Türkische Volksrätsel aus Kleinasien*, AO. IV (1932), 295 - 324. SS.
- Kowalski, T.: *Karaimische Texte im Dialekt von Troki*, Krakowi 1929.
- Köprülü, M. Fuat: *Oğuz Etnolojisine Dair Tarihi Notlar*, TM. I. (1925), 185 - 211. SS.
- Köylerimiz* (Dahiliye Vekâleti yayımlarından), İstanbul 1933.
- Kúnos, Í.: *Türk Halk Edebiyatı*, İstanbul 1925.
- Kúnos, Í.: *Kisázsiai török nyelvjárások*, NyK. XXII (1892), 1) Brussa - Aydın Vidéke: 113-156, 2) Brussa Vidéke szólások: 261 - 274, 3) Laz dalok: 275 - 284. SS.
- (NHT.) Kunos, Í.: *Nasreddin Hodsza Tréfái* (M. Tud. Akad. kiad), Budapest 1899.
- (Rum.) Kunos, Í.: *Rumelischen Türkisch*, Leipzig 1907.
- (TUV.) Ligeti, Lajos: *Türkçede Uzun Vokaller*, TM. VII-VIII (1942), 82 - 94.
- Littmann, E.: *Ein Räuberhauptmann der Gegenwart*, Berlin 1915.
- Menzel, Th.: *Russische Arbeiten über Türkische Literatur und Folkloristik*, Der Islam IV (1913), 123 - 142. SS.
- Özdem, R. Hulûsi: *Tarihsel bakımdan öztürkçe ve yabancı sözlerin fonetik araçları*, İstanbul 1937.
- (Phon.) Radloff, W.: *Phonetik der Nördlichen Türkspachen*, Leipzig 1882.
- Raquette: *The accent problem in Turkish* (Lunds Üniversitesi Årsskrift. N. F. Avp. cilt 26, nr. 4), Lund 1927.
- (Mani.) Räsänän, Marti: *Eine Sammlung von Mani Liedern aus Anatolien*, Helsinki 1926.
- Paasonen H., *Çuvaş Sözlüğü*, Türkçe tercümesi TDK. İstanbul, 1950.
- Räsänän, Marti: *Türkische Sprachproben aus Mittelanatolien*, 1) Sivas Vil., So. V, 2 (1933), 2) Jozgat Vil. So. VI, 2 (1935), 3) Ankara, Kaiseri, Kırşehir, Çankırı, Afyon Vil. So. VIII, 2 (1936).

- Räsänän, Marti: *Beiträge zur Frage der türkischen Vokalharmonie*, JSFO. XLV.
- Räsänän, Marti: *Über die langen Vokale der türkischen Lehnwörter im Ungarischen*, FUF. XXIV, 246 - 255.
- Räsänän, Marti: *Materialen zur Lautgeschichte der türkischen Sprachen*, Helsinki 1949.
- Solok, Cevdet Kudret: *Türk Dilinde Vurgu Üzerinde Bir Taslak*, Varlık Mec. 136, 138. sayılar.
- Su, Kâmil: *Balıkesir Civarında Türkmen ve Yürükler*, İstanbul 1938.
- Turan, Osman: *Müsameret ül-Ahbar yaym.*, Ankara 1944.
- Uluçay, Çağatay - Gökçen İbrahim: *Manisa Tarihi*, İstanbul 1939.
- Uluçay, Çağatay: *Saruhan Oğulları ve Eserlerine dair Vesikalar*, İstanbul 1940.
- (Gen. Fon.) Üçok Dr. Necip, Genel Fonetik, İstanbul 1950.
- „ „ „ „ Genel Dilbilim Ankara 1940.
- Zajaczkowski, *Kelila i Dimna*, Krakowie, 1934,
- Eİ.: Enzyklopedie des Islam.
- FD.: Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi.
- Fuf. —Finnisch - Ugrische Forschungen.
- Kaş. —Brockelmann C., Mitteltürkischer Wortschatz nach Mahmud Al - Kaşgaris Divan Lugat At - Turk.
- JSFO. —Journal de la societe Finno - ougrien.
- KSz. —Keleti Szemle.
- MSOS. —Mitteilungen des Seminars für Orientalische Sprachen
- NyK. —Nyelvtudomány Közlemények.
- RO. —Rocznik Orientalistyczny.
- TD. —Türk Dili Belleteni.
- TM. —Türkiyat Mecmuası.

YER ADLARI KISALTMALARI

- Acp. : Acıpayam
- Af. : Afyon
- Alş. : Alaşehir
- Amas. : Amasya
- Ant. : Antalya

Ay.	: Aydın
Çiv.	: Çivril
Çor.	: Çorum
Den.	: Denizli
Din.	: Dinar
Dur.	: Dursunbey
Elaz.	: Elâzığ
Erz.	: Erzurum
Erzn.	: Erzincan
Gir.	: Giresun
İz.	: İzmir
Isp.	: Isparta
Kar.	: Karacasu
Kon.	: Konya
Küt.	: Kütahya
Mal.	: Malatya
Man.	: Manisa
Mar.	: Maraş
Muğ.	: Muğla
Naz.	: Nazilli
Niğ.	: Niğde
Or.	: Ordu
Salh.	: Salihli
Siv.	: Sivas
Som.	: Soma
Tav.	: Tavşanlı
Tir.	: Tire
Tr.	: Trabzon
Tok.	: Tokat
Tun.	: Tunceli.
Url.	: Urla
Uş.	: Uşak

ÖTEKİ KISALTMALAR

- a. : arapça
aş. : aşağıdan
Ayr. : Ayrım Uruğu
az. : azerice
bkz. : bakınız
Dünb.: Dünbüllü uruğu
f. : farsça
fr. : Fransızca
ind. : indeks
it. : İtalyanca
Kaç. : Kaçar uruğu
karag.: Karagasça.
Kark.: Karakoyunlu uruğu
kşl. : karşılaştırınız
kaz. : Kazakça
kazn.: Kazanca
kom. : Komanca
md. : madde
osm. : Osmanlıca
özb. : Özbekçe
pl. : plâk
S. : sayfa
SS. : sayfalar.
tar. : Tarançı lehçesi
Ter. : Terekeme uruğu
Trk. : Türkmen uruğu
v.b. : ve başkaları ve benzerleri
v.öt. : ve ötesi
yu. : Yunanca

G İ R İ Ő

GÜNEY-BATI ANADOLU AĞIZLARI ÜZERİNDE BUGÜNE KADAR YAPILAN ÇALIŞMALAR HAKKINDA

Güney - batı bölgesini ilgilendiren araştırmaları Türk bilginlerinin ve müsteşriklerin çalışmaları olarak ikiye ayırmalıyız. Bu çalışmalar, ham malzeme yani metin durumunda olan eserler yahut ses ve Şekil bilgisi açıklamalarını iine alan araştırmalar olmaları bakımından niteliklerine göre de birbirlerinden ayırılır. Yabancı müsteşrikler arasında Giese, Kowalski, Kúnos, Foy, Littmann, Heffening, Gordlevski başlıcalarıdır ⁴. Bunların eserleri lehe ve ağız çalışmalarında ilk el atılacak kitaplardır. Ancak bu eserler hakkında toplu bir hüküm vermek gerekirse, ince ağız çalışmaları için yeter olmadıklarını söylemeliyiz. Çünkü bu eserlerin, bilhassa metinlerin kusurlu olan başlıca tarafları :

1) Kullandıkları fonetik işaretlerinin yeter, bazan da gereğinden fazla olmasına rağmen, tesbit bakımından genel özelliklerden öteye geçememeleri ve bunun bizim için yetersiz oluşudur. Gerekten bir yabancı için herhangi bir ağızın derinliklerine girebilmek her zaman mümkün de değildir.

2) Metin tesbitinde, konuşturulan şahısların iyi seçilememiş olması: Metnin tesbit edildiği yerde ele geçirilen herhangi bir şahıs ihtiyaca yeter görülmüştür. ⁵

3) Metinlerin konu ve tür bakımlarından aksaklık taşıması: Böyle eserlerde masal, türkü, mani, bilmee gibi türler konuşturulan şahsın kesiksiz anlatmasını yahut söylemesini sağlamak emeliyle üstün tutulmuştur. Geri masal ve hikâye metin tesbitlerinde elverişli türlerdir amma, masalarda belirli anlatış ve fiil Şekillerinin tekerrür halinde oluşu, birok değişik ağız özellik-

⁴ Sadeddin Buluç, *Anadolu Ağızları Bibliyografyası*: TM. VII-VIII (1942), 323-334. S.- lere bkz.

⁵ B. Collinder, *Reichstürkische Lautstudien*. Uppsala 1939, adlı esere bkz.

lerinin tesbitine imkân vermez. Bunlar yanında, günlük konuşmalarla, hayat olaylarını aktaran konuşmaların tesbiti pek yerinde olurdu. Türkü, mani, bilmece gibi manzum metinlerde ise, birçok ağız özelliklerinin nasıl kaybolduğu hepimizce bilinmektedir.

4) Herhangi bir yerden toplanan metnin bazan birkaç bilmece yahut maniye inhisar edecek kadar az oluşu: Şüphesiz birkaç örnekten ibaret olan ve başka bakımlardan da yetersiz bulunan metinlerle herhangi bir ağızın ses ve şekil bilgisi niteliklerini tayine kalkışmak veya bu ağızlar hakkında genel bir hükme varmak imkânsızdır.

5) Bu metinlerin birçok yerlerinde doğru duyamamaktan ileri gelen tesbit yanlışlarının bulunması.

Yukarıda adı geçen müsteşriklerin eserleri bölgemizi tam olarak içine alan malzeme veya araştırmalar değildir. Bunlardan K o w a l s k i'nin Polonya dili ile yazdığı *Zagadki Ludowe Tureckie*⁶ adlı eseri, Kosova'dan Urfa'ya kadar türlü il, ilçe ve köylerden toplanmış 141 bilmeceyi içine alan 76 sayfalık bir kitaptır. Tekeli⁷, Kucakköy⁸ ve Dumanlı⁹ köylerinden derlenmiş beş, on bilmece ile bölgemize girer. Eserde ses ve şekil bilgisi özellikleri bakımından enteresan şekiller yoktur.

Aynı yazarın İslâm Ansiklopedisi'ndeki *Osmanisch-Türkische Dialekte*¹⁰ adlı değerli makalesi ise, bütün Anadolu ağızlarının ses ve şekil bilgisi bakımlarından genel olarak incelenmesidir. Bu makaleden ancak karşılaştırmalarımızda faydalanabildik.

W. H e f f e n i n g'in *Türkische Volkslieder*'i¹¹ de Ödemiş, Tire ve Torbalı'ya ait halk türkülerini içine alır. Bu eserde de kayda değer bir özellik yoktur.

G i e s e'nin *Materialen zur Kenntnis des Anatolischen Türkisch I* adlı eserinde Söke yürüklerinden derlenmiş pek kısa birkaç metin

⁶ *Memoires de Commission Orientale des Sciences de Cracovie*, nr. I. yayımlarından.

⁷ İzmir, Bergama, Kınık bucağından.

⁸ Muğla, Yerkesik bucağından.

⁹ Kütahya, Uşak ilçesinden.

¹⁰ El. IV, 999-1002. SS.

¹¹ *Der Islam XIII* (1923), 236-267. SS.

vardır. Bunlar tesbit bakımından boşa atılamıyacak parçacıklardır.

Macar müsteşriklerinden K ú n o s 1) *Türk Halk Edebiyatı*¹², 2) *Kisázsiai török nyelvjárások*¹³, 3) *Nazreddin Hodsa Trefai*¹⁴ adlı eserleriyle İzmir ve Aydın bölgesi üzerine epey malzeme vermiştir. Bunlardan *Türk Halk Edebiyatı*'nda, Aydın ve Ödemiş'ten derlenmiş manzum metinler buluruz. Arap harfleriyle yayımlandığından dolayı bizim için herhangi bir ses bilgisi değeri olmayan bu metinler, genel olarak dil çalışmaları için değil, belki folklor ve halk edebiyatı çalışmaları için değerli olabilir. *Brussza-Aydın Vidéke* başlığı altındaki parçalarda ise, birçok tesbit yanlışları bulunduğu gibi, Aydın'a ait ses ve yapı özellikleri de hemen hemen göze çarpmaz gibidir.

Gelelim en önemlisi olan ve Aydın - Konya arasındaki alanı içine alan NHT. metinlerine: Bu kitabın birkaç önemli noktasına dokunmadan geçemeyeceğiz. Eser hakkındaki görüşlerimizi verirken mecburen F o y'un *Das Aidinisch-Türkische*¹⁵ adlı yazısına da dokunacağız. Çünkü bu yazısında F o y, aydınlatmalarını yaparken NHT. metinlerini esas tutmuştur. Makale hakkındaki görüşlerimiz aynı zamanda K ú n o s'un eserine ait olacaktır.

F o y'un da ele aldığı gibi K ú n o s bir *Aydın ağzı* (*aidinischer Mundart*) terimi kullanıyor¹⁶. Bu terim Aydın'dan Konya'ya kadarki alanda konuşulan ağzları içine alır. K ú n o s çok kere, birbirinden farklı görünüşlerde olan ses ve yapı özellikleri bakımından bazan Orta-Anadolu bazan da Batı-Anadolu ağzları grubuna giren bu geniş alanın topu için *Aydın ağzı* terimini kullanmakla, daha başlangıçta yanlışlığa düşmüştür. Eğer *Mundart* terimini *lehçe* karşılığında kullanmış ise¹⁷, o zaman da, herhangi

¹² İst. 1925.

¹³ NK. XXII (1892), I) *Brussza-Aydın vidéke* 113-156. SS. 2) *Brussza vidéke szólások* 261-274. SS. 3) *Laz dalok* 275-284. SS.

¹⁴ ESK. XVII. (1899).

¹⁵ Karl Foy, *Das Aidinisch-Türkische*: KSz. I. (1900), 177-194, 286-307. SS.

¹⁶ KSz. I. (1900), 177. S. deki 2. nota bkz.

¹⁷ Çünkü, K ú n o s'un bu terimi türkçe'ye *Aydın lehçesi* şeklinde de çevriliyor. Bu yüzden bazı çalışmalarda "Aydın lehçesinin İzmir veya Manisa ağzına ait bir plâğın tetkiki" gibi yanlış ifadelerle rasyyoruz: Türk Dili ve Edebiyatı Enstitüsü Kitaplığındaki 19 ve 24 sayılarda kayıtlı öğrenci tezlerine bkz.

bir lehçe karakterinden uzak olan ve yalnızca türlü ağız ayrılıkları ile birbirinden ayrılan bu yakın bölgeleri birleştirerek Anadolu lehçesi içinde ikinci bir lehçe göstermekle de yanlışlığa düşmüş oluyor.

Sonra, tesbit işinde türlü metinlerin nerelerden alındığı da bildirilmemiştir. Şu metin bizim bölgede Aydın ve yöresi ağızlarına aittir diyemiyoruz. Bunun için biricik ayrıcımız metnin gösterdiği niteliklidir.

F o y, K ú n o s'un eserini deyimler, cümle yapısı, kelime hazinesi, anlam bilgisi, kelime çekimi ve ses bilgisi bakımlarından ele alarak incelemiş ve sonuçlarını *Rumeli ağzı (rumelisch)* ile karşılaştırmalı olarak vermiştir. Biz konumuzla ilgisi dolayısıyla araştırmamın ses bilgisi bölümü üzerinde duracağız. İlk bir noktaya dokunalım: F o y'un *rumelice (rumelisch)* terimi İstanbul ağzı ile birlikte, Makedonya'ya kadar olan öteki Rumeli ağzılarını da içine alır. Şüphesiz F o y'un bu yanlış K ú n o s'un *Aydın ağzı* terimini kullanımında düştüğü yanlışlık gibidir. Türlü Anadolu ağzılarının karşılaştırılmasını, bu ağzıların standardı olan İstanbul ağzına nispet ederek vermesi daha yerinde olurdu.

F o y, makalesinin fonetik bölümünü 'ünlüler' ve 'ünsüzler' olmak üzere iki ayrı bahiste inceler.

Ünlüler bahsinde, "*aydıncı*"daki (aidinisch) ünlülerin "*rumelice*"deki (rumelisch) ünlülerden daha monoton olduğu ve "*rumelice*"deki *o, u, ö, ü*'ye karşılık "*aydıncı*"da kök hecede seyrek raslanan *u, ü*, yanında, daha çok *o, ö* ünlülerinin bulunduğu yazılıyor¹⁸ ve örnek olarak *oxo-, dot-, vor-, borada, bonnary, döş-, döjön, çönki, töfek* gibi kelimeler veriliyor. Foy'un bu aydınlatmasını metinlerde fazlasiyle rasladığımız örnekler gerçekten de belgeliyor.

Yazı dilinde veya İstanbul ağzında *u, ü* olan ünlülerin Aydın ağzında *o, ö* şeklinde bulunması olayı, ne bizim Aydın bölgesinde ne de, elimizde bulunan materyallere göre, Konya'ya kadar olan öteki bölgelerde vardır. Bütün Anadolu ağzlarında Muğla'da görüldüğü gibi *r* yükseltmesine bağlanabilen veya diğer bazı

¹⁸ KSz. I. (1900), 178. S. -ye bkz.

belli belirsiz sebeplerle kendini gösteren bu gibi değişimler sayılabilecek kadar azdır.

Metinlerde ve F o y'un aydınlatmalarında kök hecedeki yuvarlak geniş o, ö ünlülerinin etkilerini ikinci, üçüncü heceye kadar götürerek dudak benzeşmesini şiddetle bozdukları görülür: *yoñšo, oγloñ, odon, boldoγo, oroc, ököz, göröş-, öšömöš* gibi. Anadolu ağızlarının ünlü uyumu bakımından en bozuk olanlarında bile, yuvarlak ünlülü köklere, geniş yuvarlak ünlülü hece veya eklerin gelmesi gibi, dudak benzeşmesinin genel kuralına aykırı bir bozulma görülmez. Kaldı ki, dudak benzeşmesi bakımından oldukça sağlam, hattâ öteki ağız bölgelerinden daha da ileri basamakta bulunan¹⁹ Aydın ve yöresi ağızlarında bulunsun. Bizim Aydın bölgesinde kök hecedeki yuvarlak ünlülerin yuvarlaklaştırma etkilerini bir veya birkaç hece ilerisine kadar götürebilmeleri doğrudur amma, böyle K ú n o s'un verdiği gibi, geniş yuvarlaklardan sonra geniş yuvarlakların değil, dar yuvarlakların gelmesi şeklindedir: *odu, ođuncümüñ, gócuman, otúsu, oğudumadım, otmusu du* gibi.

Araştırmada verilen özelliklerin Rumeli ağızlarındaki durumu konumuzu ilgilendirmediğinden, bu noktanın soruşturmasına girişecek değiliz.

Sonra, bu tesbitlere göre, Aydın ağzında ilk ve ikinci hecelerdeki düz, ince e, i ünlülerinden sonra gelen hece veya hecelerde de ince, geniş yuvarlak ö ünlüsü bulunur: *öhretsön, dejö, dejönce, gelör, sevgölö, gelöller, bilör-mösöñöz, geçörörken, bilmejönce* gibi²¹. Şüphesiz bu gibi ağız aksaklıklarının da, ötekiler gibi, Kúnos'un yanlış duymasından veya duyamamasından ileri gelmiş tesbit yanlışları olduğu muhakkaktır.

Bütün metinlerde -k- veya -k'dan değişen k'lı örneklere raslanır. Orta Anadolu özelliği taşıyan bu ünsüz Aydın ve yöresinin yerli ağızlarında yoktur.

Kitap, bu ve benzerleri gibi sık sık göze ilişen tesbit yanlışları yanında, metinlerin tercemesinden anlaşıldığı üzere bazı anlayış yanlışları da taşıdığından, ağız çalışmaları için güvenilir bir eser

¹⁹ 'Sonuç' 10. md. -ye bkz.

²⁰ 44-45. §. -lardaki dudak benzeşmesi örneklerine bkz.

²¹ KSz. I. 180. S. -ye bkz.

sayılmaz. Buna dayanılarak yazılmış olan F o y'un makalesi de, gerek yukardaki yanlışları gerekse konumuzla ilgisinin uzaklığından ötürü burada dokunmayı gerekli bulmadığımız başka hususlar yüzünden, elverişli bir inceleme olamaz. Ancak, NHT. metinlerinin 1899 da toplandığını, araştırmanın da 1900 de yazıldığını ve o zamanki Türk dili araştırmalarının, eldeki imkânların durumunu gözönünde bulundurursak böyle yanlışları kısmen hoş görebiliriz.

Bölgemizi ilgilendiren öteki eserlerden, K o w a l s k i'nin RO'de yayımladığı Denizli bölgesine ait *Cinç récits de Günei*²² adlı kitabı ile, L i t t m a n n'ın Aydın bölgesine giren (?) *Ein Räuberhauptmann der Gegenwart*²³ adlı eserini ve G o r d l e v s k i y'in *İznablyudeni nad turetskoy pesniyu'sunu*²⁴ araştırmalarımıza rağmen göremedik. Bununla beraber sonuncu eserin *Der Islam* mecmuasında M e n z e l tarafından yapılan *Russische Arbeiten über Türkische Literatur und Folkloristik*²⁵ adlı eleştirmesini okuduk. Buradan edindiğimiz bilgiye göre, eserde bölgemizi ilgilendiren transcription'lu metin yoktur. Kitap, [tanzimat, servetifünun, fecriâti edebiyatı mümessillerinden bahseder. Bunların eserlerinden ve halk edebiyatı mahsullerinden örnekler verir.

Türkiye'de yazılan eserlere gelince: Bunların malzeme niteliğinde olanlarını, bazı halkevleri yayımları içinde o bölgenin yerli konuşma örnekleri diye verilen birkaç sayfalık metinlerle²⁶, sırf dialektologie araştırmalarına malzeme olmak üzere toplanmış metinler olarak ikiye ayırabiliriz. Birinciler, bu işten anlar hazırlıklı kimseler tarafından derlenmemiş iptidai metin parçacıkları olduğundan, bunların ses bilgisi araştırmalarında elverişli olmadıklarını söylemeğe bile lüzum yoktur sanırız. İkinci türlü eserlerden de yalnız A. C a f e r o ğ l u'nun 216 sayfalık *Anadolu Dialektolojisi Üzerine Malzeme I* adlı kitabını gösterebiliriz. Batı

²² RO. II. (1925). 204-212. SS.

²³ Berlin, 1915.

²⁴ *Etnografiçeskoe Obozrenie* (Moskva, 1909) LXXIX.

²⁵ *Der Islam*, IV (1913), 128-142. SS.

²⁶ Asaf Gökbel - Hikmet Şölen; *Aydın İli Tarihi*: İst. 1936; Zekâi Eroğlu, *Muğla Tarihi*: İzm. Marifet basm. 1939; Osman Bayatlı, *Bergamada Köyler* serisinden: *Pınarköy, Narlıca, Tepeköy, Yalnızev* 1944; ve *Tırmanlar*, 1945 gibi.

Anadolu'yu tam olarak içine alan bu kitaba bölgemizin bütün ağızları girmiş bulunuyor.

Ancak, bu eser de bizdeki bu gibi yayımların ilki olmasına rağmen titizlikle derlenmiş bir metin kolleksiyonu sayılamaz. Bir kere eserde bazı ağızlara ait metinler oldukça azdır. Meselâ, Denizli ağızları için hepsi de manzum olan üç sayfalık, Muğla ağızları için iki sayfalık örnek verilmiştir. Sonra, metinlerin çoğu dil araştırmaları için pek makbul olmıyan şarkı, türkü, mani gibi manzum parçalardır. Konuşturulan şahıslar gelişi güzel seçilmiştir. Bir bölgeye aittir diye verilen örnekler çok zaman o bölgenin ses ve şekil bilgisi özelliklerini göstermekten uzak kalmıştır. Aynı ses şartları altında ayrı belirtiler gösteren olaylar çoktur. Öte yandan yazarın kullandığı fonetik alfabe de yetersizdir. Meselâ, ikiz ünlü (diphthong) yapan *y* (*i*) ile ünsüz *y*'yi, hiatus durumundaki çift ünlülerle ikiz ünlü teşkil eden ve aynı nefes baskısı altında boğumlanan çift ünlüleri ayırmamıştır. Ölçülü davranmak şartıyla faydadan uzak bir eser olmadığı da unutulmamalıdır ²⁷.

²⁷ *Anadolu Dialektolojisi Üzerine Malzeme I*'in teferruata ait noktaları hakkındaki düşünceler için:

Şerif Hulûsî, *Anadolu Dialektolojisi Üzerine Malzeme I*: Ülkü, XV. (1940), 87, 286. S. -ye bkz.

GÜNEY - BATI ANADOLU'DAKİ YÖRÜK VE TÜRKMENLERLE BUNLARIN AĞIZ ÖZELLİKLERİ

Güney - batı Anadolu etnik bakımdan ilk salgın ile gelip yerleşen Oğuz unsurları arasında, türlü zaman aralıkları ile sonradan gelmiş bir takım Türkmen ve Yörük boylarını da içine alır.

Her ne kadar Yörüklerle Türkmenler etnik bakımdan aynı unsurlar ise de²⁸, bunlar bölgeye geliş ve yerleşiş tarihlerindeki ayrılık ve bununla ilgili olarak bugün beliren ağız ayrılıkları dolayısıyla ilk bakışta birbirinden başka özellikler gösteren iki değişik etnik zümre imiş gibi karşımıza çıkarlar.

Bu bölgedeki yerleştirme tarihleri epey eskiye varan Yörükler, artık yerli ağızların eritici etkisi dolayısıyla kendi ağız özelliklerini oldukça kaybetmişler veya kaybetmek üzeredirler. Çok defa bunların ağızlarını yerli ağızlardan ayırmak mümkün bile değildir. Dil bakımından ilgi çekici olan ve ağızları yerli ağızlardan ayrı bir karakter taşıyan etnik zümre ise, adacıklar halinde bölgenin çeşitli illerine yayılan daha sonradan gelmiş bazı Türkmen boylarıdır. Batı Anadolu'daki yerleştirme faaliyetleri pek yakın tarihlere kadar çıkan²⁹ bu boyların yerleştirme faaliyetleri ile paralel olarak, kendi ağız özelliklerini henüz kaybetmemiş olmaları gerçeği kendini gösteriyor.

²⁸ Yörüklerin Anadolu'ya ilk gelen Türkmenler olup, XV. asırdan önce daima *Türkmen* adıyla anıldıkları ve *Türkmen* adının, etnik bir anlam taşımayan *Yörük* adına geçişinin ise, ancak XV. asırdan sonra olduğu hakkında:

Faruk Demirtaş, *Osmanlılar Devrinde Anadolu'da Kayılar: Belleten*, XII, 47, 584. S. -de 30. nota ve Osman Turan, *Müsameret ül-Ahbâr* yayım. Ankara, 1944, 171-172. S. -deki I. nota bkz.

²⁹ Eldeki belgelere göre, türlü Türkmen boylarının Batı Anadolu'daki son yerleştirilmeleri H. 1280-1290 tarihlerine çıkar: İbrahim Gökçen, *Saruhan'da Yörük ve Türkmenler: 94. S. -ye bkz. Yine Eldeki tarihi belgeler, Türkmenlerin Doğu Anadolu'da beliren vâha darlığı dolayısıyla, XVII. yüzyılda da Batı Anadolu'ya göç ettiklerini gösterir: Faruk Demirtaş, Osmanlılar Devrinde Anadolu'da Kayılar: Belleten, 47. sayı ve Bozulus Hakkında: Fakülte Dergisi, VII. I, 45. S. adlı araştırmalara bkz.*

Türkmen ve Yörük boyları, Güney-batı Anadolu'nun Manisa, Aydın, Afyon, Kütahya gibi illeri dolaylarına yayılmışlardır. Gerçi, bu konudaki araştırmalar henüz pek eksik olduğundan³⁰. bölgenin hangi köylerinde hangi boyların bulunduğunu bugün açık olarak bilemiyorsak da, eldeki arşiv belgeleri ile bazı eserlerdeki kayıtlara göre, artık boy örgütlerini kaybetmiş olan Türkmenlerin genel olarak hangi bölgelerde bulduklarını veya bu Türkmen boylarından bazısının hangi bölgede çoğunluk teşkil ettiğini bilebiliyoruz³¹. Bazan da bunu rasladığımız köy adları açıklıyor, fakat bu köylerin ancak bir kısmı boy adları ile ilgilidir³².

Bugün Güney - batı Anadolu bölgesinde bulunan Yörük ve Türkmen boylarından' en önemlileri: Abdal, Akkocah Tekeli, Karakeçili, Tahtacı, Yağcılar, Karayahşi, Karayağcı, Kızılkeçili, Sancaklı, Çepni, Kaçar, Alpaslan, Horzum, Dânişmentli, Avşar boylarıdır. Dil özellikleri bakımından bunlardan hangilerinin Yörük, hangilerinin Türkmen karakterini³³ taşıdığıının tesbiti ise, bütün boyların bu bakımdan teker teker araştırılması ile mümkündür. Bugün için buna maddeten imkân bulamadığımızı

³⁰ Anadolu'daki Türk boyları konusunu işleyen eserlerden yalnız 1) İbrahim Gökçen, *Saruhan'da Yörük ve Türkmenler*, İst. 1946 adlı eseri ile 2) Asaf Gökbel'in, *Aydın İli ve Yürükler ve Osman Bayatlı'nın* 3) *Bergamada köyler*, sayı 14, 1944 adlı eserleri bölgemize aittir. Bu konu üzerinde yapılan diğer araştırmalardan: 1) Köprülü, *Oğuz Etnolojisine Dair Tarihi Notlar*: TM. I. 185-211.SS.; 2) A. Refik (Altunay), *Anadoluda Türk Aşiretleri*, İst. 1930; 3) Kâmil Su, *Balıkesir Civarında Türkmen ve Yürükler*: İst. 1938; 4) F. W. Hasluck, *Christianity and Islâm under the Sultans*: Oxford, 1929, 2. C. gibileri ise, bölgemizle ilgili araştırmalar değildir. Bunlar herhangi bir olaydaki ilgisi dolayısıyla, bazan batı bölgesindeki boylardan birine kısaca dokunurlar.

³¹ Meselâ, *Saruhan'da Yürük ve Türkmenler*: (İ. Gökçen, İst. 1946); *Aydın İli ve Yürükler* (Asaf Gökbel); *Manisa Tarihi* (Ç. Uluçay - İ. Gökçen, İst. 1939); *Saruhan Oğulları ve Eserlerine dair Vesikalar* (Ç. Uluçay, İst. 1940) gibi eserlerden Manisa ve Aydın bölgesinin türlü boylarıyla buldukları yerleri ve Osman Bayatlı'nın, *Bergamada Köyler* başlığıyla yayımladığı birkaç seriden bu ilçenin Çepni köylerini tesbit edebiliyoruz.

³² Dinar'a bağlı Kınık, Avşar, Kazanpınar, Alpaslan köyleri ile Alaşchirin merkez bucağına bağlı Horzum-Alakaya, Horzum-Sazdere, Horzum-Keserler, Horzum Embelli; Aydın'ın Dânişment köyü gibi.

³³ Anadolu'daki Türkmen boylarının dili Azeri lehçesi grubuna girer. Adlarındaki benzerlikten ötürü bu ağızları Orta-Asya türkmenesiyle karıştırmamalıdır.

belirtmeliyiz. Ancak, kendi yaptığımız metin tesbitlerinden Yağcılar, Tahtacılar, Kınıklar ve Alpaslanlılar boylarının ağız özellikleri bakımından daha çok Yörük grubuna girdiklerini söyleyebiliriz. Bunların ağızlarındaki ses, şekil ve yapı bilgisi özellikleri bazan yerli ağız özelliklerine bazan da Türkmen özelliklerine benzer. Ağız özellikleri bakımından Yörük grubuna soktuğumuz Kınıklı'ların bu durumunu, tarihi kayıtlar da doğrulamaktadır. Bu konudaki incelemeler Kınıklıları, Kayılar gibi Anadolu'ya ilk gelen fatihler arasına ve Yörük grubuna sokarlar ³⁴.

Avşarlar'la Çepni'ler ağız özellikleri bakımından Türkmen karakteri gösterirler. Hattâ, Çepni'lerde Türkmen ağız özellikleri hiç bozulmamış denecek kadar temizdir.

Yukarıdaki kısa açıklamamızla türlü tarihi ve sosyal olaylar sebebiyle Batı-Anadolu'nun bünyesinde beliren etnik farklılaşmanın, dolayısıyla bu bölgenin ağızlarında da etkisini gösterdiğini ve bu sebeple bölgede yerli ağızlar arasında, bazı dil adacıkları halinde serpilmiş olarak türlü boy ağızlarının da bulunduğunu belirtmek istedik. Bunlar yerli ağızlardan ses ve bilhassa yapı farklılığıyla ayrılırlar.

şekil bilgisi özelliklerinin tesbiti bu eserdeki araştırma konumuza girmediğinden, şimdilik bundan vazgeçerek, türlü Türkmen boylarının ses bilgisi özelliklerini kısaca şu noktalarda tophayabiliriz :

1) İç ve sonseslerdeki *k* ünsüzü yerine gırtlak sızıcısı *h* ünsüzü vardır: *çocuğ, çıhan, görhu, yoğunacağ, icciğ* gibi³⁵.

2) Kelime başlarındaki *k*-, *ğ*- ünsüzleri gırtlak patlayıcısı *g*- şekline geçmiştir. *gadar, gağdığ, garı gağır-, gız* gibi. ³⁶

3) Kalın ünsüzler önünde incelmış ünlüler vardır. Bunlar esasında bazı ünsüzlerin kalınlaştırma etkisi dolayısıyla kısmen inceliğini veya inceltme etkisi yapan bazı ünsüzler etkisiyle kısmen kalınlığını kaybetmiş olan ve ön mahreçli ünlülerle geri mahreçli ünlüler arasındaki ses merhalesinde boğumlanan orta

³⁴ Faruk Demirtaş, *Osmanlılar Devrinde Anadolu'da Kayılar*: Tarih Belleteni, XII, 47, 593. S. -ye bkz.

³⁵ 67. §. -a bkz.

³⁶ 67. §. -a bkz.

merhaleli ünlülerdir: *kaķi*, *gun*, *guz*, *baĥin*, *ġosdär-*, *ġoriüş-*, *āfiñ* gibi³⁷.

4) Doġu-türkçesi'ndeki gibi önseste tonsuz ünsüzler bulunur: *küzäl*, *kölgä*, *kündä*, *keyik*, *keydir-*, *köm-* gibi. Ayrıca bu tonsuz şekillere benzetilerek (analogie) bazı yabancı kelimelerin önses ünsüzlerinin de tonsuzlaştırılması olayı kendini gösteriyor: *tüşman* (<f. دشمن), *ķam* (<a. كَم), *tafa* a.< (دفة), *çeset* (<a. جسد), *pampur* (<fr. vapeur), *postan* (<f. پستان) gibi.

5) Bu aġızlar, uzun ünlüler ve bunlar arasında bilhassa asli uzunluklarla ilgili olanlar bakımından oldukça zengindir³⁸.

6) İçseste ünlüler arasındaki tonlu -ġ- (-g-) ünsüzü bazan sızıcılaşmadan kalmıştır: *aġa*, *bubäcġim*, *inägim*, *yürägim* v.b. gibi.

7) Önseste *b->m-* deġişimi vardır: *män*, *min-*, *munuñ*, *munnä*, *māmaķ*, *minäk daşı* v.b. gibi.

³⁷ 9-13 §. -lardaki *Orta Mahreçli Ünlüler* bahsine bkz.

³⁸ 20 §. *Asli Uzunluklar* bahsinin örneklerine bkz.

BİRİNCİ BÖLÜM
SES BİLGİSİ
(Fonetik)

A. ÜNLÜLER (vocalis)

1. § Araştırma bölgemizde tesbit edebildiğimiz başlıca ünlüler şunlardır: *i, ü, e, ə, ä, ä, a, â, a, â, o, ô, o, ö, kapalı ö, u, u, ı, ı*. Bu ünlüleri genel ünlü bölümlemesinden ayrılmaksızın dil dudak ve çene açısının durumlarını da gözönünde tutarak bölgemize has boğumlanma niteliklerine göre kısaca bölümlere ayıralım ³⁹.

2. § Dilin durumuna göre :

A) Ön mahreçli ünlüler: *i, ü, e, kapalı ö, ö, ä, ä, ö, a*

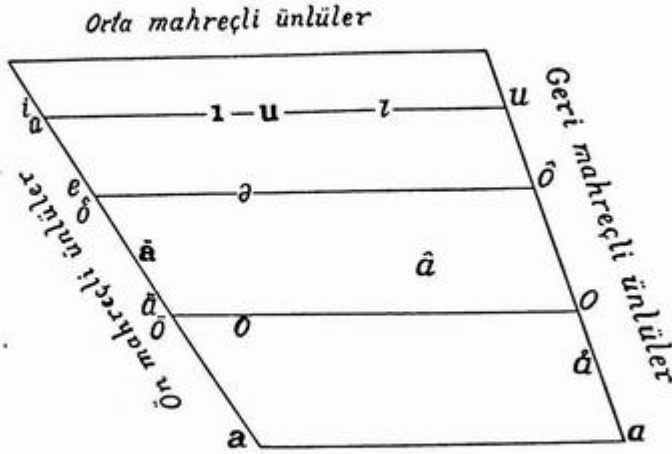
B) Orta mahreçli ünlüler: *ı, â, u, ı, o, ə* ⁴⁰.

C) Geri mahreçli ünlüler: *a, â, ô, o, u* olmak üzere üçe ayırıyoruz. I. şemaya bakınız ⁴¹.

³⁹ Burada böyle bir sınıflamaya giriş mecburiyetimizin bayağı bir ünlü bölümlemesi yapmak amacıyla olmayıp, bölgemiz ünlülerinin sınıflamada aldıkları yerin ve buna göre kazandıkları boğumlanma niteliklerinin belirtilmesi amacıyla dayandığımızı bilhassa belirtmek isteriz.

⁴⁰ Bu ünlüleri *â, ı* orta-geri ve *u, ı, o, ə* orta-ön ünlüler diye yeniden ikiye ayırmak mümkünse de, oldukça yaklaşık bir ayırma olmaktan ileri geçemez.

⁴¹ Dilin durumuna göre yapılan bölümlendirmede dil kabarıklığının dilin hangi bölümünde olduğu meselesi ile beraber, bilhassa boğumlanmanın damağın hangi bölgesinde husule geldiği meselesi bahis konusudur. Bu bakımdan ünlüleri sınıflandıran fonetikçilerle Türk lehçelerinin ses bilgisini işleyen bazı türkolog ve müsteşrikler birtakım terimler kullanmışlardır: W. Radloff, *Phon.* 3. S.; G. Jarrıng, *Stud.* 23. S.; Grammont, 84. S.; T. Banguoğlu, *Gram.* 9. S.; N. Üçok, *Gen. Fon.* 63. S.; T. Erem - N. Sevin, *KDil.* 142. S. -deki terimlerle kşl. Biz bunlardan "gutturale" ve "palatale" terimlerini yaygın terimler olduklarından benimsemekle beraber, kendi araştırma alanımızdaki orta merhalede bulunan ünlüleri içine alamaması sebebiyle kullanamıyoruz. "Öndil" ve "arkadil ünlüleri" terimlerine gelince: bunlar dil durumuna göre uygun terimlerdir. Fakat bizde *â, ı, ı, u, o* ve *ə* ünlüleri öndil ile arkadil ünlüleri arasındaki bölgede teşkil edilirler. Buna göre bir "ortadil ünlüleri" bölümü ayırmak mümkünse de, dil ortası ile ön veya artdamak sınırında teşkil edilen ünlü çeşitleri de bulunduğundan, bu terimleri de kullanamıyoruz. "Öndamak" ve "artdamak" ünlüleri yanında bir "ortadamak" ünlüleri ayırmak da, bu ünlülerin yerlerinin açık olarak belirtilmesini gerektirdiğinden (N. Üçok, *Gen Fon.* 62. S. ve ötesine bkz.) bunlardan biri yerine 'ön', 'orta' ve 'geri mahreçli ünlüler' terimlerini kullanmayı uygun bulduk. Bu terimlerde hem dil hem damak durumlarını dikkate alıyoruz. Buna göre "ön mahreçli ünlüler", dil önü ile sertdamak bölgesinde teşkil edilen ünlülerdir. Geri mahreçli ünlüler de boğumlanma bölgesi artda-

1. Şema ⁴²

3. § Dudakların durumuna göre :

A) Düz ünlüler: *i, e, â, ä, a, â, ı, ı, ə.*

B) Yarı yuvarlak ünlüler : *â.*

C) Yuvarlak ünlüler: *ü, ö, ve kapalı ö, o, ô, o, u, u,* ⁴³.

4. § Çene açısına göre: Bu sınıflamada dil ile damak perdesi arasındaki ara yani, ağız kanalının açıklığı ve çene açısı bahis konusudur. Bu aranın kapalılık yahut açıklık derecelerine göre ünlülerimizi de,

A) Kapalı (dar) ünlüler: *i, ü, u, u, ı, ı.*

B) Yarı kapalı ünlüler: *e, â, kapalı ö, ə, ô.*

maktadır. 'Orta ünlüler', herbiri yukarıda söylediğimiz ön ve artdamak sınırları arasındaki dar bölgenin herhangi bir yerinde boğumlanan ünlülerdir. Bu gruba girenlerin ı'dan başkası herhangi bir ünlünün boğumlanmasındaki dil durumunun küçük bir değişikliği ile boğumlanma alanı değişmiş olan başka ünlü çeşitleridir.

⁴² Yukarıdaki şemada, bölgemize özgü olup da türlü ses bilgisi kitaplarında yerleri belirtilmemiş olan ünlüleri, boğumlanma niteliklerini göz önünde tutarak kardinal ünlülerle boğumlanma noktaları bilinen diğer ünlülere nispet etmek suretiyle yaklaşık olarak gösterdik.

⁴³ Dudak durumuna göre de türlü türkolog ve fonetikçiler farklı terimler kullanmışlardır: W. Radloff, *Phon.* 3. S.; G. Jarring, *Stud.* 25. S.; Dr. N. Üçok, *Gen. Fon.* 55. S.; T. Erem- N. Sevin, *KDil.* 141. S.; Dr. T. Banguoğlu, *Gram.* 9. S. -deki terimlerle kışl.

C) Yarı açık ünlüler: *ä, ö, o, o, â*.

D) Açık ünlüler: *a, â*, olmak üzere dört bölüme ayırabiliyoruz. Şimdi yukarıda bölümlere ayırdığımız bu ünlüleri bölgemize özgü farklı boğumlanma özelliklerine ve kelimedeki bulunma yerlerine göre kısaca belirtelim.

ÖN MAHREÇLİ ÜNLÜLER

5. § *i*: Boğumlanmasında damak perdesi ile dil arasındaki açıklık en küçük olan ünlüdür. Çok kere durağan boğumlanmalı olmayıp ünsüzlerin boğumlanma niteliklerine ve kelime içindeki öteki bazı durumlara göre az çok farklılaşmakta ise de, metinlerimizde bir çeşit *i* göstermekle yetindik.

6. § *ü*: *i*'nin boğumlanmasındaki dil durumu ile *u*'nun boğumlanmasındaki dudak durumunun birleştirilmesi yolu ile teşkil edilen kapalı yuvarlak ön mahreçli bir ünlüdür⁴⁴. Araştırma bölgemizde kulakla ayırt edilebilecek kadar farklı *ü*'ler yoktur.

7. §. *e* çeşitleri: *i* ve *a*'nın boğumlanma noktaları arasındaki damak aralığında birtakım ara boğumlanma noktaları da vardır ki, bu noktaların *i* veya *a*'ya yakınlık ve uzaklık derecelerine göre değişik *e*'ler teşkil edilir :

A) *e* (kapalı *e*): *i*'nin boğumlanma durumuna en yakın olan ön, düz yarı kapalı ünlüdür⁴⁵. Dil sırtının *i*'ye nazaran biraz daha geride kabarması ile teşkil edilir. Anadolu'nun her bölgesinde olduğu gibi güney - batı bölgesinde de sık sık rasladığımız bir *e* türüdür. Türkçe kelimelerle, yabancı dillerden (bilhassa arapça ve farsçadan) alınarak türkçeleştirilmiş olan kelimelerde, hemen ayrıksız olarak *y* ve bazan da *y, ç, ş, s* gibi yanlarındaki ünlüler üzerinde inceltme yahut daraltma etkisi yapan ünsüzlerden önce bulunur⁴⁶. Bu ünsüzler *e* üzerinde her zaman iki türlü etkilerini birden göstermezler. Bazan inceltici bazan daraltıcı nitelikleri ile göze çarparlar. Ünsüzlerin birinci etkileri ile meydana gelen

⁴⁴ Dr. N. Üçok, *Gen. Fon.* 73. S. -ye bkz.

⁴⁵ Kşl. Bu fonem Radloff ve Jarrıng da *e*; Kúnos, *KSz.* XVIII. *Vorsatzblatt*'ta *è*; Caferoğlu, *GD. Üns.* XIV-te *e* ile gösterilmiştir.

⁴⁶ *el, er, ye-, de-* kelimelerindeki gibi aslında kapalı olan *e*'leri saymağa lüzum yoktur sanırız.

e'ler a'dan ($a > ä > e$), ikinci etkileri ile meydana gelenler ise $ä$ 'den değişmiş olan e'lerdir :

baken (<bağayın, Man.Som. 1 - 13), *āyilēn* (<ailān ٱلآيَلَان Man. Som. 13 - 4), *yaşındēn* (Küt. Uş. 23: I), *buiḍei* (Küt. Uş. 23 - 1), *beyān-* (Den. Çiv. 43 - 52), *sareya* (f. <سرائى Den. Çiv. 44 - 13), *aṭirseñ*, *aṭmasseñ* (Den. Acp. 55 - 43), *oḳuyen*, *gülen* (Dev. Tav. 50 - 38)...

B) $ā$: $ä$ ile e arasındaki boğumlanma merhalesinde bulunan, yani kapanma etkisine uğramış, fakat henüz tam olarak kapanmamış olan düz, ön yarı açık e ünlüsüdür. Ancak, bu ünlünün bulunduğu kelimeler sayılabilecek kadar azdır :

faṭın gāyicāk, *çamāşir yākimū gidiyos* (Man. Som 2 - 39), *vākkāyi* (a. <وانه), *şākildū* (Küt. Uş. 25 - 6) ...

C) $ä$ ⁴⁷: yarı açık düz ön ünlü. e'ye nazaran daha geride boğumlanan daha açık bir fonemdir. Kapalı e gibi $ä$ 'de metinlerimizde pek boldur:

hoş *gādiñ säfā gādiñ*, *görcāmiz gādi*, *handan bārū gāmüdiñiz* (Man. Som. 1 - 10, 11); *nā deyām yā rabbi gāri gülücām sölâyämecām başıma gülännāri*; *Yonan burayı işğāl— eTmā gādi* çocūm (İz. Ur. 19 - 1, 2).

8. §. A) Kapalı $ö$: Yarı kapalı yuvarlak ön mahreçli ünlü.

(Teknik imkânsızlık yüzünden $ö$ üzerine kapalılık işareti konamamıştır).

Yakınında bulunan ünsüzlerden veya kapalı ünlülerden birinin daraltma etkisi ile meydana gelmiş kapalı $ö$ ünlüsüdür. Metinlerimizde seyrek raslanır :

töcübür—ediyo (a. <تجب Af. Din. 37 - 22), *kakty—ötüdün* (Af. Din. 37 - 26).

B) $ö$: Yarı açık yuvarlak ön ünlü. Boğumlanmasında dil durumu ile çene açısı $ä$ ünlüsünde olduğu gibidir. Yalnız dudaklar yuvarlaktır. Yazı dilimizdekinden ayrılan bir söyleniş özelliği yoktur.

⁴⁷ Kşl. Bu ünlüyü W. Radloff, *Phon.* X-da e; G. Jarrıng, *Stud.* 31-de e, $ä$; Dr. N. Uçok, *Gen. Fon.* 60-ta e; T. Erem- N. Sevin, *KDil.* 146-da e; A. Caferoğlu, muhtelif Anadolu dialektolojisi malzemelerinde e; M. Räs ünüü *Mani*-de e ile göstermişlerdir.

ORTA MAHREÇLİ ÜNLÜLER.

9. § ı⁴⁸: Düz orta kapalı ünlü. Metinlerimizde iki ı türü vardır. söylenişlerinde dudak durumları aynı kalsa da, boğumlanma noktalarının birbirlerine nazaran daha ön veya arkada olması ile nitelenirler. Boğumlanma noktası artdamak bölgesinde olmakla beraber, nispeten arkada teşkil edilen ı'yı ı ile gösteriyoruz. İkinci ı orta damağın i'ye daha yakın bir noktasında, yani aşağı yukarı öndamak sınırında boğumlandığından, ı ile i arasındaki merhalede bulunan ve kalından inceye doğru kayan bir nüans taşıyan ünlüdür. Bundan dolayı ötekilerden ayırarak ı şeklinde veriyoruz⁴⁹. ı'nın hece teşkil ettiği ünsüzler geri mahreçlidir. Bu ünlü ancak yanındaki inceltici bir ünsüzün etkisi ile kısmen incelmış ve bir ön ünlü olmağa yüz tutmuştur. Bu ses bilgisi olayının ilerlemesi bu cins ünlüleri tamamiyle ön ünlü durumuna sokar. Bu şekildeki ünlü incelemeleri ünlü uyumun bozulmasında ilk basamaktır⁵⁰:

nä ātīñ (<*ağtıyoñ*, Af. Din. 30-5), *atīm* (<*aṭayım*, Af. Din. 30 - 6), *kaḫī* (Af. Din. 30 - 15), *yatī* (Af. Din. 31 - 30), *baḫīñ* (Af. Din. 35 - 10), *bātīyo* (Man. Alş. 10 - 31)...

10. § u: geri mahreçli u ünlüsü ile ön mahreçli ü ünlüsü arasındaki ortadamak bölgesinde, dil sırtının ortadamağın ön kısmına yükselmesi ile boğumlanan kalınlaşmış bir ü ünlüsüdür⁵¹. Kalınlaşması yanlarındaki damak ünsüzlerinden birinin kalınlaştırma etkisi iledir :

ğundā- (Küt. Uş. 23 - 9), *ğun* (Af. Din. 33 - 10), *ğuz*, *ğuzlük* (Af. Din. 34 - 1)...

11. § ə: Yarı kapalı düz orta ünlü. Yanındaki y, ş, ç gibi ünsüzlerin daraltma ve inceltme etkisine uğramış, a'dan değişen

⁴⁸ Kşl. Bu ünlü W. Radloff, *Phon.* XII-de ý (bı), y (bı); G. Jarrıng, *Stud.* 31-de ĩ; K únos, *KSz.* XVIII (1917) *Vorsetzblatt*'ta y, i, i ile gösterilmiştir.

⁴⁹ A. Caferoğlu, *GD. Öns.* XV-deki i ile kşl.

⁵⁰ 38. §. -taki ünlü uyumunu bozan etkenlere bkz.

⁵¹ Kşl. u için G. Jarrıng, *Stud.* 33. S. -de ü; İ. K únos, *KSz.* XVIII *Vorsetzblatt*'ta u; A. Caferoğlu, *GD. Öns.* XV. S. -de ü işaretlerini kullanmışlardır.

ve ı ile e'nin boğumlanma noktaları arasındaki basamakta ı'ya daha yakın bir noktada boğumlanan kapalı, geri e fonemidir⁵². Bir orta ünlü olması da Kahn ünsüzlerle hece teşkil etmesindedir:

buṭaşdır- (Den. Çiv. 45 - 11), *buṭaş-* (Muğ. 100 - 3), *aṭəjidm* (Den. Tav. 49 - 39), *āḫecimi* (Ay. Naz. 65 - 51), *āṭəyosuṭi* (Muğ. 74 - 29)...

12. § o: Yarı - açık orta yuvarlak ünlü. Öndamakta teşkil edilen yarı - açık ö ünlüsünün boğumlanma noktasının ortadamak sınırına kayması ile boğumlanan ve ä ile o arasındaki ses basamağında bulunan, pek seyrek raslanır kalınlaşmış bir ö veya incelmış bir o ünlüsüdür. Kalınlaşması u'daki şartlara bağlıdır⁵³:

ḳöyä (Man. 8 - 9), *ḳöyünä* (Af. Din. 29 - 7), *ḡoriüş-* (Man. 7-8), *ḡostü-* (İz. 16 - 7), *bärkätl-össuṭi* (Küt. Uş. 24 - 19), *yöṭa* (Den. 43 - 28)...

13. §. a: Metinlerimizde birkaç türlü a göze çarpar. Bunları sırası ile görelim :

A) a: Düz, ön (aynı zamanda arka mahreçli) geniş ünlü, a ve a işaretleriyle gösterdiğimiz bu ünlünün biri önde öteki arkada olmak üzere iki boğumlanma noktası vardır. a ünlüsü çift boğumlanma noktaları bulunan d, t, n, l, r gibi ünsüzlerin dental'leriyle yaptığı birleşimlerde ön (fon. iş a), alveolar olanlarıyla yaptığı birleşimlerde ise arka (fon. iş a) mahreçlidir. Bu tip kelimeler kısmen arapça ve farsçadan girmiştir. Ayrıca bazı ünsüzlerin inceltme etkisine uğrayan a'larla, öndamak ünsüzleri ile birlikte bulunan a'lar da daha önde boğumlanırlar ve belirli bir incelik gösterirler. Biz metinlerimizde ancak y, m, n gibi iki boğumlanma noktası bulunmayan yahut bulunup da tek işaretlerle gösterdiğimiz ünsüzler yanındaki bu cins a'ları ayırdık ve inceltme (palatalisation) işareti ile gösterdik. Ötekilerde ünlünün bu niteliği, hecesi içine aldığı ünsüzün boğumlanma niteliği ile belli olduğundan, ayrıca özel bir işaretle ayırmağa lüzum görmedik. İnce a ön mahreçli ünlülerin en açığıdır :

Ön mahreçli a ile: *yama* (Man. Kul. 14 - 30), *düggan* (İz. 18 - 5), *käyaṭi-mu?* (Küt. Uş. 24 - 29), *günāmiş* (Af. Din. 37 - 1/2),

⁵² Kúnos, KSz. XVII Vorsetzblatt-taki ê ve A. Caferoğlu, GD. Öns. XV. S. -deki ə ile kşl. e~ı için G. Jarring, Stud. 32. S. -ye bkz.

⁵³ A. Caferoğlu, GD. Öns. XV. S.-deki ö (geri ö) ile kşl.

şikât (Af. Din. 37 - 15), *kala*, *bâla* (Af. Din. 38 - 3), *ilan* (Den. Çiv. 45 - 5), *almäs* (Den. Tav. 52 - 16)...

Arka mahreçli *a* ile : *ğotañı*, *yañtañı* (Af. Din. 37 - 2), *ã'niñ* — *õtu päslikan sutã* (<*sutamağa*, Den. Tav. 49 - 10), *añnecüK ğãri* (Den. Tav. 52 - 28), *AmaT* (Ay. Kar. 67 - 4)...

B) *â* : Yarı - açık düz orta ünlü. *a* ile *ı* arasındaki boğumlanma alanının çene açısı bakımından *a*'ya daha yakın bir yerinde boğumlanan kapalı *a* ünlüsüdür⁵⁴. Meydana gelişinde yanındaki ünlüler üzerinde daraltma etkisi gösteren ünsüzlerle, kendinden önceki veya sonraki hecelerin dar ünlülerinin etkisi başlıca etkindir. Ön mahreçli ünsüzler yanındaki *a*'lar da bazan kapalıdır :

Yonantıtâr (Man. 8 - 1), *vâr* — *ımış* (Man. Kul. 14 - 3), *ğâpmış* (Man. Kul. 14 - 4), *mãzãtarı vâr*, *attınnarı vâr* (Man. Kul. 14 - 28), *ğızmasâımış* (Küt. Uş. 24 - 27), *abıtâm* (Den. Çiv. 44 - 1), *çıK-mâmış* (Den. Çiv. 45 - 27), *arķıdâş* (Den. Tav. 49 - 18), *otcãstıñ* (Den. Tav. 50 - 36)...

GERİ (ARKA) MAHREÇLİ ÜNLÜLER

C) *â* : Geri, yuvarlakça ve genişçe ünlü. Bu ünlünün boğumlanmasında dil geri mahreçli *a*'da olduğu gibidir. Yalnız ağız kanalı birazcık daralmış ve dudaklar da pek az yuvarlanmıştır. Geri *a* ile *o* arasındaki boğumlanma basamağında teşkil edilen yuvarlak bir *a* ünlüsüdür⁵⁵. Ya, *b*, *p*, *m*, *v*, *f* gibi dudak ünsüzleri yahut da yuvarlak ünlülü heceler yanında bulunur. Fakat bölümizde gerek dudak ünsüzlerinin gerek yuvarlak ünlülerin yuvarlaklaştırma etkilerinin zayıflığı dolayısıyla metinlerimizde bu ünlüye pek seyrek raslanır :

bubâ (ay. Boz. 59 - 4), *soñurâ* (Ay. Boz. 60 - 9) ve *sorã*^o (Den. 39 - 50)...

14. § A) *õ* : Yarı - açık yuvarlak geri ünlü. *ã* ve *õ* ünlülerinin artdamaktaki mukabilidir. Farklı söyleniş özelliği yoktur.

⁵⁴ G. Jarring, *Stud.* 34. S. -deki *õ* (*g*); Dr. N. Üçok, *Gen. Fon.* 73. S. -deki mırıltı sesi *õ*; T. Erem- N. Sevin, *KDil.* 154. S. -deki *õ*'lerle kşl. Bu ünlülerin boğumlanma noktaları bizim *a*'nuzla ortak veya ona yakın olmakla beraber, başka özellikleri ile ondan ayrılırlar.

⁵⁵ W. Radloff, *Phon.* X. S. -daki *a* ve *K únos*, *KSz.* XVIII (1917) *Vorsetzblatt*'taki *a*, *ã* ile kşl.

B) *o* : Yarı - kapalı yuvarlak geri ünlü. *e* ve *ö* ön ünlülerine tekabül eder ve *o* ile *u* geri ünlülerinin boğumlanma noktaları ortasında bulunur. Daralma sebepleri *â*'da olduğu gibidir. Metinlerimizde bu cins *o*'ya sık, sık raslanır :

u çöcug-unuñ (Man. Som. 2 - 42), *istiyô* (Man. Som. 5 - 6), *bıçaKtanıyôru* (Man. Kul. 13-15), *bärkäl-ôssuñ* (Küt. Uş. 24-28), *ne göduñ?* (Af. Din. 37 - 13) . . .

15. § *u* : Kapalı geri yuvarlak ünlü. Artdamak ünlülerinin en geride boğumlanandır. Bölgemizde kulakla hissedilir derecede farklı söyleniş özelliği bulunan *u*'lar yoktur.

UZUN VE KISA ÜNLÜLER

16. § Yukarda konuşma organlarımızın ayrı durumlarındaki boğumlanmalarına göre bölümlere ayırdığımız ünlüleri burada söylenişlerindeki süreye göre 'uzun', 'yarı - uzun' ve 'kısa ünlüler' olarak bölümlendiriyoruz.

Sürekli ses değişmelerine uğrayan Batı - Anadolu ağızlarında bu değişmelerden ileri gelen ve ayrı fonetik sebeplere bağlanabilen uzunluklar pek boldur. Hattâ arapça, farsça gibi yabancı kelimeler bile yapılarını yerli ağızların bu etkisinden kurtaramamışlardır. Bölgemizde birbirinden ayrı sebeplerle izah edilebilecek başlıca iki tip uzunluk vardır. Bunlardan biri herhangi bir fonetik etkinin sonucu olan, dolayısıyla belirli bir sebebe götürülebilen uzunluklar, öteki ise, şimdilik belli bir fonetik şarta bağlanamayan türkmence, yakutça, özbekçe gibi lehçelerde bugün izlerine raslanan uzun ünlülü kelimelerle aynı veya onlarla münasebetli ve aslı uzunluklar meselesi ile pek yakın ilgi taşıyan uzunluklardır.

17. § Birinci tip uzunluklar aşağıda açıklanan şartlar altında oluşur :

1. Ünsüz düşmesi ile: *r*, *l*, *n*, *k*, (*k*), *ğ* (*g*) ve *y* ünsüzleri sonseste veya içseste bazı ünsüzlerden önce düşerek veya yavaş bir ses değişimi ile ünlüleşip kaybolarak, kendilerinden önceki ünlüleri uzatırlar. Bunları örnekleri ile birlikte görelim :

A) *r*'nin düşmesi ile;

1. ünlü + *-r* > uzun ünlü

äyā (<ägär, Man. Som. 1 - 5), fırtā (Man. Som. 1 - 9), bişirā (Man. Som. 1 - 14), dū (İz. 15 - 34), dökā (İz. Ber. 20 - 1)...

2. ünlü+-r-+-c->uzun ünlü

gōcüksüñ (Man. Kul. 13 - 8), hu ğadacıK (İz. Ber. 20 - 15), vācam dimiş bilmüm kini v ā c ā K-mı v ā m ā c a K-mı? (İz. Ber. 20 - 30), gidip-bācüz (Ay. Kar. 69 - 41), yedıcün ⁵⁶(Muğ. 72 - 18)...

3. ünlü+-r-+-ç->uzun ünlü

bi pāça (İz. 18 - 4).

4. ünlü+-r-+-d->uzun ünlü

ipāklilādān (Man. Som. 1 - 25), daştādan (İz. 15 - 15), ayīdi (İz. 18 - 3), Gōdünüz-mü? (Den. 39 - 29), vādık (Den. 41 - 7), ğurtādım (Den. Çiv. 43 - 34/35), öldüdü gibi (Ay. Boz. 59 - 31)...

5. ünlü+-r-+-ğ-(-g)->uzun ünlü

ġāġatā (İz. 15 - 25), ūraş- (İz. 17 - 35), ġāġüf (Den. 40 - 1,9) yōġan (Den. Acp. 56 - 9), süpügü (Ay. Boz. 63 - 4)...

6. ünlü+-r-+-k-(-k)->uzun ünlü

ķōķuyon (Man. 6 - 53), çākākün (Man. Som. 9 - 44), çā'ma' çākākan (Man. Som. 9 - 49), çıkaramıyotākın (Man. Kul. 14 - 12), ākasınnan (arkasından, Küt. Uş. 24 - 9/10), ķoķma (Den. 40 - 30), dövākün (Den. Tav. 47 - 10), enākün (Den. Acp. 54 - 6/5)...

7. ünlü+-r-+-l-(-l)->uzun ünlü

ķākā'ta, gidālū, uğurtā'ta (Man. Som. 1 - 20), 'tākālūk (İz. 15 - 42), dokūtar-ımuş (Den. 40 - 2), gi'dālāsā (Den. Tav. 48 - 15), soķātā (Muğ. 121 - 5)...

8. ünlü+-r-+-m->uzun ünlü

vā-mı? (Man. Som. 1 - 9), ġaçā-mım? (Man. Alş. 10 - 31), otūmaK (Man. Alş. 18 - 35), ōman (Man. Alş. 11 - 11), vāmacaK-mı? (İz. Ber. 20 - 30), bāmaK (Den. 40 - 38), māmāk (Ay. Boz. 59 - 26/27), ġurtāmışıñ (Den. Çiv. 43 - 36), sarıt sāmış (Den. Ta. (Den. Tav. 52 - 37)...

9. ünlü+-r-+-n->uzun ünlü

⁵⁶ Bölgemiz ağızlarında "-cük" gelecek zaman eki kelime köklerine bağlantı ünlüsü almadan gelir. Orta-Asya türkmencesi'nde de bu ekin kullanılışı aynı şekildedir: *goycak, bolçak, alcakdırın, gelecek dēldirin* gibi şekillerle kşl.

unnāna (Man. Som. 1 - 25), *ġānındı* (karnında, Man. Som. 2 - 10) ve *ġānımıs* (Man. Som. 9 - 37)...

10. ünlü + -r- + -s- > uzun ünlü

vāsü (Man. Som. 1 - 21), *gidāsıñ* (Man. 8 - 16), *baġāsıñ* (Man. Som. 9 - 7), *ölü-verİsü* (Af. Din. 34 - 6), *ġİsü* (Af. Din. 37 - 13), *İsdāsıñ* (Den. 43 - 11), *kaḫkāsā* (Den. Tav. 49 - 37), *ıhdırı-ġōsa* (Den. Acp. 56 - 40), *ġāçāsü* (Ay. Boz. 59 - 5)...

11. ünlü + -r- + -ş- > uzun ünlü

çāşı (Man. Som. 2 - 34), *ġāşısınnan* (karşısından, Küt. Uş 24 - 25), *ġāşıdan* (Ay. Boz. 61 - 18), *çāşaf* (Den. 40 - 20)...

12. ünlü + -r- + -t- > uzun ünlü

ōtaḫ (Man. Kul. 14 - 7), *sītında* (Man. Kul. 14 - 29), *ētāsi* (İz. Url. 19 - 11, Den. 40 - 23), *ōtan ġıs* (ortanca, Ay. Boz. 59-23), *ġūtāmış* (Ay. Boz. 59 - 42)...

B) l'nin düşmesi ile:

1. ünlü + -l-(-l-) + -m- > uzun ünlü

ġāmādiñiz (Man. Som. 1 - 11), *āmıyo* (Man. Som. 2 - 11), *ōmuş* (İz. 18 - 42, Den. Tav. 49 - 12), *ġāmış* (Den. Çiv. 43 - 90)...

2. ünlü + -l-(-l-) + -t- > uzun ünlü

ātına (İz. 18 - 45), *ātındı* (Ay. Naz. 66 - 21)...

3. ünlü + -l-(-l-) + -d- > uzun ünlü

hoş ġādiñ, *sūfā ġādiñ* (Man. Som. 1 - 10), *ādı* (İz. 18 - 23), *yīdız* (İz. 18 - 32), *ġüzādi* (İz. Url. 19 - 5), *Neōdum* (Den. Tav. 52 - 20)...

4. ünlü + -l-(-l-) + -s- > uzun ünlü

uġurtar_ōsuñ (Man. Som. 1 - 20), *ġāsüm* (Man. Som. 6 - 42), *ġāsiñ* (Den. Acp. 56 - 14), *ġāsiñ'ta* (Den. 39 - 16), *ġāşkin_ōsa* (Ay. Boz. 64 - 2), *başıñ ġūsüñ* (Ay. Kar. 68 - 19)...

5. ünlü + -l-(-l-) + -c-, -ç- > uzun ünlü

kitaP-m_ōcük? (Man. Som. 2 - 7), *giri-mi ġācük?* (Den. Tav. 49 - 41),...

6. ünlü + -l-(-l-) + -k-(-k-) > uzun ünlü

ķāķā (Man. Som. 1 - 14), *tiki*, *bāki* (Af. Din. 38 - 6/7)...

C) n'nin düşmesi ile: n, ñ ünsüzleri de seyrek olarak sonseste veya içseste n, r, s, ş gibi bazı ünsüzler önünde düşerek kendinden önceki ünlüyü uzatırlar :

*sā** (İz. 18 - 43), *duzağında* (?) (Küt. Uş. 22 - 2), *ānadırkan* (İz. 18 - 66/67), *sōra* (İz. 15 - 16), *īsan* (Man. Som. 1 - 38), *īsan* (Den. Tav. 52 - 12), *düşūsūn* (Den. Tav. 52 - 15), *yāşı-* (Man. Som. 2 - 6), *gōşu* (Muğ. 75 - 22)...

D) *ķ* (*k*)' nin ünlüleşip kaybolması ile: Bu ünsüzde *m*, *n*, *s*, *ş*, *k* ünsüzleri önünde ünlüleşip kaybolarak ünlü uzamalarına sebep oluyor :

yō (İz. 16 - 8), *tanicēmiş* (Den. Acp. 55 - 51), *ābāmēcū-miñ?* (Den. Acp. 56 - 35), *gicēmin?* (Ay. Boz. 59 - 25), *yüslünän* (yüksük, (Den. Tavş. 52 - 31), *arimēnän* (Muğ. 73 - 43), *yūsäK* (Man. Som. 9 - 7), *yōsam* (İz. Url.), *kaķacāsıñ* (İz. Ber. 20 - 5), *ōsürük* (Man. Alş. 255A³), *ōsüz* (Den. 40 - 1), *āşam* (Man. Som. 1 - 34), *āşi* (Af. 255A³), *ōşımaK* (Ay. Kar. 68 - 12), *ufākan* (Af. Din. 28 - 4)...

E) *ğ* (*g*)' nin ünlüleşip kaybolması ile: Bu ünsüzün metinlerimizde bazan sonseste veyahut da içseste türlü ünsüzlerden önce düştüğü görülüyor.

sā ğaşına (Ad. I. Muğ. 158 - 5), *dōmuş* (Den. Tav. 52 - 48), *tūmüş* (Ay. Kar. 71 - 31), *sādeş* (Man. Som. 1 - 39), *bāda* (Den. Çiv. 43 - 2), *bātara* (Man. Som. 2 - 24), *ōtum* (İz. 15 - 31), *dōru* (İz. 15 - 6), *ūraş-* (İz. 17 - 34), *ūra-* (Den. Çiv. 44 - 14), *inā* (Den. Çiv. 44-22), *āzımız* (Man. Som. 9 - 37/38), *yācäK* (Man. Som. 6 - 40).

F) *y*'nin ünlüleşip erimesiyle: Yarı ünlü olan bu ünsüzün crimesinden çıkan uzunluklar bölgemizde pek boldur :

ğoya-ğō (İz. 18 - 8), *atı-ğōdu* (Ad. I. Ay. 79 - 8), *bōlä* (Man. Som. 1 - 7), *ōlä* (İz. Ber. 20 - 20), *sōlä-* (İz. Url. 10 - 1, Af. Din. 32 - 1), *yāli* (<*yayla*, Ay. Kar. 67 - 29), *dēnäK* (Den. Tav. 50-42), *dēzä* (Den. Çiv. 43 - 68), *gēcäK* (Den. Tav. 52 - 46)...

Ünsüz düşmesi ile oluşan uzunluklara tek, tük öteki Anadolu ağzlarında da raslanıyor. Ancak, kendi araştırma bölgemizde bu tarzdaki ünlü uzamaları pek az istisnalarla kurallandırılabilirdiği, halde diğer bölgelerde belirli bir kurala bağlamak imkânını bulamıyoruz. çok defa düşen ünsüzler *ğ*, *g*, *ğ*, ve *y* gibi ünlüleşme niteliğini taşıyanlardır. Nadiren de *r*, *l* (*l*), *n*, *h*, *ķ*, (*k*), *ş*, *f* ünsüzleri düşer. Bölgemizde *r* düşmesinin ünlü uzamasında başlıca sebep olmasına karşılık Anadolu ağzlarında herhangi bir ünsüz önünde *r* nin çok defa pek kavi olduğunu müşahade ettik. Yalnız bu ünsüz kelime sonlarında canlılığını kaybederek düşebiliyorsa da, böyle bir durumda da herhangi bir ünlü uzamasına çok zaman şahit olama-

* Metinler bölümünde 15. sayfadaki *-lı nota bkz.

dık).⁵⁷ Ancak, bazı yerlerde *r* düşmesinin doğurduğu birkaç uzun kelimeye rasladık. *r* düşmesi yoluyla oluşan uzun ünlülerin nispeten yaygın olduğu alan, bölgemize pek yakın olan Kuzey-batı Anadolu bölgesidir. Kütahya, Isparta, Burdur ve yörelerinde böyle uzunluklara (buna öteki ünsüzlerin etkisi ile meydana gelenleri de katmalıdır) epey raslanır.

bu nedî dağıdırsen (DİL. 132: aş. 9), *hîlal gaşdar eyili* (DİL. Ter. 54: 2), *dediler ki arpa yoħdu* (DİL. Ter. 54: 2), *gırk parça oluyodum* (AAT. Kas. 8: 27), *bunna* (AAT. Kas. 8: 16), *dışadaki gazanda uş dot gırmızı lirayı da...* (KD. Or. 3: 8), *bunnar mahsus bir böyük deve gönderiyolar* (Siv. 25: 20), *gız İse orda dururken...* (GD. Mal. 27: aş. I), *yırtıvê* (AD. I. Bal. 9: II), *bu o^ulan sünîng yanıngda olursa san, daş da yaşâsen...* (AD. I. Bal. 9: I), *yaralıladan da qûardık* (AD. I. Bal. 9: I), *gidâkân* (AD. I. Af. 34: 6)...

Öteki ünsüzlerin düşmesi ile:

sâki (AAT. Kas.5: aş. 2), *ângat*-(GS. Mal. 36: 23), *gê* yüzünde (Siv. 7: III, I), *gâhdı* (GD. Mal.4: 21), *düşêydim* (AAT. Kas. 8: 77), *ôkenüzü* (AAT. Kas. II: aş. 6), *yêhadı* (DİL. 149: aş. 4), *zêbâk* (AD. I. Bal. 9: 14), *bâça* (AD. I. Af. 52: 12)...

Öteki Anadolu ağızlarında ünlü uzunluklarını doğuran sebeplerden biri de, pek bol örnekler verebileceğimiz ve fonetik olayların etkisi ile oluşan uzunlukların önemli bir kısmını teşkil eden ünlü ve orta hece düşmeleri gibi ses olaylarının bulunuşudur. Düşen ünlüler kendi fonetik etkilerini, yanlarındaki ünlülere bir uzunluk yüklemek suretiyle gösterirler. Böyle bir ses olayının sonucu olan uzunluklar bizim araştırma bölgemizin karakteristik özelliklerinden sayılmaz:

gîyya (AAT. Kas. 6: 29), *nêrye gedîysing* (GD. Mal. 9: 14), *yollâylar* (KD. Tr. 200: 31), *getiriyüördüm* (Siv. 13: aş.5), *böyk* (Tok. 166: aş. 8), *ne-reye kidêysin* (KD. Tr. 200: 9)... Bunlardan başka hece veya kelime sonlarındaki *ğ*, *ğ*, *y* ünsüzleri ile, iki ünlü arasındaki *ğ* (*g*), *ğ*, *y* ünsüzlerinin gevşemeleri ile de, uzun ünlülerin oluşuklarını gördük. İkinciler, yukarda açıklamasını yaptığımız ünlü düşmelerinden başlayarak hece kaynaşmasına (contraction) geçişin orta basamağında bulunan bir ses olayıdır:

alêyim, *edîyim* (GD. Mal. 3: 25), *verlîm* (GD. Mal. c3: 24), *ôyne* (önüne, GD. Mal. 3: 13), *bahêyr* (DİL. 40: 18), *çiftlîyne* (DİL. Ter. 54: I), *dâş dur*, *gazanlîm* (DİL. Trk. 117: 20, 23)...

18. §. II. **Hece kaynaşması (contraction) ile:** Fonetik olayların etkisine bağlı olan ikinci tip uzunluklar, bazı ünsüzlerin

* Metinler bölümü 15. sayfadaki *-lı nota bkz.

⁵⁷ İhtimal ki Anadolu ağızları sonseste *r* düşmesi ile meydana gelen uzunluk merhalesini geçmiş bulunuyor veyahut da uzun ünlüler sonseste fazla canlılık gösteremiyor.

iki ünlü arasında yumuşayıp kaynaşarak uzun bir ünlü haline geçmesi yoluyla oluşanlardır. Uzun ünlülerin bu çeşidi de, ünsüz düşmesi ile oluşanlar kadar boldur :

1. ünlü + -v- + ünlü > uzun ünlü

āñiz (Den. Çiv. 43 - 52), *dolaşîrüm* (<doğaşı-ver-, Küt. Uş. 23 - 3), *hāman döyoz* (Muğ. 73 - 2)...

2. ünlü + -r- + ünlü > uzun ünlü

isdüdiklāni (Den. Çiv. 43 - 16), *bîsinü* (Ay. Boz. 59 - 11), *yösün* (Ay. Kar. 71 - 52), *u-ēdiP-bāsiñ?* (<edip-var-, Muğ. 73 - 33).

3. ünlü + -t- (-l-) + ünlü > uzun ünlü

oturāmuñ (<oturatım-ıñ, Man. Som. 1 - 18), *ābür-* (<atıp büri gül-, Man. Som. 2 - 21), *añnadı-virām* (Man. Som. 2 - 26), *ōm* (<oğulum, Man. Som. 6 - 27), *güliK gārin* (Muğ. 73 - 2), *sırlēK gāris* (Muğ. 76 - 11)...

4. ünlü + -n- (-ñ-, -ñ- + ünlü) > uzun ünlü

sā (Man. Som. 2 - 14), *yē** (Man. Som. 9 - 40), *bām* (<bānim İz. Ber. 21 - 18), *zabā* (<sapanı, Küt. Uş. 22 - 41)...

5. ünlü + -k- (-k-, -ğ- (-g-), -ğ- + ünlü) > uzun ünlü

köpēñiz (Man. Som. 1 - 9), *bōn* (<bugün, Man. Som. 6 - 28), *bānsi dāl* (<*bügānsi, İz. Ber. 21 - 14), *birāb* (İz. 18 - 27)...

6. ünlü + -y- + ünlü > uzun ünlü

durmēp (Man. Som. 2 - 24), *diñnēp* (Man. Som. 5 - 10), *üyūp* (uyu-, Den. 39 - 34), *dēven* (<deyi-veräyin, Den. Tav. 52 - 5), *öldürmācük* (AD. I. Ay. 79 - 6), *kēk* (geyik, Giese, MAT. I. 43: VIII, 3)...

7. ünlü + -h- + ünlü > uzun ünlü

dā (<daha, Man. Som. 1-17), *tōmu* (<tohumu, Küt. Uş. 24-9)...

Bazı Anadolu ağızlarında ünsüz düşmesi ile teşekkül edenlerin aksine olarak, hece kaynaşması (contraction) olayının doğurduğu uzunluklar pek boldur. Ancak, bu uzunluklar yukarıda gösterdiğimiz şekillerden ayrı özellikler göstermezler. Bundan böyle biz de uzun boylu aydınlatmağa girişmeksizin biriki örnek vermekle yetineceğiz:

yaparsāz (DİL. 150: 21), *sepetco* (AAT. Kas. 3: 1), *gırg günēder*, *yēñ*, *geldiz*, *fāt dünyözeli* (GD. Mar. 135: 15), *çāmız* (<çağa, GD. Mal. 7: 14), *ğōşa*, *çōşā* (Siv. 21: 17), *bubalāz*, *analāz* (Bal. Dur.)...

* Metinler kısmı 15. Sah. - deki *-lı nota bkz.

* Metinler kısmı 15. S. *-lı nota bkz.

19. § III. Çift ünlülerin kaynaşması ile: Konuşmada yan yana bulunan iki kelimedenden birinin sones (auslaut) ünlüsü ile ötekinin önses (anlaut) ünlüsünün ortak hece teşkil etmeleri durumunda (bağlantı, liaison durumu), yazı dilinde olduğu gibi ağızlar da türkçenin söyleniş bakımından çok defa çift ünlülere dayanıksızlığı dolayısıyla, birinci kelimenin sones ünlüsü ile ikinci kelimenin önses ünlüsü kaynaşarak bazan⁵⁸ birtek uzun ünlü haline geçerler. Birleşen ünlüler boğumlanma nitelikleri bakımından aynı cinsten olabildikleri gibi, değişik cinsten de olabilirler. Bu takdirde varlığını koruyan ünlü ikincisi yani önses ünlüsü, uzunluk şeklinde bir fonetion göstererek eriyip kaybolan ünlü de birincisi yani ilk kelimenin sones ünlüsüdür. Çabuk konuşmanın ve az gayret sarfı ses kuralının sonucu olarak, kelimeler arasında bağlantının (liaison) çok olarak bulunduğu metinlerimizde de, çift ünlülerin kaynaşmasından türeyen uzunluklara raslanmaktadır :

ayılän(İz. 17-34), *karılän* (İz. 18-3), *par-ātmadım* (Af. Din. 30-3), *oñ-oñnüm* (Af. Din. 30 - 17), *däv-ātini*(Af. Din. 37 - 31), *bäkcemiş* (Den. Çiv. 43 - 2)...

Bu türlü uzunluklar öteki Anadolu ağızlarında da bulunuyor.

ASLİ UZUNLUKLAR

20. § Türkçede asli uzunluklar mesecisi hemen yüzyıla yakın bir zamandan beri türkologların dikkat nazarını çekmiş ve ayrı sonuçlara varılan birtakım araştırmalara yol açmıştır. Bu hususta ilk görüşleri bulunan ve bazı Türk lehçelerinin ünlülerinde beliren böyle bir ses değişikliğini açıklamaya çalışan türkologlar, ellerindeki malzeme kıtlığı ve karşılaştıracak öteki lehçe materyallerinin bulunamaması gibi sebepler dolayısıyla, doyurucu bir aydınlatma tarzına varamamışlardır. Ancak, yakutçada görülen uzunluklarla, ikiz ünlüleri (diphtong) bir taraftan Koybal, Karagas, İrtiş şiveleriyle, Özbekçede raslanan tek tük örneklerle, diğer taraftan bu şekillerin Çuvaşçadaki karşılıklarıyla

⁵⁸ Bazan diyoruz, çünkü kaybolan ünlünün öteki üzerinde her zaman uzunluk etkisi bırakması kural halinde değildir. Bu tarzda birleşmiş kısa ünlülü şekillere sık, sık raslandığı gibi, hiatus durumundaki ünlüler arasına bir koruyucu ünsüz sokmak suretiyle uzunluktan kaçınıldığı da görülmektedir.

karşılaştırmaktan ileri geçememişlerdir. Bu konuda daha ümitli adımların atılması ancak türkmençe eserlerin, bilhassa türkmençe sözlüklerin ve metinlerin ele geçmesinden sonradır. Türkmençe uzun ünlüler ve bununla ilgili olarak ikiz ünlüler⁵⁹ bakımından çok zengin olan bir lehçedir. Bu lehçedeki uzunlukların öteki lehçe ve ağızlardaki uzunluklarla uygunluk göstermesi de türkologlara yeni bir ufuk açmıştır⁶⁰.

Türk lehçelerinde uzun ünlülerin varlığını kabullenme bakımından türkologlar iki gruba ayrılıyor. Radloff, Grönbech gibi bazıları esas itibarıyla aslî uzunlukları kabul etmiyor⁶¹, tek heceli uzun kelimelerin bile, menşede her hangi bir hece kaynaşması olayına bağlanabileceğini ileri sürüyorlar. Ligeti, Räsänän, Jarring gibi diğer bazı türkologlar da (bilhassa Ligeti) birbirinden pek uzakta ve her hangi uzak veya yakın bir ilgisi bulunmayan Türk lehçelerindeki uzunlukların tıpkılık göstermesini raslantılı veya sapa yönde teşekkül etmiş bir olay saymayıp, bunların ortak bir köke bağlanabileceği sanısındadırlar. Rad-

⁵⁹ Öteki lehçelerin uzun ünlülerine karşılık burada bazan ikiz ünlüler yer almaktadır. Nitekim Türkmençe ve diğer bazı lehçelerin uzun ünlülerine karşılık Yakutçada da ikiz ünlülerin bulunması gibi. Lajos Ligeti 92. S. -deki (*Türkçede uzun vokaller*, TM VII-VIII, 82-94) 2. notunda verdiği açıklamada uzun ünlülerle ikiz ünlüler arasında sıkı bir ilgi buluyor. Bir taraftan altaycadaki karşılaştırmalı malzemeyi göz önünde bulundurarak en eski türkçede ikiz ünlülü şekillerini kabule yöneliyorsa da, bu husûsun bazı sakıncalar doğurması yüzünden, en eski şeklin uzun ünlülü şekiller olduğunu ve ikiz ünlülü şekillerin de bunlardan çıktığını kabullenmeyi daha uygun buluyor.

⁶⁰ Uzun ünlüler hakkında fazla bilgi için: Radloff, *Phon.* 77. S. 105. §.; G. Jarring, *Stud.* 43. S; Vilhelm Grönbech, *Forstudier til tyrkisch lyd-historie*: KSZ IV, 229-240; Marti Räsänän, *Über die langen Vokale der türkischen Lehnwörter im Ungarischen*: FUF XXIV, 246-255; Lajos Ligeti, *Türkçede Uzun Vokaller*: TM VII-VIII, 82-94; Böhlingk, *Über die Sprache der Jakuten*, St. Petersburg 1851; A. Von Gabain, *Altürkische Grammatik* 42-47. S. -lere ve Benzing, *Verbf.* Berlin 1939, Bang- R. R. Arat, *OK.* adlı eserlere bkz.

⁶¹ Radloff, *Phon.* 77. S. -ye bkz. "Wir müssen somit annehmen, dass lange Vokale ursprünglich den türkischen Sprachen fremd sind, und dass allgemein verbreitete Dehnungen der Vokale stets auf dem oben erörterten Wege sich gebildet haben"; Grönbech, *KSz* IV, 234: 12-ye bkz. "Die langen Vokale stehen mir also als Beweise einer Zusammenziehung, als eines Übergang aus Zweisilbige in einsilbige Stämme da, wie es noch heutzutage im türkischen geschicht."

loff ve Grönbech iddialarında belki bir bakıma haklıdırlar. Gerçekten gösterdikleri örnekler hece kaynaşması ile çözülebilir. Ancak, onlar birkaç örnek vermekle bütün meseleyi halletmek istiyorlar. Grönbech karşılaştırmalarını yaparken, osmanlıcadan örnekler vermiş, fakat biraz sonra belirteceğimiz gibi osmanlıcanın ağızlarında uzun ünlülü kelimelerin bulunabileceğini düşünmemiştir.

Bu kısa açıklamamızla yıllardan beri zaman zaman üzerinde çahşılan ve henüz kesin bir sonuca varılamıyan uzun ünlüler konusunda biz de kesin bir fikir tutarak, Türk lehçelerinde mutlaka aslı uzunluklar vardır şeklinde bir hüküm verecek durumda değiliz Çünkü böyle kesin bir hüküm ancak, bu kelimelerin yapı bakımından uğradıkları değişimlerin menşelere kadar tâkip edilebilmesi ile mümkün olabilir. Esasen diğer Türk lehçelerindeki uzunlukların soruşturması da bizi şimdilik, ancak araştırma alanımızda rasladığımız örneklerin karşılaştırılması bakımından ilgilendirir. Yalnız yukarıdan beri verdiğimiz bilgiyi şu noktaya bağlamak isteriz ki, Türk lehçelerinin aslı uzunlukları bahis konusu edilirken türkmence, yakutça, özbekçe, altayca gibi lehçelerle bir takım Orta - Asya şiveleri (ve hattâ genel türkçeden uzaklaşan çuvaşça ve bu uzun ünlülü kelimelerin gelişme yönünü tâyin bakımından karşılaştırmak için kullanılan moğolca bile) dikkat nazarına alınmış, fakat karşılaştırmalarda uzun ünlülerin fazlasıyla bulunduğu, Orta - Asya türkmencesi ile aynı gruptan olan Anadolu lehçesi duraksamaksızın kısa ünlülü bir lehçe örneği olarak gösterilmiştir. Ligeti bile makalesinde Anadolu'dan "uzun ünlüleri bulunmayan Oğuz şiveleri"⁶² diye bahsediyor. Anadolu ağızları hiç dikkati çekmemiş ve etnik unsurlar bakımından da Orta-Asya köküne bağlanabilen bu alanda, bu tip uzunlukların da bulunabileceği hatıra gelmemiştir. Şüphesiz bunun başlıca sebebi malzeme azlığı ve eldeki malzemenin de uzunluklar bakımından yetersiz oluşudur.

Araştırmalarımıza başlamadan önce malzeme toplamakla uğraştığımız sıralarda, gerek Tavşanlı'dan Bandırma'ya kadar yaptığımız yirmi günlük araştırma gezisinde, gerek plâk-

⁶² Türkiyat Mecmuası VII-VIII, 84, aş. 10-a bkz.

lardan aldığımız metinlerde, bâzı yerlerde tek tük kelimelerin çekilerek uzun konusulması dikkatimizi çekmiş ve bunların herhangi bir fonetik sebebe bağlanamayacağını gözönünde bulundurarak şahsî ağız özelliği olarak kabullenmiştik. Fakat Güneybatı Anadolu'da yaptığımız iki aylık daha sonraki bir derleme devresinde Dinar, Çivril, Denizli ve Tavas bölgelerinde belirli kelimelerin yalnız bir iki şahsın ağızında değil, daha yaygın olarak aynı şekilde uzun söylenmekte olduğunu tesbit ettik. Dinar'da bu uzunluklar nispeten azdır ve daha çok Kınık, Avşar Kazanpınar gibi yerleşik Türkmen köyleri ağızlarındadır. Çivril, Denizli ve Tavas uzunluk bakımından daha genel ve karakteristik bir görünüş verir. Esasen buraların ağızlarında vurgu ile karışık uzunluğa yönelen âhenkli bir konuşma tarzı her zaman hâkimdir.

İşte, gerek bazı bölgelerin bu bakımdan karakteristik özellik taşıması, gerek metinlerimizdeki kelimelerin nispeten çokluğu ve kısmen öteki illerden toplanan kelimelere, arasıra başka Anadolu ağızlarındaki örneklere ve kısmen de⁶³ özbekçe, türkmence gibi uzak lehçelerin kelimelerine uyması, bunların şahsî konuşma özelliklerinden ileri gelen uzunluklar olmayıp⁶⁴, hepsi değilse bile bir kısmının yakut, özbek ve türkmencedeki şekillerle ilgili olarak, en eski türkçede varlığı savunulan uzunlukların izlerini taşıyan kelimeler olabileceği inancını verdi. Bununla beraber, daha sağlam sonuçlara varılabilmesi için malzemenin karşılaştırmalı olarak titizlikle kontrolden geçirilmesi gerekli ise de, elimizde kılavuzluk edecek zengin sözlüklerin bulunamayışı, eldeki başka malzemenin azlığı, bulunanların da ince transkripsiyonlu metinler olmayışı gibi sebepler bizi de, esefle söyleyelim ki bazı türkologların güç durumuna düşürmüştür. Bu sebeple aşağıda verdiğimiz örnekleri tam olarak karşılaştırma imkânını bulamadık. Bu kelimelerin menşece aslı uzunluklara mı, yoksa geri devirlerdeki

⁶³ Kısmen diyoruz, çünkü karşılaştırma malzememiz az olduğundan yeter derecede karşılaştırma yapamadık.

⁶⁴ Çünkü münferit ağız özelliklerinden ileri gelen birtakım uzunluklar da vardır. Örnek olarak cümle ortasındaki tabii duraklama yerlerinde, herhangi birini taklit yoluyla yapılan konuşmalarda ve anlamı kuvvetle belirtilmek istenilen kelimelerde bâzı hecelerin psikolojik sebeplere bağlanabilen uzun söylenişli şekillerini gösterebiliriz.

bir ses olayına mı bağlanabileceğinin tesbiti ise, uzun çalışmalara bağlı bir keyfiyettir.

Örnekler :

- āt-* (Af. Din. 28 - 81; 36 - 13; 38 - 1; Den. Çiv. 43 - 34, 62; İz. 18 - 49; Den. Tav. 49 - 7; G. Jarring, Uzb. 171)
- āti* (Af. Din. 28 - 14)
- 'ātti* (Den. Tav., Küt. Tavş.)
- 'āttın* (Af. Din. 36 - 2; *āttın* Den. Çiv. 43 - 14)
- āt-* (Den. Çiv. 43 - 11)
- bās-* (Man. Alş. 11 - 9; Küt. Uş. 25 - 17; Bal. Dur. 119; G. Jarring, Uzb. 176)
- bān* (Den. Tav. 50 - 52; AD. I. Ay. 79 - 8; *bangā*; Ay. Boz. 96-1)
- bēş* (Den. Çiv. 43 - 14; L. Ligeti, TUV. 89 - 1: trk. *bēş*, yak. *bies*, karag. *beyş*, özb. *bēş*, kaz. *bīs*)
- bōz-* (Den. Çiv. 43 - 5)
- bōlmā* (Af. Pl. 255A² ⁶⁵ trk. *bōlin-*)
- bū* (Man. Alş. 13 - 10, 18; Küt. Uş.; Den. Tav. 47 - 35; G. Jarring Stud. II. 42 - 17)
- çāt-* (Af. Din. 28 - 34; 53 - 5)
- dāt-* (Af. Din. 38 - 1; J. Benzing, Verb. 13 - 28: *dāl*)
- dē-* (Man. Alş. 13 - 20; İz. 20 - 27; Den. Tav. 44 - 35; KD. Ord. 4 - 6; KD. Trk. 201 - 21: *tē-*; J. Benzing, Verb. 2-1: *dī-*, *tī-*, *die-*; L. Ligeti, TUV. 89 - 12)
- 'dāl-* (Af. Din. 37 - 11)
- 'dōn-* (Den. Çiv. 43 - 17; Tav. 49 - 35)
- 'dūş-* (*yola dūş-*, Af. Din. 37 - 10)
- ēr-* (*akti ēr-*, Den. Tav. 49 - 36)
- 'āv* (Küt. Tavş.)
- 'āvlān-* (Den. Tav. 52 - 8; Küt. Tavş.; AAT. Kas. 6 - 6.....)
- gāt-* (Küt. Uş. 23 - 6; Den. Tav. 50 - 79; trk. *gāl-*, *gān-*; L. Ligeti, TUV., *kāl-*, *hāl-*, *yāl-*; J. Benzing, Verb. *hayrān kāl-*; G. Jarring, Stud. II. 42 - 17 *qa:l-*; Uzb. 216 *qa:l-*.....)
- gāndır-* (Den. Çiv. 43 - 5/6; trk. *gān-*.....)
- gāş-* (Af. Din. 36 - 13, Den. Çiv. 43 - 7; G. Jarring, Uzb. *qa:ç-*)
- gāzdır-* (Af. Din. 28 - 15.....)
- gāl-* (Küt. Uş.; 25 - 3; Af. Din. 28 - 34, 36, 69; Den. Tav. 50 - 36;

⁶⁵ Bu plāk metinler arasında yoktur.

- Ay. Boz. 62 - 2)
- 'gāš- (Küt. Uş. 22 - 3)
- gēt- (Af. Din; KD. Ord. 7 - 9; DİL. 64 - 25.....)
- gīz⁶⁶ (Man. Alş. 10 - 38; Den. Tav. 52 - 22, 28; G. Jarring, Stud. II. 46 - 16 *gi:z*; trk. *gbz*)
- 'gōrhu (Af. Din. 33 - 3.....)
- gōyve- (Den. Çiv. 43 - 82.....)
- gōr- (Af. Din. 52 - 13; G. Jarring, Uzb. 206 *ko:r-*.....)
- gōzlāt- (Küt. Uş. 25 - 8)
- 'gūn (Den. Çiv. 43 - 2.....)
- kāndi (Den. 39 - 26; AAT. Kas. 9 - 4 *gēndüsü*.....)
- kāš- (Den. Tav. 51 - 9.....)
- kēdir- (Den. Çiv. 43 - 38; Grönbech, KSz. IV, 238 Yak. *kiüp*)
- ōt- (Af. Din. 28 - 25, 26; Den. Tav. 52 - 8)
- ōṭi gün (Den. Tav. 50 - 79; J. Benzing, Verbf. 43 - 30 *ōn*; L. Ligeti, TUV. 88: aş. 4 *ōn bir*, Jak. *uon*.....)
- ōl- (Den. Çiv. 43 - 82; Tav. 73 - 7 v.b.....)
- sān⁶⁷ (Den. Tav. 49 - 45.....)
- sōr- (Den. Tav. 52 - 25; J. Benzing, Verbf. 73 - 1 *sōr-*, 41 - 17 *sōri-*, *sōra-*.....)
- ūš (Den. Çiv. 43 - 65, 67; L. Ligeti, TUV. 90 - 18 *ūç*, *ūyş*, *ūş*.)
- vār- (Af. Din. 37 - 10; 'vār- Den. Tav. 47 - 8; 49 - 13; J. Benzing, Verbf. 1-13; G. Jarring, Uzb. 176 *bar-*, *ba:r-*.)
- vēr- (Küt. Uş. 22 - 8; Af. Din. 28 - 45; L. Ligeti. TUV. 88: aş. 3 *bīr-*, *bīrt-*, *bier-*, *bēr-*)
- vūr- (Af. Din. Pl. 258A2⁶⁸.....)
- yaṭvār- (Den. Tav. 52 - 27)
- yāt- (Küt. Uş. 25 - 21; G. Jarring, Uzb. 199 *ya:t-*.....)
- yāz- (Af. Din. 37 - 40/41; G. Jarring, Uzb. *ja:zıp qoy-*....)
- vī- (Den. Çiv. 43 - 3; J. Benzing, Verbf. 13 - 16 *ī-*; GD. Mal. 30-8; KD. Ord. 4 - 11; G. Jarring, Stud. 54 - 5 *je:mek*, *je.mek*;; Man. Som. 16 - 14 *yimäk*, yak. *sie-*)
- yōk (Man. Alş. 16 - 64; Küt. Uş. 25-11; J. Benzing, Verbf. 20-36

⁶⁶ Seyrek raslanır. Aynı metnin bazı yerlerinde kısadır.

⁶⁷ Her yerde uzun değildir.

⁶⁸ Bu plük metinler arasına alınmamıştır.

jök; L. Ligeti, TUV. 89 - 8; yak. soux⁶⁹.....)

21. § Yabancı kelimelerde uzunluk: Ağızlarda kullanılan içeste çift ünsüzü bulunan veya diğer çeşitten yabancı kelimeler de (bilhassa a. ve f.), çok zaman bünyelerini koruyamıyarak yukarıda verdiğimiz ünsüz düşmesi, hece ve çift ünlülerin kaynaşması gibi fonetik sebeplerle türkçe kelimelerde olduğu gibi ünlü uzamalarına tâbi olurlar. Bu arada söyleniş zorluğu yüzünden bazı hecelerde ünlü kısalmasına da raslanıyor⁷⁰.

A) ünsüz düşmesi ile : şāriñ (<a. شهر, Man. Aş. 10 - 49), sāroş (<f. سرخوش Af. Din. 28 - 59), kār-et- (<a. قهر Muğ), tāsıtdar (<a. تحصیلدار Küt. Uş. 22 - 2), ēiyar (<a. احتیار

⁶⁹ Güney-batı Anadolu ağızlarında nefes baskısının ve muzikal tonun etkilerine tâbi olan her iki vurgunun da çok şiddetli oluşu ve yukardaki listede verilen bazı kelimelerde vurgunun uzun ünlülü hecelere isabet edişi bizde bu uzunlukların kısmen vurgu etkisi ile meydana geldikleri sansını uyandırmıştı. Fakat yukarda belirttiğimiz gibi malzemeyi kontrolden geçirecek diğer lehçe örneklerinin azlığı, vurgunun tesâdüfen uzun heceye isabet edebilmesi endişesini doğurduğundan bu sanımızı kesin olarak ileri sürmeğe cesaret edemedik. Bu sebeple uzun ünlülü kelimeler listesini kontrolü ricasiyle türkence üzerinde geniş ihtisası ve elinde daha bol imkânları bulunan değerli türkolog Dr. J. Benzing'e gönderdik. Aldığımız cevapta listemizdeki bēş, l'ōlmā, dāl-, dē-, gēl-, gāndır-, gēz, ōn, yī, yōk şekillerinin türkencede uzun, yakutçada da uzun veya ikiz ünlü ile, diğer şekillerin ise her iki lehçede de kısa ünlülü kelimeler olduğu bildiriliyor. Bu daha doyurucu karşılaştırmadan ve özbekçedeki şekillerden de edindiğimiz izlenimden sonra örneklerimizi yeniden tetkike tâbi tuttuk. Vurgu esaslarını da göz önünde tutarak yaptığımız bu son araştırma sonucu eski sanımızı biraz daha kuvvetlendirecek durumda idi. Buna göre listedeki dāl-, dōn-, dūş-, er-, āv, āvlān-, gōrhu, gō-lāt-, gūn, kāndi, ōl-, sān yaftār- gibi kelimelerdeki uzunlukları vurgunun etkisine bağlamakta daha cesaretle davranıyoruz. Zira bu kelimelerin bahis konusu hecelerinde şiddetli birer vurgu vardır ve diğer lehçelerde uzun ünlülü şekilleri ile de yoktur. Listenin öteki kelimeleri için şimdilik herhangi bir görüş vermekten çekiniyoruz.

añtārsıñız, diñlārsıñız, dōnārin, dōnāyin, içūrin, sūrāriz, gūrāriz kaftkārız, gidāriz, gāliriz gibi şekillerdeki uzunlukların ise, gerçek uzunluklar olmayıp vurgulu hecenin kulakta bıraktığı uzunluk izleniminden ileri gelen ikinci derecedeki uzunluklar olduğunda hiç şüphe yoktur.

⁷⁰ Çarā (<f. چاره, İz. 15-18), münaza (<a. منازعة, Küt. Uş. 22-1), tabı (<a. 24-5, Küt. Uş. 22-18), yarı (<a. ياری, Küt. Uş. 37: 33), acaba (<a. عجب, Küt. Uş. 24-5), āzā (<a. اعزاء, Af. Din. 36-8) gibi.

Küt. Uş. 24 - 26), *ğāvā* (<a. قهوه Man. Som. 1 - 13), *īsāf* (<a. انصاف Muğ. 72 - 19), *īsan* (<a. انسان Den. Tav. 52-12),

B) Hece kaynaşması ile: *ārūt* (<a. آخرت İz. 15 - 46), *sāṛmī* (<f. سرمایه İz. 18 - 6), *hal_āzır* (<a. حال حاضر Küt. Uş. 23 - 2), *māribā* (<a. محاربه Den. 41 - 3/4) ...

C) Çift ünlülerin kaynaşması ile: *sāt* (<a. مینازات <a. مناذه Küt. Uş. 22 - 1), *ālā* (<a. عالمه <a. شایه Af. Din. 32-3) ⁷¹

22. § Metinlerimizde pek seyrek hallerde, herhangi bir sebeple yabancı kelimelerdeki uzunlukların heceler arasında yer değiştirdiği görülüyor: '*sāṛmiyā* (<f. سرمایه İz. 18 - 4), *şāfdali* (<f. شنتالو Küt. Uş. 40 - 2) gibi ⁷².

YARI - UZUN ÜNLÜLER

23. § Herhangi bir fonetik sebeple oluşan uzun ünlüler zamanla uzunluklarının aşınması dolayısıyla alelâde kısa ünlüler haline geçerler. Ancak, kısalma olayı birdenbire değil de, yavaş bir fonetik değişimle olduğundan, uzun ünlülerle normal kısa ünlüler arasında yarı - uzun ünlülere raslamıyor. Bu olayı uzun ünlülü şekillerden kısa ünlülü şekillere geçişin orta basamağında bulunan bir fonetik görünüş olarak telâkki edebiliriz. A. Caferoğlu'nun metinlerinde ziyadesiyle raslanan bu cins uzunluklar bizimkilerde yoktur. Onların yerini kısalmış şekiller almıştır. Bu sebeple vereceğimiz birkaç örneği Caferoğlu'nun bölgemize ait metinlerinden alıyoruz :

sabālan, *qılsinnā* (AD. I. Muğ. 137 - 1), *başladılā* (AD. I. Muğ. 138 - 5) ⁷³...

KISA ÜNLÜLER

24. § Yalın yahut eklerle uzatılmış bir veya çok heceli kelimelerin bazı hecelerindeki ünlülerin aşağıdaki hallerde normal

⁷¹ Esasnda bu kısımdaki örneklerde bir ünlü ile a. ع ünsüzünün yanyana gelmesi bahis konusudur. Fakat türkçede bu ünsüzün bulunmaması dolayısıyla, onun yerine ikinci bir ünlü geçiyor.

⁷² Diğer Anadolu ağızlarında da bu olayın benzerleri görülebiliyor.

⁷³ Caferoğlu metinlerinde yarım uzunluk işaretidir.

söyleniş süresinden daha kısa bir sürede boğumlanmak suretiyle kısaltıldıkları görülüyor ⁷⁴:

1) Kelimede kuvvetle vurgulanan ve bir ünlü ile biten açık heceyi yine ünlü ile biten açık hecenin takibetmesi durumunda, vurgusuz olan ikinci açık hece ünlüsü kısadır :

'o n ā mukābil 'bānīm ōnda on gün āvāl 'yimi lirā 'parā
vēdim bu 'ylmī lirā mukābil... (Küt. Uş. 22 - 4) v.b.

2) Orta hece düşmesi şartlarını taşıyan açık ve kapalı hece-lerde: na zīman (Man. Som. 9 - 45), āvvālī si (Küt. Uş. 22 - 33), yerīnā (Küt. Uş. 22 - 35), yanīṭī gāsiñ (Den. Tav. 49 - 19), arīdan (aradan, Den. Tav. 50 - 17), ālīnā (Den. Acp. 54 - 23)...

3) Soneslerde: burayā (Man. 8 - 5), diye (Man. Som. 9-37), habarī (Man. Som. 9 - 38), ālimī (Man. Kul. 13 - 10), tarafā (Küt. Uş. 24 - 12), 'yazī (Den. Tav. 49 - 5)...

4. Yükselen ikiz ünlülerin (diphthong) birinci unsurlarında: ⁷⁵ ākīōrum (Küt. Uş. 22 - 39), bilīusuṭ (Küt. Uş. 24 - 16) gibi ⁷⁶.

5. Konuşmada bir kelimenin sones ünlüsü ile, diğer kelimenin önses ünlüsünün yanyana gelmesiyle teşekkül eden çift ünlülü durumlarda, düşme özelliğini taşıyan birinci ünlü yâni sones ünlüsü düşmediği takdirde kısadır :

şindi ilāri (Man. Som. 9-6), goyyō orē (Man. Alş. 10 - 34), yanıyō aşāda (Man. Alş. 18 - 31)...

6. Fonetik şartlara bağlanamayan diğer bazı hallerde de kısa ünlüler görülür. Bütün bunlar düşme merhalesine yaklaşmış olan süreksiz gevşek boğumlanmalı ünlülerdir.

GENZEL ÜNLÜLER

25. § m, n, ñ gibi aynı zamanda genzel nitelik taşıyan fonem-ler hece kaynaşması ve ünsüz düşmesi gibi hallerle kaybolduk-larında, fonksiyonlarını yanlarındaki ünlülerden birine yüklemek

⁷⁴ G. Jarring, Stud. 57. S. "Reduzierte Vokale", A. von Gabain, Gram. 43. S. "Vokal Reduktion", A. Caferoğlu, AD. I. Öns. XII: aş. 5 "yarım telâffuzu gösteren küçük saitler" ile kşl.

⁷⁵ Kşl. Caferoğlu, AD. I. metinlerinde alçalan ikiz ünlülerde kısa ünlü-ler ikiz ünlülerin ikinci unsurundadır: da^ulcu, (İz. 90: aş. 4), ço^uş (İz. 91: 6), yo^uglu (İz. 92: II) gibi.

⁷⁶ Bu şekiller pek seyrekdir.

suretiyle genzel ünlüleri meydana getirirler ⁷⁷. Bölgemizde en sık görülenler *n* ve bilhassa *n̄*'nin fonksiyonuna bağlanabilenlerdir. Şaşma ve gerçekleştirme ifâde eden taklidi kelimelerde de genzel ünlüler görülüyor :

āā (Man. Som. 1 - 17), *yāṣı-* (<*yaṣı-*, Man. Som. 2 - 6), *sā* (<*saṣa*, Man. Som. 2 - 14), *sōra* (Man. Som. 5 - 21), *yē* (<*yeñi*, Man. Som. 9 - 40), *hā* (Man. Alş. 10 - 30), *hāh* (İz. 18 - 41), *sā* (<*sān*, İz. 18 - 43), *zabā* (<*sapanı*, Küt. Uş. 22 - 41), *mā* (<*baṣa*, Af. Din. 35 - 15), *düşū-* (*düşün-*, Den. Tav. 52 - 15), *bunūta* (<*bunuṣta*, Ay. Boz. 62 - 14)...

İKİZ ÜNLÜLER

(Diphthong, Diphthongus)

26. § *y*, *v* ünsüzleri türlü ünlülerle yaptıkları birleşimlerde sürtünmelerini kaybedip kısmen ünlüleşmek suretiyle ikiz ünlüler teşkil ederler. Güney - batı Anadolu ağızlarında *y* fonemi hece sonlarında ⁷⁸ her zaman yarım ünlü karakteri gösterdiğinden metinlerimizde *y*'den değişen *i*'li alçalan ikiz ünlüler boldur: *köi*, *beı*, *sarei*, *güıruk*, *aıtik*... *v*'den değişen *u*'lu şekillere ise nadiren raslanır: *soıık* gibi.

Doğrudan doğruya iki ünlünün aynı hecede, yani bir nefes baskısı altında söylenmesi ile meydana gelen ikiz ünlüler de (yükselen ikiz ünlüler) vardır: *cıür*, *deü* gibi. Bunlarda ikiz ünlünün birinci unsuru süreksiz kısa bir ünlüdür. Yükselen ikiz ünlülerin tamamı ile, *y*, *v* ikiz ünlülerinin bir kısmını oluşturma bakımından daha önceki herhangi bir fonetik olaya bağlamalıdır.

⁷⁷ Bahis konusu ünsüzler kelimedeki varken de, bâzan yanlarındaki ünlülerde pek hafif bir genzelleşme hissedilmekte ise de, biz bunlar için genzelleştirme (nasalisation) işaretini kullanmadık.

⁷⁸ Kşl. M. R ü s ü n ü n'in *Mani*. metinlerinde bazı hece başı *y*'leri de ikiz ünlü karakteri gösteriyor: *içil* (7: 6), *içe.lim* (7: 7), *ıanak* (8: 12), *ıaşmak* (8: 12), *ıara* (8: 12), *ıari. m* (8: 13), *ıandan* (II: 29)... Rüsünün ikiz ünlü teşkil eden yarım ünlüyü *ı*, sürtünmeli ünsüz *y*'yi de *ı* ile gösteriyor.

27. § Alçalan ikiz ünlüler⁷⁹ : *aî, âî, eî, îî* ikiz ünlüleri⁸⁰ (y'den değişen ikiz ünlüler) ve oluşmaları :

1) Ünlü düşmesi ile :

A) Ünlü ile biten kelimelerin yüklem ve verme halleri ile diğer bazı durumlarda, çok zaman sones, nadiren de içses ünlüsünün düşmesi ve koruyucu ünlünün kısmen ünlüleşip kendinden önceki ünlü ile kaynaşmasından meydana gelir :

nârâî (<*nârâyâ*, Man. Alş. 11 - 7), *paşai* (<*paşaya*, Man. Alş. 13 - 6), *Manisai* (<*Manisaya*, Man. Kul. 13 - 15/15), *pânçârâî* (<*pânçârâyâ*, İz. 18 - 62), *kapıî* (<*kapıyı*, İz. 18 - 62), *övândirâî* (<*övândirâyi*, Küt. Uş. 22 - 27), *pekeî* (<*pek-eyi*, Af. Din. 28 - 26), *atındeî* (<*atıundayın*, Ay. Boz. 59 - 19), *deîş* (<*deyiş*, Ay. Kar. 68 - 13)...

Ünlü düşmesi ile oluşan ikiz ünlüleri diğer Anadolu ağzlarında da buluyoruz : *yıkılcaynî*⁸¹ (AAT. Kas. 16 - 7), *dileyceynî* (AAT. Kas. 9 - 23), *dabancaynan* (KD. Or. 41 - 33), *geynip* (KD. Or. 43 - 8), *deylem* (AAT. Çan. 147 - 23), *geşeim*, *uşeim açeim*⁸² (AD. I. Ay. 81 - 13,6), *Hüseî* (AD. I. Ay. 81 - 11), *gireim* (AD. I. Ay. 79 - 21), *daqeîln* (AD. Den. 139 - 15) *götüreî* (AD. I. Den. 139 - 16)...

eî ikiz ünlülerinin bir kısmı da ünlü incelmesi ile *aî*'den değişmiş (*eî* < *aî*) şekillerdir: *pareî* (Man. Som. 2 - 11), *oreî* (İz. 15 - 46), *talleî* (Küt. Uş. 22 - 37), *hurdeî* (<*hurdağı*, Den. Acp. 56 - 21), *sareî* (Ay. Boz. 54 - 42)...

B) Ünlü ile yapılan zarf - fillerde zarf - fiil ekinin düşüp koruyucu ünsüzün ikiz ünlü hâline geçmesi ile :

deî (<*de-y-e*, İz. Ber. 20 - 29; Af. Din. 28 - 17; Ay. Kar. 68 - 21), *yeîmicân* (<*ye-y-e-micân*: yiyecek miyim? Af. Din. 36 - 7), *sıgeî* (<*sığa-y-u*, Ay. Kar. 68 - 18)...

⁷⁹ Kşl. Radloff, *Phon.* 17. S. 27. §. -da ikiz ünlüleri: 1) Weite diphthonge 2) Labiale diphthonge 3) Enge oder I diphthonge; G. Jarrıng, *Stud.* 64. S. -de A) Fallende B) Steigende dipgthong şeklinde bölümlendiriyorlar.

⁸⁰ Radloff, *Phon.* 20. S. 30. §. -da: Die enge oder I diphthonge *ai, ai ai, ei, ai, öi, üi, öi, öi, yi* ile kşl.

^{81, 82} A. Caferoğlu kendi metinlerinde ikiz ünlülük şekilleri, ünsüzlü ve hiatuslu şekillerden ayırıcı bir işaret kullanmamıştır. Bu itibarla yukardaki örneklerin ikiz ünlülüğü hakkında kesin bir hüküm verilemezse de, söylenişte hece sonu y'lerinin (hele ünlüsünü de kaybettikten sonra) ünsüz karakterini kaybetmesi ve Anadolu ağzlarının da çok kere hiatusa dayanıksızlığı dolayısıyla, bu şekilleri ikiz ünlü saymakta bir sakınca görmedik.

C) *-yor* şimdiki zaman kipi şeklinde *r* ünsüz ve ünlü unsurunun yavaş yavaş kaybı ve *y*'nin sürtünmesini kaybedip önceki ünlülerle kaynaşması ile. Bu tip ikiz ünlüler tektük görülen nâdir olaylardandır. *oţuđ* (<*oţuyor*, Man. Alş. 10 - 4), *değ* (<*deyor*, Man. Kul. 14 - 14) gibi.

Şimdiki zaman kiplerindeki ünlü haline seçme olayına diğer Anadolu ağzlarında daha bol raslanır.

bilme'rsiz mi? (DİL. 19: 4), *gedeyrdi* (DİL. 20: 3), *ariy* (GD. 5: 30), *atıykn* (GD. 6: 4), *gonuşiy mi gonuşmay mı?* (KD. Tr. 133: 31), *veriy keliy* (KD. Tr. 181), *oluydu* (KD. Gir. 100: 12), *düşinüydi* (KD. Gir. 100 13)...

D) *k* ünsüzü ile bitip de isim halleri ile uzatılan kelimelerde veya diğer bazı durumlarda, *k*'nin yumuşamasından doğan *y*'nin sürtünme özelliğini kaybetmesiyle :

ördeğ (<*ördeği* <*ördek-i*, Man. Som. 9 - 19), *tüfeğ* (<*tüfegi* <*tüfek-i*, Man. Som. 9 - 19), *hurdeğ* (<*hurdaki*, Den. Acp. 56 - 21), *aışam* (<*akşam*, Ay. Naz. 66 - 21)...

II) Düşen bir ünsüz yerine pek seyrek hallerde *y*'nin (sonradan *i* oluyor) parazit ses olarak girmesiyle: *deışiniz*⁸³ (dersiniz, Den. Acp. gibi.

28. § *ou*, *öü* ikiz ünlüleri : *v*'nin (eski Türkçe *g*) sürtünmesini kaybedip ikiz ünlü haline gelmesi ile: *soyķ* (İz. Ber. 20 - 3), *köü* (İz. 17 - 55) gibi⁸⁴.

⁸³ Diğer Anadolu ağzlarındaki *soyna* (*soyna* <*sorna* <*sonra*) ve *cypap* ile kşl. *Soyna*'nın fonetik gelişmesini *soñra* >*soñna* > *soyna* şeklinde *ñ~y* değişimi ile yürütmek kelimenin etimolojik bünyesine daha uygun düşse gerek. Yalnız, meselâ karayimcede fonetik bir kural olarak gösterilebilen (*alkışladığ* <*aķkışķadıñ*, *erkiğda* <*erkiñde*, *koķuđnu* <*koķuñnu*, *koğduğ* mo <*koyduñ mu* gibi) ve diğer Anadolu ağzlarında da izleri bulunabilen (*öylerin* <*önlerine*, *diynen* <*dinlen-*, *diyne* <*dinte-* gibi) bu *ñ~y* olayının Batı Anadolu ağzlarına yabancı olması yüzünden ilk, izâhi ve dolayısıyla parazit ünsüzlü şekli daha uygun gördük.

⁸⁴ Müşahedelerimiz, Güney-batı bölgesinde *v*'nin ikiz ünlü haline geçme fonksiyon'unda henüz ilerlemediği sonucunu veriyor. Bu sebeplele *au*, *ou*, *öü* alçalan ikiz ünlülerine fazla örnek veremiyoruz. Bununla beraber *Kúnos*, *Giese* ve *Caferoğlu*'nun metinlerinde, türkçe ve yabancı menşeli kelimelerde *au*, *ou* gibi *v*'den ikiz ünlü haline geçmiş örnekler gösterilebilir: *çauş* (*Giese*, MAT. I. 18: 24), *tauq* (*Giese*, MAT. I. 17: 2) *haut* (*Giese*, MAT. I. 23: 10), *auşar* (*Giese*, MAT. I. 60: 13), *ıauval* (*Giese*, MAT. I. 61). *souq* (*Giese*, MAT. I. 64: 6), *qaum* (*Giese*, MAT. I. 51: 3), *ıaosara* (*Kúnos* NHT. 45: 46), *ıouıa* (*Kúnos*, NHT. 33: 52), *douşan* (*Kúnos*, Nyk. 122: II: 2, 4), *oulan* (AD. I. Man. 28: 11), *goulayaqtan* (AD. I. Uş. 142: 22), *çouş* AD. I. İZ. 91: 67), *gouştur-* (AD. I. İz. 92: 5), *youqlu* (AD. I. 92: 12).

EŞİT İKİZ ÜNLÜLER

29. § Bölgemizde seyrek raslanır. İki ünlü arasındaki *g* ve *k* seslerinin ünlüleşmesiyle meydana gelir: *ävlii* (<*ävligi* < *ävlik*, Küt. Uş. 24 - 9), *düün* (<*dügün*, Man. Alş.), *yüidi* (<*yigidä*, Ay. Kar. 68 - 30), *ğürmii* (<*kırmağa* <*kırmağ*, Muğ. 77 - 3) gibi.

YÜKSELEN İKİZ ÜNLÜLER

30. § Yukarıda alçalan ikiz ünlüler bahsinde adı geçen hallerle, diğer bazı durumlarda iki ünlü arasındaki *g* veya koruyucu ünsüz *y*'nin yumuşayıp kaybolması ve hiatus durumundaki ünlülerin kaynaşıp ikiz ünlü hâline geçmesi ile oluşur. Başlıcaları: *eä*, *iä*, *ie*⁸⁵, *iü*, *io*, *üo*, *ya*⁸⁶ şekilleridir :

A) *gözlätmiä* (<*gözlätmäk-ä*, Küt. Uş. 25 - 9), *deäräk* (*deyäräk*, Af. Din. 47 - 14), *deä* (Den. Çiv. 44 - 9), *müsäfirliä* (Den. Çiv. 45 - 29), *aïneä* (Ay. Boz. 60 - 39), *däliveriä* (Ay. Boz. 60 - 41), *ciärimiñ* (Ay. Kar. 68 - 31), *otümeä* (Muğ. 73 - 4/5)...

B) *gidürum* (<*gidiyorum*, Küt. Uş. 22 - 17), *sürürum* Küt. Uş. 22 - 39), *biñusuñ* (Küt. Uş. 24 - 16)⁸⁷.

31. § Yukarıda verdiğimiz örnekler gösteriyor ki, Güneybatı Anadolu ağzlarında nispeten seyrek bulunan ikiz ünlüler, *y* ve *g* ünsüzlerinin⁸⁸ kısmen ünlüleşip yanındaki diğer bir ünlü

⁸⁵ Yalnız *arkie* kelimesinde.

⁸⁶ Yalnız *müaggämä* kelimesinde.

⁸⁷ Yukarıdaki şekilleri bir ağız bölgesini nitelendiren genel tezahür olarak kabul edemeyiz. Her ne kadar münferit şahıs ağzları bölge ağzlarının aksi sayılabilirse de, aynı metinde aynı fonetik şartlar altında ikiz ünlülü şekillerle birlikte koruyucu ünlü almış şekillerin de bulunması ve bu kayıntının diğer şahıslardan alınan metinlerde de müşahede edilmesi keyfiyeti, bunların münferit şahıslara has özellikler mi yoksa bölge özellikleri mi olduğu hususunda bizi kararsız bırakır. Bununla beraber yukarıdaki ikiz ünlülerin daha ziyade çabuk konuşma sırasında belirmesi ve öteki yakın bölgelerde görülemeyişi dolayısıyla bunları genel bir görünüş olarak vasıflandırmaktan çekiniyoruz. Bahis konusu metinlerin plâktan tesbiti de şüphemizi kuvvetlendirecek durumdur.

⁸⁸ Araştırmalarımızın sonuçlarına göre *v*'yi, metinlerimizdeki ikiz ünlü teşkilî fonksiyonunun azlığı dolayısıyla dikkat nazarına almıyoruz.

ile kaynaşmasından ⁸⁹ çıkmıştır. Ancak, bu fonetik olayda ikiz ünlünün cinsini tayin eden iki yön müşahede ediliyor: 1) *g, y* (arasıra *v*) ünsüzlerinin yarı ünlü haline geçip ikiz ünlü oluşumundan önceye raslayan fonetik olay, senses (bazan içses) ünlüsünün düşmesidir. Demek oluyor ki, burada ikiz ünlü teşekkülünde ilk etken olarak ünlü düşmesi göze çarpıyor. Ünsüzün ünsüzlük niteliğini kaybetmesi ise ikinci merhaledir. Böylece meydana gelen ikiz ünlü "alçalan", yani gerçek ikiz ünlüdür ve olayın çok kere senseslerde olmasından ötürü de, bu bölgede kelime sonlarında görülüyor. Alçalan ikiz ünlüler bizce ünlü düşmesinden uzun ünlüyle geçiş merhalesinde kendini gösteren geçici bir fonetik olaydır. 2) İkinci halde ise önce bir ünlü düşmesi değil, iki ünlü arasındaki *g* ve *y*'nin (nadiren *v*) tamamen ünlüleşip kaybolması fonetik olayı bahis konusudur. İkinci merhaleyi de hiatuslu çift ünlülerin kaynaşıp ikiz ünlü haline geçmesi teşkil eder ⁹⁰. İkiz ünlülerin bu tarzda meydana gelenleri de yükselen (sahte) ikiz ünlülerdir.

ÜNLÜ UYUMU

32. § Güney - batı Anadolu ağızlarında ünlü uyumu oldukça kuvvetlidir. Hattâ ağızlara girmiş yabancı kelimeler bile, ekseriya bu etkiden kurtulamıyarak türkçenin uyum potasında erimşlerdir ⁹¹.

33. § 1) Yazı dilinin bazı kelimelerinde yanlarındaki dudak ünsüzlerinin etkileriyle meydana gelen yuvarlaklaşmanın sebep olduğu uyum bozukluğu bölgemiz ağızlarında yoktur. Bu kelimeler yeniden dil benzeşmesine uyarak düzleşmiş yahut dil benzeşmesinin kuvveti böyle bir yuvarlaklaşmaya engel olmuştur: *mıñar* (Man. Som. 2 - 13), *babiç* (Man. Alş. 10 - 3), *çavış* (İz. 16 - 1),

⁸⁹ "Kaynaşma" kelimesiyle iki ünlünün aynı nefes baskısı altında söylenmesini kastediyoruz.

⁹⁰ Bölgemiz ağızlarındaki Arapça hiatuslu kelimelerde ise, çok kere ya hiatus korunuyor: *vâiz* (ا و اعظ, Den. 39-58) gibi. Veyahut da kaynaşma hiatus durumundaki çift ünlülerden birinin giderilmesi şeklinde oluyor: *mallim* (ا معم), *sat* (ا سات Muğ. 78-17) gibi.

⁹¹ Kowalski'nin görüşünü bölgemiz için ihtiyatla karşılamalıyız: *Osmanisch-türkische Dialekte*, Eİ. IV. 1002. S., 37. §. -la kışl.

baş-çavış (Man. Kul. 13 - 16), *havtı* (avlu, Küt. Uş. 27 - 3), *yavırım* (Af. Din. 35 - 1), *tavıK* (Den. Şiv. 43-52), *ğavış-* (Den. Çiv. 46-12), *davıt* (Den. 40 - 31), *kâpıs* (Ay. Boz. 59 - 1), *pamıK-ğıs* (ay. Boz. 59 - 1) ...

Bazı Anadolu ağzlarında bu bakımdan bir ünlü uyumu pek bozuktur. Hem yalnız dudak ünsüzleri yanındaki yuvarlaklaşmalar değil, Köktürk ve Eski-Osmanlı metinlerinde görüldüğü gibi,⁹² yuvarlak şekilleriyle kelimeye yanaşan türlü ekler de uyumu bozmuştur. Bu özellikler yer, yer Orta ve Doğu Anadolu ağzlarında görülmekle beraber bilhassa Ordu, Giresun, Trabzon gibi kuzey kıyı bölgesi ağzlarının başlıca niteliklerindendir⁹³.

altun (AAT. Kas. 8 - 37), *gëndüsü* (AAT. Kas. 9 - 4), *çevürüp* (AAT. Kas. 9 - 11), *çıkarpup* (AAT. Kas. 9 - 14), *içdukden songa* (AAT. 9 - 12), *baygun* (AAT. Kas. 9 - 33), *əksüg* (Siv. 41 - 6) *yatur-* (Siv. 42 - 22), *geçe yarısı* (Siv. 42 - 23), *gezdür-* (KD. Or. 3 - 4), *gadun* (KD. Or. 4 - 4), *deligannu* (KD. Or. 7 - 11), *hamsinun* (KD. Tr. 133 - 1), *emrungguz* (KD. 133 - 11), *edalum* (KD. Tr. 137 - aş. 1)⁹⁴...

2) Yazı dilinde dâima ince şekliyle söylenen yabancı menşeli (rabıt olan *-ki* ile) iyelik eki *-ki* de dil benzeşmesine uyumuştur.

deyo kı-na (<*deyor ki-ne*, Man. Alş. 10 - 24)⁹⁵, *deyo hum* (<*deyor ki-m*, Man. Alş. 11 - 1), *aşşâkı* (<*aşağıki*, İz. Ber. 34 - 9), *baksa kı* (<*baksa ki*, Küt. Uş. 24 - 23), *ğâjıdan kı* (<*karşıdan ki*, Küt. Uş. 25 - 7), *ufaқтаñkı* (*ufaktanki*, Af. Din. 29 - 1), *hanımıñkı* (Den. Acp. 55 - 50), *deyo ku* (Ay. Kar. 71 - 2)⁹⁶...

3) Yine, yazı dilinde ünlü uyumundan kaçan ve *i-* cevher fiili ile teşkil edilen *-iken* şekli ile, bunun ek halindeki *-kân* şekli de bölgemiz ağzlarında ünlü uyumuna uymaktadır :

çatâkan (Man. Som. 2 - 1), *çaķâkan* (Man. Som. 9 - 49), *varî-*

⁹² T. Banguoğlu, SN. 33. S., 9-10. §. -lara bkz.

⁹³ T. Banguoğlu, SN. 31. S. 7. §. R ü s ä n ä n, *Beiträge zur Frage der türkischen Vokalharmonie* : JSFO XLV ile kşl.

⁹⁴ K ü n o s 'un NHT metinlerinde görülen: *deyönce*, (31: 3), *çıxob* (31: 5), *şaşob* (31: 8), *bilöröz* (31: 9), *gendö* (32: 4), *sevğölö* (33: 7) şekillerindeki geniş yuvarlak ünlülerin yalnız bölgemizin değil, bütün Anadolu ağzlarının ses niteliklerine uymaması sebebiyle, tesbitin yanlışlığında şüphe etmek gerekir. Bu ünlülerin *o*, *ö* değil *u*, *ü* olması gerekirdi.

⁹⁵ Genişletilmiş şekil.

⁹⁶ T. Kowalski, *El. IV*, 1002. S. 37. §. -daki: *olurmuş ku*, *varmajor ku*; T. Banguoğlu, SN. 43. S. 28. §. 7. -deki *omuzındaçı*, *kädırçadaçı* şekilleriyle kşl.

kın (Man. Alş. 10 - 17), *ğiz-ıkan* (Af. Din. 36 - 9)⁹⁷, *yaşındıkan* (<*yaşında iken*, Den. Tav. 50 - 77) ve *yaşındakan* (Den. Tav. 52 - 1), *âtâr-ıkan* (Den. Tav. 50-86), *ğurūkan* (Den. Acp. 54 -12)⁹⁸

4) Yazı dilinde dâima ince şekliyle bulunan *-leyin* zaman zarfı eki de, Güney - batı Anadolu ağızlarında, hem kalın kelimelerle yaptığı birleşimlerde uyuma göre kalınlaşmış, hem de çok kere artık hece kaynaşması ile *-tan* şeklini almıştır :

sabātan (<*sabahleyin*, Den. Tav. 50 - 59; Muğ. 118 - 8; 121 - 13), *çı'dı'tan* (<*çıkıdkleyin*, çıkınca, Den. Tav. 50 - 68), *vardı'tan* (<*vardıkleyin*, Den. Tav. 50 - 69), *bu'du'tayın* kerî (<*bu'dukleyin*, Den. Tav. 50 - 90), *bu'du'lan* kerî (Den. Tav. 50 - 92), *yavaşca'tan* (<*yavaşcaleyin*, Ay. Kar. 71 - 43)...

Bu eke arasına kalın kelimeler yanında *-len* şeklinde raslandığı da olur: *zabahlen* (Ay. Boz. 60 - 22) ve *zabālen* (Ay. Boz. 65 - 55) gibi.

5) *ile* edatı kalın kelimelerle yaptığı birleşimlerde uyum değiştirerek kelimeye *-ta* yahut *-itan* genişletilmiş şekli ile yanaşır. Bazan da ses değişimi ile *-ınan* şeklini alır :

çağıtātan (Den. 40-31), *mağasınan* (Küt. Uş. 36 - 11), *yahudunan* (Af. Din. 47 - 17)⁹⁹...

6) *i-* yardımcı fiilinin yukarıda 3. maddede bahsettiğimiz *-ikān* teşkilinden başka, öteki kipleri ile yapılan *isā*, *idim*, *imiş* gibi teşkilleri de, kalın kelimeler önünde dil benzeşmesinin etkisine uğrar :

var-ıdın (Man. 8 - 15), *yoğ-ıdu* (Man. Kul. 14-24), *zulumkar-ımuş* (Af. Din. 33-1/2), *ırahat-ıdım* (Ay. Boz. 63-39), *açıl-ır-ımuş*, *öitür-imiş* (Den. Tav. 51-7/8), *atdıtar-ısı* (<*atdılar isā*, Den.

⁹⁷ *i-* cevher fiilinin öteki kipleri de yer yer uyuma girer. Aynı paragraf 6. maddeye bk.

⁹⁸ T. Kowalski, *El*. IV. 1002. S. 37. §. -daki: *boşarırkana*, *çuşarırkana* gibi şekillerle kşl.

⁹⁹ Giese, *MAT. I.* -deki *Toz padişahı ylan* (21: 7), *safa ylan* (21: 17) gibi şekillerle kşl.

Diğer bazı Anadolu ağızlarında ise, şimdiki zaman kipinin eki ünlü uyumu ile olan ilgisinde bağlandığı kelimenin incelik ve kalınlık niteliğine uymak, düz ünlülü kelimelerde de düzleşmek suretiyle kuvvetli bir gelişmeye ermiştir. Araştırma alanımızda görüldüğü gibi seyrek bir olay da değildir:

Tav. 50 - 47)¹⁰⁰. Bununla beraber metinlerimizde pek sık raslanan şekiller değildir.

7) Pek seyrek hallerde şimdiki zaman kipinin de ünlü uyumuna girdiği görülüyor :

diyörü (Man. Alş. 12 - 4), *diyö* (Man. Alş. 12 - 2), *güliyörü* (Man. Alş. 22 - 8), *bilmiyüm* (Af. Din. 51 - 6), *öd_eiläniyü* (Ay. 89 - 3/4)...

Yalnız bu şekilleri, sanımızca ya sürekli bir fonetik olay olmaktan uzak, o andaki fonetik şartların doğurduğu bir görüntü olarak¹⁰¹ veyahut da dil benzeşmesinin kuvveti ile henüz başlamış bir yönelme olarak kabul edebiliriz. Bu takdirde Güney - batı Anadolu ağızları aynı ekin öteki Anadolu ağızlarındaki gelişmesi bakımından daha geri bir merhalede bulunuyor demektir.¹⁰²

Çıkıya (AAT. Kas. 3: 4)4, *alıya*, *veriye* (AAT. Kas. 3: 6), *kesiye* (AAT. Kas. 3: 6), *dolaşıya* (AAT. Kas. 4: 10), *yanıya* (AAT. Kas. 12: 4), *diyi ki* (Tok. 186: 6), *götürüyü* (Tok. 188: 6), *ne deyirsən?* (DİL. Kars. 7: 33), *bilmeyrsiz mi?* (DİL. Kars. 19: 5), *ne isdiyirseng* (DİL. Kars. 37: 13), *istiyi* (GD. Mal. 7: 2), *gediyi* (GD. Mal. 7: 34), *uyardıyı* (GD. Mal. 40: 22), *gediyöm* (GD. Mar. 142: aş. I), *yetişiyör* (GD. Mar. 173: 22), *alıya*, *çıkıya* (KD. Or. 12: I), *gorkıya*, *şaşırıya* (KD. Or. 12: 19)...

8) Yazı dilinde sones incelmeleri ile uyumu bozulmuş olan *hani* ve *hangi* kelimeleri bölgemiz ağızlarında böyle bir uyum-

¹⁰⁰ T. Banguoğlu, SN. 34. S. §. 12. §. b. -deki: *ay-idi*, *var-idi*, *ol-idi*, *var-îmiş*, *qfs-îmiş*, *yoy-îsa*, *yoy-ıduyını*... gibi şekillerle kşl.

¹⁰¹ Meselâ *-yor*'un ünlü uyumuna girişinde *y*'nin inceltme ve daraltma etkisi de düşünülemez mi? Bu takdirde ünlü uyumunun hal ekine etkisi doğrudan doğruya bahis konusu değildir, ancak diğer bir fonetik olayın sonucu olarak kabul edilebilir.

¹⁰² 39. §. -da "ünlü uyumunu bozan etkenler" den *-yor*'a bkz.

¹⁰³ Bu ve benzeri kelimelerde o'dan *a*'ya geçiş (*a < o*), W. Bang'ın *yoru-* fiilinin izahında yaptığı gibi (*yoru- < yuru-*) bir *r* yükseltmesine bağlamak pek doğru olmasa gerek. Çünkü bahis konusu olayda *-yor*'daki o'nun *a*'ya geçişi gibi yalnız bir ünlü genişlemesi değil, aynı zamanda *götürüyü*, *istiyi*, *uyardıyı* şekillerinde görüldüğü üzere ünlü incelmeleri ve ünlü daralması da bahis konusudur. Değişik görünüşler veren bu fonetik olayların ortak izahı ancak ünlü uyumuna bağlanabilir. W. Bang, *Monog.* II. S. ve K. Foy, *MSOS* VI. 159-160. S. -lerle kşl.

suzluk göstermez: *hanı* (Af. Din. 37 - 42), *haḫkı* (Ay. Kar. 88-31) gibi ¹⁰⁴.

YABANCI KELİMELERDE DİL BENZEŞMESİ

34. §. Arap ve Fars köklü kelimeler Güney - batı Anadolu ağzlarında oldukça fazladır. Ancak böyle kelimeler ünlü uyumu bakımından az çok kuvvetli bir değişime uğratılarak türkçe kelimelere benzetilmiştir. Olay dil benzeşmesinde ilerleyici (progressif) ve gerileyici (regressif) ünlü benzeşmesi şeklinde kendini gösterir. Pek seyrek hallerde de ilerleyici - gerileyici (progressif-regressif) yön kendini gösterir :

İlerleyici ünlü benzeşmesi ile: *filāncü* (<a. فلان, Man. Som. 1 - 27), *tabı* (<a. طیبی, Küt. Uş. 22 - 18), *āvlāT* (<a. اولاد, İz. Ber. 21 - 11), *dūkgān* (<a. دوکان, Af. Din. 28 - 69), *ğayat* (<a. غایت, Af. Din. 33 - 1), *billür* (<a. بلور, Yu. βέρυλλος, Af. Din. 48 - 16), *ğyma'tı* (< قیمتلی, Den. 40 - 20), *acamu* (<a. عجمی, Den. Çiv. 43 - 6), *lirä* (<İt. lira, Küt. Uş. 22 - 3), *bākür* (<a. بکر, Den. Çiv. 45 - 20), *vaķıT* (<a. وقت, Den. Tav. 50 - 42), *hesüp* (<a. حساب, Den. Acp. 56 - 36), *ataş* (<f. آتش, Ay. Kar. 70 - 14), *martın* (<martin, Ay. Kar. 67 - 44) ...

Gerileyici ünlü benzeşmesi ile: *mähällä* (<a. محله, Man. Som. 2 - 24), *tänä* (<f. دانه, Man. Kul. 14 - 2), *āfürim* (<f. آفرین, Af. Din. 31 - 32), *āşä* (<a. عاثة, Af. Din. 36 - 15), *filan* (<a. فلان, Den. Tav. 48 - 15), *hucum* (<a. هجوم, Den. Tav. 50 - 42), *heciz* (<a. حجز, Den. Acp. 56 - 3), *māmır* (<a. مأمور, Den. Acp. 56 - 16), *Nüzilli* (<Nazilli, Ay. Boz. 61 - 7), *ādräs* (<fr. adresse, Ay. Boz. 64 - 7)...

¹⁰⁴ T. Banguoğlu, SN. 43. S., 28. §. 7. -deki *qanf*, *qanqı* şekilleriyle kşl. ünlü uyumundan kaçınan -dek yerine bölgemizde *kadar* edatı hâkim olduğundan, bu şeklin ünlü uyumu ile olan ilgisini tâyin edemedik. K. Foy, *Das Aidinisch Türkische*: KSz. u. 190-la kşl.

İlerleyici-gerileyici ünlü benzeşmesi ile; *taḳavud* (<a. تقاعد, Den. Acp. 56 - 24), *musādi* (<a. مساعد, Den. Tav. 52 - 15) ¹⁰⁵...

Kelimenin hangi hallerde ilerleyici, hangi hallerde gerileyici yön takibederek ünlü uyumuna uyacağı hakkında kesin bir kural koymak imkânı yoksa da, bu ses olayını her zaman gelişigüzel bir olaya değil, aynı zamanda kelimedeki hâkim olan bazı fonetik şartlara da bağlamak gerekir.

35. §. *mapıs* (<a. محبوس, İz. 16 - 7), *mıḳdar* (<a. مختار, İz. 16 - 2), *maḳbıl* (مقبول, İz. Ber. 21 - 16), *näKdiP* (<a. مكتوب, Af. Din. 35 - 14), *māmır* (<a. مأمور, Den. Acp. 56 - 16), *ḡabıl* (<a. قبول, Ay. Boz. 65 - 13), gibi bazı yabancı kelimeler de, 33. §'ın I. maddesinde gösterildiği gibi ikinci heceleri düzleşmek suretiyle uyuma girmişlerdir ¹⁰⁶.

36. §. *Mıstıfa* (<a. مصطنق, Man. Som. 2 - 27), *sıfra* (<a. سفره, Den. 40 - 17), *mı'taḳ* (<a. مطبخ, Den. Tav. 47 - 9) şeklindeki tek tük yabancı kelimelerde de belki yukarıdaki paragrafta gösterilen örneklere ilk hecedeki bir benzetme (analogie) ile, dudak benzeşmesinden dil benzeşmesine geçiş tarzında bir uyum değişimi görülüyor.

37. §. Bazı yabancı kelimelerde ise, dil benzeşmesi etkisini kısmen gösterebilmiştir. Bu kelimeler ünlü uyumu bakımından geçiş morhalesinde bulunmaktadır: *bārübā* (<f. رابر, Küt. Uş. 22 - 17), *amānāt* (<a. امانت, Af. Din. 36 - 14), *pādişah* (<f. پادشاه, Den. 40 - 25), *musāfir* (<a. مسافر, Den. Tav. 52-22), *yahüdi* (<ع. يهودی, Ay. Naz. 66 - 4) gibi.

ÜNLÜ UYUMUNU BOZAN ETKENLER

38. §. Dil benzeşmesi kaidesinin Güney - batı Anadolu ağız-

¹⁰⁵ T. Kowalski, *Osmanisch-Türkische Dialekte: EI. IV. 1002. S., 37. § - a* bkz. ve diğer Anadolu ağızlarında: *guvvat* (AD. I. Bal. 5: 25), *baça* (AD. I. Bal. 14: 5), *cällät* (AD. I. Bur. 105: 2), *ediref* (Siv. 38: 4), *cesür* (Siv. 38:28), *dünye* (Siv. 120: 1), *halva* (AD. II. Çor. III: 28), *ezreil* (AAT. Kas. 86: 4), *hıtam* (Siv. 116: 13), *vede* (Siv. 116: 13), *telebe* (DİL. Kars 22: 9), *tagıp* (KD. Or. 63: 26)... şekilleriyle kşl.

¹⁰⁶ Kşl. önceki Anadolu ağızlarında: *havız* (Siv. VI. 23: 6), *gılavız* (Siv. 123: 5), *tavız* (Siv. 123: 7), *namıs* (DİL. Çor. 93: aş. 3) v.b.

larındaki kuvvetine rağmen, bazı hallerde uyumun bozulduğunu görüyoruz. Ünlü uyumunu bozan etkenlerden başlıcaları, bazı ünsüzlerin yanlarındaki ünlüler üzerine ilerleyici veya gerileyici olarak yaptıkları inceltme etkileri ile, yine bazı ünsüzlerin pek seyrek göze çarpan kalınlaştırma etkileridir. Bunlardan birincilerin öteki Türk lehçeleri alanında da arasına rasladığımız inceltme etkileri, araştırma alanımızda bilhassa karakteristik bir özellik arzeder. Hem de, ünlü uyumunu bozacak kadar ilerlemiş durumdadır. İnceltme etkisi yapan başlıca ünsüzlerle örneklerini aşağıda veriyoruz :

1) **y ünsüzü** : Bu ünsüzün etkisi ötekilerden daha yaygındır. Hattâ hece kaynaşması (contraction) ve yumuşama gibi fonetik olaylarla kaybolduğu zaman bile, bahis konusu etkinin kaynaşmaya uğramış heceye yüklendiğini görüyoruz. *y*'den ikiz ünlü haline geçen kelimelerde de aynı etkiyi bulmak mümkündür :

ğiyilcım (<*kıvılcım*, Man. Som. 9 - 49), *ğışmeyô* (Man. Alş. 10 - 46), *soriyo* (Man. Alş. 11 - 8), *garemiş* (AD. I. Af. 53 - 12), *çıkmeyô* (Den. Çiv. 44 - 12), *oıneyo* (Den. Çiv. 45 - 28), *başleyo* (Den. Tav. 50 - 76), *pareya* (Ay. Boz. 61 - 3), *dümäyuru* (Ay. Boz. 61 - 14), *aleyuru* (Ay. Boz. 62 - 19) ¹⁰⁷...

Hece kaynaşmasına uğrayan kelimelerde: *burä* (<*buraya*, Man. Alş. 10 - 7), *varem* (Man. Alş. 10 - 29), *gotailip* (İz. Ber. 21 - 21), *çıkarên* (Den. Tav. 56 - 57), *saımî* (<*saymağa*, Den. Acp. 54 - 8), *oımê* (*oymağa*, Muğ. 72 - 13), *çapilê* (<*çapağa-yu.*, *çapalamağa*, Muğ. 73 - 14).

İkiz ünlülerde: *oräi* (<*oraya*, Den. Tav. 53 - 23), *şurei* (<*şuraya*, Ay. Naz. 66 - 8) gibi.

2) **ş ünsüzü** : *beşta-* (<*başta-*, Man. Alş. 10 - 25), *önüş-* (<*oynaş-*, Den. Tav. 53 - 11), *bulüştiñ* (<*butaşkıtkı*, Ay. Boz. 59 - 16), *ağış* (Den. Acp. 55 - 2), Ay. Naz. 65 - 53), *neşanneş-* (<*nışantlaş-*, Ay. Naz. 65 - 48), *arkıdeş* (Den. Acp. 57 - 19, Den. 42 - 2), *akıdeş* (Ay. Naz. 65 - 61), *ğardeş* (Ay. Kar. 67 - 2) ¹⁰⁸.

¹⁰⁷ Öteki Anadolu ağzlarındaki: *napiyola* (AD. I. Bal. 3: 9), *arabeynan* (AD. I. Bal. 6: 17), *oriyâ* (AD. I. Bal. 13: 9), *olamiyân* (AD. I. İsp. 68: 2), *pareynan* (AAT. Kas. 9: 30), *çiheyim* (Siv. Tok. 3: 10), *bağleyif* (DİL. Kars 26: 30) şekilleriyle kşl.

¹⁰⁸ Kşl. öteki Anadolu ağzlarında: *qıntış* (AD. I. Bal. 3: 4), *gumâş* (AD. I. Bal. 4: 20), *galmeşiz* (AD. I. Bal. 7: 18), *doleş-* (AD. I. İsp. 63: 22), *aleş-* (Tok.

3) ç ünsüzü : ç yanındaki incelmeler bölgemizde oldukça azdır: *bułmeç* (<*bułamaç*, Den. Tav. 52 - 48), *aveç* (<*ağaç*, Man. Som. 2 - 30) gibi ¹⁰⁹.

4) c ünsüzü : Bu ünsüzün inceltme etkisi bölgemizde çok kere *-cäk* gelecek zaman ekinin birinci, ikinci ve üçüncü şahısları ile teşkil edilen kiplerde görülür ¹¹⁰.

çörtcäm (Man. Alş. 10 - 7), *ğaçcäKsiñ* (Man. Alş. 10 - 30), *yapicäk* (Af. Din. 28-9), *otucäk* (Af. Din. 28 - 8), *bułucāñiz* (Af. Din. 37 - 24), *ısmarleceñ* (Den. Acp. 65 - 41), *otuncäk* (Muğ. 76-21) ¹¹¹, *çıbulıcık* (Muğ. 75 - 32), *nücabi* (<*nä acüb-i*, Den. 40-36) ¹¹², *āķēcimi* (Ay. Naz. 65 - 51), *gidip-bācöz* (<*gidip-var-*, Ay Kar. 69 - 41), *aş yurcän* (<*aş vur-*, Den. Tav. 52 - 49), *yamacima* (AD. I. İz. 93 - 21) ¹¹³ ...

5) s ünsüzü : Yukarıda gösterdiğimiz sebeplerle meydana gelen uyum bozuklukları yanında, fonetik herhangi bir inceltme etkisi tesbit edilemeyen s ünsüzünün de, bölgemizde yanındaki ünlüleri inceltmek suretiyle bazı kelimelerde uyumu bozduğunu görüyoruz :

ałsän ya (Man. Som. 2 - 28), *Yonis* (AD. I. Man. 34 - 15),

174: 2), *gızıymış* (AAT. Kas. 8: 15), *yaşe-* (AD. I. Bur. 116: 21), *üşahlar* (DİL Kars 5: 4), *başından* (KD. Tr. 131: aş. 6)... şekillerine ve T. Kowalski, *Osmanisch-Türkische Dialekte: EI. IV, 1000. S., 18. §. -a bkz.*

¹⁰⁹ Kşl. Anadolu ağızlarında: *çira* (AD. I. Bal. 3: 12), *açıl-* (DİL. Er, 186: aş. 3), T. Kowalski, *Osmanisch-Türkische Dialekte: EI. IV, 1000. S., 18. §. -a bkz.*

¹¹⁰ Burada *-cäk* ekinin kalın kelimelerle yaptığı teşkillere fonetik bünyesini koruyarak ince şekliyle ilişmesi hatıra gelebilirse de, bölgemizde ünlü uyumundan kaçan eklerin bile kuvvetle uyuma gfrmesi, diğer yandan uyum bozukluklarında ünsüz etkilerinin başlıca rol oynaması ve c'nin inceltme fonksiyonuna bağlanabilen başka örneklerin de bulunması yukarıdaki ihtimali çürütür görünmektedir.

¹¹¹ *cäk* hecesindeki incelik *-ök* tekit ekindeki kaybolan *ö'nün* etkisine de bağlanabilir.

¹¹² *nücabi* kelimesinde *nä* soru sıfatındaki inceliğin korunduğu fikri hatıra gelebilirse de, *liaison* ve kelime yandaşlarındaki hiatus durumunda, kaybolan ilk kelimenin sones ünlüsü olduğundan bahis konusu incelik c'nin fonksiyonu olarak kabul edilmelidir. Aksi halde kelime *nucabi* şeklinde olmalıydı.

¹¹³ Bkz. diğer Anadolu ağızlarında *gıylıcäk* (AD. I. Bal. 9: II), *acıyınca* (AD. I. Isp. 67: 17)... Kşl. T. Kowalski: EI. IV, 1000. S., 18. §.

duşsân -a (Den. Tav. 56 - 2), *ğırıtısäk* (Ay. Boz. 59 - 45), *isdä-yosân* (Ay. Boz. 60 - 31), *bağseñ ya* (Ay. Boz. 61 - 18), *boşağısäk* (Muğ. 73 - 16), *dağsân* (Muğ. 74 - 12), *butüsäk* (Muğ. 77 - 9, 10), *butumassäk* ¹¹⁴ (Muğ. 77 - 10) ¹¹⁵ ...

yaşındē (Muğ. 72 - 17), *yanı başındē* (Muğ. 75 - 22) kelimelerinin son hecelerindeki incelik sanımızca, bu kelimelerinin dil benzeşmesine uymaksızın doğrudan doğruya *yaşındaki* ve *başındaki* şekillerinden hece kaynaşmasına uğramalarından ileri gelmektedir.

baba kelimesi bazı yerlerde *bubä* (Den. Tav. 12 - 18) şeklini almıştır. Buradaki uyumsuzluk herhangi bir inceltme etkisine yüklenemez. *ana*'dan *annä* nasıl bilemediğimiz bir sebeple teşekkül etmişse, belki bu da, aynı sebeple veya *annä*'ye benzetme yolu ile olmuştur. Belki yalnız halleriyle raslayamadığımız *ablän* (Den. Tav. 50 - 4) ve *abilän* (Ay. Kar. 67 - 8) kelimelerinin yalnız halleri de, yukarıdaki örneklere uyarak *ablä*, *abilä* olabilir. Belki de bunları, herhangi bir ses izahı aramaksızın doğrudan doğruya çocuk dili kelimelerine (Lallwörter) bağlamak daha yerinde olur.

39. §. -yor ekinin ünlü uyumuna uymadığını, ancak bir iki belirti hâlinde ince şekillerinin bulunduğunu yukarıda söylemiş-tik ¹¹⁶. Burada tekrar üzerinde durmıyacağımız bu olayı bölge-mizin ünlü uyumundan kaçan biricik gösterisi olarak nitelendirebiliriz.

A Caferoğlu, Anadolu Dialektolojisi Üzerine Malzeme I de: *aqlima* (Man. 34 - 25), *adi* (Man. 36 - 19), *habari* (Af. 52 - 2), *gabzasi* (İz. 94 - 15), *hasta mi* (İz. 96 - 16), *yasta mi* (İz. 96 - 17), *yanima* (İz. 98 - 14), gibi > i

¹¹⁴ Bu kelimeler aynı veya aksi anlamlı diğer kelimelerdeki ince ekli şekillere benzetme yolu ile de meydana gelmiş olabilirler. Buna Batı Anadolu'da uzun müddet yerli halk ile birlikte oturan Rum, Musevi veya daha eski devirlerdeki birtakım yabancı unsurların ağızlarından, herhangi bir şekilde yerli ağızlara geçmiş fonetik etkilerin ünlü uyumuna etkisinden ileri gelen bozuklukları ekleyebilirsek de, şimdilik bunları araştırmak erken olur.

¹¹⁵ Diğer Anadolu ağızlarındaki: *gaysi* (AD. II. Kay. 84: 21), *isdat-* (İslat-, DİL. 7: 20), *anasi* (DİL. Kars 9: aş. 5), *gocasi* (DİL. Erz. 183: 33), *ismarla-* (GD. Elaz. 98: 18), *sir*, *siviş-*, *issiz* (Gaz. I. 68. S.) şekilleriyle kışl. T. Banguoğlu *islat-*, *ismarla-* gibi kelimelerdeki incelmeleri, öteki bazı kelimelerde de olduğu gibi, söyleniş zorluğu dolayısıyla 'nın mahreç değiştirmesine bağlıyor: SN. 42. S. 26-28. §. -lara bkz.

¹¹⁶ 33. §.7. -ye bkz.

değişimi ile izah edilebilecek bozuk uyumlu örnekler veriyorsa da, kendi tesbit ve araştırmalarımız Batı ve Güney-batı Anadolu ağızları için böyle bir değişikliğin imkânsızlığını ortaya koymaktadır.

Buna karşılık yine Caferoğlu ve Räsänän'in metinlerinden öğrendiğimize göre, Doğu ve Kuzey-doğu Anadolu ağızlarında r'nın mah-reç değiştirip incilmesi ile ¹¹⁷ kalın kelimelerde yaygın bir uyum bozukluğu doğmuştur:

ganlı (AAT. Ams. 170: 4), *olmā mi* (AAT. Ams. 170: 12), *ayrılan* (AAT. Ams. 170: 12), *etrafi* (DİL. Kars 15: aş. 5), *taflanif ki* (DİL. Kars 23: aş. 2), *tudti* (DİL. Kars 62: 21), *garısı* (DİL. Kars 62: 26) ¹¹⁸, *çadiri* (DİL. Kars 63: 16), *alirmiş* (DİL. Kars 147: 1), *ahilli başlı* (DİL. Erz. 187: 9), *denizde. k'ajabali.k'*. *izurejim sene izanik'*
isterdim görüşelim *burası kalabalık* (Räsänän, Mani)...
 > >

Yerda (AAT. Kas. 8: 28), *yera* (AAT. Kas. 8: 28), *gina* (AAT. Kas. 8: 24, 9: 3) gibi çekim ekleriyle diğer hallerdeki uyum kaynaşmazlığı da bölgemizde yoktur ¹¹⁹.

40. §. 38. § -da gösterdiğimiz ünsüzler yalnız türkçe kelimelerde değil, yabancı kelimelerde de inceltme etkisi yapmış veya içinde bu ünsüzlerden birinin bulunduğu yabancı kelimeler çok defa ünlü uyumundan kaçınmıştır :

azäyā (<a. أعضاء Af. Din. 36 - 10), *gatiyan* (<a. تطبا Af. Din. 29 - 4), *gadayif* (<a. طائف Af. Din. 28 - 36), *gardiyān* (<fr. gardien, Af. Din. 31 - 22), *fisdan* (yu., Den. 40 - 26)...

41. §. *ğ* ve *k* ünsüzleri bölgemiz ağızlarında türkçe ve yabancı kelimelerde nâdiren ünlü kalınlaşması ve dolayısıyla uyum bozukluğu meydana getirirler. Fakat bunlar yerli ağızlarda görülen özellikler değil, adacıklar halinde serpilmiş bulunan daha sonraki Türkmen ağızı özelliklerindedir :

ğorüş- (Man. 7 - 8), *koy* (Man. 8 - 9, 10), *ğos'dä-* (İz. 16 - 7), *köçübälük* (İz. Ber. 21 - 2), *gündä-* (Küt. 23 - 9), *ğuz, güzlük* (Af. Din. 34 - 1), *mämlikä'tara* (Muğ. 77 - 12)...

Diğer Anadolu ağızlarında ise, *g*, *k* ve arasıra *ñ* ünsüzlerinin yuvarlak ünlüler yanındaki kalınlaştırma etkisine bağlanabilen uyum bozuklukları pek boldur ¹²⁰. Bilhassa Orta Anadolu bölgesinde karakteristiktir.

¹¹⁷ 38. §. III. nota bkz.

¹¹⁹ Üçüncü şahıs iyelik ekindeki i'nin uyuma uymadığı hakkında: M. Räsänän, *Beitrag zur Frage der türkischen Vokalharmonie* : JSFO XLV. -e bkz.

¹²⁰ T. Kowalski, *Osmanisch-Türkische Dialekte*: Eİ. IV, 1002. S. 37. § -da ki: *desdima, itmeya, üstüna, gelma, versam* şekilleriyle kşl.

¹²⁰ T. Kowalski, *Osmanisch-Türkische Dialekte*: Eİ. IV. 998. S., I. § -la kşl.

böyük, guven-, guçük (AD. II. Kon. 28: 27, 28), *gobelek* (AD. II. Kay. 83: 20), *gozel* (AD. II. Kay. 84: 22), *gopek* (AD. II. Çor. 107: 13, 14), *kome* (AD. II. Çor. 106: 17), *koy* (AAT. Kas. 3: 1), *türku* (AAT. Kas. 4: 28), *göñül* (Sıv. Tok. 7: 24), *gün* (Sıv. Tok. 7: 22)..

däyirman (değirmen, Den. Çiv. 43 - 81), *müddab* (mektep, Ay. Kar. 105 - 6), *mükdap* (Muğ. 67 - 8), *kämänd* (kement, Muğ. 75 - 8) kelimelerindeki ünlü kalınlaşmalarının hangi ses değişmesi şartlarına bağlanabileceğini tâyin edemedik.

UYUM DEĞİŞMESİ

42. §. Ünlü incilmesi ve ünlü kalınlaşması ile uyum bozukluğu doğuran ünsüzlerle diğer bazı fonetik şartlar, fonksiyonlarını daha da ileri götürerek, bazı türkçe ve yabancı kelimelerin yalnız tek hecelilerinde değil, iki ve daha ziyade heceli olanlarında da uyumu büsbütün değiştirmişlerdir :

yün- (<*yun-*, Af. Din. 28 - 86), *üyü-* (<*uyu-*, Af. Din. 28-8), *üyüdük-billü* (Af. Din. 28 - 43), *üyüyüncü* (Af. Din. 28 - 46), *üyüş-* (<*uyuş-*, Ay. Boz. 61 - 21), *büçük* (<*buçuk*, Den. Tav. 50 - 77), *bölü-* (<*buṭa-*<Uyg. *buṭğa-*, Af. Din. 28 - 13), *bü-yöl* (<*bu-yol*: bu defa, Af. Din. 31 - 32), *ülä!* (<*uṭa*, <*ey *oğlan*, Den. Çiv. 43 - 55), Tav. 48 - 16), *sähüt* (<a. سَاعَة , Muğ. 75 - 8), *cümä* (<a. كُمْرَة , Ay. Kar. 68 - 3), *küpüt-* (<*kapat-*, Muğ. 78 - 22)¹²¹, *cuñku* (<*çünkü*, Man. Kul. 14 - 27)¹²², *koj* (İz. Ber. 21 - 1), *dätındı* (<*değil-indi*, İz. Ber. 21 - 4), *hızmaTcı* (<a. خِدْمَت , Den. Acp. 55 - 37), *donduk* (<*döndük*, Den. 41 - 12)¹²³, *ğucumu giTdi* (gücüme gitti, Den. Acp. 56 - 33)¹²⁴...

¹²¹ Hangi ses etkisi ile inceldiğini tâyin edemiyoruz. Belki başka bir kelimeye benzetme iledir.

¹²² Kelimenin kalınlaşmasında *n* ve *k*'nin ortak etkisi vardır.

¹²³ Bu kelimedeki uyum değişiminde sonses *-k*'sı kadar yanındaki *dolaşdıķ* kelimesinin de etkisi olabilir. Metne bk. *donduk dolaşdıķ* şeklindedir.

¹²⁴ *māñä* (Man. Kul. 14-14), *sāñä* (Af. Din. 30-10), Den. Tav. 47-24), *bāñä* (Man. Alş. 10: 12, İZ. 15: 38) kelimelerindeki uyum değişikliği, verme hâli ekinin doğrudan doğruya *bāñ*, *sāñ* şekillerine eklenmesindedir.

Biç- kelimesinin hâlâ kalın şekliyle yaşadığı yerler vardır: *bışmadı* (Den.

43. §. Aynı uyumdaki iki kelimenin birleşmesi ile meydana gelen kelime yanasmalarında (enklise) dil benzeşmesinin etkisi henüz zayıftır. *birüz* (Af. Din. 34-8), *bir-üzdän* (Küt. Uş. 24 - 15), *sorı-vır-* (Man. Som. 1 - 38), *bir-keş* (birkaç, Den. Acp. 55 - 23) gibi seyrek görülen şekiller bu görüşü değiştiremez.

DUDAK BENZEŞMESİ

44. §. Dil benzeşmesi gibi, dudak benzeşmesi de türkçe ve yabancı kelimelerde yazı dili söylenişine nazaran daha ileri merhalededir. Yalnız birinci hecelerinde yuvarlak ünlü bulunan çift heceli kelimelerin son hecelerindeki düz ve geniş ünlüler, bazan darlaşıp yuvarlaklaşmak suretiyle dudak benzeşmesinin gücünü artırırlar. Bu kelimelere başka ekler getirildiğinde dudak etkisi çok kere gücünü kaybeder :

öli (<*öylä*, Man. Som. 1 - 10), *ğuıu* (<*kulä*, Man. Som. 2 - 20), *söli-* (<*söylä-*, Den. Tav. 49 - 44), *öviig* (<*övräy*, Den. Tav. 50 - 30), *zopu* (<*sopa*, Den. Tav. 53 - 13), *odu* (<*oda*, Ay. Boz. 59 - 9), *suıu-* (<*suıa-*, Ay. Boz. 59 - 47), *ötun* (<*oğtan*, Ay. Kar. 67 - 11), *ovu* (<*ova*, Ay. Kar. 67 - 24), *zurnu* (<*zurna*, Muğ. 76 - 12).

45. §. Tek veya çok heceli yuvarlak kelimeler çekim ve yapı ekleriyle genişletildiklerinde, ilk hecelerdeki dudak etkisi olağan şekilde kuvvetini bir hece daha ileriye götürebilir. Arasına birkaç heceyi birden etki alanına aldığı da olur :

burdu (<*burada*, Man. Som. 1 - 1), *dünür dü* (<*dünür dä*, Man. Som. 1 - 16), *gotunu* (<*koıtuna*, Man. Som. 1-47), *yoK ıu* (<*yoık ki*, Man. Som. 2 - 10), *görüsi* (<*görürsä*, İz. 15 - 3), *güli-cäm* (<*gülicäğim*, İz. Url. 19 - 1), *yoıdu* (<*yoıda*, Den. 40 - 12),

Acp.56:4), *bııılmadıık buldäyini* (Den.Tav.52: 41) gibi. Kşl. Kaş. *bıı-* ve *bıı-*; TT. *bıı-*. Bk. W. Bang, *Zur Geschichte der Gutturalen im Osttürkischen*, SBAW 1915.

Uyum değişmesi için diğer Anadolu ağızlarındaki şu örneklerle kşl.: *goz* (AD. I. Bal. 15: 10), *çöcüik* (AD. I. Isp. 72: 33), *yil* (AD. I. Bur. 123: 26), *rämä-zän* (AD. I. Ant. 131: I), *goğus* (AAT. Kas. 3: II), *guva* (güveği, Siv. 38:35), *nesil?* (nasıl, Siv. 42: 3), *teref* (Siv. 120: 19), *Hesen* (DİL. Kars, 24: 10), *heste* (DİL. Kars 57: 4), *Yüsüf* (KD. Tr. 139)...

öngü (<*önki*, Den. Çiv. 43 - 71), *götürün* (<*götürän*, Den. Çiv. 45 - 19), *öünü* (<*önünä*, Den. Acp. 55 - 53), *otûsu* (<*otûrsa*, Ay. Naz. 65 - 68), *otmusu du* (< *olmasa da*, Ay. Kar. 68 - 14/15), *dutumajcaç* (<*tutamayacak*, Ay. Kar. 71 - 47), *gonuşmudan* (<*konuşmaktan*, Muğ. 76 - 20) ¹²⁵.

Yukardaki açıklama ve örnekler gösteriyor ki, birinci hecenin öteki hecelere yaptığı dudak etkisinde, tâli hecenin geniş ünlüleri daima daralarak bu etkiye uymaktadır. Şu halde ilk hece müstesna diğerlerindeki yuvarlak ünlüler *o* veya *ö* değil, mutlak *u* veya *ü* fonemlerinden biridir. *Horaz* (Den. 40-19), *horuz* ve *doğdur* şeklindeki söylenişler de bu hususu desteklemektedir. Bu itibarla dudak benzeşmesi bölgemiz ağızlarında etki alanını genişletmekle beraber, genel prensip bakımından yazı diline aykırılık göstermiyor demektir. Bundan dolayı Aydın ve yöresini de içine alan K ü n o s'un *NHIT* metinleri bu bakımdan yanlıştır. Zira: *öhöt* (31: 1), *olorsa* (31: 9), *doxoz* (33: 5), *oyanob* (33: 2), *boldoço* (34: 8-1), *doldordoço* (34: 8-2), *olmosson* (35: 10-8), *olmos* (35: 10-9), *göndör-* (35: 10-10), *gördöngöz* (35: 12-5) kelimelerindeki ¹²⁶ bahis konusu yuvarlaklaşmaların yanlış duyulduğunu ileri gelen tesbit hatâsı olduğunda şüphe olmamalıdır. Künos'un metinlerine dayanarak Foy'un verdiği ses bilgisi açıklamaları da şüphesiz yanlış olmuştur ¹²⁷.

46. §. Bağlantı (*liaison*) hallerinde yuvarlaklaşma ilerleyici veya gerileyici etki ile bazan komşu kelimeye de geçer: *ediyor - ukan* (Muğ. 74 - 17), *Nootdum* (Den. Tav. 52 - 26), *güc - ülän* (Den. Tav. 52 - 46), *küs - üdü* (Af. Din. 36 - 11), *görünür-ümüş* (İz. 18-29) gibi.

47. §. Şimdiki zaman eki *-yor* dil benzeşmesinde olduğu gibi, dudak benzeşmesinde de ünlü uyumundan kaçınmıştır.

ÜNLÜ DEĞİŞİMLERİ

48. §. Ünlü değişimlerini belirli bir fonetik sebebi bulunup bulunmamasına göre iki bölümde inceliyeceğiz. Bazı ünlüler

¹²⁵ Diğer Anadolu ağızlarındaki: *sokuyun mu?* (AAT. Kas. 8: 10), *oruya* (Siv. 36: aş. 3), *unutmuyun* (Siv. 114: 3), *tofluyuf* (Siv. 114: 20), *oşşuyur* (Siv. 116: 3) şekilleriyle kşl.

¹²⁶ Diğer Anadolu ağızlarındaki: *tököng* (Siv. 117: 7), *oroya* (DİL. Kars, 29: 3), *goloyu* (DİL. Kars, 31: 18) şekilleriyle kşl.

¹²⁷ K. Foy, *Das Aidinische-Türkisch*: KSz. I, 179-a bkz.

doğrudan doğruya yanlarındaki ünsüzlerin veya komşu hecelerdeki ünlülerin etkisine bağlı olarak değişirler. Böyle fonetik bir etkinin idare ettiği değişime *umlaut*¹²⁸ diyoruz. Diğer bazı ünlülerde ise, değişimi sağlayan belirli bir fonetik sebep bilinmemektedir. Bu gibi değişimler için de, *ablaut*¹²⁹ terimini kullanıyoruz¹³⁰.

49. §. *umlaut* : Ünlülerin birbirlerine etkisi ile meydana gelen değişimleri 'ünlü uyumu' bahsinde etraflıca aydınlatmağa çalıştığımız için burada yeniden bahis konusu etmiyeceğiz¹³¹. Ünsüzlere gelince: bunlardan *y, ç, c, s, ş, r* ünsüzleri ile *k* ve *b, p, m, v, f* ünsüzlerinin bilinen fonetik fonksiyonlarının bazan yanlarındaki ünlüleri kendi etki alanlarına almak suretiyle kök veya tâli hecelerde belirli ünlü değişimlerini doğurdıklarına da kısmen yine ünlü uyumu bahsinde dokunulmuştu¹³². Bundan dolayı burada vereceğimiz örnekler anlatma ve tamamlama niteliğinde olacaktır. Ağızlarda kullanılan yabancı kelimeler de *umlaut*'un etkisindedir :

1. *a > ä, e, i, ı, u, o*

dölüş- (<*dolaş*, Man. Som. 1 - 31), *avüÇ* (<*ağaç*, Man. Som. 2 - 30), *çamâşir* (Man. Som. 2 - 34), *arkıdeş* (Man. Som. 9 - 1), *beşta-* (<*başta-*, Man. Alş. 10 - 25), *ğaşmeyö* (Man. Alş. 10 - 46), *ğaşcez* (Man. Som. 9 - 15), *butdäy* (<*buğday*, Küt. Uş. 24 - 11), *yapıcük* (Af. Din. 28 - 9), *bir-keş* (<*birkaç*, Den. Acp. 83 - 23), *ğardiş* (Den. Çiv. 45 - 6), *āmıyo* (<*atmıyor*, Man. Som. 2 - 11),

¹²⁸ Türkçede *umlaut*'u karşılayan bir terim yoktur.

¹²⁹ *Umlaut* gibi *ablaut* için de türkçe bir terimimiz yoktur.

¹³⁰ Muhtelif türkologlar *ablaut* için başka, başka terimler kullanmışlardır. Bk. W. Radloff, *Phon.* 84. S. -da: "Zufällige Wechsel"; G. Jarring, *Stud.* 94. S. -de "Vokalwechsel" *ablaut*; A. von Gabain, *Gramm.* 49. S. -de: "Sporadischer Vokal-wechsel"; H. Eren, *Türk Vokal Tenavüpleri*. Yalnız şu noktaya işaret etmeliyiz ki, bu araştırmacıların bir kısmı ünlü değişimleri ile zımnen *ablaut*'u kastetmekle ve verdikleri örneklerde fonetik etkiye bağlanabilecekleri en son plânda tutmayı amaç edinmekle beraber, tatbikatta çok defa böyle bir ayırma lüzum görmemişler ve *ablaut* örnekleri arasında *umlaut* örneklerini de vermişlerdir. Radloff'un "Zufällige Wechsel" başlığı altında verdiği örnekler ise bu bakımdan çok daha eskimiş sayılabilir.

¹³¹ 33. - 38. §. -lar arasındaki 'ünlü uyumu' bahsine bkz.

¹³² 38. §. -daki 'ünlü uyumunu bozan etkenler' e bkz.

ķardış (<*ķardaş*, Man. Alş. 20 - 44) ve *ġādış* (Man. Kul. 13 - 21), *annı-* (<*anŋa-*, İz. 18 - 16), *ġıyıman* (<*ķıyamam*, Den. Çiv. 40-38), *bubu* (<*baba*, Den. Tav. 74 - 13), *hufta* (<*hafta*, Ay. Boz. 92 - 93), *bu ġudan* (<*bu ķadar*, Muğ. 74 - 15), *çovdar* (<*çavdar*, AD. I. İz. 90 - 12)...

a>o, u değişimi diğer Anadolu ağızlarında nispeten daha sık raslanan bir fonetik olaydır:

tuvan (<tavan, AD. I. Bal. 4: 30), *poşa* (Siv. 69: 12), *doşan* (Siv. 110: 1) ve *doşan* (DİL. 25: 5), *öcu* (<avcı, Siv. z21: 4) ve *oycu* (DİL. 25: 7), *çobuh* AAT. Kas. 5: 19), *oyuç* (<avuç, DİL. 55: 26) ve *öyüç* (DİL. 54: 17), *comuş* (<camız, DİL. 59: 2), *vor-* (<var-, AAT. Kas. 15: 31)...

2. ü>e, i, ¹³³ö, o, u :

beyän- (<*bägän-*, Man. Som. 9 - 33), *ġälinciK* (<*ġälincä-k*, Man. Som. 2 - 32), *ġäyicük* (<*ġäyücük*, Man. Som. 2 - 39), *niġ?* (<*näy*, Af. Din. 29 - 1), *iyär* (<*ägär*, Den. Acp. 55 - 42), *täncirä* (<*täncärä*, AD. I. Ay. 82 - 17) ¹³⁴, *geci* (<*gecä*, AD. I. Den. 141 - 6), *öv* (<*äv*, AD. I. Ay. 82 - 1), *mo^ula* (<*mävlä*, AD., I. Ay. 82 - 2), *dö^ulet* (dävlät, AD. I. Ay. 83 - 11), *cuvab* (<*cävap* Ay. Naz. 65 - 68)...

Bazı Anadolu ağızlarında dudak ünsüzlerinin yuvarlaklaştırma etkisi bölgemizdekinden kuvvetlidir. Bu sebeple a>o değişiminde olduğu gibi ä>ö değişiminde de bu ağızlar daha bol malzeme verir:

çövür- (<*çevir-*, AAT. Kas. 3: 15) ve *çöyür-* (DİL. 29: 12), *covap* (AAT. Kas. 11: 23), *döve* (<deve, AAT. Kas. 23: 32), *cövüz* (<*ceviz*, AAT. Kas. 39: aş. 2), *vör-* (<ver-, AAT. Kas. 64: 2), *gotü-* (<*getir-*, AAT. Kas. 64: aş. 6), *böş* (<beş, AAT. Niğ. 179: 1), *söyün-* (<*sevin-*, DİL. 23: 8), *döşür-* (<*devşir-*, DİL. 67: 15), *övlän-* (<*evlän-*, DİL. 88: 5), *dörvan* (<*devran*, DİL. 99: 19), *mövsüm* (<*mevsim*, GD. Elaz. 87: aş. 3), *pöhlivan* (<*pehlivan*, KD. Or. 31: 15), *pörişan* (<*perişan*, KD. Or. 20: 19), *çömbür* (<*çember-*, KD. Tr. 167: 7, Mani. 56 - 232)... ¹³⁵.

¹³³ ä ve i ünlüleri lehçelerde fonetik bir etki olmadan da birbirlerinin yerine geçebilirler: 51. §. -da 'ablaut' a bkz.

¹³⁴ İnceltme etkisi yapan ünsüzler aynı zamanda daraltma etkisi de yaparlar. Kışl. diğer Anadolu a.ızlarında: *kise* (DİL. 12: 10), *şikil* (DİL. 35: 15), *kişifle-* (Siv. 23: 29), *ġedinci* (Siv. 3: 27)...

¹³⁵ Orta-Asya türkmenesinde ve kumancada bu gibi yuvarlaklaşmalar boldur: *töverek*, *dövür*, *söygi*, *öv*, *sövmek*, *buzov* şekilleriyle kışl.

3. e > i

yiñi (<yeñi, Man. Som. 1 - 25), *yimäk* (Man. Som. 1 - 38), *yi-* (Man. Som. 9 - 20; Kul. 13 - 9) *yidir-*; Den. Çiv. 43 - 4), *yi'mij yaşındı* (<yetmiş, Man. Som. 3 - 1), *yidi -yirinden* (Man. 8 - 27), *biyaz* (AD. I. Af. 49 - 13)...

4. i > ä, ö

kärämüt (kirämüt, Man. Som. 9 - 27)¹³⁶, *gäräsi gürä* (<gerisi, geriyä, Ay. Kar. 71 - 50), *çöväntä* (<çimänto, Den. Tav. 49-43).

Yukarda görüldüğü gibi, i değişimi bölgemizde pek zayıftır. Diğer Anadolu ağzlarında i, ü, u şeklinde olsun (dudak ünsüzleri yanında) örneklerini bulabiliyoruz:

püşür- (pişir-, ATT. Kas. 13: 7), *şümşet* (<şimşek, DİL. 13: aş. 5), *bül-* (bil- DİL.62:22), *bür* (<bir, DİL. 186: 7), *püşman* (<pişman, KD. Or. 40: 17), *çümen* (<çimen, KD. Tr. 141: 6), *elbüse* (<elbise, Giese: MAT. 1. 19: 25), *buçak* (<bıçak, AD. 1. Bal. 8: 6), *cuvara* (<cıgara, AD. 1. Bur. 107: 19)...

5. ı > a, e, i

böçütara (<bohçatarı, Man. Som. 1 - 33), *ahar* (<ahır, Den. Acp. 54 - 23), *sadeş* (sağdıç, Man. Som. 1 - 39)¹³⁷, *ğiyilcım* (<kıvılcım, Man. Som. 9 - 49), *soriyo* (Man. Alş. 11 - 8), *saçıyo* (Küt. Uş. 37 - 7)...

6. o > u, ö > ü

uya (<oya, Man. Som. 1 - 4), *ğui-* (>köy-, Man. Alş. 10-30), Af. Din. 28 - 52; Din. 30 - 9), *'yatıyu* (Küt. Uş. 25 - 16), *buşınuz* (<boynuz, Af. Din. 32 - 2), *yünäl-* (<yönäl-, Küt. Uş. 22 - 48), *küv* (<köv, Küt. Uş. 22 - 48)...

7. u ~ o, ü ~ ö

şo (şu, AD. I. Af. 57 - 2), *oyan-*, (>uyan-, AD. I. Man. 24 - 12), *yoniz* (>yunus, AD. I. Af. 34 - 19), *yoğarı* (>yukarı, İz. Ber. 20 - 19), *yolaf* (<yulaf, Küt. Uş. 23 - 2), *yörü-* (>yürü-, Küt. Uş. 22 - 27)¹³⁸ ...

¹³⁶ Bu kelime bölgemiz ağzlarında Yunanca aslımı korumuştur. Bkz. Kamus-u Türkî: كرميت كرمیڈو

¹³⁷ Pek seyrek raslanan bir ses değişmesi olayıdır.

¹³⁸ Yukardaki kelimeler y'nin daraltma etkisi karşısında geniş ünlüleri ile kalabilmiş şekillerdir.

50. §. Hece kaynaşmasına uğramış kelimelerde de umlaut vardır :

1. $a > ä, ä > e$

durmēp (<*durmayıp*, Man. Som. 1 - 24), *ördēñ* (<*ördäğiñ*, Man. Som. 9 - 20), *varem* (<*varayım*, Man. Alş. 10 - 29)...

2. $ı > i, o$

yokari (<*yuğarıya*, Den. Acp. 54 - 6), *aïdorām* (<*aydıveräyim*, Man. Som. 2 - 3)...

3. $ü > a$

äşşā (<*äşşäği*, Af. Din. 33 - 11).

4. $u > ö$

bōn (<*bu-gün*, Man. Som. 1 - 49), *böyün* (<*bu-gün*, Küt. Uş. 23 - 3).

51. § Ablaut: Bölgemizde ablaut olayı umlaut kadar bol değildir. En sık raslananları $a \sim ı, ä \sim i, o \sim u$ değişimleridir.

Türkologlar ünlü değişimlerini incelerken çok defa yalnız kök hecedeki değişimleri dikkate alırlar. Biz belirli ağızlar bölgesinin bütün ses bilgisi niteliklerini bir bütün olarak vermek amacını güttüğümüzden, umlaut'ta olduğu gibi ablaut'ta da değişmeyi yalnız kök hecede değil, öteki hecelerde de göstereceğiz :

1. $a \sim ı, ä, i$

ıccıh (*~azıcık*, Af. Din. 35 - 4), *çığır* (*~çağır*, Af. Din. 36 - 18), *yaşını* (*~yaşına*, Man. Som. 1 - 1), *Mıstıfa* (Man. Som. 2 - 27), *aftını* (*~aıtına*, Man. 1 - 12), *arķamızı* (*~arķamıza*, Man. Som. 9 - 5)¹³⁹, *yazmı* (*~yazma*, Man. Som. 1 - 4), *ğocı ğarı*

¹³⁹ Son hecelerdeki isim halleri değişmesi bölgemizde verme yükleme halleri değişimi ile değil, ünlü değişimi ile izah edilmelidir. Eğer Caferoğlu'nun dediği gibi (AD. 1. Önsöz XII -yc bkz.), bunlar yalnız mef'ul hatâsı veya iki isim hali değişimi olsaydı *yazmı*, *ğarı*, *kaçı*? *yarı*, *arķı*, *böçığa*-, *arķıdeş*, *ırğağa*-, *mağır* gibi isim halleriyle ilgisi olmayan şekiller bulunamazdı. Eğer son hecelerdeki $a \sim ı$ değişimi, bu verme-yükleme hali değişimine benzetme kabul edilse bile, o zaman iç hecelerdeki $a \sim i$ değişimi açıklanmadan kalıyor. Diğer taraftan verme-yükleme hali değişimlerinin aynı metinde her zaman görülememesi de görüşümüzü desteklemektedir. Bunun gibi $ı \sim a, ä \sim i$ ve $i \sim ä$ değişimleri de aynı izaha bağlanabilir.

(~*kaçoca kararı*, Man. Som. 9 - 31), *zuman* (~a. زمان, Man. Som. 9 - 45), Acp. 54 - 40), *kaçı?* (~*kaçıca?* Man. Alş. 10 - 19), *arķı* (~*arķa*, Den. Tav. 47 - 7, 83), '*parı* (~*para*, Den. Tav. 47 - 13), *yarı*- (~*yara*-, Den. 40 - 36, *bōçita*- (~*bohçaṭa*-, Den. Tav. 47-23), *ortı* (~*orta*, Den. Tav. 47 - 27), *vāmıdan* (~*varmaçan*, Den. Tav. 48 - 10), *ırgıta*- (~*ırgaṭa*-, Den. Tav. 48 - 9), *mağırı* (~*mağara*, Den. Tav. 49 - 15), *ordı* (~*orada*, Den. Tav. 49 - 27), *añını*- (~*anla*-, Den. Tav. 49 - 41), *añğıra* (~*Anķara*, Den. Tav. 49 - 43), *ğabı* (~*ķaba*, Den. Tav. 49 - 44), *tasıtan*- (~*tasatān*-, Den. Acp. 55 - 5), *ğarı* (~*ķara*, Ay. Boz. 59 - 58), *ırmızan* (~a. رمضان, Ay. Kar. 71 - 2), *hağgät* (~a. حَاقَات, Man. Som. 2 - 12), *burä* (~*bura*, Man. 8 - 22)¹⁴⁰, *orē* (~*ora*, Man. Som. 1 - 32)¹⁴¹, *bübä* (~*baba*, Den. Tav. 50 - 11), *niri* (~*lira*, Den. Tav. 48 - 7), *yäli* (~*yayla*, Ay. Kar. 67 - 29)...

a~o ablaut diğer Anadolu ağızlarında yozu (~*yazı*, AAT. Kas. 5: 4 *yolunuz* (~*yalınız*, AAT. Kas. 16: 32), *olış*- (~*alış*-, KD. Or. 41: aş. 3) gibi seyrek görülen örnekler verdiği halde, araştırma alanımızda hiç raslanmayan bir fonetik olaydır. Bununla beraber yozu ve *yolunuz* şekillerinin gerileyici ünlü benzeşmesi ile izah edilerek dudak benzeşmesine bağlanması daha uygun düşmektedir.

2. ä~a, ı, i

mandil (~*mendil*, Man. Som. 1 - 4), *Ermanı* (~*Ermeni*, Küt. Uş. 26 - 1), *neṭta* (~*neylä?*; nasıl? Af. Din. 37 - 7), *däyirman* (~*däyirmän*, Den. Çiv. 43 - 80), *müddab* (~*mäktäp*, Muğ. 67-8) ve *mäkdap* (78 - 5), *iñ soñura* (~*än*., Den. 40 - 36), *ni?* (~*nä?* Man. Som. 2 - 44; İz. 15 - 11), *nidän* (~*nädän?* Man. Som. 19-41; Den. Acp. 55 - 5), *mifat ot*- (~a. فَاط, Man. Alş. 10 - 4), *bikar* (~a. بَكَر, Man. Alş. 10 - 5), *pärdi* (~*pärdä*, Ay. Kar. 67 - 42), *dädäni* (~*dädänä*, Man. Som. 2 - 3)...

a~o ablaut gibi, a~ö ablaut da bölgemiz için bahis konusu edilecek bir ses bilgisi olayı değildir. Bu bakımdan da diğer bazı Anadolu ağızlarının yer yer daha *müsait* olduğu görülüyor. *dögül* (değil, Siv. 12: 23), *dörlük* (delik, AAT. Kas. 4: 20), *çökürge* (çekirge, AAT. Kas. 15: 25), *örük* (erik, AAT. Kas. 69: 16), *gotü*- (getir-, AAT. Kas. 64: aş. 6), *görü* (geri GD. Tun. 124: 23), *çöşme* (çeşme, KD. Tr. 141: 8), *ök*- (ek-, Giese, MAT. 1. 47)...¹⁴²

¹⁴⁰, ¹⁴¹ Eğer kelimeler *buraya* ve *oraya*'dan hece kaynaşmasına uğramışlarsa fonetik sebep bellidir, umlaut'a bağlanmalıdır.

¹⁴² Sanımızca yukardaki örnekleri kısmen, tülü hecelerdeki yuvarlak ünlülerin gerileyici etkisine bağlamak da mümkündür.

3. e~i, ö

di- (~*de-*, Man. Alş. 10 - 2; Ay. Boz. 59 - 52), *it-* (Man. Alş. 10 - 27; İz.)¹⁴³ 139, *til* (~*tel*, Af. Din. 33 - 4), *pirişan* (~f. پريشان, Man. Kul. 14 - 1), *çöz-* (~*çez-*, İz. Ber. 20 - 4)...

4. i~ä,e

şlärä (~*şeyläri*, Man. Som. 1 - 23), *handan bärä* (~...*bäri*, Man. Som. 1 - 11), *sinilärä* (~*siniläri*, Man. Som. 1 - 32), *sänä* (~*säni*, Man. Som. 2 - 6), *içärä* (~*içäri*, Den. 40 - 9), *bäniñkä* (~*bäniñki*, Den. Tav. 49 - 19), *täcällä* (~a. بحلي, Den. Tav. 50 - 73), *täsällä* (~a. تسلي, Den. Tav. 52 - 3), *gäläncä* (~*gälincä*, Ay. Boz. 59 - 12), *ētiyar* (~a. اختيار, Küt. Uş. 24 - 10), *get-* (~*git-*, Af. Din. 28 - 16), *hekä* (~a. حكاية, Af. Din. 33 - 1), *hecüz* (~a. حجاز, Den. Çiv. 30 - 8), *heş* (~f. هيج, Den. Çiv. 43 - 42), *en-* (~*in-*, Den. Acp. 54 - 6), *tembehle-* (~a. تيب, Ay. Boz. 59 - 49)...

Diğer Anadolu ağızlarında görülebilen *i~ü* ablaut örnekleri bölgemizle yoktur: *lüre* (~*lira*, Giese, MAT. 1. 19: 21), *tülkü* (~*tilki*, Siv. 110: 1), *şuşman* (~*şişman*, Räsünän, Mani. 44: 203), *şuşşe* (~*şişe*, DİL. 45: 17), *üküntü* (~*ikindi*, GD. Tun. 123: 2) gibi.

5. i~a, i, u

ğızıña (~*kızına*, Man. Som. 1 - 1), *kapıya* (~*kapıyı*, Den. Çiv. 64 - 40), *gatğa-* (~*katğı-*, Ay. Kar. 11 - 4), *añat-* (~*anıt-*, Muğ. 75 - 12), *fırtana* (~*fırtına*, İz. 18 - 46), *fasat* (~*fasıt*: a. فصل, Küt. Uş. 24 - 13), *bağaşta-* (~*bağıştä-*, Küt. Uş. 22 - 45), *naliñ* (~a. نلين, Den. Tav. 49 - 29), *utduz* (~*ıtdız*, Man. Alş. 10 - 26)¹⁴⁴,

6. o~u

una (~*ona*, Man. Som. 1 - 6), *undan sōna* (Man. Som. 1 - 35), *ut-* (~*ot-*, Man. 8 - 28), *guca* (~*koca*, Man. Alş. 10 - 2), *Usman*

¹⁴³ Bölgemiz ağızlarıyla diğer bazı Anadolu ağızlarında gördüğümüz ve yazı dili söylenişine nazaran *e~i* değişimi ile aydınlatığımız *di-*, *vir-*, *it-*, gibi şekiller, doğrudan doğruya eski türkçedeki şekillerin devamından ibarettir.

¹⁴⁴ *i~u*, *ü* için başka Anadolu ağızlarındaki, *ardı sura* (GD. Mal. 9: 13), *ıldız* (Räsünän, Mani, 10: 5), *düşare* (Giese, MAT. 1. 17: 11), *ürle-* (ırla-, Giese MAT. 1. 21: 11) şekilleriyle kşl.

(Man. Kul. 13 - 17), *ġunuş-* (*~konuş-*, Küt. Uş. 24 - 16), *suḳaḳ* (*~soḳaḳ*, Den. Tav. 47 - 5), *ġunaḳ* (*~konak*, Den. Tav. 47 - 29), *ġupā* (*~kopar-*, Den. Tav. 52 - 11), *uḡar-* (*~oḡar-*, Den. Tav. 52 - 43); Ay. Kar. 71 - 39), *buz-* (*~boz-*, Den. Tav. 52 - 43), *uḡtan* (*~oḡtan*, Muğ. 76 - 7) ¹⁴⁵...

7. ö ~ü

sük- (*~sök-*, Man. Alş. 10 - 33), *ürgät-*, (*~ögrät-*, Küt. Uş. 22 - 26), *Ümār* (*~Ömār*, İz. 16 - 1), *dün-* (*~dön-*, Küt. Uş. 24-13).

ö~ü ablaut Rumeli ağzında (Adakale) bilhassa kök hecelerde pek bol görülen bir fonetik olaydır:

üksüz (*~öksüz*, Kúnos. Rum. 1: 3), *üp-* (*~öp-*, ayn. 2: 30), *düşek* (*~döşek*, ayn. 3: 16), *güç-* (*~göç-*, ayn. 4: aş. 1), *üzle-* (*~özle-*, ayn. 7: 16), *süg-* (*~sög-*, ayn. 15: 29), *düg-* (*~dög-*, ayn. 15: 30) ¹⁴⁶.

Diğer Anadolu ağzlarında *ö* ablaut Güney-batı Anadolu ağzlarına nispetle daha çeşitlidir. Bölgemizde raslanmayan *ö~e* değişimi bilhassa göstermeğe değer:

beyle (*~böyle*, Siv. 3: 14) ve *bele* (GD. Mal. 9: 29), *eyle* (*~öyle*, Siv. 15: 4), *şeyle* (*~şöyle*, Siv. 96: 2), *ete* (*~öte*, Siv. 11: 13), *eteki* (*~oteki*, Siv. 13: 36), *yeri-* (*~yörü-*, Siv. 16 107: 8; GD. Mal. 9: 13), *el-* (*~öl-*, KD. Tr. 242: 10) ve *eldür* (*~öldür-*, KD. Tr. 155: 22), *beyük* (*~böyük*, KD. Tr. 153: 9), *ert-* (*~ört-*, KD. Tr. 166: 3) gibi ¹⁴⁷.

8. ü ~ä, ö

kürküñä (*~kürküñü*, Den. Tav. 50 - 57), *kömäs* (*~kümäs*, Man. Som. 2 - 1; Den. Acp. 54 - 7), *gözäl* (*~güzäl*, Af. Din. 28-49; 36 - 20; İz. Ur.), *köfä* (*~küfä*, Küt. Uş. 25 - 22)...

Diğer Anadolu ağzları *ü* ablaut türü bakımından da bölgemizden daha zengindir. Seyrek olarak *ü~i* değişimine de raslanır: *tikan* (a. ككان , Siv. 45: 3), *kiccik* (*~küçük*, DİL. 20: 8), *zilif* (*~zülüf*: < f. زلف DİL. 166: 6) gibi ¹⁴⁸.

¹⁴⁵ Bölgemizde sık sık görülen *sur-*, *urđan*, *Uhran* (*~Orhan*) gibi şekilleri ablaut'la izah edemeyiz. Bunlar *r* yükseltmesine uğramadan kalmış şekillerdir.

¹⁴⁶ T. Kowalski, *Osmanisch—Türkische Dialekte: El. IV*. 998. S., 3. § -la kşl.

¹⁴⁷ T. Kowalski, *Osmanisch—Türkische Dialekte: El. IV*, 998. S., 2. § -la kşl.

¹⁴⁸ Yine bu ağzlardaki *şiphe* (Siv. 23: 33), *bilbil* (Siv. 27: 19), *sibirge* (GD. Gaz. 194: 1) gibi bazı kelimeler, yanlarındaki dudak ünsüzlerinin yuvarlaklaştırma etkisine uğramadan kalmış şekillerdir.

52. §. Şimdiye kadar ayrı paragraflarda incelediğimiz umlaut ve ablaut olaylarını birleştirerek, her ne tarzda olursa olsun bölgemizde tesbit edilen bütün ünlü değişimlerini şöylece gösterebiliriz :

1. $a \sim \ddot{a}$, e , i , ι , u , o .
2. $\ddot{a} \sim a$, e , i , ι , \ddot{o} , o , u .
3. $e \sim i$, \ddot{o} .
4. $i \sim \ddot{a}$, e , \ddot{o} .
5. $\iota \sim a$, e , i , u .
6. $o \sim u$, nadiren ι .
7. $\ddot{o} \sim \ddot{u}$, u ¹⁴⁹.
8. $u \sim a$, ι , o , hece kaynaşmasına uğrayan kelimelerde \ddot{o} .
9. $\ddot{u} \sim \ddot{a}$, \ddot{o} , u ¹⁵⁰.

Bu değişimleri fonksiyonlarındaki niteliklere ve kendilerine etki yapan ünsüzlerin etkilerine göre başka bir bölümlendirme ile:

1. ünlü incelmesi
2. ünlü kalınlaşması
3. ünlü daralması
4. ünlü genişlemesi
5. ünlü yuvarlaklaşması ve
6. ünlü düzleşmesi diye sınıflamak da mümkündür.

ÜNLÜ DÜŞMESİ

53. §. Birtakım Türk lehçe ve ağızlarında olduğu gibi, Güneybatı Anadolu ağızlarında da bazı fonetik sebepler ünlü düşmesini doğurmuştur :

1) Bağlantı ile bağlanan iki kelimededen birincisinin sonesi ile, ikincisinin önsesi ünlü olduğu takdirde, söylenişte türkçenin çift ünlülere dayanıksızlığı yüzünden, ünlü çarpışmasını önlemek üzere ünlülerden birinin düştüğü¹⁵¹ ve hattâ bazan fonksiyonunu uzunluk şeklinde öteki ünlüye yüklediği bilinmektedir¹⁵².

^{149,150} $\ddot{o} \sim u$, $\ddot{u} \sim u$ değişimleri için 38-41. § -lardaki 'ünlü uyumunu bozan etkenler'de verilen örneklerle bkz.

¹⁵¹ Yazı dilimizde de, ekle kök arasındaki hiatus durumunda bazan ünlü düşmesi görülüyor: T. Banguoğlu, *Gram.* 20. S. -de' çift ünlülerin giderilmesi' bahsine bkz.

¹⁵² 'Uzun ünlüler' bahsinde 19. § -a bkz.

s̄on~*äfändim* (Man. Som. 1 - 12), *yazıtıs*~*ötmayınca* (İz. Ber. 21 - 18), *guc*~*ötan* (AD. I. İz. 96 - 16), *dämirc*~*öluna* (AD. I. İz. 90 - 3), *alt*~*ay*, *yed*~*ay* (AD. I. Ay. 84 - 1, 2)...

2) Söyleniş çabukluğu dolayısıyla soneslerde de arasıra ünlülerin kaybolduğu görülüyor. Nitekim, yine ünlü ile sonuçlanan bir kelimeye yükleme, verme hali gibi koruyucu ünsüz almış isim çekimi ekleri getirildiğinde, bazan yukarıda söylenmiş olan sebeple sones ünlüsünün düşmesi ve koruyucu y'nin kısmen ünlüleşmesi ile ikiz ünlü teşekkül ettiğini de geçen bahislerde göstermiştik¹⁵³. Bu şekildeki sones ünlü düşmesini en az gayret sarfı ses bilgisi kanununa bağlayabiliriz :

parei (<*parayı*, Man. Som. 2 - 11), *paşai* (<*paşaya*, Man. Kul. 13 - 6), *vazifäi* (<*vazifäyi*, Man. Kul. 13 - 8), *kapıi* (<*kapıyı*, İz. 18 - 62), *yanıñ* (<*yanıñı*, Muğ. 72 - 14)...

3) Eğer kelime içindeki, ünlü ile bitip ünsüzle başlayan iki komşu hecenin ünsüz unsurları boğumlanma bakımından yakın veya aynı mahreçli iseler, bu ünsüzlerin daha kolay boğumlana-bilmeleri için dildeki en küçük hareket kanununa göre bazan iki ünsüz arasındaki ünlü unsurunun eridiği görülüyor :

ğarta (<*karıtar*, Man. Som. 2 - 23), *eicänä* (<*eyicänä*, Man. Som. 5 - 35), *dällik* (<*dälilik*, Man. Som. 11 - 46), *ğırta* *ğırta* (<*kıırta* *kıırta*, AD. I. İz. 88 - 18), *cärmä* (<*cärümä*, AD. I. İz. 96 - 12), *närlär:cü* (AD. I. İz. 96 - 13), *parsı* (<*parası*, AD. I. İz. 98 - 7), *Hatcä* (<*Haticä*, AD. I. İz. 98 - 8), *gälin atıcısı* (<*gälin atıcısı*, Den. Çiv. 65 - 59), *sabannın* (<*sapanının*, AD. I. Muğ. 137 - 7), *birnä* (<*birinä*, AD. I. Muğ. 137 - 19), *saqalnın* (<*saqalının*, AD. I. Muğ. 138 - 5)¹⁵⁴...

ÜNLÜ TÜREMESİ

54. § Belli yahut belirsiz fonetik sebeplerle yer yer bazı kelimelerin iç veya soneslerinde ünlü türemesi dediğimiz birtakım parazit sesler doğuyor. Herhangi bir yapı fonksiyonunu taşımayan bu fonetik olayın araştırma alanımızda rasladığımız başlıca şekilleri şunlardır :

¹⁵³ 27. §, 1 de 'Alçalan ikiz ünlüler'e bkz.

¹⁵⁴ Yazı dilindeki 'orta hece düşmesi' ile kşl.

1) Çok kere şimdiki zaman, nadiren de *-miş*'li geçmiş zaman kiplerinin üçüncü şahıs tekil çekimlerinin sonunda türçyen parazit ünlüler. Bu olayın göze çarptığı başlıca yerler Manisa ilinin güney kesimleri ile Denizli, Aydın ve Muğla bölgeleridir.

demiş-i kim (Den. Tav. 50 - 3), *sölämiş-i kim* (Den. Tav. 50 - 4), *atıyor-u* (Man. Kul. 12 - 3), *ıstör-u* (Man. Kul. 14 - 31), *deyor-u* (Den. Tav. 50 - 25), *govleyor-u* (Den. Acp. 54 - 20), *âşam otuyor-u* (Den. Acp. 54 - 36), *dümüyor-u* (Ay. Boz. 61 - 14), *gi'meyor-u* (Ay. Boz. 61 - 13), *âleyor-u* (< *ağta-*, Ay, Boz. 62 - 19), *gaılıyor-u* (Muğ. 75 - 27), *dökülmeyor-u* (Muğ. 75 - 35), *güliyor-u* (Muğ. 75 - 50) ¹⁵⁵...

2) Fiil cinsinden olmayan diğer bazı kelimelerin de aynı şekilde sonseslerinde ünlü türediği görülüyor. Bunları kısmen yükleme (akk.) ve verme (dat) hali gibi isim çekimi eklerinden birini almış şekiller olarak izah etmek mümkündür :

bu süfür-i (bu sofer, Den. Tav. 50 - 52), *gerisin-i geri* (Den. Tav. 50 - 29/30), *ertäsi gün-ä* (Den. Acp. 54 - 35), *gägäfinnän-i* (gergefiyle, Ay. Boz. 59 - 36) gibi.

3) *-kän*, *-kan* zarf -fiillerinin genişletilmiş olan *-kän-ä*, *-kan-a* şekilleri de bir çeşit ünlü türemesi ile izah edilebilir :

var-ıkan-a (Man. Kul. 13 - 4), *gidäkän-ä* (Man. Kul. 14 - 31), *yıkākan-a* (*yıka-*, Den. Çiv. 44 - 25) gibi ¹⁵⁶.

4) İç veya sonseslerinde çift ünsüz bulunan yabancı kelimelerin boğulanmaları sırasında, söyleniş kolaylığı için bahis konusu ünsüzler arasına parazit bir ünlü sürülerek düğümün çözüldüğü görülüyor. Aynı olay yukarıdaki durumda bulunan türkçe kelimelerde de göze çarpıyor :

üürät (Af. Din. 30 - 11), *metiro* (Den. Tav. 49 - 39), *çıqırıq* (AD. I. Değ. 140 - 22), *ädiris* (adres, Ay. Kar. 67 - 29), *çivit* (çift,

¹⁵⁵ Diğer bir fiilin -p zarf-fiili ile birleşerek şimdiki zaman kipi yapan yardımcı fiil *bar-* şeklinde de bazan ünlü türemesi görülüyor: *nä edib-bāñ dep-bār-ı* (Den. Acp. 54-17) v. b. gibi.

¹⁵⁶ Bu genişletilmiş şeklin yapı (morphologie) bakımından açıklamasını, *-kän*, *-kan* şekillerinin dil hafızasında zarf-fiil eki olduklarının unutulması, diğer ünlü ile yapılan zarf fiillere benzetilerek yeniden bir ünlü eklenmesi tarzına bağlamak gerekir sanıyoruz.

Muğ. 77 - 4), *abıta* (Af. Din. 30 - 15), *soşıura* (Den. 40 - 36), *'dālidir* (*değildir*, Den. Tav. 50 - 93)¹⁵⁷.

ÜNLÜ İLIŞMESİ

(Prothese)

55. §. Türkçenin aslen önseslerde *r*, *l*, *n*, *z*, *ş* gibi ünsüzlere dayanıksızlığı dolayısıyla, bu ünsüzlerden biri ile başlayan yabancı kelimelerin hemen bütün ağızlarda bir önses ünlü ilişmesine uğradıkları bilinmektedir. Bölgemizde en fazla görülen şekiller *r* ile başlayan yabancı kelimelere getirilen ilişmelerdir :

işē (Man. Som. 4 - 3), *ilāzım* (İz. 18 - 8), *urba* (Küt. Uş. 26 - 1), *ırāmāTlik* (Af. Din. 29 - 3), *iräyız* (Af. Din. 31 - 29), *İrāşit* (Af. Din. 33 - 1), *İrucāp* (AD. I. Man. 28 - 17), *iliyān* (Den. Çiv. 44-25), *ileş* (AD. I. İz. 90 - 17), *iradō* (radyo, Den. Çiv. 46 - 6), *ıraķı* (Den. Acp. 56 - 19), *Irşat* (Reşat, Den. Acp. 56 - 27), *irāzil* (Den. Acp. 56 - 28), *inahdar* (Ay. Boz. 59 - 21), *Ürüstām* (AD. I. Ay. 79 - 20), *ınā* (nar, Ay. Boz. 60 - 44), *ırahat* (Ay. Boz. 63 - 39), *ıras gül-* (Den. Çiv. 45 - 14), Ay. Naz. 65 - 56), *ırmızan* (ramazan, Ay. Kar. 71 - 2), *İkitap* (kitap, Den. Tav. 49 - 45)¹⁵⁸, *irāhmāt* (Muğ. 77 - 7)...

Bununla beraber bölgemizdeki yabancı kelimelerde arasıra bahis konusu ilişmeye uğramayan şekillere de raslanıyor: *laf* (Af. Din. 32 - 6), *raķı* (Den. 42 - 1) gibi.

¹⁵⁷ Öteki lehçe ve ağızlardaki şu şekillerle kısl.: *hırıla-*, *sıçıra-*, *sızıla-*, *parıla-* (Gaz. 1: 35), *ingile-*, *çingile-* (Gaz. 1. 38. S.), *horula-* (Gaz. 1. 62. S.), *gürüle-* (Gaz. 1. 64. S); *qurqınıč*, *qurqınıš*, *tınıč*, *körünüš* (*körünç*), *tapınıš* (*tapınč*) (W. Bang, 5. Brief), *türük* (Kaz. Kazn.), r'li kelimelerdeki ünlü türemesi *r* yükseltmesinden ileri gelmektedir.

¹⁵⁸ Denizlide rasladığımız bu kelime her halde yukardakilere benzetme yoluyla teşkil edilen ilişmeli bir şekildir.

56. §. Nefes baskısının ve müzikal tonun rol oynadığı her iki vurgu da Güney - batı Anadolu ağızlarında kuvvetle hâkimdir.

Nefes vurgusu aşağıda bildireceğimiz ayrılıkları dışında, yazı dilinde olduğu gibi yalın ve eklerle uzatılmış kelimelerin çok kere son hecelerinde bulunur. Ancak, son hecelerde aynı zamanda daha ziyade yüksek tonlu müzikal bir vurgu da vardır. Bu itibarla son hecenin nefes vurgusu bazan tonla karşı. Denizli, Çivril, Acıpayam, Tavas bölgeleri müzikal vurgu bakımından en zengin ağız bölgeleri olarak nitelendirilebilir. Bu ağızlarda kelimelerin son hecelerindeki yüksek tonlu müzikal vurgu¹⁶⁰ çoğu zaman bir yarım uzunluk doğurmuş ve söylenişi de iyice ahenklendirmiştir :

bünim sündü' (Küt. Uş. 22 - 32), *bi dānūcīk o'tan üvlādi gātmuş'* (Den. 39 - 1), *ğızlarıñ dı a'tarına gomuş'* (Den. 39-29), *bün parı isdimēyon' dağım isdeyo* (Den. Tav. 47-14), *hār 'gūn bi dīlki gālir imiş'*, *üzümü yir' gidār imiş'* (Den. Çiv. 43 - 2/3), *hākiminān' äviñ gāsı'..* (Den. Tav. 47 - 19), *hambat Māmüt' hākimin çıkardığı pusada bōçıtamış ävini gāşmışı* (Den. Tav. 47 - 22, 23, 24)...

57. §. -mi soru, -ki ve da bağlantı, -cä zarf, -kän zarf - fiil ekleri, isim, zamir ve sıfatlarla bazı fiil kiplerinin sonuna gelon

¹⁵⁹ Bu bahiste müzikal ve nefes vurgularının türlü kelime sınıflarında hangi hecelere isabet ettiği meselesini teker teker inceliyecek değiliz. Çünkü, fonetik değişimlerdeki birçok gizli tarafların çözülmesini kendine bağlamış olan böyle önemli bir konunun sağlam sonuçlara bağlanabilmesi her şeyden önce vurguları pek ince araçlarla tesbit edilmiş metinleri gerekli kılar. Billhassa müzikal vurgu dediğimiz tonun birkaç derecesinin kulakla tesbiti ise, çok kere imkânsızdır. Kaldı ki, Güney-batı bölgesi ağızlarında bu mesele başlıbaşına geniş bir araştırma konusu olacak kadar önemli bir durumdadır da. Bu itibarla biz de şimdilik bölgemizdeki genel vurgu özellikleri ile bunun yazı dilinden ayrılan taraflarını kısaca belirtip geçmek zorundayız.

¹⁶⁰ Müzikal vurgu her zaman kelimenin son hecesinde değildir. Öteki hecelerde de bulunur. Fakat bu takdirde ekseriya alçak tonlu müzikal vurgu vardır. Kesin bir hüküm ifade eden cümlelerin son heceleri de bazan alçak tonludur.

Not: Ton işaretleri yalnız Denizli, Çivril, Acıpayam, Tavas ve kısmen Bozdoğan metinlerine konmuştur.

şahıs ekleri ve ek halinde kullanılan *-le* ve *-çin* edatları yazı dilinde olduğu gibi, bölgemiz ağızlarında da son hece nefes vurgusu bahis konusu olunca vurgudan kaçınırlar.

58. §. Bölgenin hemen bütün ağızlarında olağan kelime vurgusu cümle vurgusu kadar şiddetlidir. Hele vurgulu hecelerde herhangi bir ünsüz düşmesi de olmuşsa, düşen ünsüzün fonksiyonu da vurguyla belirtilmek istendiğinden hem vurgu bir derece daha şiddetlenir, hem de bahis konusu hecede tonlu hecelerdeki gibi bir uzunluk belirir.

59. §. Konuşan cümle içinde kendisince önemli bulduğu bir veya birkaç kelimeyi şiddetle vurgular. Bu vurgulama sırasında olağan vurgu yeri de çok kere değişerek bir veya iki hece evveline düşer. Ancak, hangi hallerde bir, hangi hallerde iki hece öncesine veya ilk heceye geçtiği hakkında kesin bir sebep gösterilemezse de, yine bunu konuşanın kelimeye verdiği önem derecesi ile aydınlatmak mümkündür sanısındayız. Vurgu bu noktada cümle vurgusu ile karışmakta ve bu değişik niteliği ile yazı dilindeki olağan vurgu esaslarından da ayrılmaktadır. Diğer fonetik değişmeler yanında vurgunun bu şekildeki değişmesi de ağız özelliklerine yeni bir söyleniş çeşnisi daha katmaktadır :

o'tü dimiş (İz.15-5), *'içäsini arıdıyo'tta* (İz.25-7), *atrâfını açâkan açâkan 'bir marmâr daş 'tākālāk* (İz. 15-41/42), *daşı ğatdırıyuru,* *'bi 'mâdimân eniyor aşşâya* (İz. 15-42), *Al_oğl_Ümâr ğa'cımuş* (İz. 16 - 1), *bizâ bir zarraf düĝanı 'açi-viriyo* (İz. 18 - 5), *yîdız gibi' 'yanâmuş* (İz. 18 - 32), *hanı 'patîdasır,* *'takîdasır diyârâkdân...* (İz. 18 - 52), *onuñ bizâ bi lirü fazta parası 'ĝâşmiş.* *'ona mukâbil 'bünim_onda on_gün ävâl 'yîmî lirü 'para vëdim* (Küt. Uş. 27 - 3/4), *a_Attah 'verisü çöĝca atırın.* (Küt. Uş. 24 - 6), *'äve ğâldim* (Küt. Uş. 25 - 3), *"säniñ 'ĝarnıñda taf var" d:m's* (Af. Din. 32 - 7), *ĝöiün batıktarı 'yatvar'muş* (Den. Çiv. 43 - 11), *"illâ" demiş 'ĝarıya "böyün 'ĝäzi ğitcäsini" demiş* (Den. Tav. 47 - 2, 3), *ĝız düyün ya'maya 'baştadıta* (Muğ. 74-4), *anasınıñ_ävini 'ĝötâmış* (Muğ. 74 - 24)...

60. §. Türkçenin olağan vurgu kurallarına tâbi olan ağızlardaki yabancı kelimelerde de, yukarıdaki şartlarda aynı şekilde vurgunun yer değiştirdiği görülmektedir :

'püdä bizi 'ayīdi (İz. 18 - 3), 'çilbirin atıp gırıyo (İz. 18 - 31), 'sālamāt ātdıK (İz. 18-49), patişāñ bi dāvāsi ğaib otmuş', inci 'cāvāhi dāvāsi (İz. 38 - 54), bu 'yimi lirā 'muķābil... (Küt. Uş. 22 - 4), şindi bāy bün 'lāşbārin (Küt. Uş. 23 - 1), 'sālam-alāküm (Küt. Uş. 24 - 10), 'alākümsālam (Küt. Uş. 24 - 10/11), tākra gidiyo bi fasat 'ıstasyona ğada (Küt. Uş. 24 - 13), Duştudu 'mayinä otduķ (Den. 41 - 2), 'vakidi ğālmış (Den. Tav. 49 - 21).

B. ÜNSÜZLER

61. §. Güney - batı Anadolu ağızları ünsüz sistemi bakımından birkaç değişik fonem dışında pek farklı özellikler göstermez. Tesbit edebildiğimiz birbirinden ayrı nitelikleri olan başlıca ünsüzler şunlardır: *b, c, ç, d, f, g, ğ, ğ, h, ħ, j, k, k, l, l, t, t_o, m, n, ŋ, ñ, ñ_o, ŋ, ŋ_o, r, ç, s, ş, t, v, y, z*. Bu ünsüzleri boğumlanma noktaları ve ses karakterleri bakımından gösterdikleri özelliklere göre aşağıdaki şekilde bölümlendirebiliriz. II. şemaya bakınız.

	Kati ünsüzler (Geräuschlaut)				Akıcı Ünsüzler (Sonant)							
	Patlayıcı (Explosivlaut)		Sızıcı (Fricative)		Genzel (nasal)		Yanak (Lateral)		Titrileyici (vibrant)		Yarımlınlı	
	+	-	+	-	+	-	+	-	+	-	+	-
Çift dudak (Bilabiale)	b	p	.	.	+
Dışdudak (Labio-dentale)	d	t	v	f
Diş (Dentale)	c	ç	z	s	n	ŋ	l	l
Dişeti (Alveolare)	g	k	j	ş	.	.	t	t _o	r	r	.	.
Öndamak (Palatale)	ğ	ğ	ğ	.	ñ	ñ _o	y
Artdamak (Velare)	ğ	ğ	ğ	.	ŋ	ŋ _o
Gartlak (Laryngal)	ğ	,	ğ	h

II. ŞEMA

+ : Tonlu ünsüz işareti

- : Tonsuz ünsüz işareti

Yukarıdaki şemada verilen bütün ünsüzlerin teker teker nitelendirilerek örneklendirilmesini lüzumsuz buluyoruz. Ancak açıklanmaya muhtaç olan bazılarının da, bölgemizdeki ses karakterleri bakımından açıklanmasının faydadan uzak olmayacağı sanısındayız.

62. §. Akıcı diş (dental) ünsüzü olan *n* ile, yine diş ünsüzlerinden bilhassa *d*, *t*, fonemleri ön ünlülerle teşkil ettikleri fonem birleşimlerinde hemen üst dişlerin arkasında, arka ünlülerle teşkil ettikleri birleşimlerde ise, biraz daha yukarıya kayarak diş etlerine iyice dokunmak suretiyle boğumlanırlar. Bunlar aynı boğumlanma alanının pek az değişen noktaları olduğu için transkripsiyon sisteminizde ayırıcı işaretlerle göstermedik: *şindi*, *gülin*, *baken*, *nışannı*, *aftını*, *ğayınna*, *dâliğannı* gibi.

63. §. Yine heco teşkil ettikleri ünlülerin ön ve arka niteliklerine göre, ayrı boğumlanma noktalarına sâhip bulunan ön ve art damak akıcı burun ünsüzleri *n̄* ve *ŋ* sesleri, bölgemiz ağızlarında henüz eski türkçedeki durağanlığıyla yaşıyor. *n*'ye geçtiği yerler hemen yok gibidir. Buna karşılık bazı kelimelerde *n̄*'ye benzetme yolu ile diş *n*'sinden meydana gelen *n̄*'ler görülüyor :

beziñ (Man. Som. 1 - 5), *düñür* (Man. Som. 1 - 1), *köpëñiz* (Man. Som. 1 - 9), *vësiñ* (Man. Som. 1 - 21), *otururŋ* (Man. Som. 1 - 17), *öñünä* (Man. Som. 1 - 44), *mıñar* (Man. Som. 2 - 13), *däñiz* (Man. Som. 9 - 15), *doŋ-* (Den. 40 - 13), *ğızaŋ* (Man. Som. 1 - 8), *öläñ* (ölen, İz. 15 - 19), *ğatŋ* (kalan, İz. 15 - 19), *naliñ* (nalın: a. نالین, Den. Tav. 71 - 24), *miñ-* (Muğ. 121) ...

64. §. Akıcı *l* ünsüzü de ön ünlülerle yaptığı birleşimlerde diş, arka ünlülerle yaptığı birleşimlerde dişeti ünsüzüdür.

65. §. *l̄*, *ɾ*, *ŋ*, *n̄*, *ŋ* ünsüzleri tonlarını kaybetmiş ve düşme durumuna yaklaşmış olan gevşek boğumlanmalı ünsüzlerdir.

66. §. Alveolare sızıcı *j*'nin ancak ünsüz değişimi ile diğer bir ünsüzden türemiş olanları görülür: *a'muj* (<*a'tmuş*, Man. Som. 2 - 45), *ğâjıdan* (<*karşıdan* Küt. Uş. 25 - 7), *'üşjäk* (<*üşäk* Den. Çiv. 43 - 30) gibi.

67. §. Tonlu gırtlak patlayıcısı *g* ile, tonlu gırtlak sızıcısı *h* fonemleri de, Orta ve Doğu - Anadolu ağızlarında olduğu gibi, bölgemizin aslı ünsüzleri değildir. Adacıklar halinde yerleşmiş olan bazı daha sonradan gelip buralarda yerleşmiş Türkmen aşiretleri ağızlarında raslanan seslerdir. Nispeten eski devirlerde yerleşmiş olanlarında ise, artık yerli ağızların etkisi ile yavaş yavaş yavaş kaybolma temâyülü görülmektedir. Aynı metinde, yahut aynı ses şartları altında bazan *g* bazan *ğ*, bazan *h* bazan *h* görülmesinin sebebi de bundan ileri geliyor :

gadar gağdıh (Man. 8 - 24), *garı gaçır-* (İz. 16 - 6), *gız* (İz. 16 - 9), *gal-* (İz. Ber. 21 - 7), *gotai̇ta-* (İz. Ber. 21 - 21), *vahıt* (Man. 7 - 6), *çığdıh* (Man. 8 - 27), *baħatım* (Man. 8 - 28), *ğorhu* (Man. 8 - 30), *noħsan* (İz. 21 - 17)...

68. §. Arapçadaki.ğ'nın karşılığı olan(°)ile gösterdiğimiz ünsüz de bölgemizde aslında var olan bir fonem değildir. Bu da fonetik değişimle *d*, *t*, *k*, gibi başka bazı ünsüzlerden türemiştir: *ça'ta-* (Man. Som. 1 - 50), *yi'mij* (yetmiş, Man. Som. 3 - 1), *gi'mâli* (İz. Ber. 20 - 32), *tâ'nâ* (İz. 45 - 18), *sa'ta-* (İz. 18 - 48), *bilmâzli'dün* (Den. Tav. 52 - 29) gibi.

ÖNSES ÜNSÜZLERİ

69. §. Güney - batı Anadolu ağızlarının önses ünsüz münasebetlerini, gösterdikleri ses görünüşüne göre 'önses ünsüz değişimleri' ve 'ünsüz ilişmesi (prothese)' olarak iki bölümde incelemek gerekir. Ünsüz değişimleri de ayrıca şâmil oldukları genellik ve nisbeten özellik niteliklerine göre ayrı birer önem kazanırlar. Bazı ünsüz değişimleri istisnaları da olsa, doğrudan doğruya bölgenin hemen bütün ağızlarını içine alabilecek kurallaşmış özellikler gösterir. Meselâ, önses ünsüz tonlulaşması gibi. Diğer bazılarında ise az veya çok nisbette sınırlılık niteliği müşahede edilir. Bu sebepten biz de, birinci niteliği taşıyan fonetik görünüşleri istisnaları ile birlikte ünsüz değişimlerine katmaksızın aşağıdaki paragraflarda gencl hükümler şeklinde vereceğiz. Aynı yol içses ünsüzlerinde de takip edilecektir.

70. §. *p-*, *t-*, *s-*, *ç-*, *k-*, *k-* ünsüzleri gencl olarak öteki Anadolu

ağızlarında olduğu gibi, bölgemiz ağızlarında da türkçe ve yabancı kelimelerde tonlulaşmalar¹⁶¹.

bişir- (Man. Som. 1 - 13); Den. Çiv. 45 - 3), *babıcı* (Man. Alş. 10 - 3), *bis* (Man. Alş. 12 - 3), *bäk* (Den. 49 - 43), Ay. Kar. 70 - 9), *buşar* (Den. Acp. 54 - 13), *busa'tā* (Ay. Boz. 59 - 9), *baha'tı* (Muğ. 77 - 9), *dağ-* (Man. Som. 1 - 47), *dünäk* (Man. Som. 2 - 1), *dut-* (Man. Alş. 10 - 4), *däpā* (Man. Alş. 10 - 37), *daştat-* (İz. 15-26), *daşan* (Af. Din. 28 - 4), *durna* (Den. Tav. 48 - 5), *zümbül* (Man. Som. 9 - 12), *zarraf* (İz. 18 - 5), *zevda* (AD. I. İz. 87 - 2; AD. I. Den. 141 - 4), *zaban* (Küt. Uş. 22 - 20), *zini* (Af. Din. 28 - 21), *zopu* (sopa, Den. Tav. 53 - 13), *zabahlen* (Ay. Boz. 73 - 19), *zäftä* (siftah < a. حفتة, Muğ. 73 - 38), *zohra* (sofra, Muğ. 78 - 20), *cuşku* (Man. Kul. 14 - 11), *ğu'taK* (Man. Som. 1 - 46), *guru-* (Man. Som. 9 - 17), *gur-* (Man. Kul. 14 - 5), *ganāt* (a. قناعت, Man. Kul. 14 - 8), *gara* (İz. Ber. 20 - 17), *gaviş-* (Den. Çiv. 46 - 12), *güp* (Den. Tav. 50 - 7), *güi-* (Den. Tav. 50-10), *gırl-* (Ay. Boz. 59-43).

71. §. Arasına, yazı dili örnekleri ile uyuşan ve yukarıdaki kuralın dışında kalabilecek olan tonlulaşmadan kalmış şekiller de görülmekte ise de, bunları kısmen düzgün konuşma özenti-sinden ileri gelen mevzii ve sun'i şekiller olarak kabul edebiliriz:

tänä (Man. Kul. 14 - 2), *tavık* (Man. Kul. 14 - 3), *täcrübä* (Man. Kul. 14 - 4), *taravı* (Kul. Man. 14 - 37), *tosbā* (Af. Din. 28 - 3), *bir-kaş* (Man. Kul. 14 - 4), *ķapan* (Man. Kul. 14 - 5), *ķaķ-* (İz. Ber. 20 - 5), *ķırık* (Af. Din. 28 - 6), *ķutp* (Ay. 59 - 44)...

72. §. Yine bölgemiz ağızlarında nispeten seyrek olmak üzere, yukarıdaki paragrafta verdiğimiz şekillerle doğrudan doğruya karıştırılmaması gereken ve 70. §-da belirttiğimiz kuralın tersine olan bir yönseme yâni, önseslerdeki tonlu ünsüzlerin yazı dili söylenişinin tersine tonsuzlaşma temâyülü göze çarpmaktadır. Aşağıdaki örneklerden de anlaşılacağı gibi, bunların bir kısmı sonradan tonsuzlaşmış şekiller olduğu halde, bir kısmı da şüphesiz doğu - türkçesinde olduğu gibi eski türkçedeki tonsuz şekillerini korumuş olan kelimelerdir :

¹⁶¹ ç- tonlulaşması ancak birkaç örnek verebildiği için onu bu kurala tam olarak sokamayız.

postan (AD. I. Man. 19 - 3), *pampur* (AD. I. Ay. 80 - 14), *pıçağ* (İz. 15 - 37), *fur-* (Man. Som. 2 - 46; Alş. 10 - 57; AD. I. Ay. 80 - 2), *toğdur* (Af. Din. 32 - 7; Den. Çiv. 45 - 26), *tüşman* (Ay. Kar. 68 - 34), *tafâ* (Muğ. 77 - 1), *çeset* (AD. I. Ay. 79 - 14), *sanne'*, (Den. 40 - 29), *küzâl* (Man. Salh. pl. 39A: 4), *kölge* (AD. I. İz. 92 - 18), *köm-* (İz. Ur. 19 - 11), *kündä* (Af. Din. 33 - 8/9), *keğdir-* (Den. Çiv. 43 - 28), *keyiK* (Den. Çiv. 46 - 13), *kälüp* (Ay. Kar. 67 - 37), *ğam* (a. ғ Ay. Kar. 68 - 26)...

Üstteki paragrafta belirttiğimiz önseste tonsuzlaşma ve eski tonsuz şekilleri koruma yönsemesi bazı Anadolu ağzlarında tek tük raslanan bir olay olduğu halde, Sivastan öte yana Doğu Anadolunun yerli ve boy ağzları ile, Kuzey-doğu Anadolu ağzlarında bölgemize nispetle oldukça fazla örnekler veren bir fonetik olay olarak karşımıza çıkıyor. Trabzon ve yöresi ağzlarında ise artık kurallaşacak kadar ilerlemiş görünüyor:

tışarı (AAT. Çan. 85: 7), *puna* (ayn. Can. 102: aş. 6), *toğdur* (Siv. 6: 12) *tevir* (Siv. 6: aş. 2), *köynəğ* (Siv. 32: 1; DİL. Ter. 31: aş. 1), *putağ* (Siv. Ter. 114: 13), *piç-* (Siv. Ter. 115: aş. 4), *köç* (DİL. Kark. 116: 16), *keş-* (DİL. Kark. 10: aş. 4), *pütün* (DİL. Ter. 14: 15), *tök-* (DİL. Düb. 89: aş. 3), *tüşün-* (DİL. 129: 11), *kit-* (KD. Or. 21: 8), *taha* (KD. Or. 24: 20), *keyik* (KD. Gir. 90: 2), *pirak-* (KD. Tr. 133: 27), *kel-* (KD. Tr. 134: aş. 1), *tört* (KD. Tr. 135: 7), *pil-* (KD. 136: 6), *tarıl-* (KD. Tr. 136: 15), *testan* (KD. Tr. 141: 19), *külüstan* (KD. Tr. 145: 14), *tik-* (KD. Tr. 156: 5), *pöyü* (KD. Tr. 161: 7), *tuman* (KD. Tr. 162: 13), *tünya* (KD. Tr. 165-10)...

73. §. Türk dilinin önseslerde bazı ünsüzlere dayanıksızlığı dolayısıyla türlü ağzlarda, bu ünsüzlerle başlayan kelimelerin birer ünlü ilişmesine uğradıklarını önceki bahislerden birinde yazmış¹⁵⁷ ve bölgemizdeki ünlü ilişmesinin de birinci derecede *r*, sonra da *l*, *n* gibi ünsüzlerde görüldüğünü söylemiştik. Oradaki açıklamaya şu noktayı da katalım ki, bu ses dayanıksızlığına rağmen yine de seyrek hallerde adı geçen ünsüzlerden herhangi biri ile başlamış ilişmesiz (prothese'siz) yabancı köklü kelimelere raslanır. Bunların yanında adı geçen ünsüzlerle başhyan türkçe kelimeler de vardır. Fakat bunlar ya taklidi kelimeler veyahut da, ünsüz değişimi ile başka bir ünsüzden türemiş olan şekillerdir. Bu şekildeki fonetik olayı yabancı kelimelerde de görmek mümkündür :

pos (post, Man. Alş. 11 - 2), *pulis* (Af. Din. 37 - 16), *pusat* (Den. Tav. 47 - 4), *panca'ta-* (Ay. Boz. 59 - 21), *mışar* (Man.

Som. 2 - 13), *muḫat* (Man. Kul. 13 - 19), *malfotura* (Af. Din. 37-11), *māziya* (Af. Din. 37 - 5), *moturaḫ* (fotoğraf, Ay. Kar. 67 - 35), *fırta-* (Man. Som. 1 - 9), *fur-* (Man. Som. 2 - 46), *fisdan* (Den. 40 - 26), *naliñ* (Den. Tav. 49 - 29), *nüzum* (Man. Kul. 13 - 4), *naf* (İz. Ber. 20 - 31), *nıri* (lira, Den. Tav. 48 - 7), *zıbın* (İz. 15-36), *zini* (Af. Din. 28 - 21), *'zanüt* (Den. Tav. 49 - 2), *zopu* (sopa, Den. Tav. 43 - 13), *zıtcan* (Ay. Boz. 60 - 47), *şännik* (Den. Tav. 50 - 61), *çiltä* (Man. Som. 1 - 12), *çäräz* (Man. Som. 1 - 27), *çaḫıḫ* (Man. Alş. 10 - 56), *'çilbir* (İz. 18 - 31), *çaş* (Muğ. 76 - 23)...

74. §. Önseste sızıcılışma bölgemize pek yabancı olan ses olayıdır: *yäl-* (*gel-*, Man. Som. 5 - 28), *bu ğadartıḪ* (Küt. Uş. 24 - 32), *haça?* (Af. Din. 28 - 77) gibi.

A. C a f e r o ğ l u'nun tesbitlerine göre, *k- > ğ-* şeklindeki sızıcılışma Kastamoni, Çankırı ve kısmen Niğde bölgesi ağızlarında pek ilerlemiştir: *ğurt* (AAT. Kas. 29: 9), *ğoyun* (AAT. Kas. 29: 11), *ğardaş* (AAT. Kas. 31: 17), *ğoca* (AAT. Kas. 36: 7), *ğuzu* (AAT. Kas. 36: 8), *ğoy-* (AAT. Kas. 36: 16; 66: 5), *ğomşu* (AAT. Kas. 43: 4), *ğarğa* (AAT. Çan. 90: 13), *el ğıztı* (AAT.Çan. 100: aş. 6), *ğazan* (AAT. Niğ. 180: 12), *ğuşaḫ* (AAT. Niğ. 180: 17), *ğın* (AAT. Niğ. 183: 14)...

ÖNSES ÜNSÜZ DEĞİŞİMLERİ

75. §. Güney - batı Anadolu ağızları önses ünsüz değişimleri bakımından genel olarak zayıftır. Rasladığımız değişim olayları tür itibarıyla fazla ise de, her bir olayın verdiği örneklerin bazan sayılabilecek kadar az oluşu ve dolayısıyla kurallaşma niteliği taşımayışı bu değişimleri yer yer raslanan fonetik belirtiler halinde bırakıyor.

76. §.

b-,p- > m-

Bu ünsüzler bir veya çok heceli kelimelerin ilk veya ikinci hecelerindeki genzel ünsüzlerin benzeştirme etkisine uyarak değişirler. Bu bakımdan bölgemiz ağızları eski ve doğu Türk lehçeleri ile birlik göstermektedir. Fakat, olay bölgenin her tarafında görülmez ve uygun fonetik şartlar altında her zaman da olmaz :

mışar (Man. Som. 2 - 13), *mān* (Af. Din. 35 - 8, 11; Ay. Boz. 59 - 40, 45), *min-* (Man. Alş. 11 - 9; Den. Çiv. 43 - 29; Tav. 52 - 17) ve *miñ-* (Muğ. 76 - 3), *munu* (Küt. Uş. 25 - 8), *munuş* (Küt. Uş. 25 - 20), *munnā* (Ay. Boz. 59 - 60), *māmaķ* (Ay. Boz. 59 : 26/27), *mināk daşı* (Ay. Kar. 68 - 32)...

b- > m- değişimi bölgemizin aynı zamanda yerli ağızlarında da görülen bir ses olayı olduğu halde, Caferoğlu'nun tesbitlerine göre, Anadolu'da ancak Sivas ve doğu illerimizde yerleşmiş olan türlü boylar ağızlarına özgül bir değişim olarak kendini gösteriyor: *n.en* (Siv. Ter. 109 - aş. I: DİL. Ter. 23 - 1), *min* (Siv. Ter. 109 - aş. 4, DİL. Ter. 19 : 20), *muna* (Siv. Ter. 115 - 30) gibi.

77. ř. *m- > n-* :

nākđip (mektup, Af. Din. 35 - 14) - > .

78. ř. *v- > -m* :

muķat (<a. *موتوات*, Man. Kul. 13 - 19) ve *muķuat* (AD. I. Man. 21 - 14)¹⁶².

79. ř. *f- > p-, m-; f-~h-* substitutionu

'*pāslıkan* (فسلگن yu. βασιλικόν, Den. Tav. 49 - 1)¹⁶³
moturaf (fotograf, Ay. Kar. 67 - 35), *HaTma* (Fatma, Ay. Kar. 67 - 1), *Herıdū* (Muğ. 123: başlık)¹⁶⁴.

80. ř. *t-~ç-* substitutionu

çāncūrū (AD. I. Man. 22 - 93), *çeçāllū* (حجلی, Muğ. 77-11)¹⁶⁵.

¹⁶² Öteki Anadolu ağızlarındaki *mabal* (<a. *مابل*), *māhıf* (<a. *مقف*) Gaz. 1. 64. S. 3. md.) şekilleriyle kşl.

¹⁶³ Bu değişim başka bazı ağız ve lehçelerde, bilhassa Orta-Asya türkencesinde ön ve iç seslerde de sık bulunan bir fonetik olaydır: *pikir* (<fikir), *pahır* (<fakir), *palan* (<falan), *peyda* (<faide), *sıpat* (<sıfat), *üpçün* (<efsun), *tarapından* (<tarafından), *sahıpa* (<sahife), *taypa* (<taife), gibi Lehçelerde *p > f* şeklindeki mukabil değişime de sık sık raslanır: R a d l o f f, *Phon.* 209.S. 331. ř.; Gaz. 1. 55. S. ve türlü Anadolu metinlerine bkz.

¹⁶⁴ *f-~h-* ile (97 ř.) ve *f-~h-* değişimi için *gergāh* (Gaz. 1. 344: 16) kelimesiyle kşl.

¹⁶⁵ Bölgemizde pek seyrek raslanan bu olay için öteki Anadolu ağızları ile başka lehçelerde daha fazla örnekler bulabiliyoruz. Oğuz Kağan *t-ç* substitution'ları bakımından bilhassa göstermeğe değer. Gaz. 1. 61. S. 4. md. -ye bkz.: *çirtik* (~*tirtik*), *çomruk* (~*tomruk*), *çırnak* (~*tırnak*), *dabala-* (~*çabala*) *çirik* (~*tirik* Stud. 123), *çang* (~*tang*. OK. 18: 136), *çap-* (~*tap-*, OK. 30: 1), *çaşkarun* (OK. 28: 310), *çıçire-* (OK. ind.), *çopçu* (OK. 42: 136), *çürçe* (OK. ind.), *çüş* (OK. ind.); *tāf-*, *tış*, *teş-* (~*çāz-*, Bang. 6. Brief, 91, 92. SS.); ve yine *Phon.* 145. S. 199. ř. ve ötesine bkz.

81. §. $s \rightarrow \zeta$, $\zeta \sim h$ substitutionu :

çıtış- (Muğ. 118 - 5, 7, 9), *çaş* (saç, Muğ. 121 - 20), *Şamsın* (Man. 12 - 1)¹⁶⁶, *şinnän-* (İz. 25 - 11)¹⁶⁷, *hän* (Ay. Boz. 91 - 15, 16, 25) ve *hännän* (Ay. Boz. 92 - 22), *his* (siz, Ay. Boz. 94 - 41) ve *hizi* (Ay. Boz. 92 - 38)¹⁶⁸.

82. §. $\zeta \rightarrow s$, $\zeta \sim h$ substitutionu :

sinci (Man. Som. 2 - 48) ve *sincik* (İz. 18 - 21)¹⁶⁹, *çiltä* (silte, Man. Som. 1 - 12), *çadırvan* (*şadırvan*, Den. Acp. 55 - 19), *çağgam* (Muğ. 74 - 3, 13, 14), *hinci* (Man. Som. 1 - 9; İz. Ber. 20 - 6), *hu ğadâcık* (İz. Ber. 20 - 14), *hu ğızı* (Den. Tav. 52 - 28), *hurdeğ* (*şuradaki*, Den. Acp. 56 - 21), *hölü* (şöyle, Ay. Boz. 59 - 20)¹⁷⁰.

83. §. $\zeta \rightarrow s$, ζ

säk- (Af. Din. 38 - 5), *şıkā-* (İz. 18 - 50), *şüpgän* (AD. I. İz. 89 - 4), *şam* (Den. Çiv. 45 - 9, 12)¹⁷¹.

¹⁶⁶ *Şün* (sen, AD. I. Bal. 7: 6) ile kşl.

¹⁶⁷ Bu kelimeye $s \rightarrow \zeta$ olmasında dişsizliğin de etkisi olabilir.

¹⁶⁸ Anadolu ağızlarında $s \sim h$ substitution'una *hös-* (sus-, Gaz. I. 59. S. 3. md.) ve *hırhız* (hırsız, Gaz. I. 59. S. 3. md.; GD. Mal. 15: 13) kelimelerinden başka örnek bulamıyoruz. Bu değişim Radloff'un fonetiğinde Yakut ve Başkurt lehçeleri için karakteristiktir: *Phon.* 153. S. 208. §. 155. S. 212. §., 159. S. 218., §., 215-216. S. -ler 344-346. §. -lara bkz. Yakutçada *h* olan *s*'ler *y*'den değişen *s*'lerdir: 159. S. 218. §. -a bkz.

¹⁶⁹ Bölgemizle ilgili AD. I. metinlerinde tektük $\zeta \rightarrow s$ değişimi örnekleri görülüyor: *gursun* (AD. I. İz. 91: 13), *Usak* (AD. I. Uş. 143: 2), *istiraq* (AD. I. Ay. 79: 2) gibi Diğer Anadolu ağızlarında da *sinci* (AAT. Niğ. 185: 16) ve *sosa* (Siv.11: aş.7) gibi seyrek örneklerle karşılaşılır. C a f e r o ğ l u, Güney Doğu İllerimiz'in önsüzünde Elâzığ'ın Saracuh köyü ve yöresinin kelime başlarındaki *ş*'yi *s*'ye değiştirerek yeni bir 'ağzı çeşnişi' meydana getirdiğinden bahsediyorsa da (Öns. 12: 2-ye bkz.), biz bu bölgeye ait metinlerde böyle bir ünsüz değişimine rastlayamadık.

¹⁷⁰ Yukardaki *h-* ile başlayan kelimelerin metindeki anlam nüansları bunların ünsüz değişimi ile meydana geldiklerini destekler görüldüğü için bu kısımda inceledik. Belki de esasında bunlar doğrudan doğruya ünsüz ilişmesine (prothese) uğramış şekillerdir de, zamanla küçük bir mâna kaygınlığına uğrıyarak *o* nüansından ayrılıp *şu* nüansına geçtiklerinden dolayı bizi böyle bir yanılmaya sürüklemiş oluyorlar. Ne bölgemizde ne de diğer ağızlarda bu noktayı aydınlatacak örneklerin bulunamayışı da şüphemizi kuvvetlendiriyor. Bununla beraber Radloff, bazı lehçelerde $\zeta \sim h$ değişiminden bahseder: *Phon.* 220. S. 361. §. 4. md. ve 221. S. 3. md. -lerle kşl.

¹⁷¹ $\zeta \rightarrow s$ ve öteki Anadolu ağızlarında: *şuval* (Giese, MAT. I. 22: 17 ve *şoal* (AD. I. Isp.74: aş. 4), *şaput* (Giese, UAT. I. 43: aş. 2), *şüüt* (Giese MAT.

84. §. *l~n- substitutionu*
nüzüm (Man. Kul. 13 - 4), *naf* (İz. Ber. 20 - 31; Muğ. 114 başlık), *nîri* (Den. Tav. 48 - 7) ve *nîre* (Ay. Boz. 63 - 32), *nîsi* (lise, Ay. Kar. 67 - 7), *noğum* (Muğ. 76 - 2)¹⁷².

85. §. *r~l- substitutionu*
 Birtek örnek veriyor: *lâşbâr* (Küt. Üş. 24 - 2).

86. §. *g~c- substitutionu*
 Bu da yalnız türlü yerlerde raslanan *cavır* (İz.Tir.pl. 30-3,6,7)¹⁷³: Den. Çiv. 43 - 78; Ay. Kar. 71 - 14 v.b.) kelimesinden ibarettir.

87. §. *y ünleşmesi ve b->v- değişimi:*
yi-yi-batı (~*yi-yip-yat-*, Ay. Boz. 64 - 16), *ağı-batî* (Muğ. 72 - 31), *oturu-mu -batıyî?* (Muğ. 72 - 33), *gü-lâmê-paturın* (Muğ. 73 - 13), *yêkê-patırız* (Muğ. 73 - 12)¹⁷⁵, *dey-vatîdîK* (~*deyip-yat-*,

1. 66: 14; AAT. Kas. 73: 16), *şal-* (AD. 1. Bur. 118: 10), *şünki* (Siv. 15: 24), *şek-* (KD. Or. 15: 8), *şorba* (GD. Gaz. 242: 19)... şekilleriyle kşl.

¹⁷² -l- ~ -n- ve Anadolu ağızlarında *nezzet*, *nahana* (Gaz. 1. 43: 1 fonemi a)^{md.} gibi şekillerle kşl.

Bölgemizin türlü ağızlarında aynı kullanılmış şeklini korumakla beraber tek kelimeye özgü kalan bu değişim, Erzurum ve Trabzon ağızlarının yalnız önseslerde değil, iç ve sonseslerde de raslanan karakteristik fonetik niteliklerinden birini teşkil eder:

Bezircan (DİL. Er. 183: 1), *cet-* (DİL. Er. 184: 3), *cötür-* (DİL. Er. 184: 4), *cerisin ceriye* (DİL. 184: 29), *cendi* (DİL. Er. 185: 26), *ciy-* (KD. Tr. 157: 6), *cibi* (KD. Tr. 158: 13), *cör-* (KD. Tr. 157: 12)... 175.

Belki bizim *cavır* şekli *g~c*'nin hâkim olduğu diğer bir ağızdan herhangi bir tarzda güney-batı bölgesine geçerek, aynı kullanılmış şekli ile yerleşmiş bir kelime de olabilir.

¹⁷³ Bu plâk metinlerimiz arasında yoktur.

¹⁷⁴ Yukardaki örnekleri G. Jarrıng'ın, Şarki Türkistan Materyalleri'nde (*Materials to the Knowledge of Eastern Turki II: Kashghar, Tashmatıq, Kucha, Lund 1948*) raslanan: *çir-* (*kir-*, 21: 22, 23, 84), *çim* (kim?, 28: 37, 44), *çidelmzj* (*kit-*, 33: 57), *çirej* (kireyim, 34: 88) *uçra-* (*ugra-*, 42: 96) v. b. şekillerle kşl.

¹⁷⁵ Yukardaki örnekler *y* ünlüleşmesi ile izah edilebildiği gibi, *güdüb-börün* (*güdüp-yörü-*, Ay. Kar. 108:37) kelimesinde görüldüğü şekilde, ünsüz benzeşimi ile de izah edilebilir. O zaman kelimelerin fonetik değişimleri *yi-yip-yat-* > *yi-yip-bat-* > *yi-yib-bat-* > ve ikiz ünsüzün tekleşmesi yoluyla *yi-yi-bat-* ve benzeri şekillerde olmalıdır.

Ay. Boz. 59 - 14), *yazı-vatūdiñ* (Ay. Boz. 59 - 14), *yayı-vatī* (Ay. Boz. 60 - 46)¹⁷⁶.

ÜNSÜZ İLİŞMESİ

(Prothese)

88. §. Bazı Anadolu ve Rumeli ağızlarında olduğu gibi¹⁷⁷ bölgemizin sık görülen olaylarından değildir. *h* ve *y* ilişkisi şeklinde ancak belirli kelimelerde görülür :

hōlā ya (İz. Ber. 20 - 5), *hindi* (Küt. Uş. 22 - 13); Den. Tav. 49 - 14; Acp. 86 - 12; Ay. Boz. 59 : 32), *hur-* (Den. Acp. 56 - 11; Muğ. 73 - 31), *hāntāri* (Muğ. 76 - 9), *yur-* (*vur-* ve *aş vur-* anlamlarında, Den. Tav. 52 - 50; Ay. Kar. 70 - 18) ve *yurut-* (aşık ol-, Den. Tav. 50 - 2) gibi¹⁷⁸.

89. §. *ilan* (Den. Çiv. 45 - 5; Tav. 50 - 15), *ıtdız* (Den. Tav. 49 - 5; Ay. Naz. 65 - 65) ve *oğarı* (Ay. Kar. 67 - 24) gibi pek seyrek kelimelerde ise, önses *y*'sinin yavaş yavaş eriyip kaybolduğu veya yazı dilindeki şekillerden aykırı olarak ilişmesiz kullanıldıkları görülüyor¹⁷⁹.

¹⁷⁶ Yukardaki *dey-vat-*, *yazı-vat-*, *yayı-vat-* kelimelerinde değişimin *y* ünlüleşmesinden sonra *b > v* şeklinde olduğu samsındayız. *deyip yat > deyi-pat > deyi-bat > deyivat-* gibi. *b > v* değişimi için Doğu Türkistan metinlerindeki (G. Jarring, *Materials to the Knowledge of Eastern Turki* 11, Lund 1948) *aptava* (<اٲتا, 1: 17), *vol-* (<bol-, 27: 4), *qızvalası* (<qızbalası, 39: 4), *vilen* (<bilen; ile, 40: 21), *volap* (<bol-ap, *jēivatēdu* (45: 177), *vağıraşip* (<bağırışip 52: 20) şekilleriyle kşl.

¹⁷⁷ T. Kowalski, *Osmanisch-Türkische Dialekte: El. IV*, 999. S., 23, 24. §. -larla kşl.

¹⁷⁸ Diğer Anadolu ağızlarındaki: *hona* (Giese, MAT. 1. 17: 13), *mimkan* (*mümkün*'le karışmış olabilir, AAT. Kas. 4: 4), *his* (AAT. Can. 94: 5), *hatla-* (AAT. Can. 102: 11), *yeriş-* (AAT. Can. 111: aş. 1; Siv. Ter. 129: 6), *hayva* (AAT. Can. 112: 3), *yen-* (DİL. Kark. 7: aş. 1) ve *yendir-* (GD. Elaz. 97: 1), *harava* (DİL. Kark. 11: 12), *hör-* (DİL. Kark. 12: 6), *hünbet* (ünmet, DİL. Kark. 15: 9), *yehēr* (eğer, DİL. ter. 37: 24), *yiri* (KD. Tr. 133: 14), *yaldat-* (GD. Mal. 9: 22), *yesir* (GD. Mal. 46: 6)... şekilleriyle kşl.

¹⁷⁹ T. Kowalski, *Osmanisch-Türkische Dialekte: El. IV*, 999. S., 22 §.-daki: 'izmet, 'iç. 25. §. -daki: *açan*, *anym* 26. §. -daki: *ilan*, *ıldırım* *iğid* ve diğer Anadolu metinlerindeki: *avož* (Kúnos, NHT. 37: 17), 4), *uca* (AAT. Can. 95: 1) ve *üce* (GD. Tun. 126: 17), *ürek* (Siv. Ter. 115:3), *üz* (Siv. Ter. 122: 7), *üzür* (huzur, Siv. Ter. 122: 17), *itir-* (DİL. Kark. 127: 18), *il* (yıl, DİL. Kark. 12: aş. 6), *uğarı* (DİL. Ter. 21: aş. 1), *igirmi* (DİL. ter. 22: 9), *ükle-* (DİL. Kars. 149: 12) ve *ük* (GD. Elaz. 103: 11) şekilleriyle kşl.

İÇSES ÜNSÜZLERİ

90. §. İçseste çift ünsüz bulunan yerlerde, ikinci ünsüz, birincisi tonsuz da olsa, yine tonludur :

oturuşduKdan sōna (Man. Som. 1 - 19), *yiñi çıKdımtādan* (Man. Som. 1 - 25), *işdikdān sōna* (Man. Som. 1 - 34), *başğa* (Man. Som. 1 - 37), *dünāKdān* (Man. Som. 2 - 1), *hasda* (Man. Som. 2 - 38), *Isdamboŋ* (Man. Som. 9 - 2), *baKdıK* (Man. Som. 9 - 13), *māmlikaTda* (Man. Alş. 17 - 5), *esgi* (Man. Kul. 23 - 1), *vaKdıŋ* (İz. 15 - 31), *sākizān* (İz. Ber. 21 - 5), *çoKca* (Küt. Uş. 24 - 6), *daşcı* (Küt. Uş. 25 - 4), *posda* (Af. Din. 35 - 16), *'āşjäK* (Den. Çiv. 43 - 30), *ōngü* (Den. Çiv. 43 - 71), *āsgār* (Den. Tav. 49 - 29), *küşgām* (Den. Acp. 35 - 35), *hızmaTcı* (Den. Acp. 55-36/37)¹⁸⁰.

91. §. *filançü* (Man. Alş. 10 - 51), *mahsān* (Af. Din. 28 - 21/22), *şehsādā* (Den. Çiv. 44 - 5) ve *ğaiŋü* (Den. Acp. 54 - 17) gibi herhangi bir fonetik etki ile, ikinci ünsüzü tonsuzlaşmış olan ayrıksı şekiller de vardır.

92. §. İki ünlü arasında kalan tonsuz ünsüzler, kelimeler arasındaki bağlantı durumu da dahil olmak üzere çok zaman tonlulaşırlar. Tonlulaşma nispeti *k* ve *f* ünsüzlerinde daha fazladır :

hābisi (Man. Som. 1 - 26), *Türg_āşgiyatarı* (Man. 8 - 23), *gidügünā* (Man. 8 - 25), *nā bağasıŋ* (Man. Som. 9 - 26/27), *gālin-nig_isdārim* (Man. Alş. 10-26), *bi kütüg_ıçāri* (Man. Alş. 10-35), *sıvatında* (Man. Alş. 10 - 43/44) ve *sıvatını* (Den. Tav. 50 - 44), *taravtarına* (Man. Alş. 12-3)¹⁸¹ ve *taravı* (Man. Kul. 14 - 37),

¹⁸⁰ Diğer Anadolu ağızlarındaki: *uygu* (AAT. Kas. 17: 1), *galgıp* (DİL. 100: aş. 4), *çıgdım* (DİL. 102:17), *bayguş* (DİL. trk. 111: 16), *çalışgan* (KD. Tr. 138: 13) şekilleriyle kşl. Türlü Anadolu ağızlarında yer yer görülebilen bu tonlulaşma eldeki metinlere göre, hiçbir Anadolu ağızında bölgemizdeki gibi kurallaşma niteliği göstermiyor. Buna mukabil olay Orta-Asya Türkmencesinde de bölgemizdeki gibi kurallıdır.

¹⁸¹ Bu örnekte görüldüğü gibi, bazan bir ünlü ile bir akıcı ünsüz arasında bulunan tonsuzlar da tonlulaşıyor.

vağıT (İz. 15-13), *rizaz_üçün* (İz. 18-19), *köpüg_izi* (İz. 20-14), *çünizlig_ediyo* (İz. Bor. 20-26), *barışmag_isdiyo* (Küt. Uş. 22-21), *kapadığana* (Küt. Uş. 24 - 9), *tünävvis* (Küt. Uş. 27 - 1), *ğâjıdan* (Küt. Uş. 25 - 7), *şatavtı* (Af. Din. 36 - 20), *ğava* (Den. Çiv. 45-24), *Şüviğ_aba* (Den. Acp. 54-1), *nuvuscu* (Den. Acp. 56 - 27), *navaka* (Ay. Boz. 63 - 32), *acığıyoru* (Muğ. 75 - 25)...

Aynı olayı, yine daha çok *-k-* ve *-f-* tonlulaşmasına özgü olmak üzere Çankırı, Kastamonu ve kuzey-doğu bölgesi ağızlarında da buluyoruz. Öteki Ağız bölgeleri tektüni örnekler veriyor:

mugam (AAT. Kas. 11: 8), *çığınca* (AAT. Çan. 84: aş. 3), *sogag* (AAT. Kas. 90:1), *çigar-* (AAT. Çan. 197: 12; KD. Or. 23: 17), *abış* (AAT. Çan. 106: 23), *fugara* (DİL. 101: 4), *türek* (AAT. Çan. 110: 12), *Yusuvu* (AAT. Çan. 135: aş. 3), *vagıb* (vakıf, DİL. Erz. 195: 22), *varıgan* (KD. Tr. 161: 23), *hag_çtmek_ için* (KD. Gir. 93: 11), *atmag_isder* (Kd. Gir. 105:11), *yaşmag_ isder* (KD. Gir. 105: 12), *bu sever* (KD. Or. 58: aş. 4), *zivaf* (Giese, MAT. 1. 24: 12), *sibirge* (GD. Gaz. 194: 1), *uwak* (GD. Gaz. 200: 13)...

93. §. Yukardaki örneklerde görüldüğü gibi, sonradan tonlulaşmış olan *-g-*'nin bazan ayrıca sızıcılaştığı da oluyor :

yoğ_udu (Man. Kul. 14 - 24), *ırağî* (İz. 18 - 44), *göğdüki* (Den. Tav. 49-5), *şenniğ_otıyo* (Den. Tav. 50-61), *â'müğ_ etdim* (Den. Tav. 52-47), *ırağen* (Den. Acp. 54-4), *ğancığ_otu* (Den. Acp. 54 - 27) gibi.

94. §. Denizli'nin bazı yerleri ile Muğla'da, yazı dilinde artık sızıcılaşmış olan ünlüler arasındaki *-g-*'nin (yalın veya isim halleri ile uzatılmış kelimelerde) arasına belki de 92. §-daki şekillere benzetme yolu ile şimdiye dek eski katılığı [koruduğu görülüyor :

Hasan Ağa (Af. Din. 36-10), *yandım_ağa* (Den. 40 - 22), *sunmağa*, *silmüğü* (Den. Tav. 48 - 6, 7), *bübücüğü* (Den. Tav. 50 - 18), *doğumtuğa*, *übüligü* (Den. Tav. 50 - 22), *çiçüğü* (Den. Tav. 52 - 13), *inägim* (Muğ. 73 - 28), *böregü* (Muğ. 75 - 26)¹⁸².

¹⁸² Öteki Anadolu ağızlarına ait metinlerdeki: *syğyn-* (Giese, MAT. 1. 24 5), *ayama* (Giese, MAT. 1. 26: 8), *çocuğu* (Giese, MAT. 1. 29: 13), *didiginde* (Giese, MAT. 1. 33: 1), *uyra-* (Giese, MAT. 1. 33: 2), *syğyr* (Giese, MAT. 1. 42: aş. 2), *daya* (Giese, MAT. 1. 46: 14), *agaç* (KD. Gir. 97: 17), *güvegi* (GD. Gaz. 200: 18) gibi şekillerle kısl.

çoku (Man. Som. 2: 22) ve *inâki* (Den. Acp. 54: 26) gibi ünlüler arasında tonlulaşmadan kalmış daha eski bir fonetik basamakta bulunan seyrek şekiller de vardır.

İÇSES ÜNSÜZ DEĞİŞİMLERİ

95. §. Güney - batı Anadolu ağızları, önseste olduğu gibi içseste de ünsüz değişimleri bakımından fazla çeşitli değildir. Pek sık raslanan değişimler yanında, ancak bir iki örneği bulunabilen seyrek olaylar da görülmektedir.

96. §. *-m->-b-, -v-, -n-*

İzbit (Ay. Kar. 67 - 31)¹⁸³, *çövüntü* (çimento, Den. Tav. 49 - 43), *barnak* (Den. Çiv. 45 - 9)¹⁸⁴.

97. §. *-f->-v-; -f~h-*

havta (Den. 42 - 10), *zivaf* (Den. Çiv. 43 - 40), *sovu* (Den. Tav. 52 - 41), *nuvuscu* (Den. Acp. 56 - 27), *navaka* (Ay. Boz. 63 - 32)¹⁸⁵, *utumahil* (Muğ. 72 - 32)¹⁸⁶, *mühâddiş* (Muğ. 73 - 34), *Hasan âhâm* (Muğ. 78 - 13), *âhândim* (Muğ. 78 - 14), *zohra* (Muğ. 78 - 19)¹⁸⁷.

98. §. *-t->-d-, -t~'*

tahda (Man. Som. 9 - 32), *anahdar* (Man. Kul. 14 - 42/43), *südü ana* (Af. Din. 28 - 15)¹⁸⁸, *ça'len* (Man. Som. 1 - 50), *a'mıj*

¹⁸³ *abuca* (AAT. Çan. 88: aş. 2) ile kşl.

¹⁸⁴ 77. §. -da *m~n-* ile kşl.

¹⁸⁵ Diğer *-f~v-* örnekleri için 92. §. -a bkz.

¹⁸⁶ Kelimenin ses değişimi: *otomobil > otomopil ~ otumafil ~ utumahil* şeklinde izah edilmelidir.

¹⁸⁷ 79. §. -da *f~h-* ve Anadolu ağızlarında *sohra* (AD. I. Bal. 7: 20), ve *mühdü* (AD. I. Isp. 65: aş. 5) v.b. ile kşl.

¹⁸⁸ Diğer *-t->-d-* örnekleri için 90. §. -a bkz. Bu *-t->-d-* değişimi yanında birer örneğe özgü kalan *-d~z-, -l-, -ğ-* değişimini de söylemek isteriz: *ibdzâ* (~a. ابدأ, Ay. Kar. 107: 1), *Bozluğan ~ Bozdoğan*, Ay. Naz. 101: 50), *tâpgil* (Den. Tav. 75: 63) gibi. *ibdzâ* kelimesinde eski *t > z* bahis konusu edilemez. Herhalde *ض* ile yazılıp da *z* okunan arapça kelimelere benzetilerek meydana gelmiş bir şekil olsa gerek.), az. *gazy* (گازی), *kayyz* (Foy, Azer. Stud. MSOS VI, 177. S.) şekilleriyle kşl. Nitekim yine Arapça kelimelerde olmak üzere, yukardaki örneğin aksi yönünde bir değişme olayını Anadolu ağızlarında yer yer bulmaktayız: *fadıl* (~*fazıl*), *fodlacı* (~*fazlacı*), *kadâ* (*kazâ* Gaz. I. 67. S. 5. md. -ye bkz.)... gibi. Bozluğan'daki *d~l* de tek örnek olarak kalıyor. *çı'dı'fan kerî*, *doğurdu'fan soñuru*, *öpdü'lân kerî* (Ay. Kar. 107: 11), *İtiyar-ı'adı'fan sorna* (Den. Acp. 86-: 18) gibi şekillerin *d~l* ile değil de, *-layın* zarflarındaki hece kaynaşması ile meydana geldiklerini sandığımızdan onları buraya almadık. 'ünlü Uyumu' bahsinin 33. §. 4. md. ile kşl.

(Man. Som. 1 - 45), *yi'mij* (Man. Som. 3 - 1), *gi'müli* (İz. Ber. 20 - 32), *du'muş* (Den. Tav.47 - 10/11; 52 - 18), *pusa'tarına* (Den. Tav. 47 - 19), *ö'müş* (ört-, Ay. Boz. 60 - 37), *a'taz* (Ay. Naz. 65 - 69), *yas e'sün* di *e'misün* di (Ay. Kar. 68 - 23)¹⁸⁹.

99. §. -c->-j- (-ç->-ş->-j-):

mäjit (Man. Kul. 14 - 21), *bağji* (Küt. Uş. 40 - 6).

Bölgemizde ancak iki örneğini verebildiğimiz bu değişim, Sivas ve doğu illerinin türlü boylar ağızlarında artık pek yayılmış bir olay olarak karşımıza çıkıyor:

Ajlıh (Siv. 10: 5), *verejik* (Siv. Trk. 114: aş. 6), *goşajam* (Siv. Trk. 126: 11), *geje* (Siv. Ter. 135: 16), *sejde* (DİL. Kark. 4: 29), *boşanajam* (DİL. Kark. 7: aş. 1), *neyliyejekdi* (DİL. Ter. 19-15), *ajları* (DİL. Ter. 20: 25), *doy-rajahsingiz* (DİL. Ter. 20: 25), *eliyejeksingiz* (DİL. Ter. 20: 26), *verejksen* (DİL. Ter. 22: 14), *ejejif* (DİL. Ter. 35: 29), *majal* (DİL. Ter. 35: aş. 6), *öldirejeyim* (DİL. Ter. 36: 10), *uçajah* (DİL. Ter. 55: 11), *haji* (DİL. Ter. 55: 26) ...

100. §. -ç->-ş-:

işdikdün sōna (Man. Som. 1 - 34), *sadeşlānū* (Man. Som. 1-39), *güşecz* (Man. Som. 9 - 15), *güşdü* (Man. Som. 9 - 47), *ğaşcāKsiñ* (Man. Alş. 10 - 30), *güşiyō* (İz. 18 - 10), *bışağ* (Küt. Uş. 22 - 18), *lüşbār* (Küt. Uş. 24 - 2), *uşmuş* (Af. Din. 37 - 14), *aşdırmış* (Den. 40 - 36), *güşmiş* (Den. Çiv. 44 - 7), *aştık'tarından* (Den. Tav. 51-1), *bışmadı* (Den. Acp. 56 - 4)¹⁹⁰.

101. §. -j->-z-, -ş-

müzdü (Af. Din. 30 - 15) ve *muşdu* (Den. Tav. 52 - 44).

102. §. -ş->-j-

ğājıdan (Küt. Uş. 25 - 7), *'āşjāk* (Den. Çiv. 43 - 30).

103. §. -n-~l-, -r-

Mälümān (AD. I. Man. 21 - 17), *dölüm* (dönüm, Af. Din.

¹⁸⁹ -t-~' çok kere akıcı ünsüzler yanında görülen bir olaydır.

¹⁹⁰ 83. §. -da ç->ş- ve diğer Anadolu ağızlarında: *alaşam* (Giese, MAT. 1. 56: 9), *geşting* (AAT. Amas. 167: 1), *işsem* (Siv. 47: aş. 2), *ağışler* (Siv. 48: aş. 1), *şaşdar* (Siv. Ter. 115: 27), *keşse* (DİL. Kark. 14: 8), *şeşdi* (DİL. Ter. 37: 24), *ğaşsın* (DİL. Ter. 37: aş. 1), (DİL. Ter. 55: 9), *çepişi* (DİL. Ayr. 129: 7), *avuç işi* (KD. or. 12: 14), *girişi* (KD. Or. 36: 21), *suşlar* (KD. Gir. 87: 2) gibi şekillerle kışl.

34 - 4)¹⁹¹, *malfotura* (manifatura, Af. Din. 37 - 11), *ğumandartar* (AD. I. Uş. 143 - 1, 3).

104. §. -l-~n-, -ñ-

nasın nem? (nasıl, İz. 15 - 17), *minvan üzärä* (minval, İz. 15 - 24), *maşasnan* (Küt. Uş. 22 - 14), *neyne-* (neyle-, Ay. Boz. 64 - 15), *saţcâna* (Ay. Kar. 15 - 24), *kiminä* (Ay. Kar. 68 - 25), *noşumnan* (Muğ. 76 - 2), *kültênä* (Muğ. 77 - 22)¹⁹², *önüsünü* (ölüsünü, İz. 15 - 36).

105. §. -r->-l-, -n-

ğayın bilädär (Man. Som. 2 - 36), *ilüçbär* (AD. I. Man. 21-18), *Çutân-ı Kerim* (İz. 15 - 38), *bülbär* (Af. Din. 28 - 3), *deyälük* (Af. Din. 32 - 3), *däläKdän* (Den. Acp. 55 - 5), *tıkıtdaT-* (Den. Acp. 54 - 36), *ğatläK* (kalarak, Den. Acp. 56 - 37), *domulcaq* (AD. I. Ay. 82 - 8), *atıtağ* (ağhyarak, Ay. Naz. 65 - 33)¹⁹³, *inänçbürlük* (AD. I. Man. 19 - 2), *yokarı dönü* (İz. Ber. 20 - 21).

106. §. -g->-y-; -g-~v-, -l-

aşayı (Man. Som. 1 - 10), *ayäç* (ağaç, Man. Som. 9 - 26), *ğyılıcım* (kığıtcım, Man. Som. 9 - 49), *düyün* (tügün, Man. Aş. 10 - 25), *böyün* (bugün, Küt. Uş. 23 - 3), *buidei* (buğday, Küt. Uş. 23 - 1), *böyütmeyä* (Af. Din. 28 - 16), *liyän* (Af. Din. 28 - 21), *däyirman* (tägirmän, Den. Çiv. 43 - 80), *iyär* (ägär, Den. Tav. 50 - 88), *ayayındağı duşayı* (Ay. Boz. 60 - 49), *aväç* (ağaç, Man. Som. 2 - 30), *düyün* (Man. Som. 2 - 53; Den. Çiv. 43 - 49; Ay.

¹⁹¹ n~l Türlü lehçe ve ağızlarda pek seyrek görülen bir olaydır. Radloff, *Phon.* 159. S., 220. §. -a ve Brockelmann, *Zur Grammatik] des Osmanisch-Türkischen*: ZDMG. 70, 189'a bkz.

¹⁹² Bu değişimde kelimelerdeki diğer genzel ünsüzlerin etkisi muhakkaktır. Diğer Anadolu ağızlarındaki *sinsile* (AD. I. Af. 32: 13), *öynä mi?* (AD. I. Af. 47: 4), *iniş-* (Gaz. 1. 43: L fon. a) md.), *neyne?* (nasıl ? ayn. yer) gibi seyrek şekillerle kşl. Radloff bu değişimi seyrek görülen bir olay olarak veriyor: *Phon.* 159. S., 220. §. ve 190. S. 290. §. -lara bkz.

¹⁹³ Diğer Anadolu ağızlarındaki: *Baldur* (AD. I. Bur. 105: 11), *olalak* (AAT. Kas. 8: 6), *vuralak* (AAT. Kas. 10: 25), *öğlen-*(AAT. Çan. 129: 20), *belber* (AAT. Çan. 131: 17), *galafil* (AAT. Amas. 170: aş. 4), *köplü* (Siv. 8: 3), *selver* (Siv. Ter. 113: 11), *belaber* (Tok. 171: 14), *ülüzgar* (DİL. Trk. 53: 21), *guyluk* (KD. Or. 24: aş. 2), *serseülüük* (KD. Or. 62: 3), *gölpe* (KD. Gir. 82: 2), *gulbet* (KD. Tr. 171: 10) şekilleriyle kşl.

Boz. 59 - 54), *tüvündän* (uyg. *tüg*, Den. Tav. 50 - 54) ve *tüvün* (Den. Acp. 54 - 19), *dovur-* (Den. Tav. 50 - 31), *ğovta-* (uyg. *koğata-*, Den. Acp. 54 - 20), *çavur-* (Ay. Boz. 61 - 24), *bavta-* (Ay. Kar. 68 - 1), *davit-* (Muğ. 76 - 8)¹⁹⁴, *butdey*, *butdäy* (Küt. Uş. 24 - 11, 14; Den. Tav. 52 - 41).

107. §. 1) *-k->-g-*, *-y-*, *-h-*, *-ğ-*

2) *-k~m-*, *-'*

gidügänä (Man. 8 - 25), *nä bağasıñ* (Man. Som. 25 - 27), *öñgü* (Den. Çiv. 43 - 71), *üsgär* (Den. Tav. 49 - 29), *acığıyoru* (Muğ. 75 - 25)¹⁹⁵, *aışsamı* (Ay. Naz. 66 - 21)¹⁹⁶, *arhadaşım* (Man. 8 - 3), *bıcahta-* (Man. 8 - 2), *aışsam* (Af. Din. 28 - 51), *ğörhu* (Af. Din. 49 - 11), *bahınca* (Af. Din. 33 - 10), *yoğ-udu* (Man. Kul. 14 - 24), *bırağı* (İz. 33 - 3), *nağışını* (İz. Ber. 20 - 9), *göğdüki* (Den. Tav. 49 - 5) *yümsäk* (Den. Çiv. 46 - 10)¹⁹⁷, *ça'mā* (Man. Som. 9 - 10),

¹⁹⁴ Araştırma alanımızın bu değişimleri yazı dilindeki şekillerin ses yönünden biçim değiştirmesi sayılamaz. Eski Türkçe *ğ* (*g*) -lar ağızlarla yazı dilinde: 1) *-g~v->-y-* 2) *-g->-y-* 3) *-g->-ğ-* şeklinde birbirine yakın, fakat ayrı birer yön takibederek gelişmiş veya değişmişlerdir. Bu itibarla biz de yukardaki örneklerde değişimi her zamanki metodumuzdan ayrılp eski türkçe'ye nispet ederek gösterdik. Hem *-g->-v-* örneklerinde doğrudan doğruya substitution olayı vardır. Bunları *-g~v-* şeklinde izah antropofonetik bakımdan da imkânsızdır: Osm. *dävā*, Tar. *tügä* (Phon. 212. S. 339. S.) *kovuk~koğuk* (OK. 14: 72), *tavrah~tağurak* (OK. 40: 114); *suv~suğ*; *uruv~uruğ*; *teve*, *tive~töge*, *tüge*; *sevin-*, *söyin~sügün-*; *kivür~kürgür-*; *iv*, *öv~ög* kelimelerinin izahına bkz. ve öteki Anadolu ağızlarındaki: *devürmen* (AAT. Çor. 167: 5), *ever* (Siv. 34: 2), *evle* (öğlen, DİL. Ter. 20: aş. 3), *dava* (KD. Or. 5: 27), *avla-* (KD.Or. 6: 12), *bavla-* (KD. Or. 6: 23), *evil-* (KD. Or. 28: 13), *yavlu* (KD. Or. 32: 11), *avız* (KD. Or. 34: aş. 5), *buvaz* (KD. Or. 35:) kelimeleriyle kşl.

¹⁹⁵ Öteki *-k->-g-* örnekleri için 90. ve 92. §. -lara bkz.

¹⁹⁶ Öteki Anadolu ağızlarındaki: *meytep* (AAT. Çan. 117: aş. 4), *seysen* (DİL. Ter. 58: 6), *feley* (SDİL. Kaç. 99: 4), *eşiyde* (KD. Or. 34: 9) ve *beşiyde* (KD. Or. 34: 10) şekilleriyle kşl.

¹⁹⁷ *Yümsek* (KD. Or. 49: 32), *tulum~tuluk* (Gaz. 1. 47. S., 8. md.) şekilleriyle kşl. *k~m* ile izah ettiğimiz *yümsek* kelimesi için birkaç fonetik ihtimal vardır: Ya burada verdiğimiz gibi iki ses arasında değişmedir, veyahut *ög*, *eb*, *ib*, *iv*, *öv*, *öm* örneklerinde gördüğümüz gibi, birtakım merhalelerden geçtikten sonra bu şekle girmiş bir ünsüz değişimidir. O zaman olayı ancak, *-k->-g~v->-b->-m-* şeklinde yani *yüksek~yügsek>yüvsek>yübsek>yümsek* olarak izah edebiliriz. Bununla beraber kelimenin bu ara merhalelerini belgelendirecek örnekler yoktur. Diğer taraftan, *tümsek'e* benzetme ile meydana gelmiş bir şekil olabilmesi ihtimali yanında, aynı kelimeye iki *k* söylenişinin zorluğu dolayısıyla dissimilation'a uğramış bir şekil olması ihtimali de kuvvetlidir.

tärlilärini (Man. Alş. 10 - 34), tä'mä (İz. 15 - 16), tä'nä (İz. 18 - 45), sa'ta- (İz. 31 - 41), ç'rtıKcı (Den. 46 - 24), gözü'müz (Den. Tav. 52 - 24), bilmäzli'dän (Den. Tav. 52 - 29), tä'rä- (Muğ. 75 - 53).

108. §. -h-, -h~v-, -f-, -y-, -k-, -ğ-

Bu değişime uğrayan kelimelerin hepsi de yabancıdır :

Yavudu (دیوردی, İz. 15 - 2, 6)¹⁹⁸, küfeylan (کوهیلان, AD. I. Af. 39: aş. 3), yafuT (یاخود, Ay. Kar. 68-17), çuţfa (Muğ. 73-27)¹⁹⁹, şeyit (شہید, AD. I. İz. 94 - 13), ğaifä (غایفہ, Den. Acp. 54 - 17), cāyil (جاییل, Den. 41 - 8), mıKdar (مقدار, İz. 16 - 2), yağut (یاخود, Man. Kul. 14 - 22), patişağvıñ (Den. Çiv. 43 - 21).

İÇSESTE ÜNSÜZ BENZEŞMESİ

(Assimilation)

109. §. Kelime içinde çift ünsüz bulunan yerlerle söyleniş bakımından aynı durumda bulunan komşu kelimelerde, bazan ünsüzlerden biri, kendisine yakın boğumlanma niteliği taşıyan öteki tarafından büsbütün veya kısmen benzeştirilir. İlerleyici ve gerileyici yönde olmak üzere bölgemizde görülen başlıca ünsüz benzeşmeleri aşağıdadır. Ünsüz değişiminde olduğu gibi, ünsüz benzeşmesinde de bölgemiz ağızları zengin sayılmaz :

110. §. 1) -mb->-mm- :

didim~män (Küt. Uş. 22 - 24), v.b.

2) -mv->-mm- :

işim~mā (İz. 15 - 29), atcēñ mi~ma? (Küt. Uş. 22 - 36), usdam~madır (Küt. Uş. 25 - 4), makinām~mar, bilmām nem~mar (Küt. Uş. 26 - 6), ğızım~ma (Muğ. 78 - 4/5).

3) -ml->-mn- (kısmî benzeşme)

mumnu (Man. Som. 3 - 9), gömnēni (Af. Din. 28 - 12).

¹⁹⁸ Tüvaf (Siv. 14: 1) ile kşl.

¹⁹⁹ Diğer Anadolu ağızlarındaki: çufa (KD. POr. 41: 21), afur (KD. Or. 43: aş. 4), yafidi (KD. Or. 55: 16), serfuş (KD. Gir. 106: 19)... Ayn olaya foruz (Tok. 162: 11, KD. Or. 61: 16), fırsız (KD. Or. 37: 19) kelimelerinde olduğu gibi, pek nadir hallerde önseslerde de raslanır.

111. §. 1) -ts->-ss-:

gissiñ (Den. Tav. 52 - 33), *tussuñ* (Muğ. 72 - 7) ve *tussa* (Muğ. 122 - 22)²⁰⁰.

2) -zs->-ss-:

satmassañ (Man. Som. 4 - 9), *bis-satıtık* dokumayoz (İz. Ber. 20 - 25), *säkis-sän-äväl* (Küt. Uş. 22 - 19), *vēmässä* (Küt. Uş. 24 - 6), *bułmassañ* (Af. Din. 37 - 28), *sän ğıssıñ* (Ay. Boz. 60 - 32)²⁰¹.

3) -çs->-ss-:

üs-sünä (Den. Tav. 51 - 10/11) v.b.²⁰².

4) -şs->-ss-:

yimbeş-sünä (Af. Din. 29 - 1), *getmissiñ*, *girmissiñ* (Af. Din. 31 - 30), *emre'missiñ* (Muğ. 72 - 8).[†]

112. §. -zc->-cc-:

-zç->-çç-:

ıccıñ (Af. Din. 35 - 4) ve *aççık* (Af. Din. 37 - 39)²⁰³.

113. §. 1) -nb->-mb-:

om-beş (Man. Som. 2 - 37), *om-bir* (Man. 7 - 3)²⁰⁴.

2) -nd->-nn-:

ałtunnan (Man. Alş. 10 - 23), *sännän* (Man. Alş. 10 - 25), *ötü yannan* (Man. Alş. 10 - 41), *kändi dałğatanna* (... dalgalarında, İz. 17 - 52), *ākasınnan* (Küt. Uş. 24 - 39/10) ve *arķatarınnan* (Af. Din. 28 - 22), *ğāşısınnan* (Küt. Uş. 24 - 25)²⁰⁵.

²⁰⁰ Öteki Anadolu ağızlarındaki: *gessin* (Giese, MAT. 1. 51: 4; DİL. Ter. 25: 1), *essin* (Giese, MAT. 1. 67: 22; DİL. Kars. 147: 24), *yassa* (AAT. Çan. 91: aş. 1), *oħussun* (DİL. Ter. 22: 2), *ıskassız* (KD. Or. 27: aş. 3), *gessem* (GD. Mal. 33: 20) v.b. örneklerle kşl.

²⁰¹ Diğer Anadolu ağızlarındaki: *saygısısing*, *yaramassing* (AAT. Çan. 92: aş. 6), *olamassing* (AAT. Çan. 92: aş. 5) v.b. şekillerle kşl.

²⁰² *issin* (Giese, MAT. 1. 38: 6) ve *geşse* (Sıv. Ter. 116: 20) şekilleriyle kşl.

²⁰³ *uyuçça* (AAT. Çor. 141: 3) ile kşl.

²⁰⁴ *sem bul* (Giese, MAT. 1. 39: aş. 1) *oylam bindi* (Giese, MAT. 1. 40: 1) ve -nb->-mm- şeklindeki *ammar* (GD. Mal. 35: aş. 2) şekilleriyle kşl.

²⁰⁵ Diğer Anadolu ağızlarında da sık görülen bir benzeşme örneğidir: *arasınnan* (AAT. Kas. 9: aş. 1), *yanınnan* (AAT. Kas. 10: 23), *üzeringnen* (AAT. Kas. 29: 13), *verenneñ söna* (Sıv. 35: 28), *elinnen* (Sıv. 89: 1), *terefinnen* (DİL. Kark. 4: 21), *sennen* (SİL. Ter. 21: 19), *oldugunnan* (KD. Gir. 87: 8), *yiyyennen* soyna (GD. Mal. 7: 7)...

3) -nl->-nn-

-ñl->-ñn- :

unnañ (Man. Som. 2 - 16), *ünnä-* (Man. Som. 2 - 36), *dür-bünnän* (Man. Som. 5 - 16/17), *gülinnik* (Man. Alş. 10 - 26), *yel-kännä-* (İz. 15 - 16), *gosuñna* (Af. Din. 28 - 35), *ikindinnä* (Den. Çiv. 46 - 12), *añnı-* (anla-, Man. Som. 2 - 5; Den. Tav. 49 - 41), *annımıñ* (Den. Tav. 50 - 72), *üñnä-* (Den. Çiv. 43 - 55), *göñnü* (Den. Tav. 52 - 14) ²⁰⁶.

4) -ñm->-ññ :

anadıñ-ñı? (Man. 8 - 1/2), *yazdıñ-ñı?* (İz. Ber. 20 - 23), *bitirdiñ-ñi?* (Af. Din. 34 - 2).

5) -nr->-nn-

-ñr->-nn- :

tasıttannaKdan (tasalan-, Ay. Naz. 65-23), *soñna* (Den. Çiv. 45 - 20; Ay. Boz. 61 - 4).

6) -ñy->-ñn- :

düñnā (Den. Tav. 50 - 28) vb. ²⁰⁷.

114. §.

1) -ld->-ll- :

tāsıttar (Küt. Uş. 22-2), *boş-atlık* (Küt. Uş. 24-7), *ottu-mu?* (Man. Som. 2 - 19).

2) -ls->-ss- :

bürkütl_ossuñ (Küt. Uş. 24 - 19), *Güssün gülin* (Af. Din. 36 - 2), *assañ* (Af. Din. 36 - 17) ²⁰⁸.

²⁰⁶ *seningne* (Div. 9: 3), *garannuk* (KD. Or. 74: 15), *onungna* (GD. Mal. 41: 5)...

²⁰⁷ Bölgemizde benzeşme şeklinde tek kelimedeki raslanan bu değişim, öteki Anadolu ağızları ile diğer bazı lehçeler için de pek yabancıdır. Bununla beraber fonetik bakımdan imkânsız bir olay da değildir. *ñ, ñy~y* değişimi şeklindeki örnekler bellidir: *eviying, kitabıyng, gözüyüng* (Gaz. 1. 49: 4. md.), *yan~yayı-, qony~qoi~qon, -qıny~qıya, qanu, qayu, sai~san~sañ* (5. Brief 18. S. gibi. Yine Foy, *Azer. Stud. MSOS VI* 162. S. -ye ve bunlarla ilgili olarak karaçaycadaki *ng~ññ* için Ksz. X'a bkz.

²⁰⁸ El IV, 999. S., 38. §. -a bkz. ve diğer Anadolu ağızlarındaki: *ossun* (Giese, MAT. 1. 28: 5; Siv. 16: 8), *ossa* (DİL. Ter. 56: 21) ve *ossam* (KD. Gir. 88: aş. 6), *bissem* (DİL. 54: aş. 4), *gırtıstıng* (AAT. Çor. 147: 16), *çassa* (GD. Mar. gessin (GD. Mar. 169: aş. 1) şekilleriyle kşl.

3) *-ln->-ñn-* :*añmındaķı* (Den. Tav. 52 - 36).115. §. 1) *-rs->-ss-* :*bis* *sırası* (İz. 18 - 8) ²⁰⁹.2) *-rl->-ll-**varıyuttā* (Man. Kul. 14 - 38), *arıdıyottā* (İz. 15 - 8), *ķat-ķıyottā* (Ay. Boz. 62 - 14), *tutuyottā* (Ay. Boz. 62 - 15/16), *giddi billāk* (Muğ. 76 - 5) ²¹⁰.3) *-rn->-nn-* :*denniyō* (Küt. Uş. 22 - 11) ²¹¹.116. §. 1) *-gn->-nn-*, *-ñn-* :*inne* (Man. Som. 9 - 13), *ğañıu* (Den. Tav. 48 - 12) ²¹².2) *-yn->-nn-* :*nışannısınnan* (Man. Som. 1 - 7), *adınna* (Man. Som. 2 - 35), *ālbisāsinnān* (Af. Din. 28 - 29).117. §. *-kd->-td-*, *-dd-* :*māTdābā* (Den. Acp. 55 - 1) ve *māddabınıñ* (Ay. Kar. 67 - 8), *mātdup* (Den. Tav. 50 - 67).118. §. 1) *-hm->-mm-* :*Ammad* *Ā* (Ay. Kar. 67 - 3) ²¹³.2) *-ğç-(hç>)-çç-* :*baçça* (Muğ. 73 - 14) ve *baççı* (Muğ. 74 - 3).²⁰⁹ *vassan* (Giese, MAT. 1. 18: 1), *ıyqılyssa* (Giese, MAT. 1. 82: 1) gibi nadir şekillerle kşl.²¹⁰ Bkz. Öteki Anadolu ağızlarında: *gedeller* (NHT. 31: 14), *billeş-* (NHT. 72, 114: 4), *tüllü* (AAT. Çan. 131: 9; KD. Or. 12: 27), *zehilli* (Sıv. 18: 1), *hatilla-* (KD. Or. 16: 17), *vezillerine* (KD. Or. 10: 6), *zolla* (KD. Or. 35: 17), *zencille* (KD. Gir. 91: 24)...²¹¹ Bkz. Anadolu ağızlarında *gangnıng* (Sıv. 46: 12).²¹² *yeñni* (<*yegni*>), *kōñnek* (<*kōgneke*>) şekilleriyle kşl. *-gn->-nn-*, *-ñn-* ünsüz benzeşmesi şeklindeki *-g->-n-*, *-ñ-* değişimi lehçe ve ağızlarda pek seyrek görüldüğü halde, ünsüz benzeşmesine bağlanmayan *-g-~n-*, *-ñ-* değişimleri boldur: Radloff, *Phon.* 161. S., 223, 224. §. -larda: *jañmur~jagmur*, *jiñit~jigüt*, *jññil~jegni*; A. von Gabain, *Gramm.* 53. S., 30. §. "Wechsel ng/g"-de: *āngin/āgim*, *āngin/āgin*, *āngir/āgir*-şekilleriyle kşl.²¹³ Kşl. *Memmet* (Sıv. 24: 9).

119. §. *oñğuruş* (Küt. Uş. 27-2), *oñğun* (Af. Din. 33 - 10), *ufakhtañkı* (Af. Din. 29 - 1) kelimelerindeki -ñ-lar da, yanlarındaki ünsüzlerin kısmî benzeştirme etkisine uğrayarak boğumlanma yerini değiştirmiş olan -n'-lerdir.

SONSES ÜNSÜZ DEĞİŞİMLERİ

120. §. Güney - batı Anadolu ağızlarının sones ünsüz ilişkileri pek tekdüzenlidir. Gözle görünür biricik niteliği bir iki ünsüz çeşidinden ibaret olan tonsuzlaşma ve sızıcılışma olaylarıdır.

SONSESTE TONSUZLAŞMA

121. §. -z>-s

atırs (Man. Som. 1 - 25), *diyos* (Man. Som. 2 - 19), *diris* (Man. Som. 2 - 36), *otmas* (Man. 8 - 16), *ğānıms* (Man. Som. 9 - 37), *ğıs* (Man. Alş. 10 - 32; Den. 40 - 29), *üğiris* (İz. Ber. 20 - 1), *çocukcas* (Küt. Uş. 27 - 3/4), *bis* (Den. Çiv. 43 - 85), *ōsüs* (Ay. 58 - 11), *his nahatsıñıs?* (Ay. Boz. 60 - 50), *yüs* (Muğ. 76 - 5) ²¹⁴.

SONSESTE SIZICILAŞMA

122. §. 1) -ç>-ş

üş (Man. Som. 1 - 30), *gövüş* (Man. Som. 9 - 33), *hiş*, *heş* (Man. Alş. 10 - 9; Af. Din. 28 - 62), *babış* (Man. Alş. 10 - 9), *birkaş* (Man. Kul. 14 - 2), *saş* (saç, İz. 15 - 44), *geş* (Af. Din. 35 - 11) ²¹⁵.

²¹⁴ Diğer Anadolu ağızlarındaki: *verecksinis* (Giese, MAT. 1. 17: 16), *istejos* (Giese, MAT. 1. 19: 15), *jedi jüs* (Giese, MAT. 1. 27: 14), *namusymys* (Giese, MAT. 1. 29: 4), *gorkmas* (KD. Or. 4: 15), *yılmas* (GD. Mar. 151: 1)... şekillerle kşl.

²¹⁵ -ç->-ş- ve öteki Anadolu ağızlarında görülen *haryş* (Giese, MAT. 1. 19: 8) *bir hāş* (Giese, MAT. 1. 22: 20), *çepiş* (DİL. Ayr. 129: 9), *goş* (DİL. Erz. 188: 4; AD. 11. Çor. 106: 3)... şekilleriyle kşl.

2) $-k > -h$

gatlđıh (Man. 8 - 24), *çihđıh* (Man. 8 - 27), *yołunacađıh* (Af. Din. 34 - 9), *savrıtacağıh* (Af. Din. 34 - 10), *ıccıh* (Af. Din. 35 - 4), *ağıtarıh* (Af. Din. 35 - 5).

123. §. $-r, -l \sim -n$ ²¹⁶

kadan (İz. 15 - 44) ve *ğudan* (kadar, Muğ. 74 - 15) ²¹⁷, *bu yon* (defa, Muğ. 119 - 12) ²¹⁸.

ÜNSÜZ DÜŞMESİ

124. §. Bölgemizin pek sık raslanan ses olaylarındanır. Kelime içinde daima bir ünsüzden önce ve kelime sonunda olmak üzere başlıca iki düşme yeri vardır. Hece kaynaşması (contraction) hallerinde, ünlüler arasında da düştüğü görülür. Her bölgede ve bütün ünsüzlerde düşme nispeti aynı değildir. *r, l, n, ñ* akıcıları ile *g, y* ve *k* ünsüzleri en çok düşen seslerdir. Düşen ünsüz fonksiyonunu yanındaki ünlüye yükleyerek onu mutlak uzatır ²¹⁹. Eğer hecesi vurgulu ise daha çok şiddetlendirir. Ünsüzü düşmüş olan kısa ünlülü hecelerde ise, kısalma şüphesiz yavaş bir ses başkalaşması ile sonradan olmuştur.

125. §. *f düşmesi:*

Pek seyrek hallerde olmak üzere yabancı kelimelerin içses *t*'sinden önce düşer: *çit* (Af. Din. 34 - 5), *çi Tlik* (Den. Çiv. 43 - 76), *mütü* (Den. Tav. 52 - 2) gibi ²²⁰.

²¹⁶ 104-105. §., lardaki: $-r, -l \sim -n$ ile kşl.

²¹⁷ *no gaten* (DİL. Trk. 106: 1) ile kşl. *kadan* kelimesinde kesin olarak bir $-r \sim -n$ değişimi aramak bilmem doğru mudur? Kelime belki de vasıta (instrumentalis), hali ile (*ol vaktın, bu kezın, bir kezın, ilkin, yalnızın* şekilleriyle kşl. C. Brockelmann, *Altos. Stud. I. KSz. 73, 15. S.*) yahut herhangi başka bir şekilde genişletilmiş olan **kadar-ın, *kadar-an* şeklinden (*qop, qop-an*'la kşl. A. von Gabain, *Gramm. 143. S., 303. §.*) hece kaynaşmasına uğramış olamaz mı? Esasen olayın birtek kelimedede oluşu da, bizi sonseslerde böyle bir değişimin varlığından şüphe ettiriyor. İçseste bile pek az örnek, veren bu değişim bilhassa sonseslerde bölgemiz için olduğu gibi öteki lehçeler için de uzak bir ses bilgisi görünüşü olarak karşımıza çıkıyor.

²¹⁸ *kadan* da olduğu gibi *yon* için de aynı şüphe vardır. Belki bu da, *yol* ile değil *yol*'a paralel olan *yön* ile ilgili olabilir.

²¹⁹ 17. §. 'Uzun ünlüler' e bkz.

²²⁰ *öke* (AAT. Kas. 11: 26) ile kşl.

126. §. *t düşmesi :*

Bu da *f* gibi pek seyrek düşen bir ünsüzdür: *çit* (Küt. Uş. 22 - 18), *üs gat* (Den. Tav. 47 - 16) gibi.

127. §. *n, ñ düşmesi :*

İçseste nispeten fazla görülen bir olaydır. Sonseste seyrek düşer :

sōra (İz. 15 - 16), *isan* (Man. Som. 1 - 38; Af. Din. 28 - 49) ve *isan* (Den. Tav. 52 - 12), *yāşt-* (Man. Som. 2 - 6), *sā* (İz. 18-43), *duzağında* (tuzağından, Küt. Uş. 22 - 2), *lüşbār* (Küt. Uş. 24 - 2), *düşüsün* (Den. Tav. 52 - 15), *ķumadar* (AD. I. Ay. 79 - 15), *bunūta* (Ay. Boz. 62 - 14), *bā* (ben, Muğ. 75 - 18; *gōşu* (Man. 75 - 22), *bēzār* (AD. I. Muğ. 138 - 4) ²²¹.

128. §. *l düşmesi :*

Düşme nispeti *n*'den daha fazla *r*'den daha azca olan bir ünsüzdür. Kelime sonlarında bu da seyrek düşer :

ķākā (Man. Som. 1 - 14), *āmıyor* (Man. Som. 2 - 11), *biyo* (bir - yol: defa, Man. Som. 2 - 15), *nası* (Man. Som. 9 - 15; Af. Din. 37 - 27), *āvā* (Man. Som. 9 - 45); Den. Tav. 49 - 1), *ōsuñ* (Man. Alş. 17 - 41), *gādi* (İz. Url. 19 - 2; Ber. 20 - 4), *güzādi* (İz. Url. 19 - 5), *yīdız* (İz. 18 - 32), *ōmuş* (İz. 18 - 42; Den. Tav. 49-12), *ilki*, *bāki* (Af. Din. 38 - 6, 7), *gāmış* (Den. Çiv. 43 - 90), *nahā* (ne hal, Den. Tav. 52 - 44), *ā_gū* (al gel, Den. Tav. 52 - 50), *ōdum* (Den. Tav. 52 - 20), *gūsün* (Ay. Kar. 68 - 19) ²²².

129. §. *r düşmesi*

Pek sık raslanan bu olay, denebilir ki bölgemizin en karakteristik özelliğini teşkil etmektedir. Bazı aksamalı sebepler dışında²²³ içseste kendinden sonra gelen hecenin önses ünsüzlerinden evvel

²²¹ Eldeki ses bilgisi kitaplarında Türk lehçeleri için herhangi bir *n* düşmesi gösterilmiyor. Ancak, birkaç ç öündeki *n* düşmesi örneklerine raslıyabildik: şor. *qof* < *qonč*, osm. *tunč* > kaz. *tuč*, uyg. *ārinč* > *ārič*?, *sanč* > yak. *as-*, *yanč* > yak. *sıs-* ... (5. Brief, 17, 18. S. -lere bkz.).

²²² *añamadıq* (Giese, MAT. 1. 30: 2), *āmam* (Sıv. 16: 12), *āzem* (KD. Gir. 90: (21) gibi seyrek şekillerle kşl.

²²³ Yabancı bir kimse karşısında düzgün konuşma endişesi, anlama kuvveti verilme istenilen yerlerde *r*'nin bilhassa söylenişi v. b.

ve sonseste olmak üzere hemen her zaman düşer. Ancak olayın şiddeti kuzeyden güneye ve batıdan doğuya doğru süzülen bir nispetle azalmaktadır. Meselâ Manisa, İzmir, Uşak ve Aydın'la, Denizli'nin kuzey - batı bölgelerinde düzenli olarak görülen düşmeler, Çivril ve Dinar'dan başlayarak güney Denizli ilçeleri ile Muğla bölgesinde daha seyrekleşir. Buralarda düşme çok defa içseste ancak bazı ünsüzlerden önce olur. Meselâ Çivril'de en çok s, Muğla'da en çok l önündeki düşmeler vardır. Ayrıca, aynı fonetik şartlar altındaki her kelimedede r düşmesi de görülmez. Demek ki bu olay buralarda kuzeye nispetle daha gevşek durumdadır. Bununla beraber kuzey ve batı bölgesinde de, içseste r'yi koruyan kelimeler vardır. Sonses r düşmesi bu bakımdan daha düzenli görünüyor :

äyā (Man. Som. 1 - 5), gidākān (Man. Som. 1 - 19), vāsā (Man. Som. 1 - 21), kākāta (Man. Som. 1 - 36), gānındı (Man. Som. 2 - 10), dini (Man. Som. 2 - 20), gözäriP-duru (Man. Som. 9 - 27), vādım (Man. Som. 9 - 33), gānımıs (Man. Som. 9 - 37), gā'sı (Man. Alş. 10 - 2)²²⁴, gōcüksün (Man. Kul. 13 - 8), otak (Man. Kul. 14 - 7), etäsi (İz. Url. 19 - 11), hu gadācık (İz. Ber. 20 - 15), misi (Küt. Uş. 22 - 43), 'çandama (Küt. Uş. 23 - 8), zā (De n. 40-2), gāgāf (Den. 40 - 19), çāşaf (Den. 40 - 20), yetä (Den. Çiv. 43 - 36), butusağ (Den. Çiv. 45 - 15), götürüsün (Den. Çiv. 45 - 18), gōsün (Den. Tav. 52 - 33), otan gıs (Ay. Boz. 59 - 18), māmāna (Ay. Boz. 59 - 26/27), süpügü (Ay. Boz. 63 - 4), gidälä (Muğ. 76 - 1), soğāta (Muğ. 76 - 6).

Öteki Anadolu ağzlarında r düşmesine yalnız Kastamoni bölgesi ile, bazı doğu ve kuzey-doğu bölgesi ağzlarında raslanır. Buralarda da, sonseslerde nispeten daha sıkça ve çoğunlukla -dir bildirici, -r geniş zaman ve -lar çokluk eklerinde düşmekle beraber, içseslerde ünsüzlerden önce her zaman düşmediğinden, bölgemizdeki gibi bir kurallaşma niteliği göstermiyor demektir:

geçinü (AAT. Kas. 3: 2), biridü (AAT. Kas. 3: 41), dersengiz²²⁵ (AAT. Kas. 3: 7), esger (AAT. Kas. 3: 4), gormek (Kas. 3: 16), gaş yıldı (AAT. Kas. 4: 15), aldumuş (AAT. Kas. 4: 9), edermiş (AAT. Kas. 4: 10), nölursa (AAT. Kas. 4: 13), dalmışla (AAT. Kas. 4: 15), vadu (AAT. Kas. 5: aş. 3), çöküvemesi (AAT. Kas. 16: 3), erdüsiing (AAT. Kas. 27: 19), bulu

²²⁴ Kelime *ğarsı* > *ğarsı* > *ğası* şeklinde gelişmiş olmalıdır.

²²⁵ Bölgenin r düşmesindeki kuralsızlığı gösterebilmek için örnekler arasına r'sini düşürmeyen kelimeler de alınmıştır.

muymdu? (AAT. Çan. 109: 14), *alır* (DİL. Kark. 5: 6), *erketdi* (DİL. Kark. 3: 14), *budu* (DİL. Kark. 5: 21), *orda* (DİL. Kark. 5: 32), *eringdi* (DİL. Kark. 6: 18), *kimdedi* (DİL. Kark. 20: 21), *gördüngüz* (DİL. Kark. 8: 6), *girdim* (DİL. Kark. 14: aş. 1), *ejdaha* (DİL. Dünb. 91: 7), *otumuş* (KD. Or. 5: 4), *geçidüm* (KD. Or. 6: 22), *verdüyünü* (KD. Or. 6: 26), *nerde* (KD. Or. 7: 13), *yırtar* (KD. Or. 8: 19), *nêrden getürdüm* (KD. Or. 10: 20), *gelüke* (KD. Or. 23: 6), *duru musung* (KD. Or. 34: aş. 1), *verüsen* (KD. Or. 57: 19), *yuvalan-* (KD. Or. 75: 13)...

130. §. Yukarıdaki paragrafta verilen akıcı ünsüzlerin aynı ses şartlarına bağlı olmakla beraber, henüz düşmemiş, fakat düşme basamağına yaklaşmış olan gevşek boğumlanmalı türleri de vardır²²⁶. Bunlar bize, ünsüz düşmesinin birdenbire olmayıp, yavaş bir ses değişimi ile oluştuğunu gösteren güzel örneklerdir: Fakat baskı imkânsızlığı yüzünden metinlerde bunların gösterilemediği yerler olmuştur.

şindi (Küt. Uş. 22 - 22), *yiğmi* (Küt. Uş. 22 - 32), *oġcük* (Küt. Uş. 37 - 1), *ğoŋoşu*, *birsi*, *lāşbār* (Küt. Uş. 24 - 1, 2), *gülişüm* (Af. Din. 30 - 11), *götürmüşlä* (Den. Çiv. 45 - 9), *oġtaŋ* (Den. Tav. 49 - 14) v.b. Örneklerdeki ayırıcı işaretlerle gösterilemeyen bazı *n*, *ñ* ve *l* ünsüzleri de gevşek boğumlanmalıdır.

131. §. y ünlüleşmesi

İçseste pek sık raslanan bir olaydır :

ğāri (Man. Som. 1 - 7), *bōlä* (Man. Som. 1 - 7), *sōlä-* (Man. Som. 1 - 21; İz. Url. 19 - 1); *ğo-* (Man. Som. 9 - 35), *şē* (Man. Kul. 14 - 40), *'alükümsālam* (Küt. Uş. 24 - 10/11), *ōlä* (İz. Ber. 20 - 20), *deārāk* (Af. Din. 47 - 18), *bēgir* (Den. Çiv. 43 - 46), *iradō* (Den. Çiv. 46 - 6), *dēnāk* (Den. Tav. 50 - 42), *hēbā* (Den. Tav. 51 - 16), *gēcük* (Den. Tav. 52 - 49), *yāli* (Ay. Kar. 67 - 29).

132. §. g, k, h ünsüzlerinin ünlüleşip düşmesi

A) *g* ünlüleşmesi; Bu da *y* gibi kelime içinde oldukça sık ünlüleşip yiten bir ünsüzdür.

sādeş (Man. Som. 1 - 39), *ōrāt-* (Man. Som. 2 - 10), *āzımız* (Man. Som. 9 - 37/38), *ūra-* (Den. Çiv. 44 - 14), *bardası* (Den. Tav. 52 - 56), *tū-* (Ay. Kar. 71 - 31)²²⁷.

²²⁶ 65. §. -a bkz.

²²⁷ *y* ve *g* ünlüleşmeleri çok zaman yazı dili söylenişi ile ortak olan olaylardır.

B) *k* ünlüleşmesi: Bilhassa *-cäk* gelecek zaman eki, türlü çekim şekillerinde *-k*'sını yitirir.

āşam (Man. Som. 1 - 39), *yūsäk* (Man. Som. 9 - 27), *yō* (İz. 16 - 8), *yōsam* (İz. Url.), *ḥakacāsıḥ* (İz. Ber. 20 - 5), *ufākan* (Af. Din. 28 - 4), *ōsüz* (Den. 40 - 1), *yapcasıḥ* (Den. Tav. 47 - 4), *yüslünän* (Den. Tav. 52 - 36), *tanicemiş* (Den. Acp. 55 - 51), *işcādin* (Den. Acp. 56 - 19), *ābāmēcāmiḥ?* (Den. Acp. 56 - 35), *saṭcāna* (Ay. Kar. 66 - 16), *arımēnän* (Muğ. 73 - 43).

C) *h* ünlüleşmesi: Bu ünlüleşme hepsi yabancı kelimelerde olmak üzere daima kelime içindedir. Şimdiye kadarkilerden ayrılan tarafı, bir nefes sesi olduğu için arasına hece başlarında da ünlüleşme niteliğini taşımasındadır.

gāvā (Man. Som. 1 - 14), *virā* (Man. Som. 1 - 15), *Amüt* (Man. Som. 9 - 6), *umumānā* (Man. Kul. 13 - 17), *mapıs* (İz. 16-7), *sāroş* (Af. Din. 28 - 59), *birāfta* (Af. Din. 33 - 10), *ḥırḥırsız* (Den. Çiv. 43 - 76), *tāsıtdar* (Küt. Uş. 22 - 2), *sāmīni* (Küt. Uş. 22 - 19), *hārātā* (Küt. Uş. 22 - 21), *bōçıta-* (Den. Tav. 47 - 23), *itiyarā-* (Den. Acp. 56 - 24).

İKİZ ÜNSÜZ (GEMINATION)'ÜN TEKLEŞMESİ

133. §. *milāt* (Man. Alş. 10 - 10), *züriyüt* (Man. Kul. 13 - 6), *äväl* (Af. Din. 28 - 2), *ümā* (Af. Din. 37 - 39) gibi arapçadan geçme bazı kelimelerde de, ünsüzlerden birinin düşürülmesiyle ikiz ünsüzün gevşediği görülüyor.

HECE KAYNAŞMASI

(Contraction)

134. §. Çok defa iki, nadiren daha ziyade komşu hecenin kaynaşması ile kendini gösteren bu olay, bölgemiz ağızlarında pek boldur. Hemen hepsinde de, kaynaşan hecelerin iki ünlü arasında kaybolan ünsüzleri *g*, *k*, *y*, *v*, *h*, *r*, *l*, *n*, *ñ* gibi düşme veya ünlüleşme özelliğini taşıyanlardır. Ünsüz düşmesi gibi hece kaynaşmasında da kaybolan sesler, fonksiyonlarını yine uzunluk şeklinde kalan hecenin ünlüsüne yüklerler :

görcāmiz (Man. Som. 1 - 11), *bişirüm* (<*pişirālim*, Man. Som. 1 - 13), *bön* (<*bu-gün*, Man. Som. 1 - 49), *ağdörüm* (<*aydı-ver-*,

Man. Som. 2 - 3), *aḫnıyam* (<*aḫtıyatım*, Man. Som. 2 - 5), *ābürgü* (<*aḫıp bāri gāl*: getir-, Man. Som. 2 - 21), *aḫnadūr* (<*antatı-ver*, Man. Som. 2 - 23), *bubāḫ* (Man. Som. 9 - 43), *māzān* (<*māzārinā*, Man. 9 - 43), *ōl* (<*ōylā*, Man. Kul. 13 - 10), *diyüKdän* (<*diyäräkdän*, İz. 18 - 6), *birāb* (<*burakıp*, İz. 18 - 27), *sıyāḫ* (<*siyahıḫ*, İz. Ber. 20 - 23), *zabā* (<*sapanı*, Küt. Uş. 22 - 41), *doḫaşirām* (Küt. Uş. 23 - 3), *vrıḫtar* (<*vrıuyortar*. Af. Din. 32 - 1), *bilmik* (Af. Din. 35 - 2), *āñiz* (Den. Çiv. 43 - 46), *'gāsı* (Den. Tav. 47-1), *a'tı-* (<*ayıkta-*, Den. Tav. 49 - 37), *ço'tā* (<*çocuḫtar*, Den. Acp. 56 - 29), *iñdā* (<*āliñdāki*, Ay. Kar. 67 - 34), *gāK-gārin* (<*gālik-gālin*, Muğ. 76 - 20)...

Eldeki metinlere göre, öteki Anadolu ağızları ünsüz düşmesi gibi, hece kaynaşması bakımından da zayıfça görünüyor. Pek seyrek örnekler gösterilebilir. Ancak, Maraş ve yöresi ağızları *n* ve *g* ünsüzlerinin erimesiyle meydana gelen kaynaşmalı hecelerin bolluğu ile bir ayrık teşkil eder:

sadā (sadaka, Siv. 3: 5), *sā* (KD. Gir. 90: 15), *bā* (KD. Tr. 133:6), *yēçe* (<*yeyesice*, GD. Mal. 35: 11), *bōn* (GD. Mar. 133: 14), *yorgunsüz* (GD. Mar. 133: 16), *lōbetlerīsi* (GD. Mar. 133: 16), *gaderā* (kaderine, GD. Mar. 135: 15), *fāt* (GD. Mar. 135: 15), *dünyözeli* (GD. Mar. 135: 15), *āngız* (GD. Mar. 142: 4), *satdıysāz* (GD. Mar. 145: 22), *oldünnan* (GD. Mar. 146: 1), *Gündeşlīz* (GD. Mar. 146: aş. 3), *yatdız* (GD. Mar. 159: 28), *yl* (yeni, GD. Mar. 173: 13)...

HECE YUTULMASI

(Haplologie)

135. §. *oturuz* (AD. I. Man. 23 - 29), *götürüz*, *ettiriz* (AD. I. Man. 23 - 26), *getirler* (AD. I. Man. 22 - 20), *goyo* (İz. 15 - 12), *āğiris* (*eğiririz*, İz. Ber. 20 - 1), *vērin* (Af. Din. 28 - 45), *doğurun* (<*doğururun*, Den. Tav. 50 - 80), *çıkartın* (*çıkartırın* Den. Çiv. 45 - 33), *gidiP-bār-ı mış* (Den. Tav. 47 - 6) gibi çoğu mükerrer *-re*-li hecelerde görülen hece yutumu olayı bölgemizde hece kaynaşması olayı kadar fazla değildir.

ÜNSÜZ TÜREMESİ

136. §. Ünsüz düşmesi, ünsüz benzeşmesi, hece kaynaşması gibi türlü ses olaylarından bilhassa anlaşılacağı üzere, boğumlanma bakımından basitleşme niteliği gösteren Güney - batı

Anadolu ağızları, herhangi bir yapı fonksiyonu bulunmayan ve boğumlanmada fazla emeği gerektiren parazit ünsüzlere dayanıklı değildir. Bununla beraber, çoğu birinci şahıs zamir *-n* ve *-m*'sine olmak üzere, benzetme ile meydana gelmiş az sayıda türemeli kelimeler de vardır.

halbūkin (Man. Kul. 14 - 29), *var_ıdn* (Man. 8 - 15; Den. 40 - 21), *cümār* (cuma, AD. I. İz. 96 - 7), *ötäkinnä* (ötekiler, Den. Çiv. 45 - 30)²²⁸, *äväldän_idin* (Den. Tav. 47 - 31/32), *yoğ_udun* (Den. Tav. 47 - 32), *duṭnu* (tut!, Den. Tav. 49 - 32), *usuṭcam* (Den. Acp. 54 - 29), *küşgüm* (Den. Acp. 55 - 35), *ar_gırdaş* (AD. I. Ay. 79 - 4), *pampur* (vapur, AD. I. Ay. 80 - 14), *vāsan* (varsa, Ay. Boz. 40 - 29), *geçirniyoṭa* (Muğ. 75 - 59)²²⁹.

137. §. *Zūkiyye* (AD. I. Man. 19 - 10), *āmman* (İz. 18 - 38), *bağkarım* (İz. 18 - 39), *aşşākı* (İz. Ber. 20 - 20), *māssälü* (Küt. Uş. 25 - 5), *vākkā* (Küt. Uş. 25 - 6), *İrāşsaT* (Af. Din. 33 - 11) kelimelerindeki ünsüz ikizlenmeleri (gemination) sanımızca, diğer ikiz ünsüzlü kelimelere benzetme yolu ile veya zor söylenişli bir ünsüzün ses değerini, öteki ünsüzün çift söylenmesi ile karşılamak emeliyle veyahut da anlamı kuvvetlendirmek için bilhassa benimsenen bir söylenişle meydana gelmiş olan bir nevi ünsüz türemesi örnekleridir²³⁰.

²²⁸ Belki *ötäkini* ile (ötekiyle) anlamındaki *ötäkinnä* şekline benzetme ile olmuştur.

²²⁹ Öteki Anadolu ağızlarındaki: *çöimüşkün* (Giese, MAT. 1. 29: 17), *havınē* (Giese, MAT. 1. 34: 8, 1), *bilerzik* (Giese, MAT. 1. 82: 19), *guveniyon* (güveniyo, AAT. Kas. 26: 20), *söyliyemiyon* (söyliyemiyo AAT. Kas. 26: 27), *deyin* (deye Siv. 12: 27), *kimin* (gibi DİL., Ter. 25: 20), *ikindiyn* (Gaz. 1. 50: 8. md.), *helem* (DİL. Düb. 89: 6), *barim*, *bilem*, *ey mim? keşgem*, *nem*, *olam*, *şallam* (inşallah), *yösam* (Gaz. 1. 47: 9), *tererzi* (terazi Siv. 11: 5), *donalt-*(donat DİL.Trk. 106: 4), *defen* (defa, DİL. Kars. 147: 16), *sirs* (GD. sis Mar. 150: 4), *namurlı* (GD. Mar. 158: 1) v.b. örneklerle kışl.

²³⁰ Diğer Anadolu ağızlarındaki: *joxxarı* (Künos, NHT. 37: 19, 2), *uşşarı* (NHT. 46: 48, 3) *dışşarı* (NHT. 46: 49, 2; 59: 77, 4), *gönmerler* (Giese, MAT. 1. 21: 15), *jannırça* (Giese, MAT. 1. 26: 1), *aşşık* (aşık, AAT. Çor. 140: 1), *döşşek* (AAT. Çor. 144:11), *yeddi* (Siv. Ter. 116: 9), *sekkiz* (Siv. 109: 18), *dokuz* (Siv. 109: 18), *kesessingiz* (Siv. Ter. 110: 10), *getiressingiz* (Siv. Ter. 110: 11), *saggal* (DİL. Kark. 4:19), *saggız* (DİL. Kark. 5: 7), *gazzaş* (DİL. Düb. 90: 3), *pekki* (KD. Or. 13: 20), *sabbanan* (GD. Mar. 157: aş. 2), *tranmul* (GD. Gaz. 211:3) gibi şekillerle kışl. Yukardaki ünsüz ikizleşmelerinin fonetik sebepleri üzerine herhangi bir görüş verecek durumda değiliz.

METATHESE

(Metathesis, Umstellung)

138. §. Kelime içinde yanyana bulunan çift ünsüzlerin veya komşu hece ünsüzlerinin yer değiştirmesiyle meydana gelen bu olay da, öteki bazıları gibi bölgemizin seyrek raslanan bir olaydır :

örgän- (İz. Ber. 20 - 24) ve *ürgät- örgät-*, (Küt. Uş. 22 - 26; Den. Çiv. 43 - 56), *iräli* (Af. Din. 35 - 2), *çışbağ* (Den. 40 - 11), *mährimät* (Den. Tav. 49 - 45), *Medîn Hanım* (Nedime, Den. Tav. 52 - 2), *sorna* (Den. Acp. 56 - 24), *dävriř* (Ay. Kar. 70 - 1), *züril* (rezil, Muğ. 77 - 10) ²³¹.

²³¹ Öteki Anadolu ağızlarındaki: *tehne* (Giese, MAT. 1. 41: 11), *Belirgad* (Giese, MAT. 1. 52: 1), *pevrana* (Giese, MAT. 1. 59: 4) *gusrak* (AAT. Kas. 25: 21), *zahmeri* (AAT. Çor. 140: 16), *melmeket* (Sıv. 3:5), *yavral-* (Sıv. 4: 31), *torpah* (Sıv. 27:9), *sevlü* (Sıv. 29: 1), *yarpah* (Sıv. 53: 10), *seryan* (Sıv. 66: aş. 1), *erzail* (Sıv. 94: 15), *evhal* (Sıv. Ter. 58: 12), *kisme* (DİL. Trk. 107:2), *duyna* (Tok. 188: 16), *tüsdü* (DİL. Ter. 58:12), *yastı* (GD. Mal. 3: 17), *ösgüz* (GD. Elaz. 108: 9) gibi şekillerle kışl.

SONUÇ

Güney-batı Anadolu ağızlarının ses bilgisi karakterini teşkil eden başlıca özellikler, öteki Anadolu ağızlarından ayrılan tarafları ve ses ayrılıklarına göre tesbit edilebilen başlıca ağız bölgeleri:

A) Ünlülerde :

Ünlüler fonoloji bakımından çeşitli değildir. Birbirinden az çok ayrı boğumlanma özelliklerini taşıyan yakın mahreçli ünlüler ise, türlü ses etkileriyle meydana gelmiştir: *a, a, â, â ; o, o, ô ; u, u* gibi.

Bölge, oluşum sebepleri türlü türlü olan uzun ünlüler bakımından oldukça zengindir. Bunlar arasında, en eski türkçede varlığı savunulan asli uzunluklarla ilgili olanlar bilhassa dikkate değer²³².

Ünlü uyumu kuvvetlidir. Dil benzeşmesini bozan etkenlerden, *y, ş, c, ç* gibi bazı ünsüzlerin inceltme etkileri vardır. Öteki Anadolu ağızlarında, bu etkiyle birlikte belirli ünsüzlerin pek bol olan kalınlaştırma etkilerini de buluyoruz. Ayrıca, belli bir fonetik sebebe bağlanamayan incelmeler de çoktur. Sonseslerdeki *i* ile üçüncü şahıs iyelik eki *-ı*'nın mahreç değiştirerek *-i*'ye geçmesi gibi. Bu ağızlarda, bölgemizde pek sağlam hattâ ilerlemiş olan dudak benzeşmesi de bozuktur. Kök hecesinde düz ünlü bulunan kelimelerin öteki hecelerinden birindeki dudak ünsüzünün yuvarlaklaştırma fonksiyonları ile, düz kelime kök ve tabanlarına yuvarlak halleriyle getirilen ekler, bozulmanın başlıca etkenlerindedir.

Ünlü değişimlerinden *umlaut* hâkimdir. *Ablaut* çeşitli değildir. Bazı Anadolu ağızları *ablaut* bakımından bölgemize nispeten daha zengin sayılabilir. Bilhassa ünlü yuvarlaklaşması bu ağızlarda sık görülen ve bölgemizde bulunmayan bir ses olayıdır. Ünlü değişimlerinden ileri gelen isim halleri değişimi bölgenin birçok ağız-

²³² 16-23. §-lar arasındaki 'Uzun ünlüler' bahsine bkz.

²³³ 32-47. §-lar arasındaki 'Ünlü uyumu' bahsine bkz.

larına fonetik bir özellik verdiği gibi, ayrıca yapı bakımından bir ayrılık da doğurmuştur.

İkiz ünlülerin (diphthong) ancak bir iki türüsü vardır. Ünlü ve ünsüz düşmeleri ikiz ünlü oluşumunun başlıca etkenidir.²³⁴

Bölgenin Denizli, Çivril, Tavas, Bozdoğan gibi bazı yerlerindeki vurgu ve ton özellikleri ayrı bir araştırma konusu olacak kadar önemli ve enteresandır²³⁵.

B) Ünsüzlerde :

Önses ünsüzlerinin en önemli niteliği olan türkçe ve yabancı kelimelerde tonlulaşma özelliği diğer Anadolu ağızları ile ortaktır. Önseste tonsuzlaşma veya eski tonsuz şekilleri koruma yönsemesi ise, seyrek raslanan olaylardandır. Bölgemiz bu bakımdan ancak Doğu Anadolu ağızları ile karşılaştırılabilir²³⁶.

Önses ünsüz değişimleri tür itibariyle çok ise de, verdiği örnekler azdır. Bazan da, ancak bazı dar ağız bölgelerine özgü kalır. Bu olaylarda bölgeye hâkimiyet yoktur denilebilir²³⁷.

İçseste ünlüler arasındaki *-k-*, *-k-*'den tonlulaşmış *-ğ-*, *-g-* ile, iki ünlü arasındaki eski, tonlu *-ğ-*, *-g-* ünsüzlerinin sızıcılaşmadan kalması, yer yer bu ağız bölgelerine değişik bir özellik verir: *ağa sunmağa, doğumluğa, silmüğü, bubücüğü, inüğü, vağıt* (<a. ویت) , *çiçüğü, böregü* gibi.

Bölgemiz içseste çift ünsüzlere fazla dayanıklı değildir. İmkân olan yerlerde ünsüz düşmesi veya ünlü türemesi ile bunları giderir. İmkânsızlıkta ünsüz benzeşmesi ile boğumlanma bakımından daha hafif bir duruma getirir²³⁸.

Güney-batı ağızları içses ünsüz değişimleri bakımından zengin sayılmaz. Türü değişik örnekleri birkaçı geçmez. Bunlar yeni başlamış ses olayları mıdır, yoksa, yabancı ağızlar etkisine bağlı tek tük verintiler midir, belli değildir. Bu değişimler içinde en göze çarpanları, *-ç->-ş-* değişimi ile, *-r~l-*, *-g~v-* ve türlü

²³⁴ 26-31. §-lar arası 'İkiz ünlüler' bahsine bkz.

²³⁵ 56-66. §§. 'Vurgu' bahsine bkz.

²³⁶ Örnekler için 69-74. § lardaki 'Önses ünsüzleri' bahsine bkz.

²³⁷ 75-87. §-lar arası 'Önses ünsüz değişimleri' bahsine bkz.

²³⁸ 54. §. 4. md. -deki 'Ünlü Türemesi' 109-119 §. lardaki İçseste Ünsüz Benzeşmesi 133. §-daki 'İkiz ünsüzün tekleşmesi' örneklerine bkz.

ağız bölgelerine yayılmış durumda olan *-k-*, *-t~-*, değişimlidir.²³⁹

Ünsüz benzeşmesinin de epey türlü bulunmakla beraber, olaylar bol örnekler verebilecek kadar ilerlemiş değildir²⁴⁰.

Ünsüz düşmesi ve hece kaynaşması bütün bölgenin ortak ve en karakteristik niteliğini teşkil eder. Bu olaylar diğer Anadolu ağızlarına nazaran pek ilerlemiştir. En çok düşen ünsüzler *r*, *l*, *n* akıcılarıdır. *y*'de fazlaca ünlüleşerek kaybolur²⁴¹.

Ünlü uyumunun kuvveti yanında, ünlü uyumunu bozan etkenlerin de çokça oluşu gösteriyor ki, Güney - batı ağızlarında ünlülerin birbirlerine yaptıkları etki kadar ünsüzlerin ünlülere yaptığı etki de kuvvetlidir.

En küçük hareket ve en az emek sarfı ses bilgisi kanunları bölgemizde oldukça kuvvetli sayılır. Bu kanunlar ünlü uyumu, ünlü değişimi, iç ve soneslerde ünsüz düşmesi, ünsüz değişimi ve hece kaynaşması gibi ses olaylarında fonksiyonlarını şiddetle gösterirler.

Bölgenin bazı ağızları ξ ile bazı olaylarında ses etkileri kuvvetlidir. Bundan dolayı bir kısım olaylarda kararlılık vardır : önseste tonlulaşma, bazı ünsüz değişimleri ve bazı ünsüzlerin inceltme etkileri gibi. Buna mukabil bazı olaylar da, tek tük kalır: bazı ünsüz değişimleri ile ünsüz benzeşmesi olayları gibi.

C) Bazı ses olayları Güney - batı bölgesini tam olarak içine almaktan uzaktır. Bu olaylar bölgenin ikinci derecedeki türlü tâli ağız bölgelerine mahsus fonetik görüntülerdir. Bütün bölgeyi içine alan ortak özellikler yanında, böyle yer yer beliren ikinci derecedeki özelliklerin de bulunuşu, bölgede bir takım ağız ayrılıkları doğurmuştur. Meselâ **Manisa** ve yöresi ağızlarının **en önemli niteliklerini** :

1) İçseste ünsüzlerden önce ve sonseste *r*, *l* düşmesi,

2) $a > \iota$, $u > i$; $\ddot{a} > i$, \ddot{u} değişimlerinden ileri gelen isim halleri doğışimi (bilhassa yükleme - verme hali doğışimi) ve ünlü daralması bulunması,

²³⁹ 95-108. §-lar arası 'İçses ünsüz değişimleri'ne bkz.

²⁴⁰ 109-119. §-lardaki 'Ünsüz Benzeşmesi' örneklerine bkz.

²⁴¹ 124-133. §-lardaki 'Ünsüz Düşmesi' bahsine bkz.

3) Hece kaynaşması olayının bolluğu,

4) *y, ç, ş* ünsüzlerinin yanlarındaki ünlüler üzerinde yaptıkları pek ilerlemiş olan inceltme ve bazan daraltma etkileri,

5) Ünlü uyumunun kuvvetli oluşu, gibi fonetik özellikler teşkil eder.

Bu ortak görünüşler yanında, Manisa ilçe ve köyleri arasında ağız değişikliği meydana getiren değişik özellikler de yok değildir: seyrek raslanan kelime yapısı ayrılıklarından başka, ses değişmelerinden ileri gelen yapı eklerindeki şekil ayrılıkları da dikkate değer. Meselâ Manisa merkez köyleri ile Soma gibi kuzey ilçeleri ağızlarında şimdiki zaman kipi eki *-yor*, sonraki *-r* ünsüzünün düşmesi ile *-yo* şeklini aldığı halde (*deyo, diyo* gibi), kısmen Alaşehir ve Kula gibi doğu ilçelerinde aynı ek hece kaynaşması ile *-ō, -ōr* şeklini almıştır (*dō, dōr* gibi). Demek oluyor ki, bu ekin ses gelişmesinde kuzey Manisa ağızlarında ünsüz düşmesi, doğu ağızlarında hece kaynaşması olayı hâkim olmuştur.

İzmir ve yöresi ağızlarına gelince :

1) *a>ı, u; ä>i, ü* ünlü değişimlerinden çıkan isim halleri değişiminin bulunmaması,

2) *y, ç, ş, c* ünsüzlerinin inceltme etkilerinin ön aşağı dereceye inışı,

3) Bergama gibi bazı ilçelerde *l* düşmesinin Manisa'dan çokça oluşu,

4) *k* düşmesinin başlamış olması,

5) Hece kaynaşması olayının nispeten az oluşu, gibi ayrılıklarla Manisa ve yöresi ağızlarından kısmen ayrılır. Buna mukabil

6) Her iki bölgede de *r* düşmesi aşağı yukarı aynı nispettedir.

7) Her iki bölgenin de bazı köylerinde *boy* (aşiret) ağız özellikleri göze çarpar. Bu iki komşu bölgenin sıklet, merkezi ise, Manisa ve yöresi ağızlarındadır.

Kütahya'nın Uşak ilçesinde :

1) *l* düşmesi yok gibidir. *r* düşmesi bir derece daha azalmıştır.

2) *a>ı, ä>i* değişimlerinden doğan isim halleri değişimi yoktur. Bu dar ağız bölgesinin en önemli ses bilgisi niteliğini:

3) *o>u, ö>ü* yani, yuvarlak geniş ünlülerin daralması olayı

teşkil eder: *ut-*, *küv-*, *suk-*, *yünäl-*, *unnar*, *gundā-*, *ķunuş-*, *ķuġ-* gibi. Aynı olay şimdiki zaman eki *-yor*'da da görülür.

Uşak ağız özellikleri bakımından bazan Dinar'a bazan Manisa'ya yaklaşır.

Afyon'un Dinar ilçesi ve ağızlarında da :

- 1) *r* düşmesi en aşağı dereceye inmiştir. *l* düşmesi yoktur.
- 2) Merkezde hece kaynaşması olayına da raslanmaz. Bu küçük bölgenin de en göze çarpan özelliğini :
- 3) En eski türkçede varlığı iddia olunan aslı uzunluklarla ilgili uzun ünlülerin ve vurgudan ileri gelen uzunlukların bulunuşu teşkil eder.

Dinar'da birtakım boyların köyleri de bulunduğundan artık burada, bir yandan boylara özgü ağız özelliklerini, öte yandan da, kısmen bu boylar ağız özellikleri ile ortak olan Orta-Anadolu ağız özelliklerini bulmaktayız :

İç ve soneslerdeki *ķ*'lar gırtlak sızıcısı *h*'ya dönmüştür. Kalın ünsüzler yanında ince ünlüler vardır. Birinci şahıs çokluk geniş zaman teşkili Batı-Anadolu'daki gibi *-z* ile değil, Orta Anadolu'daki gibi *-k* iledir. Bu bölge bazı ses bilgisi ve kelime yapısı özellikleri dolayısıyla, Orta-Anadolu ile Batı-Anadolu ağızları arasında bir köprü ödevi görür.

Önseste bazı ünsüzlerin tonlulaşmadan kalmış olması dolayısıyla de eski ve doğu Türk lehçeleri ile karşılaştırılabilir.

Yine, bu yerleşik boy ağızlarında, yazı dilinde artık sızıcılaşmış olan ünlüler arasındaki *-ğ-* ve *-g-* yer yer eski katılığını korumuştur. Hoco kaynaşması olayı vardır. Şimdiki zaman eki *-yor* Avşar, Kazanpınar gibi bazı köylerde çok kere, hece kaynaşması ile kaybolarak, bir önceki heceye yüklenen uzunluk haline geçmiştir: *dġ*, *gāġ* *aġġ* gibi. *a>ı*, *ā>i* gibi ünlü değişimlerinden doğan isim halleri değişimi de yoktur.

Denizli bölgesine gelince :

1) Bu bölgede *r* düşmesi vardır. Fakat Manisa ve yöresi ağızlarında olduğu gibi kuralı ve sık değildir. İçseste ünsüzlerden önce her zaman düşmez. Tavasta en çok *m* önündeki düşmelere raslanır. *l* düşmesi yok denecek kadar azdır.

2) $a > i$, u ; $ä > i$, $ü$ gibi ünlü değişimlerine dayanan isim halleri değişimi ve ünlü daralması pek ilerlemiştir. Hattâ bu hal bazı yörelerde bulunma hali ekinde de göze çarpar.

3) ξ , $\ç$ ünsüzlerinin inceltme etkisi hâkimdir.

Bu ağız bölgesinin en karakteristik niteliklerini yukarıdaki özelliklerden başka :

4) Vurgu, ton ve bunlara bağlı uzunlukların bulunması,

5) İçseste akıcı ünsüzler önünde $-k-$ ve $-t-$ 'nin, patlayıcı gırtlak ünsüzü haline geçmesi,

6) Şimdiki zaman eki $-yor$ 'un ünlü türemesi ile $-yor-u$ şekline girmesi,

7) Tavasta⁶ ünlüler arasındaki $-ğ-$, $-g-$ 'nin Dinar'da olduğu gibi yumuşamadan kalması (*doğumtuğa, übâligâ, cigâr*) v.b. değişik ses bilgisi özelliklerinin de bulunması teşkil eder.

8) Bu ağızlarda $b > m$ değişimi başlamıştır, fakat bir iki örnekten ibaret kahyor.

Denizli bölgesi yukarıdaki ses bilgisi ayrılıklarından başka :

Şimdiki zaman kipinin aynı zamanda bir fiilin $-p$ ile yapılmış zarf - fiil şekli üzerine *bar-* (*var-*) yardımcı fiilinin getirilerek teşkil edilmesi, *-ınca* zaman zarfı yerine *-duktayın* ve *-duktayın keri* şekillerinin kullanılması, arasıra *-ası* isim - fiillerinin bulunması ve (*gâzi, arî, suâtâ*) v.b. fiilden yapılan isimlerin bulunması gibi şekil bilgisi özellikleri bakımından da enteresandır.

Bu bölge ağızlarının, 7. maddede bahsedilen 'içseste yumuşamadan kalmış $-ğ-$ ve $-g-$ 'ler' ve 4. maddede verilen vurgu ve ton özellikleri bakımından Dinar'la, 2. ve 3. maddelerde bahsi geçen bazı ünlü değişimleri ile, r düşmesi ve ξ , $\ç$ ünsüzlerinin inceltme etkilerinin hâkimiyeti gibi özellikler bakımından da Manisa ve yöresi ağızları ile ortaklığı vardır.

Aydın ve yöresi ağızlarına gelince :

Bu bölge bazı özellikleriyle Manisa, Denizli ve Muğla ağız bölgeleri arasındaki ses merhelesinde kayar durur :

1) r düşmesinin pek düzeali oluşu, l düşmesinin varlığı,

2) Hece kaynaşması olayının bolluğu ile Manisa ağızlarını andırır.

3) Yalnız, $a > ı$, u ; $ä > i$, $ü$; $o > u$ gibi ünlü değişimleri ile, ünlü değişimlerinden ileri gelen isim halleri değişimi Aydın'ın her yöresinde Manisa ağızlarındaki kadar kurallı ve bol değildir. Bu bakımdan Manisa ile ancak Karacasu karşılaştırılabilir.

4) $-k-$, $-t-\sim^s$ değişimi,

5) Asli uzunluklarla vurgu ve tondan ileri gelen uzunlukların bulunuşu,

6) Şimdiki zaman eki sonundaki ünlü türemeleri,

7) $-ası$ isim - fiilleri,

8) Şimdiki zaman kipinin $yat-$, $var-$, $yörü-$ yardımcı fiilleri ile teşkili,

9) $-ınca$ yerine, $-ıtan$, $-ıayın$ ve $-ıayın-keri$ teşkillerinin kullanılması gibi özelliklerle de Denizli'yi andırır.

Kendisine özgü karakteristik ses bilgisi nitelikleri olarak:

10) Dudak benzeşmesinin etkisini bir iki hece daha ileriye götürebilmesi,

11) $b > m$ değişiminin Denizli'dekinden daha çok örnekler vermesi,

12) Biresse gibi bazı Bozdoğan köylerinde, düşen n 'lerin genzel fonksiyonlarının açık olarak kalışı yanında, genizden gelen bir konuşma niteliğinin genel olarak hâkimiyeti,

13) Yer yer ünsüz türemesi ve bilhassa Bozdoğan'la Karacasu'da raslanan:

14) $s \sim h$, $f \sim h$ değişimlerinin bulunuşu, gibi ses bilgisi özellikleri gösterilebilir.

Muğla ve yöresi ağızlarının en önemli ses bilgisi niteliklerini ise :

1) $s > \varsigma$, $\varsigma > \varsigma$ değişimleri ile $l \sim n$ (*naf*, *nokum*, *nirä* v.b.), $f \sim h$ (*Hatma*, *mühüddiş*, *ähä*, *ähändim*, *zohra*) olayı,

2) h ünsüz ilişmesi,

3) Arasına raslanan n , l ve k düşmeleri,

4) $-miş$ 'li geçmiş zaman sonundaki $-i$ ünlü türemesi,

5) $-p$ zarf - fiilleri³ yerine $-k$ ile yapılan zarf - fiillerin bulunması gibi özellikler teşkil eder.

6) $k \sim t$

7) Birtakım hallerde -ğ- (-g-)'nin yumuşamadan kalması ve bazan -k-'nın tonlulaşması (*dagığı, kütügü, inäğim, çocuğum çoğ_otu* gibi),

8) Hece kaynaşması olayının ilerlemesi *iñdā, varicē, arēp, sūlāk, gāris, ço'tā* gibi,

9) Ünlü ve isim halleri değişimlerinin varlığı,

10) Şimdiki zaman kipinin -yat- ve aynı fiilin sesçe değişmesinden ibaret olan -bat-, pat- şekilleriyle teşkili gibi ses ve şekil bilgisi nitelikleri ile de, komşu bölgelerin ağız özelliklerine yaklaşır.

Bu bölgenin kendisine özgü ağız özelliğini teşkil eden en önemli noktalardan biri de, farklı şahıslardaki menfi şimdiki zaman çekiminde, -me- olumsuzluk ekinin -yor ekinden sonraya gelmesidir: *boşatıyo-maz, gāliyuma-mıñ?* (gelmiyor musun?), *geliyomēz* (gelemiyoruz) v.b. gibi.

İşte yukarıdan beri ana çizgilerini vermeğe çalıştığımız bazı ses ve şekil bilgisi ayrılıkları dolayısıyla, Güney - batı Anadolu ağız bölgesinde tekrar dört ikinci derecede ağız bölgesi daha ayırmak mümkündür :

1) *Manisa ağızları*: İzmir ve yöresi ağızlarını da içine alan bu tâli ağız bölgesi batıda Uşak'a kadar uzanır. Bazı özellikleriyle kısmen Uşak'ı da içine alır. Güney sınırı Aydın'dır.

2) *Dinar ağızı*: Kısmen Uşak ve Çivril'i de içine alan bu ilçe ve yöresi ağızları, başlı başına bir ağız bölgesi değildir. Yukarıda verdiğimiz bazı ses bilgisi nitelikleri ile Denizli ağızları grubuna, diğer bazı nitelikleri ile de Orta Anadolu'nun ses bilgisi karakterini taşıyan Afyon ağız bölgesi gurubuna girer. Bu sebeple birbirinden pek farklı olan Orta ve Batı-Anadolu ağız bölgeleri arasındaki geçit durumundadır.

3) *Aydın-Denizli ağızları*: Bu iki il ağızları arasında bazı ayrılıklar bulunmakla beraber, ortak özelliklerinin çokluğu dolayısıyla bir tek ağız bölgesine bağlamak gerekiyor. Kuzey - doğuda kısmen Dinar'ı da içine alarak kuzeyde Uşak sınırından kuzeybatıda Manisa sınırına kadar uzanan bu geniş ağız bölgesi, bazı özellikleri ile de Muğla ağızı ile ortaklık gösterir.

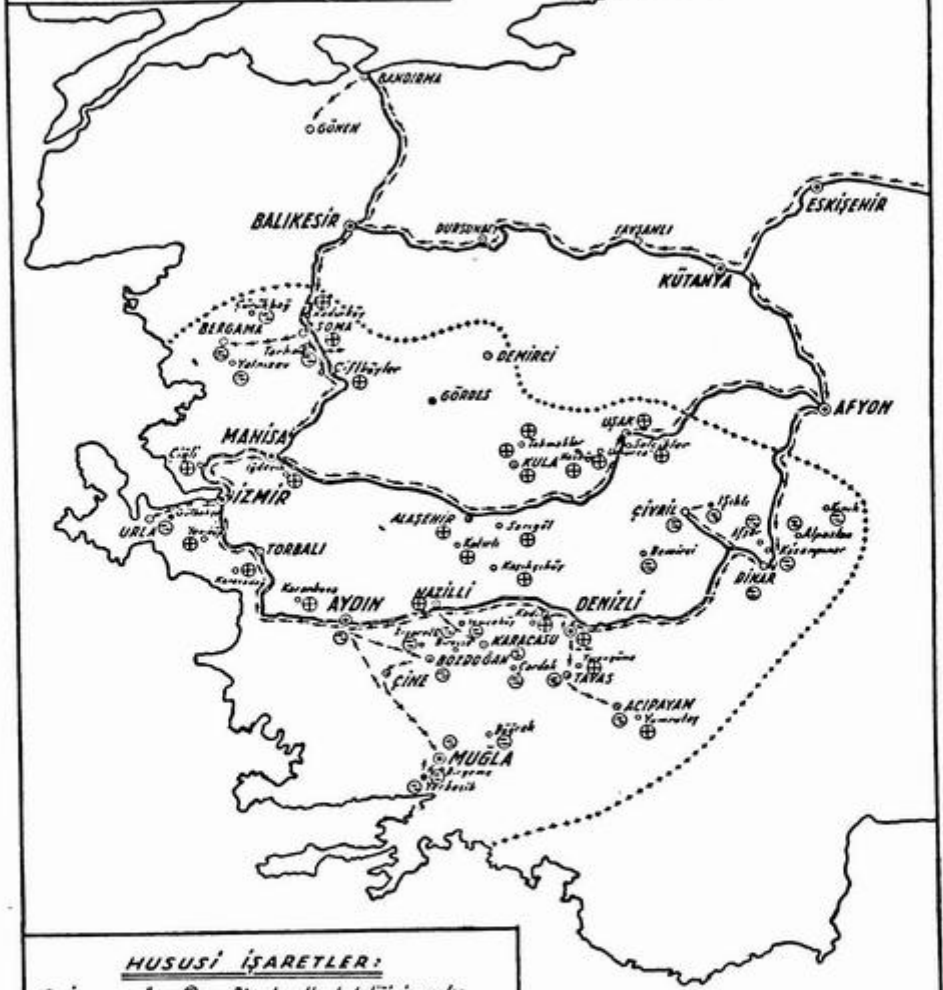
4) *Muğla ağızı*: Muğla ve yöresi ağızlarını içine alır.

5) Son ve beşinci bir ağız gurubu olarak da Güney - batı Anadolu'nun türlü ağız bölgeleri arasına adacıklar halinde serpilmiş bulunan ve bazan yerli ağızlarla kaynaşma yönsemesi gösteren özellikler vermesine rağmen, yine de, bu yerli ağızlardan oldukça ayrı kalan bazı boy ağızları grubunu gösterebiliriz ²⁴².

²⁴² 'Giriş' kısmına bkz.

Notin derlenen yerleri
gösterir harita

HUSUSİ İŞARETLER:

● il	⊙ Bissat malin derlendiği yerler.
• ilçe	⊕ Plaklardan işlenen yerler
• Bucak	⊗ Her bizzat gişigimisi hem de Plakları kullanan yerler.
• Köy	⋯⋯ Bölgenin sınırı.

METİNLER

Anlatan : Atiket Kural, 16 yaş.
 Memleketi: Manisa ili, Soma ilçesi, Tarhala köyü.
 Konusu : Köylerindeki düğün gelme, nişan ve evlenme geleneği.

bizim burdu gız'ta on yaşını girdi-mi düğün gäli. düğün gäldi-mi bÿänildi-mi nişan'läsiñ gızıña.

*Nişan nasıl konur?*¹

bi mandil otu. içini bi uyatı, bez siz yazmı dirsiñiz ya, gorus.

5. *beziñ üsdünü atın yüsüK gorus äyã zãñgin otusañ bi di atın gorus. bi adam götürü una. gızvñ bubası gäbul idã una. gız gäri nişannısınnan birbirläni bölä bakışur'ta gonusur'tã. şindi aşadan düñürlã oturmã gäliyo. gızañ düñür ävdä-misiñiz? köpëñiz vã-mı? hämän gälin fırtã hinci gäri u gälin, gayınnam*
10. *gäliyo diyä. aşayı inär'lä. "hoş gädiñ, süfã gädiñ". ölü dirlä "görcämiz gädi. handan bürü gämädiñiz". haman peştamattãnı atırtã dürürlã. atını çiltä atartã. undan sön äfändim çai'tã, gävälã bişirili. "kağ gızım baken çai, gävü bişirüm" dir.² gälin kãkã gäväyi bişirã. undan sõna ävvälã gäyınnasına virã.*
15. *gız anası "ävvälã gızım gäyınnaña virã"³ gävälã, çai'tã içildiKdün sõna "vaqıT geç otdu gidüm gäri" dirlä. düñür dü dir ki: "ãã gäldiñiz-mi 'va oturuñ". undan sõna birüz dã oturuñtã. yanı başındaki birisi "gäldimiz-mi vã, az dã oturãmıñ" dirlä. birüz da oturuñduKdan sõna kãkã'tã gidälü. gidäkün*
20. *uğurtã'ta. "hadi uğurtar ösuñ. gini buyuruñ, Attah rãTtıK vësiñ". ninä-mi va, kim väsü ävdi isimlãnã görü "sälam sölãn" dirlä. unnã da "inşattah" dir'lä. sõna büyük nişan daqımı yapartã. götürülcük şilärü äsgi şilärü Hicazdan gämış üç ü-täKli, libädi, taqa don, biz üslüK diriz ya, iş gönã (gömnäyi),*

¹ Bu soru cümlesi bana nittir. Atiket'in üç beş kelime söyledikten sonra durakladığını görünce, böyle bir soru sormak zorunda kaldım.

² Sözü söyleyen, kızın annesidir.

³ Ver hã!

25. *ipäKlilädän ni çıKdēsa yiñi çıKdımtādan atırıs. unnāna⁴, sōna ōlan āvi bōçanıñ içini hābisi dūrülü ğonu. dam üsdünü çıkarta ğarta. “filāncāniñ çārāzi gidiyomuş, bu du baıramtāda bi di nişannāda ği'dü hā, çıkam gidām baķam” dir'lä. “dur biyo azıK dur biyo”⁵ “iboh (oboh) nēläri 'va kı aya”?⁶ sōna baķıP*
30. *“aya päK güzāmiş”⁷ undan sōna ğız āvini varıyo çārāzlā. üş dörT ğişi ğadınnādan bōlä dolāşır'lä. mähällāniñ içindän ğāçiriP ğız āvini götürüyo'ta.. ore vadı-mı başından sinilärä, başındaķı bōçulara a'tır'ta., “hoş ğādiñiz buyuruñ” dirlä.. undan sōna birāz oturuP çay işdiKdän sōna baştanı bōlä ğız āvi bez*
35. *örtälä. undan sōna kākāta āviñ içini dörT üdirāfını urğan ğārälä. ğız āvindän ğälännä ğädi⁸ayğıTlara asaşta kākāta gidälä ğāri.ni va başğa? “yimäK yaPcäKlämiş-mi acaba yaPmacüKlämiş-mi”? dirlä“soru-vırıñ baķam” dirlä. undan sōna İsanını ğörä yimäK(aş) yapā'ta. āşama hazırtanı bun'na.. ōtan āvinä, ōtan sadeşlänä*
40. *ünnälä yi'mä.⁹ ğadınnā toPtanıyo ōtan āvinä. biz bura ğäldimiz gibi sāt birdä bi buçuKda ğız āvini unnā da gidıyo ğāri ğız āvini. sōna ğälin ğäli. öncä ğälini birāz saķtāta. ğayınna dir ki “ğälinimä ğätiriñ ğāri” dir. undan sōna ğälini ğätirirlä. başını bi bez örtälä ğälikän, ğayınnanıñ öñünä ğäliyo. undan*
45. *sōna ğayınnanıñ vā böyüKläñ ülini ö'pä ğız ğāri. öPdüKdän sōna ğayınnanıñ öñünä diz çö'kä oturu. ğayınna ğutānı atmas küpä, ğotunu atın bilāziK, boynunu atın da'ķa, saç atını otu ya. undan sōna kākā ğinä älläri ö'pä, oturta hāPsi bar'ba. çat-sıñ sazta, oynasıñ ğızta muhabbüT papa ği'dü. “bön āşam ğāri*
50. *ğülmäKdän çal'en didiK” dir'lä.*

⁴ Onlarla.

⁵ Tırnak işaretinden sonra 'dirlä' olmalıydı.

⁶ 5. nota bkz.

⁷ 5. nota bkz.

⁸ Getirdikleri.

⁹ Yemeğe.

2

Atiket Kural'dan cümleler ve kelimeler

bizim Osman dünäKdän (kömäsdän) yımırta çatākan yakatadım.

“Osman nädän yaPdıṭ? dädüni aıdöräm mi”¹⁰ didim. u du “aman aıdōma” didi.

5. nımiş bi aṭnıyam¹¹ canım.

ATgä¹² ālām sünä-mi diñnicüK? çoK yāşıma gäri.

bu du bölä kitaP-m_ōcäK?

biri zayıf hümän biri şişmandın. otuz doKuz_sänäsidin¹³ gäldiK'lä. saıdän unnä kimdin buba?

10. bunu¹⁴ anası gänındı örädän yoK ku, ey_aṭnacaK.

ğaymakam pareı viräm diyo da gäväci āmyo.

haKgäT¹⁵ baK nası buıdu.

mıṭarı su doıdurma giTdidim¹⁶ diṭmiş.

başga bakam¹⁷ ni'lü buıtam daha. du bän sā (sāā) söyläı-viräm

15. biyo.

Avdan va şurda köv. unnaṭ lisannarı “aşara” diyoıta. sōna

“baṭa” diyoıta. tabı fazla bünim bilmiyom_unnaṭ lisannarına.

'saT süki zi beş va bä.

bi gäd_oıttu-mu¹⁸ bā damı diyos. aıd_üslü oıtannara bā

20. gıttıtarı dini.

Sāniyā täpsiyi ābürgü.¹⁹ u du “älätiyom” diyo.

Bubälä²⁰ kövü va şurda, gışın çoKu oduncudur.

sän aṭnadür.²¹ gülü gülü.²² sātıcātın. gäti şurä go.

¹⁰ Söyleyivereyim-mi? aydı-vereyim mi?

¹¹ Anhyalım.

¹² Atike, Atiket.

¹³ 1939 yılı.

¹⁴ Buna.

¹⁵ Hakikaten

¹⁶ Gittiydim, gitmiştim.

¹⁷ Bakalım

¹⁸ Oldu-mu,

¹⁹ Getir. Sözlükte 'āber-'e Bkz.

²⁰ Doğrusu 'Bubeyler'dir. Somanın köylerinden biridir.

²¹ Anlatıver. ²² Güle, güle.

- gütiriP duru baK çocūma.²³ burta durmēp durudu. bātara
 25. giTcez, iş yaPcez.
 ni_şēsi otusa bizi güli, sōna ävini gidā. aṛṇadı-virām.²⁴
 äsgi çizmümüz yoK Mıstıfa, yiñi vā. āā ni şatırmuş. tāta.
 Muazzāz gızım bu n_otcāK? atśān ya buṛa. “yazı-vır” diyo.
 lirā. halbusam burtāda ni ğadan çoK ziñtin yā vadın. başga
 30. yirlādū avāÇ yā dirlā.
 kāşkā burda ğalelādın.²⁵ bōn hakim di²⁶ yanūṛızdedi.
 hāmān yaz ğalinciKdān bātarı gidā'lā. yitār ğāri biz giTcüz.
 siz dā oñnē vircāsiñiz ya bizā. hadı oñna-viñ bizi baķam biyo.
 hāP çāşıdan ğali bizim aiğıdımız. dā yiñi ğādiñiz ya.
 35. ğayın bilādārā böyüKsü ābe dini, ğüçüKse kāndi adınna
 ünnāsiñ. ğayın bilādārā ğayınçı diris.
 bān_om_beşini girmüdim ävländimdü.
 hiç hasdatı ağır bilān dāğıldin. yengü deyo.
 tātın ğäyicāK, çamāşir yākimü gidiyos.
 40. biñdū biciK veri'ti.
 ğonuşuyota eiçānū. baķam yazıtısı vāsa bizū viriñ.
 u_çöcuğ_unuṛ. bi di bu ufaK çocuK vā. ā bunuṛı ğızi ğocuman.
 hadi Atiyā Atikālān ôiñnaṛ. oturu-vl deyoşuṛ oturuyo.
 otu da işl-viri²⁷ çocuK, işimāz ya.
 45. “bān sā” didim “a'mij yaşında sanıyodum” didim. buba
 furma dēyo.
 “bilmān” diyon. ni söñli - virün ki. bān ğonuşuyom ğāri, ni
 söñlēn şinci bān?
 söñli bā, siz ni surāsaṛız unu aṛṇadırız.
 50. üçdün²⁸ üsgidün, şindi beşü ğadan. ğüç burū sūn buyur.
 sāniñ başıṛı ğuş gibi bi şī ğonuyo, niy_otcāñ ğāri?
 sinci diyo ḵu bu. ävāldün bu ğadan vardın. hatırım²⁹ ğülmiyo ḵı.
 düvün ğatabatı gibi bi şelū ğörünüyo. bi örāTmān va taṛırsıṛız.

²³ Çocuğumu.

²⁴ Anlatıverelim.

²⁵ Kalsalardı.

²⁶ Hâkim de.

²⁷ İşeyiverir.

²⁸ ‘Üçe kadar idi’ anlamındadır.

²⁹ Hatırına.

3

Anlatan: Mehmet Ali Çoban, 70 yaş.

Alt ve üst dişlerinden bir çoğu yok.

Mesleği: Rençperlik.

Memleketi: Manisa ili, Soma ilçesi, Tarhala köyü

*adım Mamad Ali Çoban. yi'mij yaşındı varın.
buranıñ idarəsi³⁰ açık³¹ zor. ötü yanı³² häP odun kësü. bi kısmısı
üvdi bez doğu. avraTta uya yapa. bi'rä parçü bāçümüz va, urä
gidüriz. bi'rä dölüm ikişä dölüm va. gündüzün bi erküK buta-*

5. *massıñız burdu.*

bizim dil başğa yiri uımaz.

Çizmeyi nasıl yaparsınız?

*cizmäi-mi? sätıyannı kësür'lä, äKlim yirläri äKlä bü'zü.³³ atını
bi gön (kösülä) geçiri. mumnu pamug iPlinnän ya'pa.³¹ bazarı*

10. *götürü sa'ta.³⁵ Mans ovasını³⁶ gada gidür'lä saT'ma.*

*bu mämlikät³⁷ üsgidän yoKdun.³⁸ Soma sönadan ot'dun.³⁹
Soma, Kırkaç⁴⁰ bu mämlikätlälä yiñi.*

4

Anlatan: Ayşe Kavas, 18 yaş. İlkokulun
3 üncü sınıfından ayrılmış.

Memleketi: Manisa ili, Soma ilçesi, Tarhala
köyü.

Konusu: Bezin nasıl dokunduğu.

bez dokunuşa⁴¹

*çarşıdan da atını iPliK. hükümät veriyo. soñra köñlülä dä
ayıra-bili. tüzgä gonuşu iPlin: ilköncü iblik işey otu haşıttanı.*

³⁰ Geçimi. ³¹ Azıcık, biraz.

³² Yâni, köyün karşı tarafında oturanlar.

³³ 'büzlerler' anlamındadır.

³⁴ 'yaparlar' anlamındadır.

³⁵ 'satarlar' anlamındadır.

³⁶ Manisa ovasına. ³⁷ Yâni 'Soma'.

³⁸ Yoktu.

³⁹ Oldu.

⁴⁰ Kırkağaç

⁴¹ Bez dokunuşu.

- unu⁷ işesinä⁴² täncärädü üridi⁷lä. ibli u täncärädäki işeñ içinä gorta, unu hasıtl derlä. so⁷ra bölä günäşdü dam üsdündü sürili,⁴³
5. guru.⁴⁴ işe otu. urasını ni dirlä, täzgä⁷ gonu. unu⁴⁵ täzgä⁷ da'ra⁷ñ dişläniñ aratandan gü'çü. güçüräK düğümläni, unu iş çezdiK dini.⁴⁶ ondan sōna ni otu acaba? 'a⁷riyätän ması⁷ sarıtlı.⁴⁷ ondan sōna do⁷kunu. mäki⁷klä⁷ işini gonu. şı⁷kıdıK, şı⁷kıdıK do⁷kunu gāri. çıkan top çıkā. ūdan satāsa⁷ satāsi⁷, satmassa⁷ küñdini
10. lazım otu.

5

Plāk numarası: 289 A.

Anlatan: Mes'ut (Çavuş) Ünlü, 1307 doğumlu.

Mesleği: Rençperlik.

Memleketi: Manisa ili, Soma ilçesi, Kadıncöy.

Konusu: Çanak kale muharebesi.

1. Çana⁷kalä Muhārübäsindü Co⁷ğbayırında Miralay İricäi Bāy sabā gāşı asgāri sāf-i hāb⁴⁸ nizamına diKdi. "bakı⁷ a⁷ka⁷daştar" didi. "bizi yıttarca, ayttarca düşman beslüdü ancak, bir sāt vazifā için. şindi gārşımızdaki otan on sükiz yaşında bi İñ-
5. giliz çocüdür. şindi bizdän bir sāt için hökümüT bir vazifā istiyo. hārküs süngü dakıcaK At⁷tah At⁷tah diyip yöricüK" didi. "kim giri⁷ gātısa zābīdän üfündilü furücüK" didi. "unnardan giri⁷ gātān otusa üfraT furücüK" didi. "bunu bölä ümir büyürüyörüm sizä" didi. İñgilizlä şöilä sırt, sırtı⁷ ar⁷kasında sāf-i
10. habda makinülilänän öilü süssiz diñnēp-durumuş. hāmān "birinci bölüK ayā kat... arş" didi. "bırrı" diyinci birinci bölüK döşändi. ar⁷kadan ta⁷kviyä ikinci bölüK göründü. üçüncü bölüK dir⁷kän silah at⁷mak yok. bi bombardıman baştadı. dāñizdän, bu Co⁷ğbayırı dinilän sırta. şind üfändim aşā inän inä-

⁴² Şeysini.

⁴³ Serilir.

⁴⁴ Kurur.

⁴⁵ O.

⁴⁶ Denir.

⁴⁷ Sarılr.

⁴⁸ Saff-ı harp.

15. *bildi, o sarı tarliyə arpa tartasına. inämiyün ormanda gətđi. ô ürkan harP Nöri Bäu vöđi bi. sırtıñ üstünä şöğlü apışdı dürbünñän dänizä ğaşı, yanı başınä otus säkizliK mürmi düşüyo dönüb arkasına baKımyo. bis toptātān o sırtdeiz. o sırtā yanı mürmi iñsan boyu parça yığıtđ ıra. asgäriñ bi ğısmı aşā Şahin*
20. *töpädän aşā o sarı tarleğ duddu. bi ğısmı giridü gətđi. düşman da giri püşkürdü. otdi otdi yirü kaş ğışı gətđişaK söra istikam bozułdu. örda säkiz ađ müdäfä iTdiK. säkiz ağdan söra Şahin täpäniñ ilär haTdü bi fädäyi top istädilä. säkizinc atayıñ yedinci bölüñ birinci topu bän giddim. ürda atı ađ butundum.*
25. *düşman tel örgüsünün ünündü yirmi beş mürmiñän fädäyi ołarak atı ađ durdum urda. söra düşmanıñ makinäli tüfäđ başladı tük tük atm|a. Hacı Bäu vöđi yirm ikinci atığ ğumandanı. ô Hacı Bäu yäldi ünlädi bänü “Mäsur Çavış” didi. “topu atışā hazır it, düşman” didi “hücüm iTmäK ihtimatı vā. kähif gi-*
30. *dicüm (?) aşāya” didi. söradan ađni zamanda fırka tarassutunđa bataryañnan gündüz, rapor viriyurdum düşmanıñ işesinü bakıP da, 'tañsimätına. sabā ğaşı Şahin Täpäyi hücüm itcämiz sırtda bi üzän säsi ğäldi. bän didim Hacı Bäuü “üzän okuyōłā” didim “Şahin Täpädü” didim. söra orē bi bölük yołta-*
35. *dıla. ô bi bölük orē giTdiKdän söra, bizim üsgür aşā indikdän söra, o makinäli tüfēñ başında bi İñgiliz näfäri bātı. “hu hu şaktā⁴⁹ düşman gətmanış çäkilmış” söra sabāta bi sis basdı, bi duman çöKdü. asgär gördü, bu ğämilär ne ğāda ändäh iTdisä, hiç bi täisir yapamadı. dumandan görämüdü. sırtđan ğäriđ*
40. *aşırTdı. ğoca däređ dōru mürmiläri. o atı ağ butundimiz sipäriñ ô topuñ mazğatınıñ ünündäki bülki iki biñ İñgiliz ölüsü ha bi tünü (?) görämümişdi. 'ta aşāya indik, Anafarteye. ô düşmanıñ ğızma hamamtäñiñ otdü yirä. söra, on iki ğün söra Siddilbahar⁵⁰ tarafı da çäkildi. bütün haivanätı koşum haivanä-*
45. *tnı..... makinäli tüfäđ ô şäkär dāpołāna....
.....örda säkiz ağ, ördän
..... Därsimä giddiK. ik ağ Därsimdü*

⁴⁹ Hu, hu uşaklar!.

⁵⁰ Seddülbahir.

mıaräbü yaPdıK. Dürsimdün söra AşuK meıdanına giddiK.

.....

6

Plak numarası : 287 B

Anlatan : Osman Girgin, 1316 doğumlu. Burnu sakat olduğundan hımlım konuşuyor.

Mesleği: Rençperlik.

Memleketi: Manisa ili, Soma ilçesi, Çiftköyler.

Konusu: Hizmetçilikte başından geçen bir vak'a.

1. *odın çabıKçana gäldim. içäsindü çabıKçana gül-dim. orda o bi türlü yoıtu söKdürämüdim. bu tarafa gülümüdim. gülämāncü didim "şurda" didim "bi ānıñ_älindü hızmakar duren" didim. "orda beş_oñ_ğuruş para ğazanen" didim.*
5. *"ondan soıa" didim gidüriz, ya geri gidüriz" didim. odın sö ödän bi aşşam oda bi odada ğat-dım. ānıñ birisi didi, ödä köillü didi ki: "buda bi ā vā" didilä, "säni hızmakar tutu-veräm ona" didi. bün dz_ö_aşşam ğatdım_oda. 'nisä ağa gäldi āşam, bi odaya otuduk. mäsilä ağanıñ*
10. *bi āşam äлиндä fänär "işdü_bu_adam" didilä bänü. bän diñäldim cre mäsilä. "ot_ötüm_otu tamam bänü yürēcüğ_adamsıñ_sün" didi. "bänim" didi, "başğa bi işim yoK" didi. "bänim bi çif dombēm vā" didi. "iki döväm vā" didi. "bi atım vā damda" didi. "hiş"*
15. *didi "bän başğa" didi, "bi alağadar bişim yoK" didi. "odē gülän müşdürilärä baKceksiñ" didi. "undan" didi "söna" didi: "yımäk güticüksin, haıvannarä sulēcüksin, döyirmänü giT-cüksin, yeñgänä çırpı gülicüksin; mäsilä bundan ibarüt başğa bişē yoK, didi. "päkei" didim bün dä. nisü*
20. *āşam säT ikü üçü gäldi. fänäri yaKdıK. ā bizlä barabaı. "hadi gidäm_ötüm" didi. "ğaç_öñümü" didi. hümän giddiK, odaya vādık, bi kap_aşdı bizim ā. içür, miçürsi döşülü oda moda. "işte ötüm" didi, "burdä yatıP kaKıcüksin" didi. "bän şıñdı gidiyom"*

25. didi. "sabāta" didi "görüürüz" didi. "hadi giT ba" didim. ā bıraKdı giddi ōdan, biz_ōda gıtdıK. nısü sabā otdı, goŋşuŋā güldi. bi gonusduŋā bunnā. "ōm"⁵¹ didi, "bōn" didi "yeŋgün" didi "çırp_istiyo" didi. "yeŋgünā çırpı gätir äşşē dü aŋ da giT" didi bünā. bän dü "pākē gidäm;"
30. didim. äşşäK boz_äşşäK, äşşē aŋdım çırpı küsmā giddim. bunuŋ da bi tazısı vā. bizim ānıŋ kupeŋi⁵² giddi. "u da gidi.... bännän ba.... "ā" didim. "bännän gidiyō bu da". "o" didi "aŋıŋındır, o dı gıtsiñ sännün barabā. avŋa'nı orŋāda" didi. "pākeŋ" didim bän dü. "arqama
35. bincäK dü⁵³ ya" didim. bän dü vādım ötädän orē. vādık, çırpiyi küsdim unnan barabā. 'odan biz bär döru gäli bizim ā bi sād gādā, yarım sād gādā bi köŋ vā. kürkün_omuzŋamıŋ atını götüürüyo. binmiŋ dü o köyü gidiyomuŋyaya, kürkün_atmıŋ sırtına. "bän"
40. didi "köyü gidiyom" didi, "hava yācäK" didi, "ŋu kürkü dü götü giT" didi bünā. bän d_aŋdım kürk_ōdan ālimā. gälükän omuzŋasam gäsäm eŋ_ya. ānıŋ tassı⁵⁴ da vā iri. bän_aŋdım tazıyı köpē. tazınıŋ_arqasına sardım_o kürkü. ōdan goŋ-verincü bis kürkü' tazıy_
45. odan gö-vediK. taz_ōdan gız. . sırtı aŋı-vēdi. ŋan gıcı, mucı dedısäK bis, durmeyō. ŋoyun köpākläri vā. köpāklä varı - vēdi ōdan bizim tazı. ānıŋ kürkü dumanı gö.... dilkilā orē çüküŋ, o orē çüküŋ. ānıŋ kürkü parçatandırdı. o zamanda da beŋ sar_lirü.
50. sar_lirü zamanında zatıtdı. beŋ sar lirä, sekzan lira o vaŋıTŋarı. bän ōdan nısü ōdan_aŋdım güldim. köpāK bändän_äväl ŋapıdan içäri girdi. äşşē vēdim bän_ämmä. gā bän ŋöŋkuyon, ŋaçıcän. ā gömäsiñ deŋ bän [ŋöŋkuyon. bu dälliK⁵⁵ yaptı dē. bän ni
55. dı "ā köpāklä, goyun köpāklä

⁵¹ Oğlum.

⁵² Köpeği.

⁵³ Değil.

⁵⁴ Tazısı.

⁵⁵ Delilik.

- sarı-vîdi" didim. sabâ kündimi, kürkü parçatattım. nâpem ð' ðlü düşünüyom ğâri bân. son ğâl. ⁵⁶ "n_otdu bu b_ölâ" didi. "âzı köpēn" didi. "n_otdu" didi ânıñ ğâsi. "ü nîsâ" didi. bân
- 60 giddim odē yaTdım bân_ämmâ, odadan ğahdım. oturmâcân ğâri. nîsâ 'odan ğoñşutâdan..... "mürak_iTmä" didilâ. "bi dâ âsıñ, yoK dē ya 'buda" didilâ. â ğâdi. duymuş bizim bu mäsälâi. "tan sän" didi. "..... avradını birñ dah_atırın" didi. bân ğinü ğaldım. nîsâ
65. beş_oñ_ğün ğüşdi. bu bizim â didi, "b_ön" didi "düimänâ ğiT" didi.

7

Plâk numarası: 284 B

Anlatan : Ahmet Sanalal, 250 yıl önce iskân edilmiş Sancaklı aşiretinden.

Mesleği : Rençperlik.

Memleketi: Manisa ili, Sancaklı (İğdecik) köyü.

Konusu: Askerlik hatırası.

1. şindi İstambıtta süvk_otduK. İstambıtıdan Şamsına,⁵⁷ Samsından Amasyaya. Amasyanıñ şarkında üsgürliK. om_bir_ağ_durdum. on_ikinc_ağ_täskürâi_aldım ğaldım. şindi ğaldım burdâ şetmädi..... ğağd_eddirdiK
5. ğağd_eddirdiK geri_ğöldiK. döv... ⁵⁸ isdüdi vahıd_arda ta bu vah' nâ vahıd_isdürlärsä hazırız_üfündim. şindi Amasyada bizim bi arğadaş vardı. giddi Sirküciyü, İstambıtıñ Sirkücisinä. sona süvk_otdu. süvk_otdu_ğibi ⁵⁹ ğülikänâ ğorüşdüK.

⁵⁶ Geldi.

⁵⁷ 'Samsun'. Tuhafı ki, arka arkaya iki defa söylenen aynı kelime birincide 'Şamsun', ikincide 'Samsun' olarak telâffuz ediliyor. Konuşmanın özel şivesinde bu kelimenin telâffuz şekli belki diğer bir kelimeye analogi ile 'Şamsun'dır. Fakat konuşmayı plâğa alan yabancıların yanında göstermeğe çalıştığı düzgün konuşma gayreti ile aynı kelime ikinci telâffuzunda 'Samsun' şeklini almıştır. Zaten iki kelimenin telâffuzları arasındaki fazla duraklama da yukarıdaki zannı kuvvetlendiriyor.

⁵⁸ Devlet.

⁵⁹ Sevkolduğu gibi, sevkolunca.

“ürtâr ôt̄suṯ arḫadaṣ, ūrta”. “ā saṯa d_ürta”. böilü äfün-
10. dim bu_ğadar. kafî dāl-mi?

8

Plâk numarası: 284 B²

Anlatan : Süleyman Bükmen 1317 doğumlu.
250 yıl önce iskân edilmiş Sancaklı aşi-
retinden.

Mesleği: Arabacılık.

Memleketi: Manisa ili, İğdecik köyü.

Konusu: Yunan işgalinde nasıl yaralandığı.

1. şindi müsällim 'vermüdim bän. ⁶⁰ Yonantıtâr güldi beş gi'si ana-
dıṯ-ṯi? bizi 'bıçaḫtadıta. iki gi'si bıçaḫtadıta. onan soğra bänim
arḫadaṣım 'yaraḫandı. bän dü yidi yirimmän yaraḫandım. onan
soğra bizi Çöbansaya. ⁶¹ eti'si gün Çöbansaya gäl. ⁶² Çöbansada
5. urdan burayâ güldik. Ūran Bāyiñ hastānäsiniä gäldiK. Ūran
Bāyiñ hastānäsiniä bir_äi yaTdım. Ūran Bāyiñ hastānäsiniä
ey_ötduKdan soğra tekrar burdā Ali Bāyiñ hanında galdım.
bir_äi. bir_äi galdım Ali Bāyiñ hanında. bir_äidän soğra ey_
ötđum, tādav_ötđum. soğra ḫoyü gidđiK. anadıṯ? hā ḫoyü gid-
10. diK. ḫoydän soñra galdım buraya ginä, müaggümäṯ vā didilā
Yönannıtā. müaggümän vā didiKlärindä galdım bän burda
müaggümä, müaggümä yok. soğra Yönan birisi galdi ginä
däşdimanıṯ birisi. “nädän duruyosuṯ? müaggümän vā” didi
gicä baṯa. didim bän : “nä müaggümäsi bänim”? hā bizim bi
15. ḫoyüñ bi hatıbı var-ıdın, didi-ginä, “nä müaggümäsi gicä
müaggümä oḫmas” didi-ginä. didi-ginä : “sän” didi “gidäsiniñ”
bu adam sabaḫtayın va'rı. iḫkän va'rı müaggümäsini oḫü”.
“kim_idi bunu yaraḫayan”? ävüt.....tabi u vaḫıT dicüksini-ä.
bizi TürK yaraḫadı dimücüKsiñ-ü. tabi Yönanı yaraḫadı

⁶⁰ Bu cümledeki 'müsällim ver-', 'teslim ol-' anlamındadır. Kelimenin
metindeki anlamı ile hakiki anlamı arasında hiçbir bağ yoktur. Yanlış
kullanılmıştır.

⁶¹ Doğrusu 'Çobanisa'. Elmalı (Antalya), Çine (Aydın), Nazilli (Ay-
dın), Fethiye (Muğla) İğridir (Isparta) ve Ispartaya bağlı birçok 'Çobanisa'
köyleri vardır. Metinde geçen 'Çobanisa'nın hangisi olduğu kat'i olarak bili-
nemiyorsa da, Aydın 'Çobanisa'larından biri olduğunda şüphe yoktur.

⁶² Geldik. Kelimenin telâffuzunu yarım bırakıyor.

20. *dicüKsiñ şē, Türk yaratadı dicüKsiñ. Yónannı yaratadı di-mäcäKsiñ-ä. "ävät bizi Türk yaratamadı. Yónannıydı" didiK biz_ılkin. soŕra didik-kinä: "Türk yaratadı bizi. burä müag-gümä gülincäK Türk yaratadı. Türg_äşgiyatarı yaratadı". burdâ biz ik_âi qadar qatdıh. ik_âidan soŕra giddiK â hoyü.*
25. *köyü gidägänä bizi Yónannıtâr çävirdi, yirmi beş gişi. yirmi beş gişi çävirdi gibi baKdıK arhadaştarımız "çih arhadaştarımız". didi häpimizä, çihdi. baKdıK bän yaratıyım yidi yirimdän. yarat_ıtdüm gibi baŕa "sän çih" didi. "soyun baŕatım" didi. soyundum-kinä baKdı bänä yaratı. "kim yaratadı sänı" didi.*
30. *bäni TurKlär yaratadı" didim. çüñkü nädän, gorhumuzdan didiK-ginü "TurKlär yaratadı" diyä. bu_ğadar.*

9

Pläk numarası: 289 B

Anlatan: Ali Koç, 42 yaş.

Memleketi: Manisa ili, Soma ilçesi, Tarhala köyü.

Konusu: Tekerleme.

- 1, *üş gişi arşides_otduK. "üfäli" yapam⁶³ didiK. şind_üfändim didiK. "gidäm İsdambotda atäm, güläm" didiK. tam yotâ rahfan_otduK
... az giddiK, uz giddiK, däre döpä düz giddiK, atı_âi bi güz*
5. *giddiK; arkamızı döndüK bākđık i' iniñin çuvałdız gibi yir giTmişiz. "şindi_iläri baK bakam AmäT" didim bän. baKdım nä bağäsiv̇i, yūsük, yūsüK binätä. "häh" didiK İsdambotı varıyoz. varı varı vardıdıK üç_äv_imiş. iki' si yıkıtmuş biri tümälli yoK. tümälli yoK äviñ_ıçindi üş tüşäK vā. iki' si ğırıtmuş, birin*
10. *ça'mā yoK. ça'mā yoK tüşäi atdıK biz, yotâ rahfan_otduK. lälü, zümbül koķutâr. az giddiK, uz giddiK däre döpä düz giddiK, atı_âi bi güz giddiK; arkamızı döndüK baKdıK, in' arp_innesi uzuntıK yir giTmişiz. dā iläri baKdıK nä bağäsiv̇i,*

⁶³ Yapalm.

15. *hür taraf dāñiz*. “dönülim burdan dāñizdän nası gāşcez” didik. arķıdaştā didi: “varatım bi ğayıK felän vādır ōrda”. varı varı vardıdıK dāñiz dāmiş üş gölmüş. ikisiġ ğurumuş biriniñ suyu yoK. suyu yoK gölüñ içindġ üç ördüK var. ikisiġ ölmüş, biriniñ canı yoK. canı yoK ördeġ o ca’ma’sız tüfeġ bi duman
20. orta ğıyısında ördēñ habarı yoK. “at yi arķıdeş şu ördüġ” didim bän. arķıdeşin biri susuz gölüñ içindän cansız ördeġ omuzladı güldi. yoġta rahfän otduK giT baķam, giT baķam; az giddik, uz giddik, dārü düpä düz giddiK, atı ai bi güz giddik; arķamı döndüm baKdım arpâ bōi arpâ bōy uzuntuK
25. *yir giTmişiz*. “şindi iläri baK baķam dā uzaK-mı İstambōt”? didilär. bi ayüç vādı. ayüciñ üzärin çıKdım baKdım. nā baġasıġ yūsük yūsük binātā. kārämütläri gözäriP duru. camları ıtım ıtım ıtdıruyo. “hāh” didik “yakıntadıK ğäri” didik “İstambōta”. varı varı vardıK ki üç äv imiş. ikisi yıķıtmış,
30. *biri tāmüllü yoK*. tāmüllü yoK äviñ içindi üş ğoci ğarı var. ikisiġ ölmüş, biriniñ canı yoK. canı yoK ğoci ğarıyâ didik “bizi bi gövüç ver. şu ördüġ bişiräm, yiyüm” didik. “dut tahtanıġ üstündä üş gövüş vā” didi. “birini beyän at” didi. vādım baKdım, ikisi ğırıtmış biriniñ götü yoK. götü yoK göväci atdıK. ördüġ
35. *ġoduK içinä*. säkiz ğişi ça’maK çakıyō ocaK yakın dġ. doġuz ğişi odun käsüyō. ördüK ğafasını ğatdırmış bizi baķıyō n apıyortā baķam diyz. yi baķam, yi baķam ğänımıs şışdı giddi äzimizüġ habarı yoK. äzımız yoruġdu giddi ğänımızüġ habarı yoK. ordän gāşdıK giddik, mämlükätimizdän bi adam ğōdük. hoş
40. *beş. yē* ğädiK mämlükättän*. havādis soġdu. “bänim ğoci köpük duruyo-mu?” didi. “öldü” didiK. “nidän öldü?” “siziñ ğoci ğızıġ ütini yidi d undan öldü” didi. “ğoci ğızta da-m öldü?” “ğoci ğızta d öldü”. “bunnä nidän öldü?” “bubāġ mäzän daş çäkäkün öldülä”. “bubam da-m öldü?” “bubaġ d öldü”. “bubam na zıman öldü”? didim. “anaġdaġ atı ai ävā öldü” didik. anam da-m öldü”? “anaġ d öldü”. “anam ni zaman öldü”? “ävlä üstünü göşdü” didik. “ävlä dā mi yıķıtdı”? “ävlä dā yıķıtdı”. “ävlä nidän yıķıtdı”? “köi yandı”. “köi nidän yandı”? “bizim ğoci deli ca’ma’ çakākan ğıyılıcım ħaidırmış köyüñ
50. *içinä öilü yandı*”.

* Uzun ve nazal e. Matbaadaki imkânsızlıktan dolayı sesin fonetik deġeri verilememiştir.

10

Plāk numarası: 279 B

Anlatan: Zehra Güler, 22 yaş.

Mesleği: Umumhaucede çengi.

Memleketi: Manisa ili, Alaşehir ilçesi, Katırlı köyü.

Konusu: Masal.

1. *şind_äväl bi vâmiş bi yoğmuş. bi pādişah vâmiş. bu' patşāñ ğa'sı hast_otmuş. dimiş-kini ğucasını, "adam" dimiş "bän ölür-säm, bänim ayām babıcı nasıñ dāñğ_ğülişü sän_unı at"* dimiş. *dutuyo ğası mifat otuñ. mafat_idiyo. öliyo patşāñ ğarısı. patşah*
5. *üç_ai bākliyo bikar. "ğızım" diyô, "sāniñ_anañ bänim vasiyat_iTdi. baK bän üç_ai bāklādım. şind_İsü" diyo "bänim kiraz bahçāmi nā ğadan māmlikaTda ğız vā burā çārTcüm" diyo. "anāñ babıcı" diyo, "nası ğızıñ_ayāna dāñğ_ğülcüK bän_o ğızı atcām" diyo. nis⁶⁴ çārdiyô. hiş bi ğızıñ_ayāni babıñ dāñğ_ğül-*
10. *miyô. tutuP ğız miläT dağıtıyo. dağıtdıKdan sôra ğız babıcı künd_ayāna keyiyo. ğızıñ_ayāna babıñ dāñğ_ğüliyo. "buba buba" diyô "anamıñ annümin babıcı bānü eyi ğüldi" diyô. "āh ğızım" diyô "sānn_anañ bänim vasiyat_iTdi, bän sāni atırım" diyo. atcān_ama buba" diyô, "bāni üç_ai müsādä vericüksin" diyo.*
15. *näsä buna üç_ai müsādä veriyô. patşah kasa inahdarın dı veriyô buna. ğız bi erküg_älbisäni giriyô. dörü tāmciñarıñ yanna varıyo. tāmciñarıñ yanna varıñın deyo-ķını ğız: "filan dādan bizim bôdrumuñ atını ğadar" diyo "bi tām ğazcäksinüz mäsälü"⁶⁵ diyô. "yeriñ dibindän yôt dađıñ başını ğadä kaçı ğazcäksinüz"? diyo. "şu ğadan para". "atıñ siz bu ğadan para". veriyô bunnara. "bi di" diyo "sözüm yabana ay_älbisäsi tülüc_ütbisäsi⁶⁶ bi ğat isdärim siz^a" diyô. ğız veriyô partarı yaPdıriyô. üç_ai otuyô, o tağam, tağam bitiyo. bôdrumuñ atınnan⁶⁷ bitiyo. "ğız deyo-ķına: "hadı buba başta düyünümüzü" diyo. patşāh*
25. *düyünü beştamaKd_otsuñ "buba" diyo "sānnün⁶⁸ yidi ğaT*

⁶⁴ Ne ise, neyse.

⁶⁵ Meselâ.

⁶⁶ Ayı elbisesi.

⁶⁷ Altından

⁶⁸ Senden.

- gülinnig_isdärim” diyo. “yēdä buz göğdä utduz” diyo ğız bubasına. ğız bubası bunuñ yidi ğaT gülinnig_idiyo. yidi ğatın dı gülinni sırtını keyiyo ğız bunu gürdä giriyo. girdinän “buba buba” diyo ğız. “bän bi hälaya varem gülem”
30. diyo. “hā” diğ “sän” diyô “bäni ğuyuP ğaşcäKsiñ ” diyo. “hiş ğaçāmın” diyo ğız. tutuP ğızıñ ayāna bi urġan batıyo pañşah. urġanıñ (?) batıyo ğız. hälaya varıyo. hälanıñ bardāna urġanı süküp bātıyo. hälanıñ bardanı batıyo ğız. bi d_ävini fırın yaP-dırıyo. fırın_önnä babış, tärli’lärini ğoyyo_örē ğız.
35. bi kütüg_ıçarı, bi ğaz_älbisäsi, bi ateş diğ-viri ğız. fırınıñ içindä kütüK bu hār har yanıyo aşāda. ğız iniyo tāmıñ_ıçınä. bodrum bi kiTlıyo. giT giTmämiñ az gidiyo, uz gid.. dārä dāpü düz gidiyo ğız, üç_ayıK yoñu daġa varıP daġıñ başındı oturuyo. patşah didiK.... çıksa dışarı baksa-ginä “eyvāh” diyô “häm
40. ğarım giTdi äldän” diyô “häm ğız giTdi äldän” diyô. ğız otūmaKd_osuñ daġıñ başında, ötü yannan iki Bäu_ötü ava çıkıyo. ava gäliyo. diyo-ķına birbirinä bunnar ğalikänä. Tülü diyô ğızıñ_ıs..... ğızıñ_ismi Tülüçä.....ay_älbis..sıvatında Tülüçü ğomuştar ğızıñ_ismini. ķardış mad ...“ākadaş”
45. diyô “bu ğaşmıyo” diyô. “ġaçāsa” diyô “bu süniñ” diyô. “ġaşmassa bünim” diyô. ğız ğaşmeyô. o ğaşmıyasa ğaşmıyan diyän o’ süilän oñan, ona⁶⁹ ğaşmadı gibi atıyo bunu tärkinä, ğätiriyo ävlärinä bırakıyo. “aşarı Tülüçä, yuķarı Tülüçä, aşarı Tülü yuķarı Tülüçä” boyunu bölä gidiyo. o şäriñ dā ğızları o Bäu_
50. oñuna atımdan sor düyünü giTmäzmiş. güliyoñā ğızı diyotā-ķını ūtana : “hadı bakam filañçäniñ düyünü vā, örē gidülim”. nāsä ğız ħak’ ħakıyo. hämān onnarıñ düyünü giTcäk diyü, gitcüK dā-mi düyünü ya. oñan diyo-ķına “atı-veriñ bünim sātımı” diyo annäsi-gilä. oñan hämān, Tülüçü onnadan
55. ävāl atıp güliP sātı oñan älinä tutuşturu-veriyo. oñan diyô-gini “hüP” diyô “Tülüçü hızmaT buyurusuñuz” diyô. çapıķ sātı yirä furuyo ğırıyo. nāsä bunnä düünü giTmäKd_ösun. ğız hämān Tülüçü bakıyo_ķi tarafı kims.....bi soyunuyo dōru düün_ä vinä gidiyo. ta pātşañ_ötı yanı başınnı⁷⁰ ğızı yer veriyo. “ġız”
60. diyo “dōru sölä kimiñ ğızısıñ sän” diyo. “bän sāt ğıran-

⁶⁹ Onu.

⁷⁰ Yanıbaşında.

- nari⁷¹ ğızıyım” diyo. o⁷²tan annamıyo. ğız onnadan üvöl ka⁷³kıP genä gäliP yerinä oturuyo. “annä annä” diyo o⁷²tan gäliyo evä. “bänä” diyo “SäTğırannari⁷¹ ğızını atı-vēcäksiñ”. ašara SäTğırannar, yukara SäTğırannar yök. nüsä bi daha düün tutuyo.
65. bi daha o⁷²tanı diyo⁷²ta ğızta bi daha gäliyo⁷²ta. “hadi ba⁷³kam düünü o⁷²tan diyo⁷²-kinä: “atı-veriñ bänim sätımı” diyo Ői “bastonumu” diyo. ğız anasınnan üvöl Tülücü ka⁷³kıP bastonu gütiriP o⁷²tannälinä täslim idiyo. o⁷²tan tutuP bastonu yirü ça⁷³tıP ginä ğırıyo. “hăp Tülücü⁷³ hızmata ittiriyosu⁷³uz” diyo. o⁷²tan
70.atıP ğızları düünü gidiyo. biyann⁷¹onna⁷¹ giTmäk düünä, düündü oturma⁷³ta ösu⁷¹ onnä hămün ğız ginä bi keyiniyo.

11

Plāk numarası: 280 B

Anlatan: Ali Akçay, 38 yaş.

Mesleği: Rençperlik.

Memleketi: Manisa ili, Alaşehir ilçesi, Sarıgöl köyü.

Konusu: İncili Çavuş hikâyesi.

1. va⁷¹ktı⁷¹ patšā deyo-⁷¹kum İncili Çavuşa: “yarı⁷¹ğäl” deyo “bäni” deyo “bi goç⁷¹ atca⁷¹ksi⁷¹ñ” deyo, “goçu⁷¹ñ” deyo “tüvündün pos⁷¹isdärin” deyo, “ütindän üt⁷¹isdärin va goçu⁷¹ gār⁷¹isdärin” deyo. İncil “päkē” deyo. “e bunu yaPmassän säniñ källü⁷¹atcün”.
5. yo⁷¹ta çıkıyo İncil. gälükän yo⁷¹tu⁷¹ birisinnän⁷² şähärä, yö⁷¹rü⁷¹ birisi di bazadan gäliyomuş. bi a⁷¹kıdäş⁷¹o⁷¹tuyo. sülam veriyo⁷¹ta. “sälämün-aläiküm”. “aläiküm-sülām”. “nä⁷¹dän gälip nărü⁷¹ gidiyo⁷¹ñ” deyo İncili soriyo yö⁷¹rü. İşdi bu “bän şähädün üvimi gidiyon”. “eh bäs sän mäni min, bäs män säni minen” deyo.
10. yö⁷¹rüK hinci “nä demäk bu bäs sän bänü min, bäs sän bänü minen”⁷⁴ şaşıyo yö⁷¹rüK, ğızıyo İncilä. gidiyo⁷¹ta bunna bi ömanü dän⁷¹K⁷¹gäliyo⁷¹ta. “ömana äğüdäş” deyo “ömanü girälim” deyo “birä basdon küsälim” deyo. “iştä sän bänä sölä, bän sänü söläyün” deyo “dädimi” deyo.

⁷¹ Biryanda onlar. ⁷² Birisinden, birisini takiben.

⁷³ Yanlış tekrarlıyor, ‘nä demäk bu bäs sän bänü min, bäs bän säni minen’ olmalıydı.

12

Plâk numarası: 281 A¹

Anlatan: Mehmet Karabacak, 1330 doğumlu.

Mesleği: Rençperlik.

Memleketi: Manisa ili, Alaşehir ilçesi, Kaşıkçı köyü.

Konusu: Keloğlan hikâyesi.

1. Kälöğtan ikisi bunnâ iddâ ediyotâ “sân atcāñ mün atcām”.
“sân-m atıyoñ bân-m atıyom baK” diyö Kälöğtan, şî Bâyiñ oğtu. s òra bisi⁷⁴ atıyuru bu hâr taravtarına çatıyo Kälöğtan. “nâ yapıyotâ Kälöğtan”? diyörü Bâyiñ oğtu. “nü yapayım”
5. diyö “sıştım dı” diyörü “târsimi üzârimâ çatıyom” diyö. “ğaş” diyö “bân dü çalem” diyö Beyoğt. soğra gidiyö bunnâ iki yeri. yataK yazıyoğa. yazdıKlarında gülîni ğatı-veriyotâ ikisiniñ yanna “hağğısınıñ ğoınuna giräsü onuñ otceK diyotâ” ğağri ya. tutuyo Kälöğtanıñ işi’ ävvälâ Bâyiñ oğtuna bakıyor açıyö bakıyö
10. kokuüyö.⁷⁵ Kälöğtana ğuliyörü. açıP bakıyörü türüm türüm tütüyörü. ondan soğra fündim bi soğutuyo giriyo yatıyo ğoınun. bo dâ bölü.

13

Plâk numarası: 280 A¹

Anlatan: Âkile Kılıçlar, 25 yaş.

Mesleği: Umumhanede çengi.

Memleketi: Manisa ili, Kula ilçesi, Zafer mahallesi.

Konusu: Umumhaneye nasıl düştüğü.

1. şindi bânim on üç yaşında ävländim. atı ai ğadâ äfändimiñ yanda düdum. sön duruncâ ğa'da bunuñ döT danâ ayilâsi var-ımuş. bi di bännän beş dänâ. beş dänâ. bân didim ki: “bu äyilēñ var-ıkana ni nüüzüm vâdı dı bânî atdıñ” didim. “ğari
5. ‘ğari’ didi “sân” didi “çocüm” didi “otmuyö” didi, “çocuK

⁷⁴ Pisi, pisliğı.

⁷⁵ Kokuyor.

10. düzältir-ikän Yusuf dämänä döndürükünä bi müddüT gäçiyü. günün birisindä Yusuf çoK pirişan haldä gätıyü. cuḡku bir haḡ çıkaramıyoḡā-ḡın. gidäkünä o arḡı düzältikänä o tilki bir aḡtın butıyü esgi aḡtunnādan “aman” deḡ, “dörT beş gün mäñä müsadä vē” däyo “bän gidem” deyuru
15. “bi yerü gidiP gälicäm säñä bi büyüK māvānāT gätiricüm” “päki” didi. gidiyuru zāñginin birinä gidiyo. “bän ‘bi aḡtın ayarı” “bi Yusuf Bāy vā” deyo. “ö ayar’ aḡtın ölçücäK “deyo. düşünüyö “kim bu”? deyo. “bi böyük bi zāñgin adam bu” deyo. veriyo
20. aḡtın ayarına gidiyo. bir aḡtından damḡatō mumḡatō gätiriyo. ikincidä mäjiT⁷⁸ yapıyo bu aḡtını, söra gänä gidiyo zāñginä. mäsälä vaḡdın padişāna, yaḡuT bir zāñgin adama. söra bir dä mäjid ayarı isdō. “bir dä mäjid ayarı vē” deyo. genä damḡatō mamḡatō. Yusuf Bāyiñ habarı yoḡ-udu bu işdän. u genä dämānā
25. gidiyo. sorası bir gün ḡızını isdāmā gidiyō. o Yusuf pirişan bir adam-ıdı kim oḡdünü bilmor o ḡız vereceḡ adamıñ. “bän” dō “bi bu adamı görem” deyo. “cuḡku körü körünä ḡız verämām” deyo. “äfändim” dō “bunuñ mäsātarı vār, aḡtunnarı vār äfändim ‘çoK şeläri vār”. halbükün sītında bi üsgi mocuḡ vā kırḡ
30. yama. nāḡcä bunu düşünüyö dämānā gidäkünä çayın birinä istōru bunu o tilki. “sän büd aḡstan” dō “bän bi yerü gidiP gälicäm”. nāḡcōdan gidiyo u zāñginä variyo nāḡsä, “biz” dō “çaidan ḡaçäkän Yusuf Bāyiñ aḡtarını dō
35. ülbisüsini sel aḡdırdıḡ. aman bi daḡım ülbisä, bir at veräcäK-siñiz” deyo. päki bir daḡım ülbisü bir at. “oradan bir tureş pıçā” deyo. tilki döruḡuyō geri gäliyōru. Yusuf Ānıñ här taravı ḡabāmış. bi tureş. mindiriyor ata fändim. nāḡcädä varyuḡtā. Yusuf Ā bāyiñ huzurunda hiş säslünmō.
40. cuḡku şaşmış “hiş bi şē bilmör” dō “Yusuf Bāy” dör o ḡızını vericäK “nä düşünüsün” dō. o hāmān ävälä söñlör o söñlämädän äväl “aḡtın ayā mäsātānıñ” do “anahdarını duttu, önuñ için” “yoḡ mārak etmä” dō, “anahdarı aḡtırız gidäris falan” deyo. nāḡcä üş gün duruyo.
45. üş gün söra bir ḡaş aḡtātānan dönüyö mümlükätinü.

⁷⁸ Mecit, mecediye

15

Plâk numarası: 276 A

Anlatan: İbrahim oğlu Mehmet Ağa 69 yaş.
dişlerinin çoğu yok.

Mesleği: Tüfekçi.

Memleketi: İzmir ili, Çiğli köyü.

Konusu: Masal.

1. *vaKdıṛi birindü bi şārdü bi ḳadının*⁷⁹ *üç_öṭu var-ımuş. o şā'riñ içāsinü bir yavudu täl'lal çāmiş. dimiş ki: "bi sahaTlik işim_mā" dimiş. "hā kim görüsü yüz lira para". büyük_öṭan dimiş ki o ḳadın: "bān gidārim" dimiş. "eh at_älli lirasını peşin, ällisi*
5. *di gāldiKdān soğna". "o'tü" dimiş. gidiyoṭā bāzādan bi sığır_ātı-yoṭā; sığırıṛi başna iP daḳıyoṭā, dōru bi ğayıñ_ıçāsinü. ğayıK gidü gidü, gidü gidü yavudi bi dağıṛi kūrḳarına gidiyō. "sığır çıkā" deyo, çıkarıyoṭar ğaraya. 'ıçāsinü arıdıyoṭta. öṭana deyo, "gir_ıçinü" deyo. "dikicān bān" deyo. "at_şu çāḳıyı"*
10. *deyo, "nā zaman çık deyo bārisam" deyo, "çık dışara" deyo "ni ümredicām" deyo. gidiyoṭa dağıṛi kūrḳarına. sığır ğānını ya'rıyoṭa öṭanı yavudi içinü ğoyo. ğayıKcı şinnānıyor_öradan. şinnāndi vağıT, ö_zman yoḳādan ğāğatā ğāliyo. sığır ha babam_ediyoṭar_ödan dağıṛi tūpāsinü. "çık" deyo "dışara" deyo*
15. *ğayıKcı yavudi. çıkıyo. "at_o daşṭādan" deyo. atıyo. ğayıKcı ğayı doṭduruyo; sōra ğayığa bi tū'mü vuruyo, yelkänneyo. "e bāni" deyo "bıraKdıṛi ya"? "en" deyo. "e nasın_enem"? deyo. enmāniñ çārāsi yoḳ. "e enāsün götücām, enāmāssün" deyo "nāpem" deyo. baḳıyo ki öläñ ölüñ, ğataṛi ğataṛi ö dağıṛi tū-*
20. *pūsindü ḳatmış, ölüyor_öṭan. nēdāsiñ ginā bi ğün, ginā bi tällal çārıṭi. "bi sahaTlik işim_mā, hār kim görüsü yüz lira". "bān görürüm" deyo öṭanc_öṭan. "ğādaşım" deyo "bi ticarütü giTd_älälām ğālmādi" deyo, "bān dā giden" deyo. ginā bu mınvan_üzārü, dağıṛi tūpāsinü sığır*
25. *çıkıyoṛ ğāğatā. "yar" deyo. çıkıyo dışa. "at_o daşṭādan" deyo. atıyo. atın mücāvḫār daşṭaTmış. ğayı doṭduruyo, gidiyo ğayıKcı. "e bāni endir". "en endirem" deyo. enmāniñ çārāsi yoḳ. o da öda ölüyo. sōra nēdāsiñ ginā tällal çārıyo. "bi sahaTlik işim_mā, hā kim görüsü yüz lira para". ufaḳ_öṭan deyo-*

⁷⁹ 'Kadın'ın.

30. *kini annäsinä* : “*valdü*” deyo, “*iki kâdaşım giTdi gülmüdi; çok ticarät butdufa*” deyo “*bün dü gidem*” deyo. “*e git öltüm*” deyo. *gidiyo. onu da bu mınvat üzürü dağırı tãpäsini gâgata çıkarıyo sığırı. sôna, “at o daştadan” deyo. atıyo. gayığı doğduruyo. gayı* eiliyo düñiziñ küşarından. “*e dü deyo “bün dü*
35. *gülen*”. “*e en*” deyo. “*e nası enen*”? ötäki üfülüriniñ dü öñüsünü öda zıbınnarından anneyo. ğatıyo ötan. tabi onuñ bunuñ belini (?) çakı pıcağ katmış. okumuşmuş. *Gutün-ı Kelim okumuş. “Attah bänä” dimiş, “bi su verisü içen” dimiş. üşäkü üşäkün, “Canāb Attaha” dimiş.....*
40. *dimiş “şurdan bana bi su verir”.* üşäkün üşäkün orei bi hatka çıkmış ödan. hatkanıñ aTräfını açakan açakan 'bir 'marmar daş, 'täkäläk. “*bismillâhi*” daşı ğatdırıyору; 'bi 'mâdimän eniyor aşşâya. eniyor aşşâya, 'bi sakatı bi âdüm göbënä kadan. âkasında bi saş vâ kıçına kadan. “*sälâmu-alâi-*
45. *küm*”. “*alâiküm-sälâm*” deyo. o da Hızır-ımış o. “*ch dünyä vâ ärät bünim ävlâdım ot. sän sıkırtma*” deyo. “*şöñlü güzäl, böñlü güzül*” bi dağım tüsälli veriy ötana.

16

Pläk numarası: 277 B¹

Anlatan: Ahmet Demir, 1330 doğumlu. 40-50 yıl önce iskân edilmiş yürüklerden.

Mesleği: Rençperlik.

Memleketi: İzmir ili, Güner köyü.

1. *çavıştadan mämüt⁸⁰ gız Anşayı, Al oğl Ümür qaçımış. ödan dağdan Gümürgülüyü⁸¹ götümüş. öda mıKdar ifadasın atmış. ödan üvinü gütimiş. mıKdar ğadınıñ ifadasın atmış. “bän ümüri is'türin “dimiş. ğadın soşra çayımış, giTmiş ğarağota*
5. *dav eTmiş bänü dü unarı da. soñna baça bi habä ğaldi. bän ğarağota giTdim ni otđuna. sän ğarı qaçırımıñ diyü bänü dü mapıs eTdilä. bän dü kändimä mukan şayidi ğos'tüdim. “bän*

⁸⁰ Mehmet'in.⁸¹ Doğrusu 'Gümüldür'. İzmir'e bağlı köylerden biri.

bu işi ya Pmadım” deyi. şayi Tlär otdü gibi söjüdü. yō, bänim o gız otmadımı söjüdü. ⁸²

17

Plāk numarası: 276 B

Anlatan: Ahmet Yavaş, 54 yaş.

Mesleği: Rençperlik.

Memleketi: İzmir ili, Yeniköy.

Konusu: Masal. ⁸³

1. hinci üvändigim bän däliganiiikani, pädür oduna göndädi märkäPlü. nejšü giTdim bi dağvñ bēdänindün sarP yēdän odun küsdim. märkübä sädım. märküP dü odan ayaKtarı kaidı; yuvarlandı ayayı gırıtdı. nejšü vaqıtsız āşam üvü gütüdim. pädür
5. güdü. “naPdviñ bunu, ayā noıdu”? didi. “gırıtdı” didim. “çarpdı yēdän yuvarlandı gırıtdı” didim. bu bizä darıtdı. “didim bänim vaKdım yok şinci hayvan atma” didi. “giTdiñ ödadan odun küsdin” didi. “dümadi” didi. darıtdı bänä “giT” didi, “isdämäm süni filan” didi. biz dü
10. däliganı bunıñ tafına gücändig. didim: “giden çobannık iläşbärliK yapen dä bi hayvan parası gāzanen” didik. biraKdım gāşdı sabā yakın. giTdim bi Aydın taraftāna dōru. gidäkänä ilkindi zamānı baKdım ākadan, ākadaş gāliyo. dūdum yotda baKdım çatıgıcı’ta. düvün var-ıymış, düvünä gidiyotā. davut
15. zurna filan. . . güldilä bunna, “ürutā”. “ürutā” “neri gidiyotñ”? “dövün vā” didilä, “dövünä gidiyoz”. “e bāni dä götürü-müsüz” “gidälim dövün bu ya” didi, “gidälim” didilä. birüz giTdik, davutcı bänä davutı vēdi. “bän” didi, “bi su dōken, at şu davutı” didi. birüz giTdik, bän dü didim: “el kövünä gidiyom, bi

⁸² ‘Yok benim o kızla alākam olmadıgını söylediler’ anlamındadır.

⁸³ Bu metinde konuşurulan kimse, düzgün konuşma gayreti gösterdiğinden bir çok yerlerde kendi tabii şivesinden ayrılıyor. Nitekim, ‘didi’ yerine ‘dedi’, ‘garpı’ yerine ‘kapı, kapu’, ‘giden’ yerine ‘gidem’, ‘gayıdı’ yerine ‘kayıdı’ v.b. şekilleri kullanması bu sebeptir. Bununla beraber, başlangıçta göze batan bu gayri tabiiçlik gittikçe kayboluyor.

20. su döken” didim. davı̄t da bändü gâtđı. dâriyü endim, bânı bāk̄lāmūmiş, giTmiş davı̄tcı̄tā. üsdim giTdim. āşam otdu davı̄tcı̄tā yok. bi dâimānā vādım, dūrānıñ içindü un dâimānnā. sâlam vëdim. dâimāncı dâ ħapıda. o da ħaçıyomuş, gidıyomuş. “yavu bân burđa misâfir ħatcam⁸¹ didim.⁸² sân gidıyosuñ. “bân
25. gälirim gicü” didi. “sân yat otum” didi. “örtü vā, yimāK vā” didi. şölā giTdi, didi: “ħapıy açıK bıraKma” didi. “bi ayı vā” didi, “gicü gäliyo” didi. gidim mün içäri “taş yanıyo. biraz otudum, yimāK var-ımuş yidim filan. uyumuşın yorutmuşın. ħapu açıtđı uyandım. baKdım, ayı girdi içä. silah yoK
30. davı̄t var oda. davı̄t bändü gâtđı. usutca ħatKdım, davı̄tñ ħayışını güçidim, toKmān atđım; ay içäri ħapı da ħapandı. gird içäri, ħapı ħapandı. baKdım bânü dōru gäliyo. ħatKdım davı̄tñ toKmānı furdum ħäri. vārü furuyon. ayı da içädün ħapan... çıħamadı. bi zaman ūraşđım ayılän. bân ħorħudan
35. furuyon, ayı da çıħamıyü ūraşıyo. ore bazarıcı̄tā gälmiş, “bu demiş davı̄t sâsi ni”? “gidülüm baħatım” gäliyo ħapıy açı-vi ayı da ħaçıyo. hümān yaħatadınan didim “yav sün habarsız ni aşdıñ”? didim. “bân dövlätä mühür vericün bunu” didim. “atı aıdır ūraşıyon örgädin diyü” didim.
40. tuTdum bundan beş lirü par atđım. davı̄t da bıraKdım ħaşđım orđan
yoħa çıKdım gidıyon, bi di baKdım geceyin daha zabah yakın. orda baħrıP-duru süsläniP-duru. vādım sâlam vëdim.
..... mürkâbi ħaçırmuş yükünnän, batırmuş. b ehtiyar (bi
45. ehtiyar) “gäl ütüm gül, şu ħayıvanı ħatdıratım” didi. “eyi tut” didi. bân dâ o vaħıTlaħ güşlüdü. “sân ħüirundan tuT” didi, “bân dâ” didi “ayaħ-ıandan da däviralim” didi. ħüirundan tuTdum. “hadı asıt” derkänä, bi asıtđım ħüirü da ħopu-vedi. ħärif baştıdı
50. bânä küfür eTmā. bi müddüT ħaşđım. zabah otdu bi kövā vādım. kövā vādım, cämınıñ üñünä diñäldim. ħaş kişi vā, oturuyor orđa. sâlam vëdim, filan kändi datħatanna⁸⁶ görüşüyoħa. duruħa bi çocuK gäldi. yüzümü yüzümü baKdı. tuTdum

⁸¹ Belki 'galcan' dır. Sonsesteki '-m' iyi duyulmuyor.

⁸² Belki 'didin' dir.

⁸⁶ Dalgalarında.

- gołumdan "hadi enişdü" didi "gidälim". şindi bän o adam-
55. tãdan da utanıyon. "enişdü" deyo. tanımadım bi köv. "bıraK" deyom usutca o adamlã gômädän, bıraKmaz. didim "bälki bi şē vā da bän dā⁸⁷ çığırıyořtã, gidem" didim.

18

Plāk numarası: 277 A.

Anlatan: Mustafa Kaplan, 64 yaş.

Mesleği: Rençperlik.

Memleketi: İzmir ili, Karacadağ köyü.

1. şinc_üfändim⁸⁸ püdür bizi on_säkiz yaşında ävärđi. biz ävlündiK, nisã güvã gıdiK ävü gıdiK. bundan sonã bi müddüT güçinikün, karılän barabã 'püdã bizi ayıdı. kaçdıK yatıñız. bi pãça 'sãrmiyã vıdi bizã 'ältın, gümüş. kũçälirinnün
5. viriyo_fändim anadıñ-mı? bizã bi zarraf düKganı 'açı-viriyo. oruy_otuduK. ē baKdıK az bi sãrmi ğaipeTcãz diyãKdün, ô kũçãniñ birisini güTdim⁸⁹ gãldim bän, aliya⁹⁰ täslim_iTdim; familyãmü hãh. "bunu ğoya_ğö,⁹¹ bis_sırası gülisã ilãzım_otu. genã bi sãmi yaparız" didik. pãkl on_ãliy_ãtıyo; tãKrã arası
10. bi_vahıT güşiyö. genü küsatı_ãı güliyo. atın kũlçãsini ğo-viriyo, atıP götürüyom bän. götürüP gidiyom veriyom genü äv sãbına. äv sãbi genü önu sahtıyo. şindi biz bunnañ ikisi dã tämb_ēTdiK ilãdã bi lãzım_otu bizã deıya. bi isdēci deriz biz, hani amã gözlü sãilin. birisi güliyo isdiyo_fändim söñlüyo: "işd_Attah
15. rızas_üçün, şunu vë bunu vë" filan diyãKdün. bizim äv sãbi, tutuyo_fändim o gümüş kũçãsini viriyo. o da bi bahtıyo, annıyo_fändim atıncı atãsmadıK. bãnã deıvermiyo bunu. şinci o sãil annıyo bu mäsülē, bi dã doşaşıyo. haştıyo gãldi vahıTtãda_fändim genü, "Attah rızas_üçün bi
20. sãvã nã vësãm" diyo. tutuyo o küñ, atın kũlçãsini viriyo. un_d_ãtıP gidiyö. bizã sinciK lãzım_otuyo: sãmiyü yaPcaz

⁸⁷ Beni de.

⁸⁸ Belki 'şinc_üfändim' dir.

⁸⁹ Getirdim.

⁹⁰ Aileye.

⁹¹ Belki 'goyo_ğö'dur.

- ya. “hani yav bizim sünü vëdimiz kũçülü nerü giTdi”? “hõ. onu bân” diyo “kayıya gâdi isdëci” diyo, “ona vëdim, âdi giTdi” diyo. vaj “õlä-mi”? “õlä”. “e ne_aPmaK (nãPmaK) lâzım”?
25. pu⁹² dayã. pata, kütã bi d. dövdüK mövdüK, kâpidan dışarı çıkãdık atı-vıdiK. “hu! hu!” zavaıtı ‘kãtkıyo burdan_ü-fündim, kövdän gãri bırãb gidıyo. oturuyo bi dađıñ bi künarına. o dađıñ künarında oturuķan, bi dã su yoıtı gãçıyo uradan. õ yoıt görünür-ümüş. õ yoıt da gãçãrkãn_üfündim, bütün dävãci
30. kãrvancıtã gãçıyõ. çoK bi kãrvan, savran baştıarı hüP bi yerü toPtanmıřtıã. arķada dävãniñ birisi ‘çilbirin_atıP gırıyo, geridü gãtıyo. üsdãrindüki yük bütün bütün yıdıız gibi ‘yanãmıř_õlä. halbuki, pãdiřãhıñ inci cãvãhi dävãlãrimıř. şinci õ dävã-cilã ilãrin(?) giTdi vahıTtãda gürdü gãtan dävë bu kãdın atıyo
35. gãtiriP gãliyõ üvã. bãn ävdã buıtunuyom. “aman hãrif kãrıyo_aç baK sãnü ni gãTdim?”⁹³ haddi giT filãn. “yoK sãnü ni gãTdim baK”. “hãdi giT yãv başımdan. giTdiñ biyo bi dã geri gülmã, bãnım başım dãdã soKma” filãn. “ãmman_ağam baK” filãn. bi dã baķķarım : bi dävã, üsdündü inci cãvãhi gibi
40. pãtıyo. aıtım içãri gãTdim gãdim. şinci ni_dım bãn bu kãrıya? üvãldãn ‘sır vëdiK, hãh gãıbeTdi. e bun da gãıbidicãK. didim-ki bãn buna : “yãhü Mãlãmãn⁹⁴ yanda bi gãgã⁹⁵ fırtanası õmuř ; duıduñ-mu sã* onu?” “duımadım”. “Attãh eilñi vësiñ. şinci gãlisã ni baş bırãđı, ni gãfa bırãđı. gãgã fırtını adamı yiyo-
45. muř(?)”.⁹⁶ “e n_ãpaıtım”? “sãni bãn tã’nãniñ atına kãpaden, bãn dã doıtaba girin, bu fırtana gãřddãn⁹⁷ s. . . ra çıkãrıız” didim. e kãrı yoıtã güldi. tã’nãniñ_ãtına kãpaTdıK. biz u inci cãvãhi yükünü indidiK. saıtadım n_ẽTdim eTdim üfãndim, dävë gõ-vediK giTdi_o ad. dävë gõveddãn sonã ‘sãlãmãt_ãtdıK.
50. gãri hanımı da řıkãdıK. “n_õıtdu”? “e gãřdi giTdi” didim bãn.

⁹² Tükürme ifade eden bir taklidi kelimedir. Fakat tam sesleriyle göstermek ve fonetik kıymetini vermek imkãnsızdır.

⁹³ Getirdim.

⁹⁴ Menemen, İzmirin kazalarından biri.

⁹⁵ Karga.

* 15. sahifedeki *-lı nota bkz.

⁹⁶ Düz dizilen kelimeler pek şüphelidir. Esasen oldukça hafif telâffuz edilen bu kelimelere, makine gürültüsü de karıştığundan pek güç duyuluyor. Fonetik bakımından güvenilemez.

⁹⁷ Geçtikten”.

- ämmä undan ävâlisi dâ bi horoz bātadım unuṭ başına, hani 'patıdasıṭ, 'taḫıdasıṭ diyürüKdün. ḡāga ḡādi diyä nısä bu giTdi 'ḡatdidiK. üş gün ḡüşmäd ākadan bi tāllal: patışāṭ bi dävâsi ḡaiḡoṭm/üş, inci 'cävâhi dävâsi. kim butdîsa şöi otcaK,
55. böil otcaK. bizim bu hanım üfândi 'habaṭ viri... "bän büdüm" diyu. "e sän kaçıncı ävdäsiñ"? "işdä ätuncı numaradın". "ḡocāṭ adı nî"? "MāmüT". "pākei". yazıyo gidiyo. aşam ḡaliyotla. "yāhu" diyu, "böil otdu, böil otdu" dii.. "Attah eilñi vēsiñ, genä-mi meidänä çıkādıṭ sän bunu"? süslänmäd
- 60 diK. hoP üş günä vāmadan hākim çaḡırıyo bizl. bän didim ki: "bän⁹⁸ hākimin çaḡırıyo. gidiyom mahkämäyü gidiyom. sän dâ kapıṭ, pānçüräi çüki-vî dâ ḡül hā". "pāki" didi. "kapıṭ pācüi kapaT" didiK ya. bu hanım bizim üfāndim, kapıṭā, pācälari elinü atı, atāsmartadıK dir ḡādim hākimü, "üfāndim
65. yatan sölädik. "şölüdür, bölüdür" didisüK dâ, ḡanıyo-mu hākim? ḡanıyo. biz ona ānadırkan bi dâ baḡar bi patdırtı bi küldürtü ḡıyamäT, ḡali.⁹⁹ "ni o?"

19

Anlatan: Hediye Kähyaoglu, 50 yaş.

Memleketi: İzmir ili, Urla ilçesi, Hacisa mah.

Konusu: Kocasının Yunanlılar tarafından öldürülmesi.

1. eh ḡızım nâ deyām yā rabbi ḡāri. ḡülücüm sölüyämecüm başıma ḡülännäri. Yonan burayı işḡāl eTmā ḡādi çocüm. üçüncü günü ḡādilā. bānim adamı ḡapınıñ önündän atdıṭā giTdilā, öldürdülā hükömäTdä. amma bi ifdirā aTdıṭā ona. hām zāḡgindi, hām
5. ḡüzādi. "Türkiyā zamanında¹⁰⁰ bu çätüdi" demişlā dâ onuṭçin yaḡatadıṭā. "korKma şindi ḡalirim" dedi giTdi. ispitalyaya ḡatdırtıyotā sōna. ḡösdüriş ediyotā ḡāri. sōra ḡāri dedilā ki çocuḡa yotda, "babaṭı yaratamıştā" deyoṭā. bän bälüdiyäyü

⁹⁸ Beni.

⁹⁹ Gelir.

¹⁰⁰ 'Yunanlıların İzmir'i işḡalinden (15 Mayıs 1919) önceki Türk hükümeti zamanında' demek istiyor.

- giTdim. Ziṛḡınōṭu Mustafaya giTdim. bälüdiyüyü gādi. "ḡızum*
 10. *sün tasalanma biz_onu gätiri gäliriz"* dedi. *āşama ölüsünü*
gätidilä. ētäsi günü kömdük. öilü güzä, öilä yakıṣıḲtı bi dälü-
ḡannıdı kı, heç_onuṇ gibi vā-mıdı Urtada. tıPḡı Nōriyü bän-
zādi.

20

Anlatan : Ümmühan Hatip kızı, 40 yaş.

Mesleḡi: Dokumacılık.

Memleketi : İzmir ili, Bergama ilçesi, Çürükbaḡ köyü.

Konusu: Halının nasıl dokunduḡu.

1. *ävüla çomaḲdan iḡdän üḡiris. sōna gülüP dökä boyarıs.hinci*
boyaya-mı ni ḡatıtcāni söyleyen? ḡırmızı boyaya boyasını ḡatarıs.
içinü azcıḲ şap_atarıs. unnan sōna ḡainadırtız. sōna soḡuḲ
suda yeküriz, ḡurur. hinci doḡumasına-mı gādi sıra? çözmäsiniä
5. *gādi dā-mi sıra? hōlä ya. iki ḡazıḲ kaḡacāsıṭ. çö-*
zāsini. sōna ācina (a^āacına) ḡatdırısiṭ (dikāsini). hinci ḡalan
küzülāsini ḡardıñ_ipi iläri geri ḡaçirācāsini ya. içinü çomaḲ
ḡoicāsıṭ açıtı açıtı-vicüK. sōna ḡatan doḡuicāsıṭ ḡardıñ ip_i
län āç (aşaç) kirkiTlän. hinci naḡşını-mı söilālim? bili-
10. *yon¹⁰¹ ya sırasını, bilmä-min? ḡarasın_idāsini, hinci ḡircısını*
dökāsini. de¹⁰² unuṇ yanna ginä sıyah. hinci ginä yancaca edā-
siñ. yancaca ḡali-viri, naḡıṣ_u. ginü bi aşırı sıyah ḡalir. hinci
ḡöz_ichi, unuṇ_arḡasından sıyah yaz. ḡöz_ichi unnaṇ şisi, kö-
püg_izi didim ya gösdäri-vıdim hinci sizä. köpüg_izi gibi dē u,
15. *acıḲ söbücä düşü. u¹⁰³ uzun na hu ḡadācıḲ. köpüg_izi yumuru*
ya. hinci burāi ni yazdıṭ? sıyah yaz ginü ḡöz_ichiniñ başına.
hinci çıḲtı su de (yaz). unuṇ başına köpüg_izi. arasına ḡara
döK müdiṭ_unuṇ_ümmä. bi taravını yazdıḲ. aşādan başladıḲ
da yoḡarı dōnu. üs yannı göbüK. üs yannı ginü göbüK_otduḲdan
20. *kārri bunna neilä, üs yannı ölä. hinci bu aşşākı sıradan otcäK*
dü yoḡarı gidücäK. bundan başlaicāsıṭ yoḡarı dōnu sıyahsa

¹⁰¹ Biliyorum.

¹⁰² Ta, tam.

¹⁰³ Yāni, göziçi.

- sıyah, ğircıısa ğircı. sōna göbēŋ_ı arķasından sıyah yaz ginä. söläyäm-mi¹⁰⁴ hinci? sıyāŋ_ı arķasından ğircı yazdıŋ_ı-ŋ_ı? bölä yazmanan örgänäbilir-misiñiz acaba. ğaŋan sän bunu burdan
25. başta yoķarı dōnu yaz. ondan keri çıkıyo işdä. bis satıŋıK doķumayoz bunnarı çäñizlig ediyoz.

Ümmühan Hatıpkızı'ndan cümleler

äfü böyünü¹⁰⁵ sölüyoz äfü dl. küçünü gönäm dēris. böyünü ğıza aba. unnaŋ_ı¹⁰⁶ ikisini dä gönäm dēris. çarıķana adını ünnäsiñ. böyüŋ_ı otusa "äŋ" deŋ ünnäsiñ.

30. "vācam" dimiş, bilmäm-kini vācaK-mı vāmacaK-mı. düğünnä çoK, ça ğari naf örgänimiş. iki tākärlü'li öküz arabasınnan bizim köyü götürüP ği'mäli.

21

Anlatan: Veli Acar, 81 yaş.

Mesleĝi: Rençperlik.

Memleketi: İzmir İli, Bergama ilçesi,

Yalnızev köyü.

- bizim koŋı o ğadar äŝgi däl hanım. ŝimdi biz Horasandan ğalmäyiz. bizim ävälcü çoçübäliK var-ıdı. biz dü yaz zamanı yūsäK mämläkäTlärdü oturuduK. vağaT ğalmümüz Horasan bäl-däsindän dätındı.¹⁰⁷ bi zaman biz buraya inmişiz. mämäŝi bi
5. çoçübäliK mäninü bin iki yüz säkizändü bir paşa ğälüyor İ-

¹⁰⁴ Devam edeyim-mi anlamındadır.

¹⁰⁵ Yäni, büyük kardeşe.

¹⁰⁶ Yäni kız, oĝlan ayırd etmeksizin küçük kardeşlerin.

¹⁰⁷ Veli Acar'ın anlattıĝına ğöre Çepniler diğer Oĝuz boylarıyla birlikte Orta-Asya'dan çıkınca, doğrudan doğruya Batı Anadolunun Balıkesir, Bergama dolaylarına gelmemişlerdir. Küçük kabileler halinde uzun zaman ötede beride göçebe hayatı geçirdikten sonra, bir kısmı en son buldukları bu bölgede iskāna mecbur edilmişlerdir. Balıkesir ŝer'i mahkeme sicillerinden çıkarılan vesika ile, tarihi hakikat da bu malūmatı gerçeleştirmektedir. K ö p r ü l ü M. F u a d: Oĝuzların Etnolojisine Dair Tarihi Notlar, Türkiyat Mec. cilt. I. -c bk.

tambuğdan oubalı mán iTmág için bu ámir úzari biz oğdumuz yirdü atmışız. bi yerá hecárúT iTmádiK aiři. oubalı bin iki yüz sákizándá tärkidiK. ilářbürlüđinün, obannığınan meřđut—oğuyor.

10. şindi azar azar kálümá aşnadim-mi?
kis kisinán ürán it, anasını bubasını diñlámüyán ávlúT, buyurmünan vazışa hışmatını örán_avraT, úzángiđinán yörüyán aT at uđrúndan da yabana aT. o sölánün řiláriñ birisi dá bānsi (bāānsi) dāl zatán.
15. uvađdan ışhan darı, dağda buğunan arı, mahkámüyü irán arı maKbıt dāldir.
soşun da söllecüK ya, noşsan söllecüK oğusaK bānsi (bāānsi) oğmaz. yazıtıs_ oğmayınca bām aKlım dářdär-mi?
zürdüli, onu bilmüz hār düli. Atıahınan omřutuK yaP-mışnı_ämmü örümüřiñ özláriñ pärdüli. bařđa da isdär-miñ? dilimizá älán řilári olađliP, olađliP aşnadaciK sán aiğı äKmü.

22

Plák numarası: 256 A.

Anlatan : Mehmet Gündüz, 327 doğumlu.

Memleketi: Kütahya ili, Uşak ilçesi, Selikler köyü.

Konusu: Bir tarla kavgası yüzünden, eniştesini tabanca ile nasıl öldürdüğü.

1. şimdi enişdüminün bi ün bizim bi para münazāmız utđ_arada. bi tāsıtdar üldi bizim kü'vü. tāsıttarıř duzađında¹⁰⁸ (?) ónuř bizá bi lirá fazla parası 'gāřmiř. 'onā muKabil 'bünim_onda oç_ün_ávül 'yimı lirá 'pará vēdim. bu 'yimı lirá 'muKabil, bi
5. lişüsi fazla āřmiř. ävinü iTmiř, bunu vamuş hesab_eTmiş, 'bi lirá baça parası 'gāřmiř. bu bi lirá için ışa-ülmüř_ávü. "bizim sařa bi lira fazla para iTmiř, 'ver şunu" didi. 'hesab_iT-diK, ävüT dōru, 'gāřmiř. "värrin, lākin şindi para yōK" didim

¹⁰⁸ Tuzağından. İyi duyulmuyor.

- “ni gün.....” “būdaḡ satem verem” filan didim. bu, “hayı”
10. didi, “şimdi vē” didi. “şindi 'nedü buḡatım kövdü bütün” didim, “baḡ tāsıḡdar va. ḡaP ḡacaK denniyō, kilim küçä, yataḡ. ne_apaḡtım şindi iki gün müsād_eT” fılān didik. “hayır_otmaz” didi. “e oḡmassa hindi yōḡ” didim. bān “'nādān buḡatım, kāf¹⁰⁹ maḡasınan küsilmiḡu ḡu bu”.¹¹⁰ duddu bu, bıraḡdı ḡızdı
15. ḡiTdi. tākraḡ ḡinā ḡälmiş aḡnı sāTda. ḡiTdi, ḡinā tākraḡ ḡinā ḡälmiş. “yāhu yoḡ” didim. arasınan¹¹¹ iki üş gün ḡäşdi. bān ḡifdä ḡidiurum, ḡifdä¹¹² arḡasınnan hāmşirāminān bārābā, ikisi bārābā ḡälmişlä. belīnā bi bıḡaḡ soḡmuş. bān ḡif sürḡurum. tabı önuḡ sāmini dā ayırı-vediK säkis_sān_äväl. ḡäldi, bānim ḡif
20. sürdüüm yirü üsdündān zabanı küsdi. bān_iki_gün_äväl didim, “här_atda bi münāzādan barışmag_ısdıyō”. “ni bu dayı” fālān didim. “niḡdini örādirim bān saḡa şindıḡ” didi. bān ḡinā ḡaḡ_atmadım. “här_atdā” didim “şaḡa sölüyü”. neışä bu, “ḡäl” didim_mān. “dayı ni bu” filān. “ḡalbiñdä 'ni
25. vā”? didim. “sāyi-mi sölüōsuḡ” fılān didim. “sāyī māyī şindi ürgādirim_mān” didi. neışä cizī çäKdi, şölā ḡidiyu. 'ōdan dön-dädi zabanı, övāndireḡ diKdi, baḡa dōru yörüdü. bān dā övān-diräḡ diKdim, bān dā ona dōru yörüdüm şindi. “nā demḡ_ısdıōsuḡ sān şindi?” didim. “nā demḡ-m_ısdıyoḡ”?
30. didi. “saḡa” didi “bunnarı sorücām” didi. “sān yumruḡ_ḡadar boḡsuḡ” didi. “bān” didi, “bi lirā ısdıōsuḡ” didi. “ülān bān sāniñ”. “bānim sāndā yıḡmi lirā param_ma oḡ_gün_ävälisi 'vedim. baḡa bi lirā paraḡ ḡāşmiş, bi lirāniñ bādālnā beş lireḡ duT” didim. “bāklā bi lirāniñ
35. yerī nā beş lirā duT. daha bundan_ilārisi nī va”? didim. “bān saḡa para vīmādim-mi? bāndā atcēñ-mi_mā başḡa”? didim. “hayı” didi. “bu talḡi” didi “bān sürçām hām” didi. “bıraḡ” didi. bān ākiyōm. 'önuḡ yeri dā daha sürülcäK filan_otcäK. bān misi darısı ekşōrum. didim, “yeriñi sür”. “eTmā, duTma”
40. filan didisām, “hayı” didi. “bıraḡ şurdan zabanı” didi. “bı-

¹⁰⁹ 'Kāfir'.

¹¹⁰ Cümlelerin gelişine göre, tırnak işaretinden sonra 'didim' kelimesi olmalıydı.

¹¹¹ Arasından.

¹¹² “Çiftte”.

- raşam" ¹¹³ didim. yani kibirimä yidirümüdüm bırağıp (?) zabā üdan atıP da ötü yanna gätimäyi. onuḡ yeri sürülcüK. bänim yerim iki üş gaT 'sürdüüm, misi darıs ükiyôm. "giT" didim kövüñ heyütini gäti, bura saḡa düşäsä, bu
45. äkdüm yeri saḡa bağaşlecem(?) gidicäm" didim. "hayır otmaz" didi. bizim hämşäri ¹¹⁴ didi ki: "git sän gäti" didi. "git sän gäti" didi. "päki" didim män. gidäsäm bä. gälmäm. bu vuḡät başıma gälmüz. ¹¹⁵ "gäl gäl" didi. bän yünäldim küvä gididyôm.
50. "çifci arḡadaşta va, unnara soratım" didim.

23

Plāk numarası : 257 A³

Anlatan : İsmail Atvur ¹¹⁶, 50 yaş.

Mesleği : Rençperlik.

Memleketi : Kütahya ili, Uşak ilçesi, Umurca köyü.

Konusu : İşinden, gücünden bahsediyor.

1. şindi bāy ¹¹⁷ bän 'läşbürin. bän älli yaşındēn. 'bän ar'pā buideḡ ä'kürin. yoḡaf, bırçaḡ, darı ä'kürin. susam ä'kürin. hal āzırda şindi güvü. böyün bıraḡıp doḡaşlräm ¹¹⁸ otmadı. büdēnen arpa oḡa-bildi. şindi bän arpa yōtmē giTdim. 'tātada om beş

¹¹³ Bir sonraki cümleye göre, bu kelimenin 'brakmam' olması gerekirdi.

¹¹⁴ Hemşire.

¹¹⁵ Fiilin hikāye tarzını kullanarak anlatması gerekirken, ihbar tarzını kullanmıştır. Cümle, "gidäsäm gälmäm, bu vuḡät başıma gälmüzdi"-şeklinde olmalıydı.

¹¹⁶ İsmail Atvur Başka başka fikirleri aynı şeyden bahsediyormuş gibi, bir-biri arkasına sıralıyarak söylüyor. Bir fikirden diğerine geçerken sezdirmiyor. 3. ve 4. satırlara bakz. Konuşanın bu konuşma özelliğini belirtmek için biz de satır başı yapmadık.

¹¹⁷ Belki 'bāyim' dir. '-im' hemen hiç işitilmiyor gibi. Fakat, kelimenin telâffuzundaki özellik, kelimenin 'bāy^{im}' şeklinde olduğu hissini veriyor.

¹¹⁸ Dolaylıyeryim.

5. *amalänen arpa yutuyordum. bünim atı_ötüm 'vâdı. atıısı da mäfât_iTdi. ē şindi yatvîz gâtdım. yatvîz otdüm haldä om beş amaliyâ yemäk, su gütimäk_üçün kändim butunuyödüm; fağaT belär münf şe' millät.....bizü çärmışta. 'çandama gündümişlä, haba gündümişlä, bän gâldim. şindi bän yani*
10. *halli müracât eTdim. yani, aştıma gülün türkülärimi . . . söladim. unan sör_üfändim kaçıcēm şindi 'burdan hayvannan talē gidicüm.*

24

Plāk numarası : 256 B¹

Anlatan : İsmail Çakıcı, 1317 doğumlu.

Memleketi : Kütahya ili, Uşak ilçesi, Kamar mahallesi.

Konusu : Hikâye.

1. *şindi bizim goşşü dâimünc_ötu Mämüd_Ā ismindü birşisi var lüşbür. ävimdän çıKdım. ülimi ¹¹⁹yüzümü yıkādım, Mämüd_Āya ras-güldim. "Mämüd_Ā neşâyü"? "e işdü çışdü gidîörüm goşşü!" "e 'nä ükiösuşü?" "butdu ükiörüm". "güzül!" "yeriñ*
5. *iyi-midir?" "iyidir". "acaba ne gādä ükiP, ne gādä atcäKsiñ?" e_Attah 'verisü çöKca atırın. e vēmässü ne ałatım? Attah verisü atdıK. Attah 'vēmässü bi_şē atmadıK boş-atıK"¹²⁰ filan. "päki Mämüd_Ā ütar_ösuşü!" Mämüd_A tärläya gidiyör_üfändim; ävlii käsiyo,tömu (tohumu) saçıyö_üfändim, kapadığana akasın-*
10. *nan bi äiyar, şahıs bälîriyo. "sälâm-aläküm Mämüd_Ā". "aläkümsülam çışci dayı". "e nä ükiösuşü, sün burä?" "e butdey_ükiyom". "e rasgälü". güçiyör_üfändim bi tarafä. tärkrä gidiyö bi fasat 'ıstasyona gāda, geri dünüyu. "sälâm-aläküm Mämüd_Ā!" "nä_ükiösuşü?" filan. "butdey_ükiyöz didiK ya". ih ginä gäçi-*
15. *yö.ginä bir_üzdün geri dünüyur_üfändim, "sälâm-aläküm Mämüd_Ā". "canım adımı ni biljusuşü sän bünim? gınuşdüm_adam dilsin, tanıdım_adam dilsin, ni gibi adımı biljusuñ? nä äkcäm nä biliñ sün?" "nä ükiöşü?" "päki,*

¹¹⁹ Kendisinden sonraki kelimenin ahengine benzeterek telâffuza başlıyorsa da, etrafında başkalarının bulunduğunu hissederek derhal değiştiriyor.

¹²⁰ Boş aldık.

- butdeyiñ bürkütl_ossuḡı” dep, ḡöp ḡüçip gidıu. sōra_ fündim*
20. *vaḠd-i hāsıtat, ükilip biTdündü bi ḡarıḡ ḡadā otu böyüdündün*
'sora, butdey_ükün Mämüd_Ä taḡtāya baḡıyu. “varem”
diyu “yoḡarı taḡtāya äkdım butdeı dā acaba ḡurvāTli-mi? iyi-mi?
kötü-mü? bi bakem” diyu. vasa baḠsa ḡı, butdeı yerinā başḡa
bi ḡē biTmiş. “bu ni?” “biz bura butdey_äKdik. hürif bizü
25. *büddua iTdi ḡalibā” filan diḡ düşünükünü, ḡinü ḡāşısınnan bi*
ētiyar çıkıyu. o ētiyar Hızır_ımıḡ ḡōya. “butdey_üki-
yōm bürkütl_ōssuḡı” filan deyü ḡızmasâımiḡ, Hızır “butdeyiñ
bürkütl_ōssuḡı” dedi-mi çōKca vēcüKmiş. “ävāt butdey_üki-
yōn ; säniñ kāyaḡı-mı? vazifün-mi? adımı bilmän, sanımı
- 30 *.bilmän” dedi, hiddütländü_çün, Hızırıñ taşını geri rüd-*
deTdü_çün butdey_üfündim oTdan başḡa böyümeyo yani
bi ḡarıḡ bu ḡadaḡtıḠ.

25

Plāk numarası: 257 B¹

Anlatan : Mehmet Dalkılıç, 35 yaş.

Mesleḡi : Rençperlik.

Memleketi: Kütahya ili, Uşak ilçesi, Hasköy.

1. *baḡjiyim. bāmıñ bāşinā gidükün Cädüliü vardım kimsü yoḡ.*
tükrā 'düvrisi ḡün, Ulübäy bazarı bi ḡünnädü bazara 'vardım.
bazarda şüfdali saTdım. şüfdali saTdıḠdan sōḡra 'üve ḡāldim.
üvdü gecülin, daşcı usdam_ımadır Bükir 'onnan ḡunuşdum.
5. *“müssülü” didi “şu düzündir” didi. “gündüzdün” didi “bän”*
didi, “vākkäyi şu şäkildü 'ḡōdüm”. “bu ḡadın” didi, “biribi-
rısinnän” didi “yan_işarat_eTdi ḡajıdan ḡı, hür_ılda bunuñ
bi işi vā. sän munu bu ḡün ḡōzläT” didi. bän munu ḡōzläT-
müä vādım. ḡōzläTmüä vadımdı 'ḡōzläTdim, 'mözlüTdim bi ḡälän
10. *gidün bişü yoḡ. tüKrā döndüm vadım usdamā sōdum. “kimsü*
yōḡ” didim. “sän” didi “ḡiT” didi “onu bi basdıḡ” didi. “oḡur-
mu oḡmaz, oḡur-mu, oḡmaz”. bän “oḡmaz” didim, o “oḡu” didi.
nssü biz şātana uıduḡ. hadi baḡatım bu yoḡa ḡiTdik. 'üre vā-
dıḡ. üvdü üzärimizdüki ülbisüläri bütün häP çıḡadıḡ. iç ülb-
15. *sesinnü haddi baḡatım va 'mürdimändün çıḠdıḡ.*
dam ḡaşındı 'yatıyu vadıḡ diküldik uıyu. “basdı bas'dıma, basdı

- 'basdım'; gönül birisi didi "bāsdī", 'birisi "bāsdıma" didi. "bāsdı ni otūsa ot otuŕ" didi. yorganı aşādan yukarı dēŕnādik vadık. bāsdīdik. āvhāsılı¹²¹ işi görür gōmāziñ arasındā
20. bi bārt_ōtdu, biz biraKdıK ğaşdıK. munuŕı arasında 'āve vadık. āvdā yāTdıK, sabālin hadi baĥam ēkāndün 'dāriā. haivana yükü sādık, köfālāri āTdıK, 'dāriā vadık. dūrūdān yūK, şāvtali duTduK ğinā. hadi baĥam ğıra çıK, çıKdıK. bīzdān ğatdīdīta dāvā iddilā. 'dāvānıŕı_ākāsından alt_āi mahkimāimiz dāvām_
20. iTdi.

26

Plāk numarası: 254 B¹

Anlatan : Yusuf Ergun, 65 yaş. Dişlerinin çoĝu yok.

Memleketi: Kütahya ili, Uşak ilçesi, Hacıhıdır mahallesi.

Konusu : Dört yaşında bir kıza taarruz eden Ermeniden bahsediyor.

1. bi bi tānā TürK ğızını bi Ermanı han, hanıŕı içüsindü urba kāsēn dereKdān (deereKdān) götüdü. urba kāsēn dē götürükān ğızı, üç yaşında, dōT yaşında bi ğızı yani tāruz_etti. bundan sora çıkınca, odan çıkınca anası bubası
5. güldi. ahāli ayā ĥaKdı. bu gavırı atdıta göTdülā mapsāniyā. mapsānādā bānim makinām_mar, bilmām nem_mar, onnarı atatım götürālim der_ikānū çandırmatāta bārabū hana güldilār handa çandırma ğumandartarı ahaliyi ğuimadı. ahaliyi ğuimānca mürdimāndün, dış tarafdān mürdimān ğurduŕar. çıKdıta
10. odaya, odada gavırı pıçaKtādılar, aşşā (?) aTdıtar. araba içārisinū ğuiduŕta ğiTdilā.

¹²¹ Velhasıl.

27

Plâk numarası: 254 B²

Anlatan : Şaban Deve, 56 yaş. Dişlerinin
bazıları yok.

Memleketi: Kütahya ili, Uşak ilçesi.

1. *Sârvınaz Hanım òlün tănüvvüsünü çıkınca zavattı*
..... bubasınıñ vėđi oñ ğuruşu atıP Yeñi Cāmi
havtısına bat atmağ için gidiyu. İsdamboł. nihayet zavattı ço-
cukcas gidiyör üfändim; bubasınıñ vėđi ik atıtığa epicimü
5. *bat atıyör. atıP bu batı nihayüt ävinä götürükän.....*
.....

28

Anlatan : Fevziye Doğan, 51 yaş. Memur
sınıfı ile ilgisi fazla olduğundan, konuşması
yerli şiveye nazaran daha kibarcaadır.

Memleketi: Afyon ili, Dinar ilçesi.

Konusu : Masal.

1. *bir var umuş bir yoğ umuş. Atıahıñ ğutı pāk çoğ umuş. cällä*
şāni hu demüyäniñ aqtı yoğ umuş. äväli ävälikän, dövü della-
tıkan, sinäK bälbär, tosbä ölçüKcikän, biTmädik orman di-
bindü doğmadıK davşan avtārdım. babam ufākan bän be-
5. *şini ır'tārdım. bir pādişah var umuş. pādişahıñ hiç ävlādı*
otmamış. pādişah kırk yaşına gälmiş, hanım hāmilä ğat-
mış. dokuz aı biTmiş, hanım sancıtānmış. äbü gälmiş.
äbü üyümüş. rüyāsında "pādişahıñ bir ğız ävlādı otucäK,
üş gün dilānciliK, üş gün hırsızlıK yapicäK".¹²² äbü uyanmış,
- 10 *ördağı bulunan kimsälärä sölämiş. ğadıñ ğız ävlādı dünyāya*
ğatirmiş. pādişah "bän bu yaşa güldim ävlādıñ yoğ udu. şim-

¹²² Kim söylemiş belli değil. O halde turnaktan sonra "denmiş" olmalıdır.

- dän sōna üvlādım ginü yoğ_ōtsuṛı, gömmēni (gōnēni) ğana bölāñ. kāsıñ çocū gōnēni ğana boyarṛı” demiş. ğadın dayanamamış, anası ğıyamamış küsdirmemiş. sarayvṛı aṭtına bir mahzan ğazdırmışmış. bir dü “südü_ana duTmuş. pādişahdan gizli bu çocū böyüTmeyü baştamış. ğadın Aṭṭah_ümri oṭmuş geTmiş. dadıya vasiyät_eTmiş. “pādişahdan gizli böyüT bu çocū” deġ vasiyüt_eTmiş. pādişah kırK gün ölmüden ürlänmiş. bunnar ni pādişaha duyuruyoṭa, ni ğälün ğadına duyuruyoṭa. bir gün
15. pādişahvṛı ğarısı ’yokārda yemäyi yemiş aşü eniyomuş. baKmış dadıtar birisi zini atmış başına, birisi liyän ıprıK atmış, mahsänü yemük götürüyortar_ımuş. onnar enmiş, o arġatarınnan enmiş. dönmüşlär bi baKmıştar ğadın arġatarında görüncü häPsi şaşırmuştar. ğadınıṛı ülinü ayāna ğapanmıştar. “biz bu
20. çocuġu pādişahdan gizli böyüdüyöz, sän dü bir_ōṭ büräbär böyüdülim”¹²³. “pākeı,, demiş ğadın. onnarınan büräbär_ōṭmuş. çocuK on yaşına girmiş, “ana bän üKmük_istēcün bän soġaK_dan” demiş. anası da “pākē” demiş. anası da bi fakir çocuK çaġırmış. ülbisäsini fakir çocuġuṛı ülbisäsinnän düġişdirmiş.
30. çocuġa üşgi ülbisälür geġdirmiş. ö fakir çocuK onu üş gün doṭaşdırmış. sōna “ana giTmecün” demiş. on üç¹²⁴ girmiş çocuK. “ana bän hırsızṭıġâ gidicän” demiş. gündüz anası ğilü habar göndämmiş “aşam ğapıyı açıK ġosuṛıñâ” deyü. giTmiş çocuK ordan su billoru çātmuş; ordan bi sürāhi çātmuş ġälmiş. ertäsi
35. gün abṭası ğilü habar göndürmiş “ġapıyı açıK ġosuṛıñâ” deyü. ordan çocuK bi ğadayif tüpsisi çātmuş ġälmiş. ġız “ana bän giTmecün” demiş. çocuK_onbeş yaşına ġälmiş. “ana bän fän-nāṭıġâ giTcen” demiş. anası da “pākē ġızım” demiş. pādişahvṛı amcasınıṛı_ōṭu sürhoş HaKġı Büy var_ımuş. anası onu şey_eTmiş
40. aKşamdan sōna oṭmuş. anası sandıġı aşmış. bi gaT pāmbü ülbisü çıkarmış, geġdirmiş ġuşaTmış. ara yerdü ara ğapı var_ımuş. ara ğapıyı aşmış, anahdarı ġızın_ülinü vermiş. “sabaha ġaṭma ġızım HaKġı Büy üyüdüK-billâ ġaş da ġäl” demiş. “ħadı yataṭım dersü saatiñi verisün ölä.”¹²⁵ “süvdüġim
45. daha bän saṛa nülär vērın” demiş. saati vērmiş; atmış yaTmış.

¹²³ Tırnak işaretiinden sonra “demişler” olmalıydı.

¹²⁴ On üç yaşına.

¹²⁵ Tırnak işaretiinden sonra “dersin demiş” olmalıydı.

- gız HaKğı Bÿy üyüyüncü kaKmış gâşmış. HaKğı Bÿy sabâta uyansa baksa kı yanında kimsü yok. HaKğı Bÿy goşunca pâ-dişaha gâlmış. “pâdişahım bu gecü bânım yanına bi gözâl gâldi. dünyaya gâlmümiş bôlä gözâl”. “git sârhoş köpüK, isan
50. yanına gülâni sala-m veri heç?” demiş. bunu da güliP pâdişah ğarısına sôlümüş. ahşamdan sôna gızı geidirmiş anası cebinü bi ufaK ğırma mağas ğuımuş. “saçıġı ülinü doġayıP yaticüK ğurtara-bildini ğurtar. ğurtaramadiġı bu mağasınan ğırK saçıġı, sâtiini isdü ğaş gül”. nâisü ğız geyinmiş ğuşanmış giTmiş
55. vârmış. “hadi yataġım” demiş. “yüzünü verisân yatarın” demiş. yaTdıKdan sôna ğurtara-bildini ğurtarmış. ğurtaramadını kırKmış gâşmış. HaKğı Bÿy kaġınca ginü pâdişaha gâlmış. “pâdişahım şunuġ saçı bôlä gözâl kândi daha nasıġ gözâl?” pâdişah giT sâroş köpüK” demiş. “böyün sandıKcıya bi sandıK
60. yaPdır içinü ğui da nasıl şey isü bi dü biz görülim” deyo. HaKğı Bÿy hâmän kaġıP sandıKcıya goşuyo. bi sandıK sipariş_ediyo. genü güliP ğarısını sôläyo. ğadın heş süslünmüyo. âşam_üsdü pânçirüdün üyilmiş baKmış, HaKğı Bÿyiñ ğapıya gâlmış. padişahiġ ğarısı ara ğapıya varmış. “HaKğı Bÿyiñ yeñi ülb-
65. süsini ŞaPğasını ver padişaha ülbisü küsdircân” demiş. âġmış ülbisüyi geimış sırtına oġmuş bi sâroş HaKğı Bÿy. binmiş_ata sandıKcı düKgünnü. “şindiki bânım_ävâ gidün sandiġ anahdarını ğaiġ_cTdim, bi anahdar veriñ” demiş. anahdarı âġmış gâlmış. ğıza âşamdan sôna ginü geidirmiş. götürmüş ara ğapı-
70. dan ğuımuş. “yataġım dirsü çâvrâsini isdü” demiş. yatıP kaKdıKdan sôna sandıġa ğuımuş kiTlümüş. anahdarı baş_âġtına ğuımuş yaTmış. HaKğı Bÿy üyüdüK-billâ (üyüdüKdân sôna) sandi âşmış gız kaKmış yerinü gâlmış. “annü bân giTmêcün” demiş. “pâkê giTmü” deyo. doġuz_aj sôna bi çocuK doġurmuş.
75. “ġızım sâni gizlüdim ya, bunu nası gizläyen” demiş anası. pânçirüdân üyilmiş bi baKmış ğızın, bi madam gül götürüyo saTmıya. çağırmuş. “bu güllü haça vericün” demiş. âlindiki sâpâdi âġmış içeri ğuımuş. sâpâdi düvirmiş. çocüġ ğundânı sâpâdiñ dibinü yatırmış, yüzünü çâvrâsini örTmüş. sâtinân
80. yüzünü dü yanına ğuımuş. sâpâdü güllü doġdurmuş, “götür bunu sâroş HaKğı Bÿyü saT” demiş. âġmış varmış madam bu güllü HaKğı Bÿyiñ önünâ ğomuş. çocug_ichindân baġırmış. ğadın ğayboġu-vemiş. âġmış sâpâdi âvinü gâlmış. sâpâdi düvirsü

- ki, içindä bi ğundaK. sāti, yüzü, çävräsi. döru kaçınca padişā
 85. varmış. o, "dē filān hamamı yaKdır. hārkās müccānān hamamda
 yünsün dē dāllal ünnāT. çocü göbūK daşa yadır. anası öpārsü
 çocüṛi yanaKları ğzarır, o vakiT butursuṛi" demiş. o da ölä
 yaPmiş. ğızı butmuş onnar murādına ēmişlä. biz muraTtādan
 ğaçi-vediK kötäsä, kaç baKaım äv sābi sür cävüyi atüşü.

29

Anlatan: Cennet Yılmaz, 35 yaş. ön yukardan
 bir, alt yanlardan ikişer dişi eksik.

Mesleği : Rençperlik.

Memleketi : Afyon ili, Dinar ilçesi, Avşar
 köyü.

Konusu : Çocukluk hatırası.

1. Bān gäläli yimbēs_sān_ötdu. niy_aṛnadı-virin? ufaktaṛkı
 işläri aṛnadı-virin :
 babam_ırāmüTlik hırsızlı sävär_imiş dä, anam ırāmüTliK dä hır-
 sızlı ğatiyan haram_adına āzına ğomaz_ımış. bu bānim adımu
5. çäki ; çatmadım yerä ğoṛışutādan bāni uTtu edi"¹²⁶ondan anam_
 ırāmüTli boşamış babam. babam Düzbelli,¹²⁷ anam d_Avşartı.
 anam burā ğoṛmuş gälmiş koyünä, Avşara. babam_ırāmüTliK
 dä, ğāṛnıṛi biri dä vurğun_umuş. ātmış gälmiş oturTdura-ğomuş
 yerinä. eyisi bu. ğädäliKdä, öṛda bürda sürünükänü bu ğadar.
10. meıdan_ātırmışım. nāri babamıṛi yanda, babam säfärbärlıKdä
 ğatmış. babam geTmiş säfärbärlı dä sōna ğoya, sōna şehid_öt-
 muş. sōna aṛtını atıṛi" de_ä gälmişläṛ dä, ağam ämmim dä
 ğoya biz_ātmaZıK, biz ätini satın_ātmaZıK şeyini ätini demişläṛ.

¹²⁶ Tırnak işaretiinden sonra "diye" olmalıydı.

¹²⁷ Denizli'nin Çivril ilçesine bağlı bir köy.

30

Anlatan: Ahmet Yücel (AmaT Çavuş Ücal),
73 yaş. üst çene soldan iki, sağ
azılardan bir dişi eksik.

Mesleği: Rençperlik.

Memleketi: Afyon ili, Dinar ilçesi, Avşar köyü.

Konusu: Hikâye.

1. Isdambuḫda amānāTci Mämüd-Ā var ımuş. hambatıñ biri kırK lirä virmiş “amānāT dursuñ sändä bu”. dī¹²⁸ bir aḫ sōna geriğ-atac-ōlmuş. “bän sändän par-ātmadım dimiş, iñkär gülmüş. geTmiş hambat, köşä oturmuş, ağta'ma baştamış. hanımıñ
5. birisi dimiş, “sän nä ātılñ” dimiş. “param-ātırdım atamadım” dimiş. “gü gidülim, sänin parañ-atım” dimiş. barabar gülmüşlär. o dışarda gātmiş. hanım girmiş yanına o Mämüd-Ānıñ. hanım dimiş-kinä, “äfändi, bänim göcam hecüzä geTdi gälmedi, göcam-ara'ma gedim” dimiş. “şu gada atın sänä güyacam. şu
10. gada da almes sänä güyacam” dimiş. “göcamı buḫamaz da gälişüm sänä varacam. buḫursam ücürätiñi viräcäm sänin”. hümän o zāman hambat gırl, giri-verl. “äfändim bänim parañ-ver” dī. “ōlum dā orḫan çäkücüdän parañ-at” dī. o parañ-atı-verişdin (atı-verüsiyä gadaḫ) o hanımıñ hızmanTcısı gıpıdan
15. gırl. “abıta müzdä ām güll¹²⁹”. hümän hanım oḫnamā kaḫı hambat da kaḫıy-oḫnamā. Mämüd-Ā da kaḫıy-oḫnamā. hanım dī-kinä, “sän nä oḫılñ” dī. “bän” dī göcam güldi oñ-oḫnım” dimiş. “sän nä oḫılñ” dimişlär. “bän dā sän gibi
.....¹³⁰oñ-oḫnım” dimiş.

¹²⁸ 'diyor' anlamundadır.

¹²⁹ Turnak işaretinden sonra 'diyor' olmalıydı.

¹³⁰ Müstehcen kelimeler var.

31

20. *däli MämädT var_ımuş bi. yahudunan döğüşmüş. yahudu dāv_eTmiş mahkämä. dama gömuştar däli Mämädi. orda üç gün yaTmış damda. ğardiyana yatvarmış "gü büni bi saT ğoiver" deärüK. ävinä ğälmiş dü, ğamasını dabancasını atmış dä evin-dän, yahudunuñ_ävinä girmiş. tımbayı uyarTmış. çüKmiş*
25. *dabancıya yahudunuñ başına diñälmiş. "ğıpırdama" dimiş. yanında äläsi dä yatı. yahudunuñ ğarsını uı...¹³¹ ğäri. geT-miş dama yaTmış mäsäneyä. sabäta yahudu, "bänim ävimü ğirdi, ırzımı tärüz_eTdi" di (deyö). ıstıd_eTmiş. sabätan müstantik çärmış bunu. iräyız dimiş, sormuş müstantik: "sän*
30. *getmissiñ onuñ_ävinä girmisiñ" di. e damda yatı. härif ğündi tävgüf. "Mämäd_Ä yahudunuñ_ävä ğirdisä dä bäratına ğarar verdim"¹³² yahudu nä di bü yöl, "äfürim Mämäd_Ä, ğündiñ tävgif_anada¹³³ bizim_ävdä" dimiş.*

32

Anlatanın adı ve yaşı: Musa Özdemir, 51 yaş. dişleri sağlam.

Mesleği: Rençperlik.

Memleketi: Afyon ili, Dinar ilçesi, Kazanpınar köyü.

Konusu: Zülkarneyn ve Harun-ur Reşit hakkında birer rivayet.

1. *şindi jazta sölädiñ-midi adamıñ burnuna vurıtar. pädişah, Zülğadiniñ¹³⁴ buñuzu var_ımuş başında iki dönä. tıraş_edün bərbüri käsör_imiş, älämä şäyä vermäsiñ deyülük. bu ğabadayz çocuğ, tıraş_etmiş bunu bälbür. onu ğıyamamış käsmä. buña*

¹³¹ Müstehcen kelime.

¹³² Tırnak işaretinden sonra "diyor" olmalıydı.

¹³³ Müstehcen kelime.

¹³⁴ "Zülkarneyn — (ذوالقرنین) Meşhur İskender'in doğu İslâm ülkesindeki maruf lâkabıdır. Bir rivayete göre doğuda ve batıda hüküm sürdüğünden, bir rivayete göre de tacının iki ucunda boynuz benzer iki çıkıntı bulunduğundan "Zülkarneyn" olarak lâkaplandırılmıştır. Fazla malûmat ve diğer "Zülkarneyn"ler için Kam. Âlam C. III. s. 2227.e Bkz.

5. *dimiş*: “*şâyâ yaparsaḡ, duyurursaḡ âlâmü, sāni idām idārim*” *dimiş*. o da kimseä söylāmıncü o taftı, içärisinä dârd otmuş. bu toKdura geTmiş. “*sāniñ ḡarnıḡda taf var*” *dimiş*. o da geTmiş bi ğuiya oraya üñnemiş, “*Zülġādiniñ buñuzu var*” *di-yäläK*. o ğuyudan bi ğamış çıKmış. ğamışı düdüK yaPmıştar.
10. *üfürdüñ-midin Zülġādiniñ buñuzu var*” *dî ötär imiş*. o gibi bizim içärimizdü taf var kimsä sölämiyöz.

33

- aḡ saḡa bi heġä da. Hārūn İräşiT¹³⁵ var ımuş*. bu, ğayaT zuḡumkar ımuş. hārkäs halini buḡa aḡnadamaz ımuş. başındaki vāziri *dimiş*, “*şüvkätlim, saḡa kimsä halini aḡnadamı ğörhusundan*” *dimiş*. o zaman Suḡtan İräşiT soġā bi til uzaTmış; “*hārkäs halini sölämäğ uçun ğälsiñ o tilä asıtsıḡ*” *dimiş*. bir gün otmuş, bi uyuz märkäP ğälmiş tilä sürüñmüş. “*kim o*” *dimiş* Suḡtan İräşiT. onnaḡ da “*bir märkäP*” *dimişlär*. “*ġätiriñ o märkäbi*” *dimiş*. märkäbi ğätirmişlär. sormuş, sâbını bulmuş. “*kündü buḡa bir tas arpa viricün*” *dimiş*; “*otmassa idām idārim*” *dimiş*. bir aḡta, oḡ ğun haıvana baḡınca başlamış haıvan aḡgırmaya. *dimiş*, “*ġahpāniñ üşşä aḡġır Sultan İräşşäT gibi dayıḡ var*” *dimiş*. fazla taf eddiñ-midi dayıḡ otmaḡı.

34

Anlatan : Havana Topuz, 16 yaş.

Mesleġi: Çiftçi.

Memleketi: Afyon ili, Dinar ilçesi, Kazanpınar köyü.

Konusu: Köylerindeki ekim dikim işleri.

- ilkin nadas idāriK bi ğaT tartayı*. ğuz ğaldi-mi ğuzlüK bûday ükăriK. ğışacan ükärsiñ bûdayıḡı. bûdayı bitirdiñ-ni arp ükäreñ ğari. arpayı cämilü düşdü-mü, yazıḡ ucu ğülikän ükili. on dölüm ükäreñ ükärsiñ. fuġaräişän
5. *üç ükärsiñ, ik ükärsiñ. fuġaräişän bi çit öküz otu da, biri ölü-verisä ğatı-veri. söna baġıḡı bällärsiñ. yoğ usa*

¹³⁵ Beşinci Abbasi halifesi “*Harun-ur-Reşit*.”

gündaliğä gedär. bēş oḡ ğuruş_atı, säbäPläni, yağa veri, duza veri. sōna märcimä äkaciñiz. hıdırelläzdän sōna nohud_äkiläcük. ondan sōna biräz yaz ğaldi-mi yotma yotunacaḡ. ondan sōna budaı yotunacaḡ. sōna nohuT yotunacaḡ, ğanıtar çäkiläcük.

10. saptar sürüläcük düvännä. savrıtaçaḡ yel üsdi-midi. dünä çäkiläcük savrıtdı-midi. ondan sōna ğuz ğäl. ¹³⁶ yäränniK biziñki ğoca ğoca läşbärliK yäränni.

35

Anlatan: Arzu (soyadını bilmiyor), 40 yaş.

Mesleği: Rençperlik.

Memleketi: Afyon ili, Dinar ilçesi, Kazanpınar köyü.

Konusu: Parça parça cümleler.

o här şeläri bilir_oḡa sor yavrım. bizlär bilmäziK görmäziK. irälil geril bilmik, aḠtıımız_ermi, bi şil deriK. vaı Rabbım hämin yazıP da nä ütücün?

bacım bän nä dım. icciḡ da başğasına sor, bän nä bilim. ¹³⁷ aḡ-

5. tärsviḡız diñlärsiñiz, bizlär nä aḡtarıḡ? atıāḡ_äKmäni edämäziK. de üsği masaḡ_aril bunnar. bilmiyüm ğurban_oḡım. şuḡa düşün, buḡa düşün aḠtıımız_ermi.

näyi ānadım yavrım bilmiyüm män. şonu ünnän dü desiñ. nä didim män, de ğuz_icciḡ da sän taf_iT.

10. sän bizim ğözümüzä baḡılñ, biz dü bişil bilmik. häyü bilmik. ik_ötan üç ğız da mänim var. kim_erkän ğäli, kimi ğeş ğäli. yatıḡ ninēcäsiñiz işi? siz otmasaḡ biz burda uzana çäkänü yata-bilirmik? ğinü bän baḡ bi çoḡ dedim.

mänim_ötan da beş_aidır näKdibi ğülmil. Uzun Köprüdä

15. Isdambıtıda nä biläciK biz. o ğadar hasıtaT mä baḡıl. “şübä atmaḡ näKdibi posdä atıḡ” didilü.

¹³⁶ ‘Geliyor’ anlamındadır.

¹³⁷ ‘Biliyorum’ anlamındadır.

36

Anlatan: Emine Toptaş, 50 yaş.

Mesleği: Rençperlik.

Memleketi: Afyon ili, Dinar ilçesi, Kınık köyü.

Konusu: Emanet altınları alıp kaçma vak'a-sındaki şahitliği.

1. *bänim soy_adım ToPdaş_Eminä. biz_öda_gälin_eTdiK bu Güssün_gülini_on_dana'_ältün_ylmiliğ_'ältünü_isdädi_dakındı.dakındı_amänät_üzärinä. ällärinä_gurban_ötän_sarı_bacın_dünlä_bi. ätdi_gäşdi. "gälin_ötucän" dedi. "ikiliKlë_yakışmaz_onu.onnä*
5. *kötü" dedi. soñıra, "säniñ_ältünnarıñı_dakınan,sabäna_gäl_at_giT" dedi. Fadimä_gälinnän_ikimiz_var_ıdıK. "amänät_dë-mi" dedi. "yej-micän_säniñ_ältünnarıñı? sabäna_gäl_at_giT" dedi. gülin_eTdiK, sandın_üsdünä_otuTduK_ışdä_bölä_hinciki_gibi. Al-mäs_Yusufuñ_zati_nişannısıdı. böl_ötdu_ışdä. gız_ıkan_gäldi*
10. *azüyä "Hasan_Ağa_bän_yavuKıtum_isdärin"¹³⁸ deyo. demä-mi. anası_gil_nä_deyo_bän_saña_bi_deyi-verän. anası_gil_bunu_küs_üdü, barışmadıtar. gız_ävi_beş_yüz_lirä_ağırılığ_ışdädi. o_da_bu_tamağ_caK_gızın_ätdi_gäşdi. "beş_yüz_lirä_gälmäyicäK_bän_dä_säni_or_da_gälin_eTmän. bu_amänät_ältünnar_üzärinädeka_üvladım-*
15. *sañ_ät_da_gaş"¹³⁹ Aşü_büñt_ötmadı-mı_vat_taha_bacım? hinci "gö-mädim" deyo_gi. "bän_bunnarı_gabil_eTmän" deyo. söñlücä-yim_bu, niyim_va_gä. bi_dä_o_Fadimä_güliniñ_āzından_assañ. bi_çığiren_dä_gülen_bi. ifädämizi_vediK, bän_varan_gidän-mi? Fadimä_gülini_bura_bän_bi_çığıra_gülëdim.*
- 20 *bizim_köyümüz_eyi_gözäl_şatavtıdır_ümmä, yatıñ_ayaK, başı_gabaK_dilbür_gözäl_gadınna.*

¹³⁸ Söyleyen oğlandır.

¹³⁹ Söyleyen kızın annesidir, Tırnak işaretinden sonra 'diyor' olmalıydı.

37

Plâk numarası: 259 B²

Anlatan: Mevlut Erdemir, 27 yaşında.

Mesleği: Rençperlik.

Memleketi: Afyon ili, Dinar ilçesi, Alparslan köyü.

Konusu: Masal.

1. *ävâli bi var_ımuş bi yômuş, bunu demâsi bâK günahımuş (günâmiş). pirâ vurdum gôtañı, dînün bünim yağanı. üvâlî zaman bi pâtişâtlardan var_ımuş. nêsâ unu pâtişah yaPmıştar. çıkmış tâhtına oturmuş. oriya, buriya (oriya, buriya) emr_idâr_ımiş.*
5. *o kôdân bi hırsız yetişmiş. gâlmış mâziya girmiş; ötâ bätâ çât_mış, gidâkân nêsâ ülinâ göimuş. ötu demiş ki: "baba sän neıla gidip nêdân çatıyosañ bunu, bän dä gidim sännâñ çaleim (çalêm)" demiş. o da demiş, "hay_ötüm sän gidip yapamâssıñ. bän gidâr yapârım, sän gidip yapamâssıñ" demiş. nêsâ bu*
10. *ikisi, bu ikisi 'düşmüşlär, vârmıştar mağazanıñ tavanından 'dâlmışlär girmişlär içäriyâ. ne gâdar malfotura var_ısa çäkmişlär dışarı gitmişlär. ävü ilâtmişlär. sabâtan_otmuş mâza sâbi gâlmış aşmış kapı gîsâ baksa ki, mâzanıñ_ichindâ ne gôduñ da ne_ariyôñ? uşmûş havâya. onñan sôna varmış hükumata*
15. *şikât yapmış. "e nâpaıtım? nerdâ butatım biz bu hırsız? hadiñ bakatım pulisläri çârıñ. filan yerdâ hırsız var toptañ" nêsâ ahali toptanmıştar. "bu hırsız butatım! nası butcöz? bu imkânı yok butunmanıñ". "e atın saçatım soğâ". "saçıñ bakatım". onnar atını saşmakt_otsuñ, o hırsız cizmâsiniñ_attına zifti*
20. *çatuy_üfândim. älinâ bi guş dutuyo. o guşu uçuruğan bilmäm nêdärkân, ahâli o guşa seyredäkân, o cizmânân atını 'topluyô; atlaşmaştadi çakiyo. 'onan sôna ahâli ginâ töcübür_ediyo¹⁴⁰ üfândim kimsâ iyilmâdi, pulislär dönüp duruyo. bu atını nerü göduğ?" "e bulucâniz bunu, hâr kim butmâssa boñnu cällâT-*
25. *dir" diyo. pâtişah bi ümir veriyo. "e n_âpaıtım (neapaıtım) biz bunu? bu'tam".¹⁴¹ göca gâñrıñ birisi kaçıy_ötädân, "şüvkütlim bän_onu buturum" diyü. "nası butürsuñ sän_unu canım?"*

¹⁴⁰ "Taaccup ediyor" anlamındadır.

¹⁴¹ "Bulalım".

- “bän buður”. “buđmassaḡ böḡnuḡ aḡın”.¹⁴² “aḡınsıḡ” diyö. nēsü bu düşüyo yoḡa gäliyo, “bänim gälin aḡ_eriyo. baḡa düv_äti
30. veriḡ diyo. eh ödän dâ ḡoca ḡänuḡ birisi diyu ḡu: “gül bän virin düv_ätini sän kimsiä sölämü” diyö. o da “sölämüm” diyö. hämän ödan düv_ätini aḡıyo; gidäkänä ḡapıdan, bi boya ‘yapıḡdırıyo’ ḡapıya ḡoca ḡarı bälü_oḡsuḡ diyä. çäkiyo odan paḡıḡaḡ yaḡna, “bän buğdum hırsızı”
- 35 diyu. “nası buđduḡ” diyu. “ıḡı’ gäliḡ_ardıma düşüḡ” diyö. düşüyoḡar bunuḡ_ardına. onnar ḡülmükt_ussuḡ öḡan gäli_virüyo_ävä. “ana eh n_ıddiḡ?” “öḡum bir ḡoca ḡarı ḡüld_ıḡtâ ḡälinim aḡ_eriyo n_āpem (neapem), düv_äti ilāzım vē didi, vēdim aççık” diy. “n_ēddiḡ_ämä?” varı veriyo. bir boya
- 40 aḡıyo o da aḡni ḡükil böyadan o ḡapıya, o ḡapıya, o ḡapıya yazmış ḡoyuP gäliyo. pädiḡānan ḡoca ḡarı gäliyo. “e o ḡapı böyati, o ḡapı böyati, o ḡapı böyati hanı bu hırsız?” yoḡ hämän cülläT ḡoca ḡänuḡ böḡnu gidıyo_fündim. bu ḡadä.

38

Plāk numarası: 259 B¹

Anlatan : Mevlut Erdemir, 27 yaşında. Okur yazar deḡil, Askerlikte jandarmalık etmiş.

Mesleḡi: Rençperlik.

Memleketi: Afyon ili, Dinar ilçesi, Alparslan köyü.

Konusu: Tekerleme.

1. diḡläyiḡ_äfündilä. biz bi ḡaz_ātḡık; āḡḡık da ḡaiḡıya dātḡık. biz_onu yendidik sandık. ḡaiḡadırız ḡaiḡar dididik. kuḡruḡunuḡ ucu aḡa, odun, küsdik yaPdık ḡala, başımıza aḡḡık bälä. ḡaiḡadırız ḡaiḡar dididik. aḡḡımız aḡḡını yaḡar, yidimiz suyunu
5. sükär, ḡaz ḡatḡırdı başını, bakar. ḡaiḡadırız ḡaiḡär
..... ḡanadıḡıḡ ucu sar....., hiḡ ḡätirämüz erkük tiki, yedi yıḡ oḡmuḡtur bākı, ḡaiḡadırız ḡaiḡar

¹⁴² “Alınacak” anlamındadır. Pek çabuk konuḡtuḡu için fiilleri yarım teläffuz ediyor. Nitekim bir önceki cümlede de “bulurum” fiilini aynı şekilde yarım teläffuz etmiştir.

39

Anlatan: Şükriye Topbaş, 41 yaş.
Memleketi: Denizli
Konusu: Masal.

1. bi ğadıñıñ äfändis ölmüş, bi dāñacıK oñan ävlādı ğātmış. ölmäzdän üvāl bubası avcımışmış. annəsi usanmış, bütün av daķımtāna tavanı sa'tamış. çocuK böyümüş, on üç on död yaş tāna vāmış. ölü de ğāri. bi gün ğoñsuñādan duımuş çocuK
5. bubasıñ avcīdīna. av daķımtāna isdāmiş annēsindän. annəsi "yoK dedisü diñnimämiş. "vēcäsīñ, avı ğiTcān" demiş. so-ñürä bi gün anası "tavandan çıK dı at" demiş. bi gün çı'mış at-mış çocuK. bi gün avı ği'miş çocuK. bi ödäk vurmuş. üç üdüñ, üç ödäK vurmuş. ğätirlikän hākim ğömüş. hinci sōmuş
10. "kaçı" deyi. nisi "üç liri" demiş. atmış "hadı" demiş "üş daha vur ğāl at parasınā yarın" demiş. etüsi gün ğini ği'miş çocuK. üş dāni daha vurmuş ğätirmiş. "üş dāni daha" demiş hākim. etüsi gün "dur bün sāni" demiş "bi oyun yapen di ğō bi yo" demiş .ğāli-vemiş ävlāriñi biyo "anā" demiş "sān" demiş "dā-
15. zāmiñ ğızñāñı sō'lē-ve bāññāñ ğiTsiññā" demiş. anası 'dāzā-sini sō'lē-vemiş. "ğızñarıñā ğötüren, yanımdı bi ğeci ğāsıñı'ta. heş küdārsiz ğätiri tāslim edārin" demiş. oñan ikind üzōri geyinmiş, ğuşanmış. annēsiniñ peşdimatına, ötüsünā edinmiş. hākiminñ öñüñdän ğırrıddıra, ğırrıddıra ğaş-
20. miş. hākim bunu ğömüş. ona ğöräsüyä ğadā beyānmiş. āķasından bi çandırma ğöñdāmiş. o d demiş ki "bāñ āşam ğālirin" demiş āķasından çabıK çandırma yetişmiş inahdara ğätiri vemiş. e o vakiT anasını ğālmiş sōlāmiş "dāzāmiñ ğızñāñı sō'lē-ve dā bāññāñ bu āşamñıK bāññāñ ğiTsiññā" demiş. işdi
25. āşam ı'ta ğızñāñā atmış ğötürmüş. ğızñāñā odanıñ biriniñ içinē birinē, biriniñ içinē birine ğuımuş. biriniñ dā känd oturuyo.

āşām_otuyo hâkim gâliyo¹. oğan geyim gūşam bi gız gib_ötmuş. hâkim gâlmış görmüş_ona çoK beyânmiş. gızlarıñ dı a'tarına gomuş¹. birisini "Gödünüzümü" birini di "Beyändiñizmi" go-

30. muş. hâkim gâlmış. oğan gızlara çağırmuş "Gödünüzümü! su gâti" demiş. "Beyändiñizmi" demiş birin dâ çärmış. 'ön da bi iş buyurmuş. o oğan dı onu içirmiş_ içirmiş hâkim üyümüş gâtmiş. üyüP gâtasıya buyınnan sakatınıñ yarım yanna gızımış, bi beyiT yazmış. "buna yapan ÖdüKc_ötudur" demiş,
35. bıra'muş gi'miş. sabälän gülmişlä, hâkimü çärmışta. "Hâkim Bâi, kaK" demişlä. uşkusunün içindän höl_e'miş di, "Gödünüzümü" demiş. "gödüg_üfändim" demişlü. "Beyändiñizmi" demiş. "beyändig_üfändim" demişlü. gâfasını bi yo ba'mışta. "ne bu hâliñ" demişlü. "ne_otduñ" deyü älin bi aına atı-vemişlü dü
40. ba'mış hâlini¹; kândinü görâsi gâdâ "ötün gâri" demiş sakatın düzülTdirmiş, om_beş gün ya'mış_ävdü. om_beş gün sörâ kaK-mış. ÖdüKc_ötundan için şikâyäd_e'müg için paTşahu iki dâni adam göndüriyo. onnâdan_ävvül ÖdüKc_ötu habâr_atiyo gidiyo. sareyiñ_atı tundu hasır doqumeyi başleyo¹. iki dâni gâf-
45. dan_azırleyo¹. önna varıyoğa, şikâyäü varıyoğa. "paTşah huzürunu gâfdansız çıkıtmas geyiñ" deyo. gâfdannara geidiriyo. başını dı bi masıta çıra baleyö. gidiyo gâri paTşah huzürunu. âkasını birâ kayıT yapışdırmış "bunu yapan ÖdüKc_ötudur". işdi gi'miş gâri. çıkâkan çandırma dutuyöru. "bu çırıtartan
50. nerâ gidiyoñ" demiş. çırıtara çıkâmuş başından sorâ^o paTşah huzürunu girmişlü. kayıda vemişlä. (sän biyoT dâ soru-vê-dinün zor gâliyöru. e hinci nerüsin güldiK gâri?) paTşah ba'mış üлиндüki kayıT ÖdüKc_ötundan şikâyät. hasır'tadı dı va ÖdüKc_ötu taşı. "n_êdâlim biz, nası buturuz" deyü düşünüyo
55. paTşah. bi hazni dâvâsi satıyo, meıdanı çıkarıyo gâri. hazni dâvâsinü gâzdiriyomuş. Ödüke_ötu du buna habar_atmış. gi'miş câminiñ birini girmiş. dâllal ünnümiş, "häP orê gâliñ" demiş. gülmişlä. väiz veriyomuş öda. väiz verikän "duruñ cümâat duruñ" demiş, "bi dışâyı çıkön di güli-veren" demiş. dâvê
60. çözmüş orê bi kayıT gomuş. "bunâ yapan ÖdüKc_ötudur" demiş. atmış gi'miş dâvê ıhdırı-gomuş löngüdük. dâvê gâib-edân adam gi'miş paTşah yannı "düveyü ÖdüKc_ötuna çatdırdım"

- demış. paTşah dellal ünnüdiyo. “bu ÖdüKc_ötü kim_isi gā-siñ” demış. ÖdüKc_ötü dävē atıP dı gāliyo. “nidün sün bu dävē
65. götürdüñ” deyo. “neyi götürdüñ” deyäsi gadā hākimiñ mäsäläsi-nä aṛnadıyo. paTşah dı haK veriyo. sōna bi vāzir var_ımış_ōdı. “bän d_ātıdadı-billmiñ” demış. paTşah dı ona birā_vēmiş. gi'miş gāri vāmiş anasınvṛi üş dānā tavīnı kāsmiş tüvlärnä yoṭmuş. bi oğgu da baṭ_ātmuş gi'miş, vāziriñ hamamṭiñü_ıçini
70. girmiş. vāzir di geci yarısı Gur'an_okur_umuş. baṭı çatınmış. tavvṛi tüvlärin dī bälänmiş hōlā hōlā. geci yarısı “cırıT” de çı'muş gūlmış. “bän göğ mälāikəsiyin” demış. “süni HaK Tealattahıṛi sālāmu vā” demış. “Cur'āniñ huddämiyin bän soyun soyun, soyun” demış. “säni gövü götürüyon” demış.
75. vāzir soyunmuş. sandığı boşatTmış. “gir gir_ıçini” demış. vāzir girmiş. üsdündän kili'lämiş. vāziriñ älbisälärinä geyinmiş. ipiñ_üsdünü gomuş sandığa, āḫcēlñi sarınmış ävlärini götür-müş. sabātan paTşahı habā vēmiş. “hazırtan gāliyo” demış. buṛıatmış işcāzindä yazıK. sabälän sarıtmış gi'miş gāri. paT-
80. şah dı bütün isannarına toPıtamış. o dī sarınmış vāmiş ahā-liniñ_ıçinä sandı açı-vēmiş ÖdüKc_ötü. “gövü güldiñ çıkıñdı gāri” demış. sōnu “gapadıṛi” demış, içindi vāzir. õTmüşlā. “hadı” demış “sän bunuṛi yerini vāzir_otduṛi” demış. murādı bu gāri. vāzirdün böyüK dövütT m_otü gāri.
85. o masatıṛi şahbeṭisini areyō bän bilib_oturun.

40

Anlatan : Şükrüye Topbaş, 41 yaş.

Memleketi : Denizli ili

Konusu : Masal

1. iki gādeşlā var_ımış. ikisi di õsüz_ümüş. o iki çocu'ta İsdamboṭı gi'mişlā. pāmbi zā doḫūtār_ımış. İsdamboṭdı on sänā dävām_e'mişlā. “yetā gāri doḫudūmuz” demışlā. “İstamboṭdı birüz doleşatım görülim”. biriniṛi_adı Ali Şah, birisiniṛi_adı MāmāT
5. Şah. belinā so'muşta dividü gördü'lärinä yazmışta. sōna do-taşıkān, dolaşıkan, sareyiñ pānçüräsindün bi gız bakıyomuş.

- o çocü görüncü “âşam bizi gäll-miñ” demiş. “hai, hai” deyo ötän üvlärini gâdeşiniñ yanını gi’miş. sôna âşam üsdü o gızıñ, gapısına çatmış. gız dı hür şelürü hazırlamış, içürü atmış ötana.
10. gäyaT ziyädäsinnün yimiş işmiş kändini bilmüz särhoş otmuş. sareyiñ yatağ odasını gidiyota. gız ötana çıtbaK sojmuş. teliñ üsdünü basınca aşâyı düşmüş, kändini yotdu bulmuş. sôna çıtbağ otaraK gâdeşiniñ yanını gi’miş. “gâdeşim birädür doḡdum” demiş. “bi yo du dividä galämä bülini soḡan di bän do-
15. taşen yottara” demiş. doḡaşe doḡaşe gızıñ sareyiñ atını gälmiş. gız “bi küläpir daha güldi” demiş. “âşam bizi gäll-miñ” demiş gız. ötän “hai, hai” demiş. âşam gini gälmiş. sıfratâ hazırlanmış. ötän aḡıttmış dı bunda gızı içirmiş. ya’mış, uzanmış gâtmiş. gägüfdä atın horaz räsmi iştäyömuş gız. ötän o atın
20. horaza atmış. çäşafıñ içini gıyma’tı äşyätâdan doḡdurmuş. bi gün ävül gâdeşiniñ pusa’tarı dı var ıdın ya. gâdeşiniñ pusa’tarına da atmış. üvlärini gi’miş “aş gapı yandım oḡa” demiş. etüsi gün çıkıyortâ bazarı, atın horaza biñ liräyâ sa’mışta. onu du pädışah atmış. bu çocu’tâ çı’rıKcı. guḡfu gâdınıñ ävindi
25. duruyotâmış. pädışah, o çocu’tâ guḡfu gâdına “ninä gâveyä biz verülim pädışaha” demişlä. ötän fisdanı geimiş. onnarı gâveyä vëdi dâ mi, pädışah dı ötana gıs sanmış aşıḡ otmuş. väzirini atı vëcüḡ otmuş. göcu ğarı dönmüş çocu’tarıñ yanna gi’miş. “nëden başımı bälâ otduñuz, pädışah sizi gıs sanne’miş”.
30. “otısuñ, otısuñ otısuñ väsiñ sän heş köKma düvün otısuñ” demiş. kırK gün, kırK gecü düvün ediyo. çatḡitan, davıttan gälin gi’miş. väzirin ävini vâmuşta. äviñ içindi kırK dänü odu var ımuş “bu odatarıñ hüPsini di birä birä güzälim” demiş gälin güvëyâ. dolüşdi biTdi-mi “o bi odeyi di gömäyincü
35. täslim otman” demiş. väzir di “burası çämiḡ odasıdır bu sizi yarımaz” demiş. iñ soñura gapıya aşdırmış, “bu näcabı şë” demiş gälin. gälin demiş ki, “şu ğayıştara bänı daK dı bi yo gören” demiş. ötän dı “hayır säniñ ğınatı bämä’tarıñı gıyman. sän bänı daK. dur dedim vakiT dur” demiş. gälin di diñni-
40. mämiş çävirmiş, ölmüş gâtmiş väzir. “gızıñ bizi böleTdi iki gâdçsi. bän di onnarı oyun eTdim dedim” demiş. ötän väzir otmuş. iki gâdeşin ikisi di väzir otmuş.

41

Plâk numarası: 263 A¹

Anlatan: Mustafa Şanlıoğlu, 1308 doğumlu.

Mesleği: Odunculuk.

Memleketi: Denizli ili.

Konusu: Askerlik hatırası.

1. *şimdi burdan asgür otduk İsdambotu vadık dordan do.*¹⁴³ *Duz-tudu*¹⁴⁴ 'mayinü otduk Çırpıcı'¹⁴⁵ *vādık. Çırpıcıda, bi bişik ai ik aigadā durduğ oda. sōru muharibū açıldı; Batkan mārībāsi. Batkan mārībāsi sōra, açıldınan sōra, biraKdıK gidiyos.*
5. *aşamdan bir üv,*¹⁴⁶ *gündüz bi şē yōdu. gecü ümir verdilü. Atbaşın*¹⁴⁷ *didil. Atbaşın mināsi*¹⁴⁸ *ğada hār yağım*¹⁴⁹ *gidiyos. giTdik, git gitmāmiñ, git gitmāmiñ, git gitmāmiñ vādık vācāmiz yē-rārū. kimbili, neri varıyoz bilmıyoz-a! o zaman tabi cāyil otdmaK münāsibātülā*
10. *. deyerekden bi yeri vadık. üvāl Sālāni vādık; Sālānikdān Sürgici.*¹⁵⁰ *vādık. Sālā' Sār. aṛk(?) döndük. u gidännā, donduk doṭaşdık, gini, geni*¹⁵¹ *galdık. döndük, doṭaşdık gini geni gāl'dān sōra, yid ai mı? durduk, sükiz ai mı? durduk, SāfərbārliK açıldı.*
15. *ÇanaKğalü giTdiK ğāri.*¹⁵² *Bādat yanna yottaditā-*

¹⁴³ 'Doğrudan doğruya'.¹⁴⁴ 'Tuzla'da'. İstanbulla İzmit arasında bir köy.¹⁴⁵ İstanbulda bir semt adı.¹⁴⁶ 'Biraz evvel'.¹⁴⁷ Neresi olduğunu tayin edemediğimiz bir yer adı.¹⁴⁸ *Min-< bin-*: çık-, var-¹⁴⁹ 'her dâim'.¹⁵⁰ Selânik civarında bir yer.¹⁵¹ *geni < geri*. Bu cümlede kelime asimilasyonu vardır. Konuşmadaki çabukluk yüzünden, *geri* (*geni*) kelimesi *gini* (*gine*); *döndük* kelimesi de, *dolaylık* kelimesi tarafından asimile edilmiştir.¹⁵² Noktalı yerlere tekabül eden sözler şunlardır: "o harpte pek ihtiyarlamadık bi sene mi devametti? Yalan söylemeyim, iki sene mi devametti, ondan sonra bıraktık". bu kısımdaki sözler duyuluyor, fakat, kelimelerin fonetik değerlerini vermeye imkân yoktur.

42

Plâk numarası: 263 A²

Anlatan: Halil Aydemir, 1319 doğumlu.

Mesleği: Rençperlik.

Memleketi: Denizli ili, Kaddılar köyü.

1. *biz üş gişi katKdıK .ori üviñ birisini rak_ışmē giTdiK. giTdiK, orda oTduK rak_ışürkän¹⁵³ arkıdeşin birisi¹⁵⁴“tabancañ vā-mı?” dī sorduK. “yoK”. ölü deniP rak_ışürkän sönu dabancı aTdi. “bıraK gapancaK-mı?” didiK. tükra arkıdeş oyunu*
5. *katKdı. oyunu katKdı sırida tabancı “küT” dē düşdü. arkıdeş “eivah yandım” didi. göğsündün vurtdu. obış arkıdaştıarı bis tokud_aTdiK baştıdıK.¹⁵⁵ nihayät älimizdän ğurtutdu ğaşdı. söru arġkısından ğovduK. biz d_onu ayāndan yarıtıdıK. tükra bizi ğaruġut ğaldi, yakıtadı ğütüdü.*
10. *sönası işdi mapısı giTdik. mapıda birä hafta bizä yaturdıtar o iş töbüyyün üdüsiyü-dä.¹⁵⁶ tübüyyün eTdiKdän söna biz çıKdıK, o damda hapıs_otdu.*

43

Anlatan : Nazife Ekzeli, 23 yaş. okuyup yazması yok.

Memleketi: Denizli ili, Çivril ilçesi, (beş sene önce Çivril'e gelerek yerleşmiş).

Konusu: Masal.

1. *ävül var_ımış bi yoġ_umuş, bi dāli Mümät var_ımış. bu bā ävi damı bi řēsi yoġ_umuş. bāda bi bāKcimiř. här 'ġün bi dilki ğalir_ımıř¹ üzüümü ylr¹ gidär_ımıř₁ bi ġün iki dilki ğalmiř¹ bāKci bi faK ğurmuş. här ğün ğälän dilki üzüümü yimiş, yimiř¹ bir eiçä*
5. *ġärnünü doyumuř¹; “abdäs bözmıya gidän” dimiş ġändürmuř, faġıñ yanna o acamı ğälän dilkiyi oturtmuř¹. ilK ğälän dilKi ġāřmuř. däl Mümät sabāta ġälmiř, “çin bän säni nēden?”*

¹⁵³ Oturduk.

¹⁵⁴ 'Birisine' anlamındadır.

¹⁵⁵ İyi duyulmıyan kelimeler cümlede dağımlık doğuruyor. Şüphesiz 'tokat atmaya başladık' anlamındadır.

¹⁵⁶ 'Edesiye-dek'.

- dimiş. dilki yatvâmuş "hâr' gûn gälân dilki bân dâyi'-lin" dimiş. "sân bâni çıkâ, boınuma bi çapıT bälê-ve, bi
10. bakır dağı-ve bân' sâni' ävâren". dilki giTmiş vâmuş bi gölü', 'başlamış gölü'n suyunu ätmeyä. gölü'n batıKları yatvârmış: "sân suyumuzu 'atma da nä isdäsân veräm". dilki dimiş: "bân siz-dän bi gaT erkäg_älbäsäsi isdärin, bi gaT zännä 'ülbäsäsi is-därin, bēs ättun_isdärin. bunnarı gätirisân' suyuşuzu äTmicen".
15. batıK "suyumuzu äTma da gätiri-veren" dimiş. giTmiş batıK isdüdiKläni gätiri-vemiş. "boınuma bälê' ve "dimiş. gätimış bälê-vemiş. dilki geriyä 'dönmüş, dâli Mämâdiñ yanna gälmiş. "sâniñ_adıñ Mämäd_Ağa otdu, bân sâni ävländirmiyü gidiyon". dilki dönmüş_arkasına gidü gidä, gidü gidä, bi patışâñ ävinä
20. vâmiş. kapıya çalmış. içärdän "kim_o" dimişlä'. "Samurkaş" dimiş. içäri girmiş. yoharı patışağıñ yanna girmiş. "Ättäñ ämrinnän sâniñ ğızı' Çivrilli Mämäd_Ağäya isdümiyü gäldim". boınundan ättun çıkâmış gömuş, patışah bi düşünmüş. "bi isdümiyü gäldindä bu ğadä ättun gätimış. vëdimdü daha çoK
25. dağa" deyü sözü vëmiş. "bizim kövümüz ıraK" dimiş. "bân' geş gälirin, siz düğününüzü hazar'tanıñ" dimiş. dilki arkasına dönmüş, dâli Mämâdiñ yanna gälmiş. "hadi sän bağı bäkklämä dimiş. 'däl Mämâdi kâjıdirmış. üç_aj söna yo'ta düşmüşlü. gidü gidü yarı yo'ta vâmiş. bi äşjüyä dâli Mämâdi mindirmiş.
30. patışâñ ävinä varen derkän dâli Mämâdi 'äşjüKdän 'ëndirmiş; çamıra bi bi yanna, bi bi yanna yuvarlamış dül Mämâdi, yo-tuñ orta yerinä diñälTmiş "sân bürda dür" dimiş. dilki kändisi patışâñ ävinä vâmiş. kapıy çätmiş. "Samurkaş gäldi" dimiş "ölü-müsünüz? bizi yo'tda sel_ättdi. bi-cähüz' dämädıñızı ğur-
35. tädım. giri ğalan' düğün ahälimizl', davıtcımızl' sel_ättdi". pätışah dimiş: "bi-cäh dämädımızı ğurtamızıñ ya yetä". patışah, bi dağım havtu vëmiş, bi gaT älbisü. "götürün dämâdı hamama yün kējıdiriñ gätiriñ_ävü". baKmışta dāmaT çamurıñ içindä diñülmüş. e götümüslä hamama. yünmüş, keyinmiş' ävä gäti-
40. mişläj. kırğ_gün, kırğ_gicä düğün_eTmişlä. zıvaf gicäsi ötan gäliniñ yanna vāmamış', äviñ düşäsiniñ baKmış. sabah_ötmuş

- bubası yanna gālmiş. “buba sāniñ_ōtuñ dälimi huṭu mu? heş yanıma gālmadı” dimiş. “ünnän baķam Samurķaşa soram”. ünnämişlü dilkiyā¹ Samurķaşdı dilkiniñ_adı ya. “säniñ_ōtuñ
45. dälî mi huṭu mu? sabā ğada äviñ döşüsinü baķmış. ğälinä baķmamış”. “nä dälî nä huṭu bēgir damı düyil āñiz dā¹ bāyän-mämiş dā¹ ğälinä baķmamış”. “ertäsi ğün sabāta usdatara çağırımıştā¹ äviñ_üsdünü bi ğaT dā äv yaPmıştā. kırķ ğün¹ kırķ gecä yiñi ğaTdan düvün yaPmıştā. ğärdüK ğicäsi ğün
50. ğälinä baķmamış. Samurķaşa ğinä ünnämiş¹: “säniñ_ōtuñ dälî mi huṭu mu? sabā ğadä ğälinä baķmamış”. “nä dälî nä huṭu āñiz tavıķ kümäsi düyil beyänmämiş dā ğälinä baķma-mış”. yiñidün äviñ_üsdünü bi ğaT dā äv yaPmıştā¹. kırğ ğün, kırğ gecä düvün yaPmıştā. ğüväyi ğuımuştā ğinä ğärdüg ğicäsi-
55. nä. ğüväyi ğuyāķan dilki ünnämiş, “ülä sän dälî miñ” dimiş “ķapıdan ğirincü ğälinä ‘särmitaķ ğäl” dimiş. aķıġ örgüdi-vemiş; ğirmiş¹ ğälinä sarıtmış. sabah_ōtmuş¹ ğızıñ bubası sörmüş ğinä “ğızım böyün nōtdu” deyä. “ķapıdan ğirincü¹ heş bi yerä baķ-madı, dörudan döruya baṭa gāldi” dimiş. dilkiyü ünnämiş:
60. “böyün heş bi yerä baķmadı”. “bu āñiz accıķ äşjüK damına bän¹zämiş dā ondan vämiş ğälinä”. ördä üç_aıġ durmuş. dilki dälî Mämädü ünnämiş, “ğayıntañdan izin_āt āmizä ğidäm” dimiş. “nädün_izin_ātın? ğircüK āmiz yoķ. izin atıP da nürü ğiTcüz?” “sün izin_āt da bän ävi buṭurun”. ğayıntasından
65. izin_isdämiş. ğayıntası dimiş: “üş ğün müsädü vē dā ğidiñ. ğälmiş dilkiyü dē-vemiş: “üş ğün müsädü isdüdi, üş ğün sona ğiTcüz ğäriK işdä”. üş ğün durmuşta¹. kırķ_atı dayısı haṭası, dēzäsi häpisi minmişlä¹. atıñ bicäzinä öṭannan ğälini mindir-mişlä häpisi düşmişlä yōta. dilki onnañ_öñünä düşmiş. onna-
70. dan üväli ğidä ğidü ğiTmiş bi ğoyun sürüsünä ğavışmış. “şö ğälän ğälin_atcısını ğörü-müyoñ” dimiş. “onna öñgü ğoyun sürüsü kimiñ derlāsä Çivrilli Mämäd_Anıñ deñ” dimiş. dilki ğiTmiş ğinä öñdün. arķadan ğälin_atcısı ğälmiş. “öñgü ğoyun sürüsü kimiñ” deyä sormuşta. “Çivrilli Mämäd_Anıñ”
75. dimiş. kırķ_atı “bizim dāmaT nä ğadä zāñgin_imiş” dimişlä. dilki vämiş, bi çiTliğä vämiş. çiTliñ_içindä kırķ_ırsız var_ımış. onnara çağırmuş “dışa çikiñ bi. şö ğälän āTıtıtarı ğörü-

- müyoŋuz? o gülännä' häpisi dä cavır. şindi sizi käsürlü" dimiş. hırsızta biri birinä "biz nerü gi'däm" dimişlä. dilki dimiş "bän'
 80. sizä bi ağıt örgüdü" dimiş. "häpiñiz däyirmanıŋ 'çarķına girin" dimiş. häpisi girmişlä däyirmanıŋ 'çarķına; dilki däyirmanı göy-vemiş. kırkırısızıŋ kırkı da ölmüş. dilki gälmiş, kapıtarı aşmış ğârşıya çıkmış. ğârşıdan gälän aTtıtara' "buyuruŋ, buyuruŋ" dimiş. "kövümüzä giTsüK uzaK. siz burdan
 85. geriyä dönün dä' bis soŋıra kövümüzä gidäm". aTtıta ěnmişlä. otumuşta' birä ğävä işmişlä' "bis kövümüzä gidäm ğä" dimişlä. onnä gidäkänä dilki däli Mämüdü lä sän nä duruyçŋ" dimiş. "häpsiniñ atına birä kilim atı-visän ya. hazır ğätma maŋ däyi mi?" däli Mämüdin' kırkırata kırkır kilim vemiş. i giT-
 90. mişlä ğări onnä. däli Mämüdin' dilki' gälün' üçü ğämış. onnä ğäçiniyo. onnara ömür' bizläre ğara kömür.

44

Anlatan : Şükrüye Günay, 37 yaş., Dişleri sağlam ve noksanız.
 Mesleği : Ev kadını ve rençper.
 Memleketi : Denizli ili, Çivril ilçesi.
 Konusu : Masal.

1. üvâli varımış yoğumuş cbıtâm, bi annä bi ğız varımış. bi dağıŋ kânarında bi çadırda durârtarımış. sonä annüsi ölmüş. sôna Daŋaveremiş ğızıŋ adı. patışaŋı ötu ava çıkınca gälmiş. ondan sona sörmüş "ismiñ nä" demiş. "Daŋaverä" demiş. "mäv-
5. lam süni baŋı verä şehsädäm" demiş. "hadi hej budata" demiş. "bän säni a'tır-mıyın" demiş. "bän väzirin ğızına nişannıyın" demiş giTmiş ğări. aĵ gün ğaşmış ginä 'gälmiş abıtam oraya. "Daŋaverä" de bärınca "Mävlam süni baŋı verä şehsädäm" deü şahtanıP çıkıyo. hâ ginä gälüb oturuyo yanına
10. abıtâm. "budata" deyo bän säni nēneyen ätmecün. bän väzirin ğızını nişannıyın" deyo. "sän nēneyen" deyo. väzirin ğızınıŋ düyün yapıyo. e ğız çıkmeyö. soŋıra Daŋaveräyi götürüyoŋta sareya. o gecü ğäbä ğahyo. ginä götürüP çadırına bırakıve-mişlä. patışaŋı ötu ginä İzmirü ğaçürkün çadıra üramış. "Da-

15. *ta*verä *deä* bärmiş. “Mävlam säni baḥa verä” ‘de çıKdı dışara ginä. “bän İzmirä gidiyon’, bi şe ismarlēcän-mi” deyo. “bi ättin beşşiK’ gätiri-ve” deyo. “hadı heḫ budata” deyo. “başğa bi şe ismartä” deyo. “daşdan bübüK-mi yaturcän başğa bi şe gätirälim sölä” deyo. yarı yoḫa gülincü daha gätimümümiş. tükirä
20. dönmüş gätimiş. “Daḫaverä” *deä* bärmiş. girmiş çadıra bi oḫan çocuğu gözül ğundaKtı yatıyo. ‘baKmış’ kändinä bänziyomuş abıtäm. güvë bi älmus_inä bi gözül säT vëmiş_imiş Daḫaveräyü. onnar görüncü çocuK da ‘kändinä bänziyincü ätmüş çocuKta bäräbär götümüş. dävät_eTmiş ğainatasını väziri. ye-
25. müKläni yemişlär oturmuşlar. älläni yıkaḫana iki iliyän var_ımuş. biri ättün biri baḫır. ättün_üliyänin götü dälig_ımış. “at-tah_ättah bu nidän dälindi ättün_otdü haldü?” “äl giT ğızıḫı” deyor. Daḫaveränün ğaçiniyoḫa. şindi ğöldiK yannändan iyilär.

45

Anlatan : Ayşe, 18 yaş.

Memleketi : Denizli ili, Çivril ilçesi,
Demirci köyü.

Konusu : Köylerinde olmuş bir vak’a
şekline sokulan masal.

1. iki ğarḫeşi va. bi dü ğız ğarḫeşi va. ğız ğarḫeşi, oḫannäḫ ğarḫeşi çırpıya giTmiş_ımış bölä. çırpidan ğälmişlä. o ğız, ğarḫeşinin ğälinnäri va. bi süT bişirmişlä ğälinnä ğäri. ikisi ğızın_öñä ğoḫ-vemişlä. ğız_o südü yemiş orda ğäri. bu yıḫ da u ğızı, südü
5. ğoḫ-vediKdän keri o ğız_o südü yemiş ğäri. ğızıḫ ğärnünde ilan dürämiş. ğardıştarı da ğızı dağa ätmüşta giTmişlä ğäri. o ğärnündäki ilan ğabarmış giT giT. önu başğasından ğübä sanneTmişlä. oḫanna bunu kibirinä yidirämümümiş ğäri. dağa ğızı götürmüşlä. ordan şama bi ağeca bätümüştä. sırça barnanı oḫan
10. ğarḫeşi käsmiş. ördan ğönäyini çıkarmış. ğızıḫ sırça barnandaki ğanı ğönäyü butaşdırmış o ğanı. ora ävü ğälmiş. ğarıḫara “öldürdüm” demiş ordan. “öldürdüm ğäldim. öra şama bätadım ğäldim” demiş. oḫdan ävü ğöldiKdän keri iki avcı gidi-

- yotta ğari orda avtanıyotta. o ğıza ıras ğalıyotta. arkadeşına
15. deyo ƣu, "burda davşan butusaƘ ortaƘ" deyo. "can butusaƘ yatıñız bänim" deyo. otannä ora ğızıñ yanna varıyotta. "ğızım sän burda narayoñ" deyotta o ğıza ğari. o ğıza "bännän gidämiñ" deyo ğıza ğari. ğız da "götürüsän gidärin" deyo. otannä o ğıza götüriyotta kölänä götüriyotta. o otan götüriyo. götüriün
20. otan bākär imiş. o ğıza düün eTcäK. soñna düün eTmiş, o ğızı atmış ğari. o ğızı atdıƘdan keri o ğarı süT bişirmiş. ıscäƘ südüñ üsdünä iyilmiş. ğarındaki ilanna o südüñ üsdünä iyilincä düşmüş. ğocası o ilanıñ ğavasını käsmiş. on iki dänemiş ğarnıñ ğarnında. ğarnıñ ğarından düşän ilannañ ğavasını häPsini dä käsmiş. o ğarıya iki dänü Attaħ çocuƘ vemiş. otan ğardeşi ayağına kämiK giTmiş. giTmädiK toƘdur ğomamışta. otanıñ ayağındaki kämiK çıKmâmiş. sōñna bi kövü götürmüşlä. iki çocuƘ suyuñ başında oñneyo. otäkinnä varıkan çocuƘtara deyoṭā ƣı, "anañ bizi müsüfirlü atma-mı" deyo.
30. sōñna "atırın" deyo anası. varıyotta otäkinnä, orda ğatıyotta. otan deyo ƣu "bänim ayağıma kämiK giTdi" deyo. "ğäti bän çıkarı-veren" deyo. O ğada toƘdur ğüzdim çıƘmadı" deyo. "sän nasıı çıkarcen" deyo. o da bän onu çıkarın" deyo. sōñna o kämiyi otanıñ ayağınan çıkarı-veriyo.

46

Anlatan : Cemile Coşkun, 42 yaş, dişleri sağlam.

Memleketi : Denizli İli, Çivril ilçesi, Haydan köyü.

Konusu : Parça parça cümleler.

1. bizim säs dü giTsiñ ortara ğalıK. nēdän nişliyen ortara giTcäK ğalıK.

bilämiyon ğadın anam. nişliyen nēden bilämiyon bi şē ğali. Haydana ğälsän çoƘ bi şelär dē-veridim bän saña. açcıƘ da

5. o ğadın deñ-vesiñ ğä.

säsimi iradöya säsimi verisän, ğuyäsañ boşä büni Hall otu.

dē-vemān ōlēsā bi dā bi šē. açıcıK da şarķı çağırı-veren ğa.
kaK ğahpāniñ ğızı Haydana gidām sävdim sāni.
kāfl ğāli hocam yetā ğāli. ne masal bilirin ne heķaya ğa.

10. yümsäKdän yaPdırdım bināyı,
başıma buıdım bälāyı,
ikindinnä gidäkän canavara ğavışdım,
keyiK gibi yoıdan avıladı çävirdi bāni.

47

Anlatan : Seyyare Alpay, 35 yaş. sol
alt yandan iki dişi noksan.
Memleketi : Denizli ili, Tavas ilçesi.
Konusu : Masal.

1. bi hambat MāmāT var ı mış. hambat Māmādiñ bi 'ğāsı vā mış.
heş bi yaķa' çıkmaz ı mış. hambat MāmāT "illā" demiş 'ğarıya
"böyün 'ğāzi (ğāzmāyi) giTcāsiñ" demiş. davran mış' gi' miş.
'ğāt mış', "adam bānū' pusat yaPcasıñ. ayağıma ba'bic atcasıñ"
5. deyü suķağa çıķamıř ğapı tırķıtamıř, hambat MāmāT suķaKda
ğāt mış'. iki hırsız äv soya gidiP-bār ı mış. hambat MāmāT
arkıtarına daķıt mış "bān di gidiP-bārın" deyā'. bi zāñğin
ävini 'vār mıřtā. iki hırsız yuķarı soyuP-bārı mış. hambat MāmāT
mı'tāñ içini girmiş, havanı çatıp-bārı mış. 'ğar bibār var
10. ı mış havandı. dövākän tañ tañ dövākän äviñ sābi kāl' mış du'
muş, "sün näyi güldiñ', nä çatıP-bāñ?" beş 'pañğinoT vēmıř
älini çıķāmıř. "hadi giT burdan" demiş. 'vāmıř ävini "ğarı
ğarı aş ğapı" demiş. "parı buıdım" deyo. "dāf ot" deyo ğāst.
"bān parı isdimēyon', daķım isdeyon". çıķardı zaman hambat
15. MāmāT bi hırsızlı dā varıP-ba. ördan o äv di ğocası tüccar
ı mış. İzmiri maı atı gi' miş. yuķarı üs ğaTda bi hākiminän
säviřiP-bārı mış äviñ ğāsı. hambat MāmāT yü'lüğü girmiş.
"yatıP-bārın" deyā' yatı ğomuş. bi düdüK var ı mış hambatıñ
ülindü'. hākiminän' äviñ ğāsı' enmiş ğāmıř. pusa'tarına çıķā-
20. mış. hākim çıķāmıř', ğarı dı çıķāmıř'. "ğaryōta yatıP-bārız"
deyā yatāķan' hambat MāmāT bi düdüK öTdür müş. hāki-

- minän ğarı yukarı ğaşmış çıtbağ. hambaŧ MāmāT' hākimiñ
 çıkardığı pusada', ğarınıñ çıkardığı pusada' bōçıtamış' ävini
 ğaşmış'. “ğarı ğarı” deyä üñnämış. “ğarı bän sänä daķım
25. gätidim' aş ğari” 'dëyo, sabah otuyo, hambaŧ MāmāT keyiyo
 ākasını hākimiñ pusadına. ğası dı ğeiyō hamamı gidiyo. soyu-
 nuyo hambaŧ MāmāT pusada ğoyu-ğöyo ortı yerä. hākim' ar-
 kıdan' ğäliyo. hamamcī çığırıyo. “bu pusada' kim soyundūsa
 ğunağı' gätir” dëyo. hamamcī' hambaŧ Māmādä 'yakıtıyo, ğu-
 nağa ākasını daķıP gidiyo. ğunaĶda hākiminän 'mahkimä
 otuP-baŧa. “bu pusada nādän butduŋı” deyä. “bänim äväldän
 idin pusadım” deP-batırı. hākim “äväli' bu pusaT yoğ udun
 arķıŋda” dedi. hambaŧ MāmāT habä vëdi: “sän tüccarıŋ ävindä
 çıtbaĶ ğarınan yukarıya tingildäkän bän yü'lüKdä borzan
35. öTdürüP-bādım”. hākim “däliriP-bä bü” deyä 'kötä-veriyo.
 dükändi.
 bu masat bänim ğızaŋıŋan yarannarımdan a'tımdı 'gätüdi.

48

Ümmü Tuzcu'dan maniler ve cümleler
 (55 yaşında, dişleri sağlam).

mantıbarı

1. mantıbarı mantıbar
 mantıbarıŋ andı var
 bir güzälinän bi çirkin
 sarıtmasını andı var
5. telli durnam nü ğazäsiñ yotlāda
 kähribādan çıbığ isdü sunmağa
 kırĶ niriđän yātığ isdü silmägä
 hē ğarğıta ğarğıta
 ceviz daķını ırğıta
10. 'yıtcazını vāmıdan
 atın beşiğ ırğıta
 biliP-bāmın ya noŧuP-ba Hacca. nēlüP-duruŋ ğaŋıñı ğäliP-bä'.
 āā şunu baĶ, “gidiP-ba, ğäliP-ba deysiñiz” dëyo.
 bā'lēcä'-mi ğälüsī ğadā anı? çıķı-ğāmış ğömädiñ-mi?
15. okū fıŧan ği'däläsä 'ozman döndürülü 'dillärini.

Anlatan : Gülsüm Curavcı, 38 yaş.
Memleketi : Denizli ili, Tavas ilçesi.

anı gırı-vesiñ billürü ülä ginä.

1. ävā var umış yoğ umuş bi 'päslikancı gızı var umış. bi di äniñ ötu var umış. ikisiniñ di hiş 'zanäti yoğ umuş'. biri 'päslikan suṭā gidär imiş. äniñ ötuñ zanäti di at suṭā gidär imiş. "päslikancı gızı päslikanıñ dalläri 'kaş" demiş. "galäm yazā
5. 'yazl tutasıñ göğdäk ıtdız kaş" demiş. ertäsi gün at suṭā gi'miş, bi yükin batıK du'muş. satı gāmiş. "päslikancı gızı neri gidıyoñ" demiş äniñ ötu. 'ondan kerı beş ğuruşuK ciğär ätmüş. "beş ğuruşuK ciğäriñä güccüğ azrāil gāliyo, başıñ örT götüñ aş" dimiş ğıs öṭuna. ondēn kerı "nerı gidıyoñ" dimiş äniñ ötu.
10. "päslikan 'suṭā gidıyon" dimiş. "bi yanağı bi batıK verän ğıs" dimiş. ğıs dı ona "beş ğuruş 'ciğäri götünü dödürän öṭan" dimiş. onden kerı' atceğ ömuş 'ğıza öṭan, ilkin "varmācın" dimiş ğıs. "vārman" dimiş. o du "ātēn" dimiş. 'ondan kerı kırK gün düğün 'çātırmış ğıza öṭan. ğızı ātcāğ öṭan hindi. ğızı öṭan
15. atmış dı doğanmadan yeiğis içindän mağırı vāmiş, 'kağı-vēmiş ğız içini. kaṭ'muş öṭan äsgäri gi'miş. 'ondan kerı äsgäri gi'miş. ğız dı arkaşından Cin dağınu gi'miş. o bildirmämiş gās öṭdüna. "arkıdāş" dimiş "sän büne ävür, bän süne ävären" dimiş. "säniñ atı-vediğiniñ säniñ yanıñı gāsiñ, bāniñkä dä büniñ ya-
20. numı gāsiñ" dimiş. varmış ordan bi hāmil ötmüş ğocasından. 'vakidi gālmış. "bün havānu dānişdiriP 'gālcen" dimiş. gālikä, havāsınu dānişdiri gidıyoğa bi ğordon vēmiş. önden kerı "nere kaKcān" dimiş. havāsınu dānişdiriK gālikän bi öṭan çocuğ ötmüş. adına Cim-Büy vēmiş adına. ordan ğocası Darçın
25. dağınu kaKmış. Darçın dağındı gini hāmil ötmüş. gini gāmiş bi öṭan çöcü daha ötmüş. onuñ adın dı Darçın-Büy vēmiş. önden kerı NuTdivin dağınu kaṭ'muş. ordı gini hāmil ötmüş. önden kerı ğızı ötmüş. ğızıñ adına "NuTdivin" vēmiş. gālikän di atın naliñ vēmiş. ğurtutmuş äsgärligindän gāmiş. düğün
30. yaPmağı butaşmış. kırK gün düğün çātırmış (?) ondēn kerı böyün gālini çıkıcāğ umış. anası ğızañnarını örgüTmiş düğün

- yottâmiş. "Cim-Bây!" "buyur Darçın-bây!" "duTnu Nüt-fâniñ äлиндän, kaçmasıñ altın naliñdän. 'Bey bübam düğün ediyö, pilav kışgâK yemâ gidiyos". bubası dı "düyüncülâ geri
35. dönsün, päsliqancı gız yanımı gäsiniñ" deyo. ävläniP-ban_ötän äsği gäsidiñi a'tı ēmiş. yarın sabānan sukaKdan niri saçıP giTcāmiş. kim kařkāsa ēkän o a'tıcāmiş niriya.
- gärizi suyu gidiP-bārin. kaş'mış gömiş dı gi'miş. bu bāsmı bi satıñdın dı döT mätiro ařıñdım.
40. heç sa'tıma ařma'dan keri gi'mēcän dedi. bizlâ añnımēyoz, hindi giri-mi gācāK? sän iş_areP-görün, dēK gidärin hädi yaz. Añğıranıñ yottarı bāK güzāmiş. çöväntemiş bütün, kim bili ya. sölümēyon. hindi a'tım gabi gäri bilimēyon.
45. İkitaP-mı oğuP-bāsiñ hindi sän? mährimüd_ediP acıyon.

50

Anlatan : Nesibe Uzun, 60 yaş. Sağ yandan altı üstlü ikişer azı dişi noksan. Memleketi : Denizli ili, Tavas ilçesi. Konusu : Masal.

1. bi var_ımuş bi yoğumuş bi örä'män gız var_ımuş. bi tüccarı yurutmuş. onuñ du bi täK bi gızı var_ımuş sävgili. onu sölä-mişi-kim örä'män. o gızı demişi kim örä'män, "annäni 'var dı bän baş_isdärin de" demiş. annäsi di sölämişi-kim "gızım ablän
5. gil guisuñ baça dı, ye gızım" demiş. gız dı demiş-kim : "kändi äliñinän guı-vecäsiñ baça". "baş guyu gidäkän, baş guyağan güPdän, ayāniñ atıñdı isgümbē deviri-vē" demiş. soñura o çocuK isgümbē däviri-veräsi annäsi baş güpünün_üsdündü 'gätıvemiş. ordu ölmüş. ona göcasına habā 'vemişlä. göcası gıyıma-
10. dın gabiri guımamış dı, bahçasını gabir_e'miş guımuş gäsına. soñura gıza gini örä'miş örä'män. "gızım bubañı vā da, bubä ann_isdärin de" demiş. "kimi aşatım gızım dērsä, bubä örä'mäni aşatım" demiş. örä'mäni aştımış bu adam' güçiniyoğan' patıřahıñ dı bi gäsı var_ımuş. garı dı gurtutcāmiş. söru bunu kaç
15. äbi gätirdilär_isi ilan_ımuş o gadınıñ gärnındağı 'gälän äbiläri soKmuş soKmuş öldürmüş. bunu du örä'män duımuş. bu çocü arıdan kaçsıñ deyü pātişañ gäsınıñ äbülni yottamış o çocuğa. çocuK du demiş kim "bübäcığım bän äbüll ne bilen.

- dur bubacıgım dur bän annämi giden, ik_erkäT namaz gilen
20. annäminä halälläşen gälen". annäsini varıyō kı şindi, bi ğuran oķuP varıyoru. soķūra ğız dēyoru kı "annäciĝim" demiş "bän ne bilen doĝumtuĝa äbäligä" demiş. ğız hindi ğäri annäsini : "patişaĝı çocu 'doĝuyor_umuş. bänü äbäll götürcü'lär_imiş. bän nä bilcen äbäligä, sän haKĝivĝa helal_eT annäciĝim". o cänä-
25. zidän di säs çıkıyo. "äliñ_eTdi başıĝı çäksiñ ğaĝtaK" dēyoru. vardıĝı vaķıT bi täncirä süt_azıtaT" dēyo. "ilan onuñ_içini saĝıtır" dēyo. "ilan onuñ_içini saĝıtdı vaķıT ilana bi sandıñ_içini ĝo". söru düñnāyı çıKdı ilan. çı'dı'tan keri, doĝurdu'tan soķürü ilan meıdanı atdı. düñnāyı gälinci gini patşah gerisini
30. geri döndärdi o çocü gini ö'rü'mäniñ yannı, övüĝ_anasınıĝı yannı. ilan dovdu'tan keri gini ğäĝnını bozuyo ğäri" bu çocü nahal_öldürün" deyä. sön täkirä bu ilan böyümüş "dadı bän hoc_isdärin oķücän" demiş ilan. kaş dänä hocu ğätirdilär_isi o ilan soKmuş soKmuş öldürmüş o ilan. demiş kim patşah "bunuĝı
35. äbäsi kim_otdusu hocası dı o ösuĝı" demiş. söru gini tüccarı täkirä ämir ğälmiş "hocası otcäsıĝı". babası varıP ğızı gini sölēyo. "ĝızım" dēyo "hocası dı sän otcäsıĝı ĝızım" dēyo. ğız dı gini dēyōru kı "bän_annämi bi dahı yäsin oķuyen gälen" dēyo. ğız "annäcim" dēyo "bäni bu säfär hocatıKdan çıĝır-
40. muştä. ölür dü gälirin" dēyo. annäsi di dēyoru kı "äliñ_eTdi başıĝı çäksiñ ğaĝtaK" dēyo. "hadı" dēyo "gül dikänindän dänäK yaPdır" dēyo. "ilan säni hucum_eTdi vaķıT çarP gül dänäyinnän yüzünü sıvatını" dēyoru "oķur_o" dēyo. ğıTdi
45. gini çocuK. atdı hädiyäsiniä ğäri döndü. gini gäldi övüĝ_anasınıĝı yannı. bu ilan gini meıdan_atdı. "bäni ävärsiñ bubam dadı" dedi. kaş ğadın gälin_atdıtar_ısı soKdu soKdu öldürdü. o ilan gini .gini patşah düşündü. "äbäsi kim_otdusu, hocası kim_otdusu ğası dı o ösuĝı" demiş. bunu ğäldilä gini. "säniñ
50. ĝızını biz_atcäs" dedi patşah gini. "o ösuĝı ğası" dedi. "gini annäm bi yäsin oķuyen di halälläşen" demiş. o ğız anasını vāmuş. "bundası ğäs_otu gidiyon. bu säfäri ölürün annäcim" demiş. annäsi di demiş ki "äliñ_eTdi başıĝı çäksiñ ğaĝtaK" demiş. "gälin gidiyor_ukan kirpi tüvündän kürk_ısdı" demiş.
50. "gälin ğıTdiĝiñ vaķıT ilan säni sarıtır" demiş. "soķan de sarıtdı vaķıT çıkar hanım kürkünü dēr o säni" demiş. "şüvkä'-lim sän çıkar kürkünä bän di çıkaren" demiş. söru ilan kürkünü çıkarmış otmuş bi şehsadi. ğız dı çıkarmış kürkünä. ot-

- muştā bi gālin güväyi hēş bi kādärsiz. sabātan kaṭ'muş gālin
60. güväyi tıkr tıkr gonusuyotā. buna bubası habār atıyo. toptā, tüfā'lā atıyo şänniğ otuyo.
- ondān soñuru paṭşah düşünüyo harb otucağ ımuş. şehşādi gāldi kim bubasını, "ne düşünüyöñ 'bubu" dedi. "otum harbi giTcez" dedi o dı. "bāni neçin mejdāni gätirdiñ, bān giTcen 'harbi"
65. dedi. şehşādi "bi yo du gayın pādāriñ göñnüü 'atən" dedi. bunu du onuñ gāsı o örā'mān "burdu, gāl şehşādi" dedi. şehşādiniñ mühürü çatdı'. paṭşahı māTduP yazıyo o örā'mān övüğ anası'. "bānim garıma bān çı'dı'tan bunu du gapıdan dışarı atıñ" deyo. bu māTdüP paṭşahı vardı'tan paṭşah şaşı-
70. dıyo, atāmē başlēyo. gālini di dēyoru ku "bubacığım nā bağıryosuñ şehşādi-mi öldü?" "hayır gızım at bu māTdübā oğu" gız o māTdübü gız oğudu du "eh bubacım bānim annımıñ yazısı təcəllāsi bu. bi dāmir asīnan bi dāmir çarıK yaPdırı-vē bubacım bāni" demiş. sönu gız başını atıK gidār ikān cinnilāriñ
75. otdu yeri varıyo gıs. ordu cinnilāriñ otdu yer imiş gızıñ täPgil vardı yer. bu cinnilār di böyüK atarıñ Bādikār ismindı bi çocūnu çatmışta bi büçüK yaşındıkan bunu du bu gıs vāmiş buñmuş. peigambār nikāhi e'mişlä ikisi Bādikārinān. hāmili gātmiş. dokuz ai öñ gün deyinci, "Bādikār bānim arım dutu-
80. yoru çocuK düñnāyı gätircen bunu bān nardi doğurun" dedi. Bādikār di dedi ki gāsına, "yum gözüñü" dedi. yumdu gözünā. Bādikār atdı vādı annāsi giliñ gapısına. dedi ki. "yāhu" dedi "sān bu gapı çat. kim o derlār isā Bādikāriñ bāş için açıñ gapıya de" demiş gāsına. vāmiş gapıya. "Bādikāriñ 'bāş için
85. açıñ gapıya". aşdıta. annāsiniñ iki gözü amā otmuş Bādikāri atar ıkan. "açıñ gāsıñ kim isi" dedi. aşdıta gapıya. "bāni bi odu hazırtañ. bān böyün doğurcān" dedi. doğurdu örda. gecāsi Bādikār gāldi. "iyār bāni, çocūmudūnu bilsā bānim altın beşimā, gümüş silbincimā, gümüş sibāyimā hazırtağı".
90. döndü şehşādi gāldi. yurdunu varıP buñdu'tayın keri "bubu bānim garım nardi" dedi. soñuru şehşādi arı çıKdı. söru Bādikāriñ ordu buñdu şehşādi gāsına. gāsı dı şehşādi buñdu'tan keri "o hall otcaK bi iş dālidir" dēyo.

51

Anlatan : Münevver Yazgan, 35 yaş.
Memleketi : Denizli ili, Tavas ilçesi.
Konusu : Masal.

üş gız

1. şindi üş gız var ımuş. bi di bubutarınnan gâtmişta. aştıKıtarından bubasını güccüK gız, "bänä saT" demiş. "nasıt satan gızım" demiş. "fikri biñ gurus, ağıtı biñ gurus, sabırı biñ gurus". patışāñ-ötü var ımuş. bu fikri biñ gurus, ağıtı biñ gurus, sabırı
5. biñ gurus satıtıP-ban gıza atı çı'mış. sönu ona yümsüK bi äv yaPmış, içini gömuş. sönu bıra'mış gi'miş. içini kili'lämiş gāri. bi sänädän sönu gälmiş. "oh" demiş. güllär açıtır ımuş, bülbüllär-ötär ımuş patışāñ gälcäyi zaman. bi çocuK dünnäyi gälmiş. bubasını "hämän götürü bunu! kās bişır gäl" demiş.
10. yimişlär onna ona. üçün dü bölä yaPmış patışah, yimişlä. üs sänädän sönu gälmiş patışah. "bän ävläncen". "bänim gälünimü göttü'taP endircüsüñ" "pükē" demiş. gälmiş göttü'tamış endirmiş. oışsam kändi gälünmiş. onur-ö käsdiyi çocu'tarı düyil güzümüş. anasını gösdärmädän meıdanı gätirmiş. böyüg-ötunuñ gälünini almış göttü'tamış murādını nail-ötmuş.

52

Anlatan : Hatice Güleç, 50 yaş.
Üst çene sol yandan bir dişi noksan.
Memleketi : Denizli ili, Tavas ilçesi.

1. bänim bi gızım-mar ıdın. on-üş yaşındañkan atdıta gışdıta. alej müttüsü vādır Medln hanımıñ göcası. bu müttü çıķı-gäldi bizi. biz ālaşıP-bāritz. "sizi bi tāsällä veren" dedi. "bi patışahıñ bi täK bi gız var ımuş" dedi. "yedi yaşından ye'miş yaşını
5. gadā isdimämiş, çöp çatan bu Käl-ötanı ça'mış, bu masafta देंven sänä" dedi.

- äväli bi var_ımış bi yoğ_umuş, bi pātıŝahıñ bi tük bi ğızı var_ımış. 'ävläncäg_ötmuş. dimiş ki bubasını' "bän ävläncen" dimiş. "yidi yaşından yi'miş yaşını gül bāçasını ğāsiñ" dimiş. 'en-
10. miŝlä gül bāçasını. ğızınıñ_älini bi çiçäk vemiş gül, pātıŝah ğupāmiŝ dı. "bu gülä bänim ğız 'kim_mārısı ğızını 'onü vēcēn" dimiş. o ğız dı çiçüğü güzdirmiŝ güzdirmiŝ işdi bi İsanı gözü du'mamiŝ. 'än nāyatında bi Käl_ötanı vemiş çiçüğü. onuñ du bubasınıñ ğöñnü otmamiŝ. pātıŝāñ ğızı Käl_ötanı 'varı-mı? üç
15. gün! bubası musādi vemiş ğızını düşüsün diyä. eh, söñüru ğız anasınnan söz bir_e'miş o ötanı väceK ğatañ. bi hēbü almäs ğa'miş hēbüyä. bi atı minmiş. ötän dı arkasını mindirmiş käl_ötāna. çı'miş bi mācinun dağıñ başını. oraya mākan du'muş. ördä 'ävlänmislä. üş dāni çocuğ_ötmuş. ilk çocünüñ_adına
20. "Niyidim", ikinci çocünüñ_adına "Neödum", üçüncü çocünüñ_adına daha "Neöcän" ğomuş. soñüru dāvrl çı'miş pātıŝah. ğızınıñ odasını musāfirl vāmiŝ. ğızına biŝirdiği yemälädän bilmiŝ, farke'miş. güvēsini dimiş ki "säniñ çocu'tarıñı annēsini gösdār bāni "dimiş. "anniläri gözü'müz dimiş. "çocu'tarına ğö bi yo" dimiş. "a'tarına sör" dimiş bubası dedüsini. ilk çocüñ_adına "Niyidim" dimiş. biriniñ_adına "Noötum" dimiş. biriñ_adına "Neöcen" dimiş. pātıŝah ya'tvārmıŝ "gören bi dafa hu ğızı" dimiş. aññecäk ğāri. ğālmıŝ. ğız bubas_ötdüna bilmāyor_nmuŝ. bilmāzli'dän älinä ö'müş. bubası tanımiŝ. ğızı-
30. nün_älindä yüslük var_ımış, ğız_ötdüna bilmiŝ. "sän bänim ğızımıŝıñ". o çocu'tara ğätirmislä. "bu säniñ düdeñ" dimiş pātıŝaha. "bu du bänim bubam" dimiş. ğocasını ya'tvārmıŝ, "gissiñ bän ğödüm anasını gösün" dimiş. ğocası, soñüru ğocasınıñ ğöñlü ötmuş. ğiTcäk ğāri köyünü. ātmıŝ ği'miş bubası.
35. "baK bağatım bu säniñ ğızıñ gibi mi" dimiş. āmiŝ vāmiŝ dı. anası dı ğızına bāmāndaki yüslünün añnındaki beñdän bilmiŝ. sarıt sāmıŝ_ötmuŝta. bu çocu'tarıñ_adına sormuş. "Niyidiñ, Neötduñ, daha Neöcen". "bu ada nä bildiñ dā vēdiñ dimiş. "bän bi pātıŝahıñ ğızıdım. ne_ötüm, daha ne_ötcen. ondan
40. vēdim_adına" dimiş. bu ğada.

Hatice Güleç'ten cümleler

ödi Sovu'tarıñ Al ğiliñ yan başındı bizim bıçıtımadıK butdü-

yiñ içindin gañı güçirmişlä.

dün uñarı-vēdi giTdi, böyün gini buzmuşta.

“gälinimiz naha eyi mi? muşdutüma nä vēcün” deP-bä.

45. böyün bu işä bitiri-gidiyon. böyün işdün erkän tu-gidiyon. gēcäKdün gücülän oñu-vēdim. aççıK aş yuru-vēdim. soñuru ü'mäg eTdim aççıK.

çocuK dömuş buñmeç ğardıK. çocuğ üvini giTces hadañ giTces.

“böyün biz di gēcäK ğurduK, yūcēz” deP-bä. aş yurcün hadı

50. dığan āgä. ni su bardası va ni bi şisi.

53

Plāk numarası : 263 B².

Anlatan : Hüseyin Kırdök, 34 yaş.

Mesleği : Rençperlik.

Memleketi : Denizli ili, Tavas ilçesi,
Yarangüme köyü.

Konusu : Hikâye.

1. şindi bän Davazdan ğāşdım. gurbüdi gidiyurdum bubamdan. sön bi çifci rāsgüldim. çifci didi : “nerä gidiyösuñ otum?” didi. bän didim : “ğurbüti ğazan'ma gidiyöm”. “bünü girā-misiñ?” “girürim” didim mün. “päk ālā” didi. nısä, “şorda
5. äKmüK vā, at ğäl yiyälim” didi. gätirdim, “had otum sün şu öküzläri sür, bunnā süni bi ğocu ğapı atı va'rı ; bän şorda odun vā, onu saram da haivannan arĳadan ğülēm” didi. “sän çarıKlarıñı çıkar dı ğapınıñ arĳasında çölmüK var, onuñ içini ısta ğo” didi. sōra vardım, nise öküzlärin arĳasını düş-
10. düim. dōru vardıK ğocu ğapıya. girdim ĳapıdan içäriyü. hāmün bi camız boduğu ğäliyōru, dışarı ğaşmek İsteyō. bölü önüşiyor bännän. ötü giT, bāri giT dēkän nisä, älimdi üvändir vadın, zopu vadın bi vüdum duTdu bodug öldü, camız boduğu. nısä hanım da bizim ha.geridün ğäld'dän sōna “n otdu bu?”
15. didi. “bölü, böl otld” didim. “öküs süsü vēdi” didim mün. “zarar yoK” didi. nısi bän çarıKları çıkādım. bizim abımı (?) da aş bişirmiş, bölü ĳapınıñ arĳasında tñcere ğomuş-

- umuş. bizim ā da “ōriya çarı ıstı çülmäK vā orT” dididin ya. bān dā orü çarı'tarı çıkādım. aş çanasınıñ içini ısta-
20. mışım çarı'tara. aqşām otdu bizim ā didi: “gätiriñ baqa'tım” didi “yimiyä”. atdı'tā, güldi'lä. silkişkimä, şap çarı'tā aşıñ içindän silkildi yirä. “bu nä” didi. “e sän” didim mā “oräi ıstı demüdiñ-m_ā?” didim. “zarar yoK”. peñir ā'mä yidiK. “ötüm” didi, “bān ğaiüvä gidiyom, sän” didi
25. “kim güllsä, Āmad_ötu MāmāT demēnci ğapı aşmı” didi. “pākē” didim_män. nısi ğapı daya'tadım, gāldim yaT'dım. unna da ğarı dı bizim birüz ällēmiş çarına (?). söra ô huvar-dālağ diñneyormuş dışardan. ğapı “tağ, tağ çıtı”. “kim_o” didim. “Amad_ötu MāmāT” didi. vādım nısi aşdım, u gid_
30. içärä. bi dā “tağ, tağ” ğapı. “kim o?” “Amad_ötu MāmāT”. aşdım gidi. attı tān otdu 'bölä. āñ nāyätini bizim āyimiş. “tağ, tağ” didi. “kim_o” didim. “Amad_ötu”. “hağ āmad_ötu Māmüdiñ avradını ğāri” didim. “haç otdu bu?” “attı tan otdu bu āmad_ötu MāmāT giräli” didim.

54

Anlatan : Ayşe Akkaya, 20 yaş.

Memleketi : Denizli ili, Acıpayam ilçesi
Ayaz köyü.

Konusu : Masal.

1. bān bu masala ğını'tarıñ Şaviğ_abadan_örändim.
äväl bi hākimiñ ğası var_ımuş. suyu ği'miş buñarı. ordä dı bi Käl_ötan var_ımuş. Käl_ötanı dimiş ki hākimiñ ğası, “bān hākimi birağen dā sāni varen” dimiş. “böyün bizim” dimiş
5. “tavı'tañ içini gäl di otur” dimiş. “hākim āşam gidäsl bün sāni atırın yoğarı” dimiş. hākim mārdivandın enākän dimiş “tavı'tağ” dimiş “kömäsini baK” dimiş, “tilki filän vā-mı?” dimiş. Käl_ötan ğor_muş hākimdän di “bir_iki üş” dē saiml baştamış tavı'tara. hākim kömäsi varıkan “nä ediyöğ sän burdu
10. Käl_ötan” dimiş. “hākimiñ tavı otuz didilä” dimiş, “bān di yirmi dididim” dimiş, “gini bānim didim-imiş yirmimış” dimiş. “hadı ğiT” dimiş “yüzün gurūkan” dimiş hākim. ertäsi

- gün gini suyu vâmiş buḡarı. “Käl_ötan” dimiş, “gini gül di” dimiş “fırınıñ içini gir” dimiş. aşam_otmuş. gini hâkim gi-
15. dākän “fırınıñ içini baḠ” deb-bâ. “sürgüsünü çäk” deb-bâ. hâkim_marıkan “bir_iki üş ğarış” dē ğarıştāb-bâ. “gini sän burdu nä edib-bāḡ” deb-bârı. “ġajfädü” deb-bârı “hâkimiñ fırunıḡ_ağzı üş ğarış didilädin, gini bänim didiğim iki ğarış_ımış” deb-bâ. “hadı” dimiş “tüvüñ ğurūkan giT burdan” di-
20. miş. giT burdan deyoru ğovlëyoru. gini ğarı suyu çıkıb-bâmiş gini. gini Käl_ötan buḡarıḡ başındemiş. “Käl_ötan “diyo “bö-yün bizim ahara inä'län yanını gäl” diyo. aşam enākän gini fänäri verib-bâ ätlinä. hâkim atıb-bâ älinä fänärä, ahara varıb-bâ. nä yaPsiḡ gini Käl_ötan? ħorkub-bâ da inēñ ğuyrünü ğat-
25. dırmış dı erkü-mi dişi-mi dē bakıyo. “gini nä ediyçḡ burdu sän Käl_ötan” deb-bârı. “gini ġajfädü hâkimiñ inäki erkäk didilä. bän di inäk_erkäk-mi oḡu ğancığ_öḡu” didim. “gini bänim didim_ımış dörümüş, ğancığ_ımış” deb-bâ. ertäsi gün “bän” diyo “soğu'tü yatağ_eTcän” diyo, “gäl yanımı usutcam soğut”
30. diyo. ertäsi gün işdi ğämiş. hâkimi “illi” dimiş soğu'tü yaT” dimiş. “böyün bän içäri yaten” dimiş. Käl_ötan ğapınıḡ sürēnä (sürgüsünü) açıb-bâ. hâkimiñ yanını Käl_ötan yatıb-bârı. saçını maçını älläb-bârı. hâkim bakıyoru Käl_ötan. nēsü ordan iki üş toğaT, çıkarıb-bâ buna ğapıdan dışarı. atıb-bârı buna ğäri.
35. ertäsi günä gini ğarı suyu çıkıb-bârı. “Käl_ötan” diyib-bâ, “böyün gül” diyib-bâ, “ġapı tıktıdaT” diyib-bâ. aşam_otuyoru hâkim gidib-bâ. Käl_ötana içäri atıb-bârı. ğocu ğapınıḡ sürgüsünä sürüyo. hâkimiñ yiñ_älbisälänä keçdiriyo. hâkim dolä-şiP gäliyo, ğapısına çatıyo. Käl_ötan diyo ħu “o bänim ğapıma
40. çatān haḡğı deyüs” deb-bârı. o zaman hâkim şaşırıp-bâ. gündi gündini “bän” diyo “nidän” diyoru “ällän ğapısına_çatdım” diyib-bârı. “ällän ğapısına-mı çaldım bän_acaP” diyoru, şaşırıp-bâ.

55

Anlatan : Havana Ergün, 50 yaş.

Memleketi : Denizli ili, Acıpayam ilçesi.

Konusu : Masal.

1. *bi äviñ bi ğızı varmış. ğız dı mäTdübü gidürmiş. gidürkün yotda bi ağeşdän bi ğuş säslänir_imiş. "ğıscas!" "ne var ğuşcas!" "kırK gün, kırK gecä meyiT bälēcäKsiñ ciğärin onu yanıyo". ölü, ölü hər gün ölü ğız zayıftamış. "bu bi äviñ ğızı biz eyi*
5. *bakıyoz, nidän zayıfleyo" deläKdän anası bubası tasıtanıyo. annäsi arġadan ği'miş. ta ore varınca ğuş säslänmiş gini "ğıscās!" ğız dı gini sölämiş "ne var ğuşcas" demiş. gini "kırK gün kırK gecä meyiT bälēcün yüräyim yanıyo" demiş. tükirä annäsi örä'mänini varmâdan dönmüş geriyä bubasını sölämiş,*
10. *"bizim çocuğumuz zayıf otuyor_ämmä filän ağeşdä ğuş var bubasını çocuğa çarıyoru". "ğıscas" "ne var ğuşcas" dedi, çocuK du söländi. bubasını, "ölü sölämiş" dedi. "kırK gün kırK gecä meyiT bälēcäsiñ ondan yanıyoru yüräm" dedi. annäsi bubası düşünmüş "ne' yapaıtım biz buna?" "mälimizi*
15. *sataıtım dı bu ğızı burdan ataıtım dı gidälim" demişlä. mallärini sa'mışta, atmışta çocu'tara düşmüşlä yotı. gidi gidi ço' gi'mişlü ğäri bunnä. ğıs susamış. "buba bän susadım" demiş. uzun boıtu gi'mişlä. "dur şurdu bu ħarı ğälicöz" demiş. böyüK bi çadırvanı vämışta. bubası öndän çadırvandın aşşâyı mardı-*
20. *mänınan enmiş işmiş çı'mış. tükirä annäsi enmiş, o dı işmiş çı'mış. ğız_enmiş suya işmiş çıkarġan, demir ğapıtä var_ımış şarkıdaK ğapanmış. ğız içärdä ğatmış anası gil dışarda. çıġtırıışmışta bir keş gün. "eh ğadürim bölädir" demiş ğıs. "bu ğuşuñ dedini ğäldim ğäri hər hal" demiş. ğız bir_üz ğäzinmiş.*
25. *kırK dänü odu var_ımış. aşmış ħapamış ğız, aşmış ħapamış otuz doġuzuna. birindä bi дәliğannı yatıyomuş. "bu bänim ğadürimdir, bän bunu bälëyen ğäri" demiş. otuz doġuz gün bälëmiş. ondan sönu uıġkusuz bayıtımu zımāni ğälmış. pänçiridän bölä ba'mış. bi araP ğızı ğäçiyor_umuş. araP ğızını säs-*
30. *länmiş, "bän uıġkusuz ölüyorun bir_üz sän bälë-ver" demiş, "bi çānaK atın veren". araP ğızı dı ğämiş bälëmäyi baştamış.*

- otuz dokuz gün o'tmuşya dē mi? bā'liyān ğız uyumuş araP ğızı oturuyomuş. o ölü uyanmuş. "sān neyi bōlāsīñ siyahsıñ" demiş. "neyi bōl olen sūnā bā'lākān bōl o'tdum" demiş. "eivah" demiş o ğız dı uyanmış". "kāşgām uyumeyēdim bu āşam" demiş. o ölü sāsılınmış "o kim" demiş. "kim o'taceK bizim hizmetci käl ğız" demiş. kaKmış dūyün yaPmuş o araP ğızını "kırK gün kırK gecā, sān bāni bā'lākān bōl o'tduñ" dēlāKdān. gūnnādān gün gūşmiş, o'tan hecāzı giTcāğ-ōmuş. "hanımım
40. sāni nilār alen" demiş. hanımıñkını yazmış tākirā. käl ğızı çağırmuş. "käl ğız ni ismarleceñ bān hecāzı gidiyon" demiş. "bāni bi sabır bıçağı, bi sabır daşı gütir" demiş. "iyār bānim dedi'lārimā atırseñ gūmilāriñ yellānsiñ, atmasseñ gūmilāriñ dursuñ" demiş. o o'tan gi'miş gūlmış haciya. gālirkā hanımıñkına
45. na atmış, käl ğızıñkına unu'muş. gūmi dāñiziñ ortasındı durmuş. gūmici sāsılınmış, "nā unuTduñuz sōlāyiñ A'ttāh aşgına gūmim batıyor" deye bārmuş. "eivah bān käl ğızıñ dedini unu'muşum" dedi. gāriyā döndü. käl ğızıñ dedi'lārinā atdı, sabır daşı, sabır bıçağı, sabır ü'māği. gūmi yellāndi māmlikāti gāldi.
50. hanımıñkı bavıtdēmiş onu verdi. käl ğızıñkına dı verdi. ağşam o'tdu. "bān ğaiveğ gidicēn" değ sōlāmiş. u da käl ğızā tanicēmiş, ni eTcāK acaba bunnara değ. käl ğız odaya girmiş. sabır daşına, sabır bıçağına, sabır ü'mēnā öñünü ğoğmuş. hālini arzemiş. "bān otuz dokuz gün bā'lādım araP ğızına çārdım. o bir
55. gecā dı bā'lāsām ni o'turdu? şindi bānim adım käl ğız o'tdu. bakıñ, bakıñ bānim sümbül gibi saştarım mar" deyi sōlāmiş. sabır daşı, sabır bıçağı, sabır ü'māği ğabarırmış bōlā. "duruñ, duruñ bān sabır eTdim bi ādām ikā siz niyā sabır e'meyorsuñuz" deyi basdırırmış bōlā. buna da o'tan görmüş. "mādām
60. ölüdir" dēleKdān araP ğızına ğöleyor. "sān kırK ğatır-mı isdürsiñ kırK satır-mı isdürsiñ?" "kırK satırı ni yapen, kırK ğatır alen dı sa'ta sa'ta yirin" demiş. araP ğızı gi'miş. öbürünü kırK gün kırK gecā dūyün yaPmuş. şindi gāçiniP-bātāmuş.

56

Anlatan: Düriye Sarı, 50 yaş. Üst çene soldan iki dişi noksan.

Memleketi : Denizli ili, Acıpayam ilçesi.

Konusu : İera memurlarının gelişi ve parça parça cümleler.

1. *Hac*~*Eminnä* mäsäläsinä-mi diyip-bādıK? hindi bu vaqıT *Hac*~*Eminnä* gādi. aḡnımadıḡya bi şē. bi yo duıseḡa desām_a. işdi o makinē ḡāri heciz-eTdilü matımıza. biz makinä äbārdiK *Gaişardan*¹⁵⁷ bışmadı. “äkin gätiri-veñ ḡāri bizi veriñ” dedilü.
5. biz di onnāḡ dedl gün gätirimädiK. üsdümüzü hökm_ötdu üç yüz lriyā, üç yüz paḡginotı. “vēmācüz” dediK. “işi yarımadi” dediK. icirāyı vēdi. icirācı, bi bāKci, bi otumofilci sāt ikidi gādi. “buyuruḡı, güciñ ḡāri” dedim-mān icirā māmurunı. üş döT yōḡana başını çāPdım. “mazıfam” sıtan dedi. “vēmācün”
10. dedim, gāşdı.
äviñ_ıçındı odun_aḡnıḡı-mı vā ney_ilen huren?
bizä feıdası vā-mı bu işlāñ? bunu imtan_otmuşta şādü'lāmü atce'lä.
bān okumudan ölü bilirin, a'tımı gāsiñ sōleyen baķen.
15. buḡurun bölü bi kātiP nā bilisām sōlärin hükümüti yara. Dā-nizlidä māmırtarıḡ yağtāna atmeP-bātar_ımuş da dışı satıyo-tāmış.
yatāḡ otub-oturu soḡu'tuKdu yat-oturu. gālib-bāz duru-ḡo.
ıraq_ışcādin dā bubam “uyü ḡatısıḡı” dedim. ıraq_ışcāñi yō-
20. ḡan_eT” dedim.
buyarın, donarın ḡarıñ_ıçıni ya'man. e yatıti-mı ḡi eliñ hurdeḡ adamınıḡ_ardını?
döT ḡadın duTdum cımcıK yer bıçıtımış, zir ḡadā.
itiyartadı'len sorna taķavud_otub-bā. götü bāni otarı filän.
25. hindi bis hāman dövüP-bārtı. e sän beyüniyoḡı-mu biziñkinä?
bānim pēnirim_mā ıstanıb-oturu. ona yirin çivti bitirdin keri.
nıvuscu Ali_şündiniḡ_otu Irşat ḡälmiş di sōleb-bārı hurdu.
ısan eli çāTdı'len keri hām irüzil hām väzir_otu.

¹⁵⁷ Acıpayam'a dört saat uzaklıktaki Yeşilyuva ilçesi.

- işliyän yoK äkinnämiz gurub-bā. ço'tā yotce'tar_a adam be'-
 30. leb-bāta.
 e MāmāT hana ufağ_ıdın_ümmä işi yarādın, iş ğabilaTdan.
 hanı ğōtāmb-bā gibi ğüil ğalbiñi ya nū dēsiñ, hinci ğoğu edib-
 bā gibi o'tu ya, bānim bi yo du ğucumu ğiTdi ğā. çirınıyota
 virä hindi.
35. bi cāz bān varın deb-bāsiñ, e anañā übāmēcü-miñ burtarı?
 hesāPsiz hesāPsiz işlärä büK duTdu bānim_ōtan, nacab_idä-
 lim? hindi iki ğün ğātlüK ğiTcen deb-bā Dāñizli.
 Ödümişdi oturuıduK. yazın yazın İzmiri ğüliğdiK.
 üv bu'tumadıK dē bu yo çimēcü'lā ya'tım. Osman yül'ärä atı
40. ğüli dü, ğocu ğapı açā da ıhdırı-ğōsa.

57

Plāk numarası : 263 B¹.

Anlatan: İbrahim Akşit, 1334 doğumlu.

Memleketi: Denizli ili, Acipayam ilçesi,
 Yumrutaş köyü.

Konusu: Masal.

1. bir MāmāTciK vāmiş. bu MāmāTciK ğazanmıya böyüK
 şāri enmiş. ödan şāri endindü, tabi iş bu'tumamış. böyüK
 bir māzacıyı hürif, beğ bunu çağırmiş. “n_āpıyosuñ o'tum sän
 bu' burtād?” demiş. “iş_areyom” demiş. “ğül bān sāni” dimiş,
5. “bi iş” dimiş, “tutu-verem” demiş. ğāmiş, “burdu ödun çoK
 ziyadüdür, bān sāni sözüm yabanı bi märküb_atı-virem, mär-
 küb_ili işli” demiş. o d “pākē” demiş. “odun saT, bāni mär-
 kibiniñ parasına üdü” demiş. märkib_atı-veyo buna. bu, mär-
 kibiniñ parasına, üş beş ğün märkib_ili odun ğätiriyöru, öde-
10. yöru. veriyöru, āsını veriyö partıya. tākirä tabi buna āsı baK-
 mış çatışceK; “bi märkäP dā atı-viräm bān sāni” deyuru.
 bi märkäP da atı-veröru. iki märkib_ili bu ötäki parağ d_ödö-
 yoru. döru yo'tdu ğidäkün ğini ödun gididyöru. bi böcü rās ğüli-
 yöru. böcü çöp yütayarmış. “n_āpıyorsuñuz arğides?” dimiş.
15. “çöpP, hazırtıK hazırleyon” demiş. “ğış_a, ğış_azırtı” dimiş.
 “yav bu zāmaT kündiñi?” “märkibi virim dü märkib_ili

- “pākē” demiş. märkibi bıraķıyōru gäçiyōru. gidākän sıçana, sıçan düK_gäliyō. sıçan äkinnäriñ buidei källäsi kırçiyōmuş. “n_äpiyōzuñ arķıdeş?” demiş. “buidei källäsi götürüyom ye-mē’li” demiş. “yav kändiñ zahmaT idiyōsuñ, märkäbi virem”. “märküP va, giT” demiş. märkübi vemiş, kändi giTmiş çamıñ dibini vāmiş otumuş. çamıñ dibindä yaTmuş. cebindä yeTmiş beş ğuruş par vāmiş. ya’miş uıķu bā. ğa’miş uıķu da’tı gāmiş. ö yeTmiş beş ğuruşu “at_uıķu sanı bu yeTmiş
25. beş ğuruş” demiş.
 ondan sona bu daha böyüK İsdamboţ yanna enmiş. ord_Isdamboţ yanna güzākän, İsdamboţdı böyüK paşanıñ äläsi (äyiläsi), paşı ölmüş äläsi ğatmış. bunu başğı paştar atmeg_İsdämişlär, paşanıñ äläsi vāmag_İsdimämiş. “bän bi MämäTci
30. vācem, fıķäre vācem, böyüKläri vāmicem” demiş. bu MämäTci ğörüyo bu ayānda çarıta, “çağır” deyo. hızmaTcısı çağırttı-rıyōru. gäliyōru. “n_äpiyoñ sän?” deyōru. “bän” deyōru “gäziyom” deyō. “başım boş gäziyom” deyō. “sän bāni gäli-miñ, atı-musıñ?” deyō. “atırım” deyōru. nēsi bun.
35. götür bunu hamamı” deyōru.

58

Plāk numarası : 267 A¹.

Anlatan : Mustafa Karol. 77 vaş.

Mesleği : Kahveci.

Memleketi : Aydın ili, Karankova köyü.

Konusu : Aydın’ın Yunanlılar tara-
 fından işgali.

1. Yōnan İzmiri çıķmış didilä. papasıñ İzmirdü, ötöi bōrüyä (ötöü bōrüyü) baştamış çāruzza (?). kāsmiş, pişmiş; nēsi täslim_atmış’ta. yemiş orl, etäsi ğün_çikiyo yoğa. bi ğün gäliyōru Durbāliya¹⁵⁸, öd_eilāniyü. bi ğün gäçiyō
5. BaraTçiyā, öd_eilāniyō. Bārgämä¹⁵⁹ gäliyō. Ayasutıñ¹⁶⁰ gä-

¹⁵⁸ ‘Torbalı’ ya.

¹⁵⁹ ‘Bergama’ ya.

¹⁶⁰ ‘Ayasluğ’ şimdiki ‘Selçuk’.

- liyô dikân, gälüj Ğarpıñarı¹⁶¹ gäliyôru. Ğarpıñâdan Ay-
dını gäliyôru. Aydını gäldi ki; ... "atmañ, gâşı gälmän"
diye, bize, tãmbih vëdilä. "ğäti ümirләmiz, gâşı gälmäcüksi-
ñiz!" päki, gâşı gälmädik. una, çatdıtağ-mı çatdıta.
10. gäldiläğ (gäldilä), hũkũmätü tãslim atdıta. hür tarafa zabd
eddilä. biz, õsüs kãdi gibi duruyõs. e gündüzün işdisük içimizi
siñmeyo gävä. gicälän çıkmıyoz dışarıya. çıKsaK kørkuyoz.
ğarğot dävriyäsı dur deyoru, duruyoz. bi bakäsıñ kı; merãmz
ãñadađım şõlä, bõlä; ğurtutuyõz üлиндän gidıyoz. sabä üzän-
15. dün üväl gävüyi açıyõsağ, açılmaz üduğ. gün doğârağ gidıyõz
açıyõz, çarşı gävüsini. gün doğârağ gidıyõz açıyõz. eh bu ğun;
üş gün, beş gün; bakäsıñ aşam üzünindän sõra dışarı çıkma-
cağsıñız. burda diyäläkdün dellal çarıyoru.
biz çıkmıyõz dışarı ya, bi tarafa kørkumuzdan.
20. mittirloz bilmäm ni, hür taraf sävk edıyo.
..... sävk edıyo. ha bugün, ha yarın dëkän,
örümüzanıñ, baıramı bi hafta varıñın, bi hafta oñ ğun varıdın;
başadı da harb eTmä başadı. çütälä ğığdı oriyü.
çütılärñün harb iTdilü. nësä küsdiläğ, bişdiläğ. onna
25. bizdän dikân, i ğäri baıram yakınneşdi. biz
bäyamı üş gün vâkan, burdan ğaşdıK. zu.... ..
.... gecilän ğaşmä mäjbur õduğ. Mändärüs köprüsündän
ğüşdik. Murada¹⁶² ğiTdik. buradı dı ombeş gün düduğ.
om beş gün didi, Foçatıyı¹⁶³ ğiTdik. Foçatıdan, otüdum
30. bir aı, bübüç aı; Gülüşlü¹⁶⁴ vâ, Gülüşli giddim. zãnätüm
vädın. õda bi gäv aşdıım. õda idarä utduğ; näyätini ğada.
näyätindü ğavır ğaşdı.

¹⁶¹ 'Karapınar' a.

¹⁶² Muradiye. Menemen'le Manisa arasındaki istasyonlardan biri,

¹⁶³ 'Foça'ya.

¹⁶⁴ 'Güleç'. Çanakkale'nin Biga ilçesine bağılı bir köy,

59

Anlatan : Ayşe Şengöz, 19 yaş.

Memleketi : Aydın ili, Bozdoğan ilçesi,
Ziyaretli köyü.

pamıK_ğıs

1. bi pātışahıñ üş ğızı vāmiş. o üş ğızı bubasını üş k̄apıs s̄ölāmiş. k̄üsmişlü k̄apızlara. ḡäçik gidāmiş k̄apıztañ_içi. “bu k̄apızta nidān ḡäçik gidā” demiş bubası. “bizim satıtmamız ḡäçik gidā di bubā ondan ḡäçik” demişlä. “k̄apırınıñ öñündān ilan
5. ḡäçäsä ilan, çiyān ḡäçäsä giTcäsiniñ ādından” demiş bubası. ödan öTdün çı’mış bi köpük. ğız köpēñ_ādını dakıtımış gi’miş ödan köpük ādını da’mış gi’miş ğızı da k̄apısına vāmiş gi’miş silkilāni-vēmiş dā bi ötan_olmuş o ğatañ. ödan k̄iK dānā odası vāmiş ötanñ. o oduāda atınnā, busa’tā hār şeylä dotū-
10. muş oduāñ_içindä. ötan gi’miş dā bi dānāsinā vēmümiş. bisinā vēmümiş nahdarın. ötan āvdān gi’miş. bi ölü ölmüş. ölü gömmüşlä dā çürinā sö’müş yimiş. āvini gālāncā burmu bıy’tı şabbai bi dāligannı ötan_olmuş. soğa gidiyokan köpäg_olmuş. (ölü dei-vatıdıK. ölüñüñ çürinā yazı-vatıdıñ
15. ya). ölüñüñ ğutānc k̄üsmiş āvi ğatımış. gālını “yi” demiş. gālın di yimāmiş bulāştıñ_āttını atı-vēmiş. gālmiş “o ğutā yidiñ mi” demiş. (hän a’tıñdı dutu ğo män_a’tımdın gidi-veri). “yidim” demiş. ödan “ğutaK hän nēdāsiniñ” demiş dā “bulāştıñ_āttundeñ” demiş. ödan ğocası gini köpäg_olmuş. hanı kö-
20. pēñ dīna’tarı otma-mı ğatañ. dīna’tarına h̄ölü di’miş di gālını pança’tamış, o inahdarı vēmādī odanñ birinā asmış bojnundan gālını ölmüş. pātışahıñ o bi ğızı ölmüş. sōna üş ğız_ıymışmış. hanı abtası ölmüş. bir_ölāncü ğadā ötan ğıs gini abtasınıñ otūdu yerā otmuş da o köpük gini gāmiş. “Attah” demiş “bün bu
25. köpēñ ādından giTcēmin?” onuñ ğāsı otcük ğalañ. gini öl_ölmüş. gini gi’miş, çürinā sö’müş kändisi yimiş. ölüñüñ mā-māna k̄üsmiş. gini gālın_āvdi ya ğāri gālını ğatımış. “bu mā-mā hän yicāsiniñ” demiş. ödan gālmiş “māmā hän yidiñ mi” demiş. o da “yidim” demiş. ğocasından k̄ökusundan. ödan

30. “māmaḲ hān nēdāsiñ” demiş. “küllüKdäyin” demiş. “yidim dedidiñ ya, yimāmişiñ” deü ğāri abtasını öldüdü gibi ötan ğızı d_ asmuş ğālmış ğatañ. ğatmış hindi güccüK ğız ğatañ. güccüK ğızı dı da'muş ge'miş_ävini. ödan gini öl_ölmüş. gini o cānāzüniñ ğānından cıärinä sö'müş kändisi yimiş. gini
35. ğutāna äv_ atmış ğāmiş. o güccüK ğızıñ bi ğāğāfinnān üslüK (ōiü) işlicüK ğāğāfinnāni bi kädisi vāmuş. gini ğutā kāsmiş ğāmiş. o ğutāni kädli veri-vēmiş. gini ğāmiş o adam “ğutaḲ hān nēdāsiñ” demiş. “ızcacıḲ ğarındayın” demiş. “hāh tamam, hānnān ğāincüz” demiş. ğarı yidi sanmuş. halbuḳusam kädisini
40. yidimiş. ğıs pamuḲdan ğız yaPmiş. “abtam gil öldüdü, māni di öldücüK” deü. hatı hēbilärü parıtara doğdümüş, abtıtarına ğütāmuş ävini ğaşmuş. “orē bi sarei çök” demiş çö'müş. “yimäK ğā” demiş ğāmiş. iki däsdi suyu satmış “ğırıtmeñ” demiş. “ḳutpuñuz ğırıtisa dövärin hizi” demiş. däsdiñ yoñı çı-
45. miş. “ğırıtisäK hindi bizi pamuğ_ abtamız dövā” de biri “mān doğdücün” biri “mān doğdücün” dekan biriniñ ḳutpu ğırıtmiş. āleP duruñtāmiş. öTdän bi büy_ ötu çı'muş. aT suñumē ğāliyo- muş. “nidän āleyosuñuz” deü sömuş. “pamuğ_ abtamız däsdi- lärerü ḳutpuñuz ğırıtmeñ ğälāncü dövärin” deü “tümbehlädi di
50. ondan āleyoz” demiş. “māni di götürüñ” demiş o büy_ ötu. götümüş. adına sömuş däsdiñ. orē vāmuşta “Günäc_ ābem çarıyo hāni” demiş. “GünäC ği içäri” demiş. ni disä oñuyomuş. yerin- dän hiş ḳa'muyomuş. niḳah_ otmuşta Günäcilān pamuḲ_ ğıs. işdi düviün_ e'mişlā ävlänmişlā ğāri.

Ayşe Şengöz'den cümleler.

55. Añıadı-vēsünä hāniñ_ a'tiñdadı.yidiğ_ otduḲdan keri söñle-ve- rin. ni habā vīmādiñiz mēnā, heç_ a'tımdı yoḲ münim. huftaya gini vā düviün būda. e mün nidän_ ölü deP duren? böyün buıda çaiḳadıḲ. ğarı ğarı yamıP-börüz ağ_ aḲ sönüP- börüz.
60. munnā ğuyunuñ başındı çö'cu dutu-ğosuñta. anü hindi ğülini hindi ğidilli-mi ğā.?

60

Anlatan : Vesile Saatçioğlu, 50 yaş.
(Ön ve yan dişlerinden bir kısmı noksan).

Memleketi : Aydın ili, Bozdoğan ilçesi.

Konusu : Masal.

1. *ävâli bi vâmiş bi yo'muş bi oduncu gızı vâmiş. bi di şehzada vâmiş. âsgi zamannâda o patişahtañ avtaTtana şehzadâ deni-miş. bu oduncu gızı çoK güzâlmış. ismi Dâliiverü. hâ gün ka-pısınıñ öñündän gâçâmiş gızıñ. "Dâliiverü" dē ünnâr-imiş dâ*
5. *"Attah sâni bâni verä". hâ gün gâçâmiş bölâ taf söñlâmiş. annâsi buna âvâmâg isdümiş. "bân Dâliiverē atcen başğasını otman" demiş. "sân bi şehzâdâsiñ o bi oduncunuñ gızı sân nasıl atısıñ ona" demiş. "mâdâm tıPğı Dâliivere gibi otûsa atırın yoKsa âvlänmân" demiş. soñurâ aramış bulmuş nişan*
10. *e'miş. hâ gün gini ôdan gızıñ kapısınıñ öñündän gâçâmiş, hâ gün bu tafı atâmiş. "gız bân nişan otudum daha bân-dän umuduñu kâsmüdiñ-mi" dēmiş. "şehzâdâm sândän isdimēyon Attahdan isdüyon" demiş. düvün otmuş. gini hâ dâyimâ düvün otûkan gâçâmiş o tafı atâmiş gini.*
15. *gâlin ävi gâlmış. gâlini endlmiş gini gızıñ kapısınıñ öñündän gâşmiş. "Dâliiverü". "Attah sâni bâni verä" demiş. "bân bi şehzâdâyin sân bi oduncu gıssıñ Attah sâni nası bâni vēcüK" deyoru. 'öl demiş gâşmiş. âşam üzâri gâlin Dâliiverē habâ gön-dâmiş "gâsiñ" dcü. gâlmış gız. gâlin âlbisâsinâ çıkâmiş Dâ-*
20. *liverē keñdilmiş. gâlin bi tarafı sa'tanmış. sōnu o gecâ güveñlän baraba gâtmışta. bir ki hedl vemiş yüz görümlü, bi di çavri vemiş. zabahlen kimsâniñ habarı yokkan bira'mış ävini gi'miş etâsi gün gini gâşmiş güvâ. gâlin keyinmiş otâmuş gâri. "Dâliiverü" demiş. gız, "Attah sâni bâni verä" demiş. "bân ävlän-*
25. *dim daha bândän umuduñü kâsmüdiñ-mi?" "şehzâdâm sândän isdimēyon Attahdan isdüyon" demiş. hecâzi giTcüg otmuş. "bu Dâliiverâniñ çoK günânı gldim bi dafa yanını giden haline soren" demiş. vâmiş yanını "Dâliiverü". "Attah sâni bâni verä" demiş gini. "bân hecâzi gidiyon bi söñücën vâsan gütiri-veren"*
30. *demiş. "şehzâdâm sâniñ sâtiñâ isdürin" demiş. "bânim sâtim-*

- dan sāni faida yoK sōlā nā isdäyōsān sōlā gütiren” demiş. “bi atun beşiK gümüş sancaK”. “sān ğıssıñ sān bu beşl sancā neaPcūn” demiş. “bān başġā şē isdimēyon buna gūti” demiş. atmış gütülmüş. ħapırınıñ öñündän üñnāmiş gini. “Dāliverā”
35. deġ üñnāmiş gini. “Attah sāni bāni verā” demiş. çocū otmuş yataKda yatıyomuş. “acaba bu hasda-mıġım” demiş çı’muş ba’muş. çocuK yanında o vēdl çāvriā çocūñ yüzünü ö’müş yatıyomuş. “ġız bu nā” demiş. çocū ġucānı vēmiş şehzādāniñ “ayneū baK” demiş. çocuK kändini bāñzeyōmuş uPgı. sōmuş
40. “bu nasıt otdu” deū sōmuş. hikāyā a’ña’muş. ġi’miş ävinä u gülünä anasınıñ yanına göndāmiş. o birinü Dāliverā arıba göndāmiş, içini yataK yazdımuş yatımuş ävini gütülmüş. ġüçini-yotāmuş Dāliverētān.

Vesile Saatçioġlu’ndan cümleler

- yeñi yapıtı-batan ävi ġiTees. ġünāc atmicūK inātā dēP du-
45. rudun.
ġō’man ya mün, köġ bütün yanı-vatı sandeTdim dü.
daġınısañ, zıtcana daġını-ġomuş delä hānā. had_ölälā yazı-
tımış-mu?

haiṽannarıñ ayayındaki duşayı duşa’larına töz tözü-veris.
ē otuduñuz-mu his? his nahatıñıs? bısaT yeġkadım.

61

Anlatan : Dursun Mutlu, 49 yaş.
Memleketi : Aydın ili, Bozdoğan ilçesi.
Kocasının işi ġücü,

- üsgidān şirkāT baKġal düKgāni aşdı Hāvıs_AsiP. ondan sōnı ġiTdi ġāri. doġuz ġişi ākıdeşi vādın. iki dāni dā çırā vādın. bunnara äläñ tülāñ nası ġürāK saTdıtā cebi ġaTdıtā pareya. ondan soñna bizü böştu ġatdıK. doġuz biñ-mi on biñ ġadā mať
5. tāta, sētinniK, düKgān, fidannıK, iki dāni tāta bi di äv yatā (arsı ya gini içindi bi ġözäv vādın) saTdıK böcu vēdiK. mať_ātđi yēlā yo’mu otarı vēdiK. hālā Nāzillidi bilān un ġüliyomuş dāvilälāñ. unu vēdl yēlādāñ böcunu ödānmiyāşü Dallan Zādidān ötürü cālp ġahadi, hapıs ġararı ġāldi hapız_otdu
10. üçaiṽ bubası.

- hā yağa duiğu nahat_otsa. zātān sükis_sānidān sōna ävlāndi
gocam. sükis sāni būdu dūduK. onuḡ ävinä ayīdi. iki gızi va
ondan. e hindi gūçinmeyo gi'meyoru. boş дәil ya gini baraba
dūmüyoru.*
15. *gūban baıramundan_ävāli gūldi oḡum. yeñili gūldi äsgādān.
Äzinādū yaPdū iki sānā gadā. geri gātannā aççına AyveciKdū
dūdu. hindi Nāzillidū pāılikāniñ maraḡgöz āläti yapıyoḡa.
anā bakseñ ya gūşıdan bi dāvi gūK-gāll bizim çocū çinicāK
ya. onu ötē asıtı-verin.*
20. *çāşıdan gūK-gālidim önümdä bi ākideşi dānK gūldim.
anē gi o nahal_işē ölä gōḡum_üyüşdü. gōdūñ-mü nā bilān
yapı-vēdim epē.
dādālāñ_üviñ_ātında deyon toptansıḡna. odan ö'rā'māniñ gā-
sına çavırım. gōḡşutārına toptānilā gōnuşūtā yazāsıḡ.*

62

Anlatan : Fatma Deniz. 40 yaş.

Mesleği : Tütün fabrikasında işçi.

Memleketi : Aydın ili, Bozdoğan ilçesi.
Biresse köyü.

Konusu : Kocasından nasıl ayrıldığı.

1. *şinci adam bāndān miras isdüdi. bān dā gādaştarımıḡ yanna
gāldim; "bāni gādeşim" dedim, "bubamıḡ haḡkı mirası nēsü
vē" dedim. gādaşım da, "bis_sāniñ gōcaḡa dörtyüz nire vēdik.
sān ömasaḡ biz_onu dörtyüz nire-mi veriz biz_onu?" dedilē.*
5. *bān dā dedim ki: "döryüz nire vēdisük, gızımızdan_ötürü vēdik
nādān demāssiniz güvēñizü?" o da dedi: "bān dā vādım, bi
şē sōlānāmādim" dedi. bān dā İzmirdān Aydını gāldim, adamı
bi_şē demādim. güccüK gāyınım bānā kinnāşiyōru, bubasından
miras gālmādi deyü. güccüK gāyınım, "bu gādınıñ_üstünā,
10. bi fānā gādın_ösuḡ atı-vēcün" dedi. bānim_adam, güccüK gā-
daşınıḡ sözünü dutuyoru; "ösuḡ bu iş deyōru" gocam. gāyın-
namız_ōcaḡ haḡam gāliyōru. "oḡum, sān ni ävlānmēñ? kādilāri,
köpāklāri çocuK-mu dēcēñ? bubasınıḡ mīrāsı gādaştarında
dūsüḡ, sān bunūḡa vaki'-mi güçicāñ bunūḡa?" kaḡkıyoḡtā, üs-
15. tümü bi fānā gādın gütiriyōḡtā Aydını, māmlikātimdān tutu-*

- yoġtā. bānā adam dövüyoru, düdü mü sıkıyoru, ġānımıñ üsdünü dizlēyōru. bölā sol tarafımı vurāka, āmimā yarıyōru; ġannar akıyoru. ġānımıñ üstündān cııp atıyoru ġoġşutā. “öldürücāmiñ?” deyā ġoġşutarım āleyoru; “yarı ġurbüttā nādir bunuġ
20. başını ġülān heġārāt” deyā. o da sūnā ġadına içādū butuyortā. ġadını ġoġşutā atıyorā. tāni di adam tākrādan ġanıñ içindā yarātandıġdan kārū, ālinā bi ġayış atıġ ġüliyōru gec ilā. “sān āşyū ġı daşımā baġ, mahallū muhdarına ġül dā, bān omurġu gidiyorun. bān ġälāsi ġadā iyā āvdā butusam, sāni bu ip ilān
25. hārġüz uikū yattī zaman asıb öldürücān. mahkimāyā habā vēcān. bānim ġarım kāndi, kāndinā asıtmış ölmüş”. bān dā ġaġdım, ġanıñ içindā gidākānā dostumuġ biri doġturu ġötūdū. doġturu bāni mayin eTdi, märġāzi gittim. ġomsārlā telfon vedilā. mutaf Sarı MāmāT ġocamı, acālā ġütiTdilā. ‘bu ġadını
30. nā yapıġı bölā?” dedilā. “bānim ġarım kāndi e’miş onu” dedilā. “hayır sān ettiñ bunu” dedilā.

63

Anlatan : Fatma Deniz, yaş 40.

Memleketi: Aydın ili. Bozdoğan ilçesi,
Biresse köyü.

Konusu: Kavga.

1. Şubamız Nazillā, vilāyāt Aydın.
māzıdan ġāldim. odanıñ içini süpürme baştadım satonunu. ġadın bānā döşē toz ediyosuġ dē, bān dā ālimdān süpürgāyi ātdı; bān di dedim: “süpürgāyi ālimdān ātdıġdan dövücāmiñ
5. bāni?” dedim. ġadın dı bāni dedi ki: “nā dövēn sāni, āmmā lān gidiyorun” dedi. bān di dedim ki: “ġitsān nēneyem, āv sāniñ ġızıġ. bānim ġādaşımıġ ömuş ösa bān sıġar ıdım būda. bāni dūduruġu būda. āv sāniñ ġızıġ, ġölāyo bāni”. o dı dedi ki: “bān burē ġāldim dā oġuñuzulan küsüştüñüz bān ġātđım deyā”
10. bān, “oġumuzu bān küstūmadım, siz küstūdüñüz” dedim. “bān sizniñ aġġıtıġı muhtaġ dēlin. bānim hāpisi di vā; āmmā vā lākin burdu yoġ du ondan muhtācın” dedim.
e ġāri nā bilen bān. ġarı āġtından döşāk çāşafını tekrā atmış; “bān sāniñ ġüvyā nā iş işlē-veren” dedim. parı, hārştıġ vēmāyo.
15. ālbisū edi-vēmāz lānā, babuġ atı-vēmāz bānā. bān bedā-

- vacı-mın? nâ çatışı-vēcēn sänä? bän paraya aşık bi ğadının. bänim yanımdı para üsilisü canım sıkıltı. öl otuşğun kändim çatışın kändim-mi yiyän? bu zamānı ğadā çatışdım, çatışdım sizi parı sahibi ettim. bu yaştan kārā kändim ğazanen, kändim
20. yiyen. onnā bänā şinci, ğazıtı iyisün, işläsün dē piltik eTcäKlā. “ġādaşım bän dā işlimēcen” dedim. bänim üç ötan ġādaşım ösuñ zāñgin dā bāni di ğocamdan boşatsıñnā da biz bağı. dē, bän ahirindä boşattıñız da ğapıdan dışar attıñız. Hani demin ğazıt demiştinya, ondan ne yaparsınız ?
25. geçi ğıtından ğazıl iğiriz, 'hēbā doġuruz, harā doġuruz, yāhanā tōbası doġuruz. bēġirlärä yem tōbası, ārba haıvannarna saman tōbası, kömür çuvatı, dāvi çutu, märküp çutu, yarıġ hēbā, dāñizli hararı, kösdäk, ġābirā, paça, üzüm tōbası, yutā, çilbi doġuruz. hām doġuruz, hām satarız. bu ğazıtā çaKda iyiriz,
30. düvändä doġuruz. düKġāni yıġarız; saTdīmızı satarız, sa'ma-dīmıza bātāriz, bazātara götürü satarız. dēcük ki bāni ġādaşım: “otuz beş nire param vā”. navaġam ātdım, yüs kırk nire pāñgunot. para hācedi-vēdim hökümtä, yüs kırk nire dā, vēmāyo dümürümüz o.
35. hatasınıñ ötu ġāldidin, ġādaşım öTdän ġāldi götödülä. “bän būdu dūmasını isdāmeyon ämmä üvin yok; bän ğoca ġarıyın” dedim. hindi bu ġarı ġidüsiyü işlē-verän. çāşımız böyük tabi. İsanımız da başġa. hām bubamıñ ġünündä irahat ıdım, hām ğocamıñ ġünündä
40. irahat ıdım. bänim adam para yollēyoru, bubam ödan mał yotlēyoru. “sän ömasañ biz verimidik” dedi. oturTcän ġāçindlmēcez onu dedim. ġüççüK ġayınımıñ ġāsu ġalcüK ġāri.
45. yönü bāndän döngün-mü?

64

Anlatan : Bayan Esmer.
 Mesleği : Evde dokumacılık yapar.
 Memleketi ; Aydın ili, Bozdoğan ilçesi,
 Biresse köyü.
 Konusu : karışık.

1. nälā gödüm, nälā gödüm. üstlirimü ävländi. bän nikahtı ğarıyım ; vaqđım ğaşkin_ōsa. iki_yo, üç_yo boşandım. birindän birinä vādım. ilkinki vādım_adam, ¹⁶⁵ bu ğızıñ bubası başqa yēdün. ğāzmädım yēlär yōdu. ırahmätliniñ
5. düvän doquruz. mutaf köyü, zanātımız budur. çözüñiz, şölä düvän ğurarız.
 ölarıñ ädrüsini at häp-mi dedilä ğāri?
 ē iştä başımdan geçün bu. benim başım häpisi dü ğādi. boşandım, o da başıma ğuma mindiri-vēdi.
10. ahā işdä sän nä işläyi-batıñ bizim işimiz dü bölä.
 bunnarıñ zanātu bi başğa, bizim zanātımız bi başğa. bu näi?
 näy_ilän ediyosuñuz bunu?
 ğäldim burıda bi_buçuk_ağ otudum, ğidi-yatırım. döşük vā onu onatı-vēdim.
15. ğäli-vēdi bi_yo ödan, doğumadım heç ; ādı yok, önü yok. neinēn ğādaşcāzım ; yiñi-batı bunnā, onnā bizim ötädan.
 çocuk-mu okutuyoruñ ğadın ğızım?
 ötäki ğız da vā. üş çocuğ_ettim. ğız bi_yıñ_ötdu ğäläli. ğäldim çocukta ğeş ğurtutdu. säli ğün ğurtutdu.

65

Anlatan : Pembe Çerimen 52 yaş.
 Memleketi : Aydın ili, Nazilli ilçesi.
 Konusu : Masal.

abatı tiñ toñ

1. äsgidün iki ğādeş vāmuş. biri fakir_imiş, biri ğāyät zāñgin_imiş. fakiriñ bi ğız çocū var_ımış. zāñginiñ di bi ötu var_ımış.

¹⁶⁵ Konuşan, bir fikri tamamlamadan diğereine geçiyor.

- o biri birini nişannamışta, yavu'tu e'mişlä işdi. zāngin_üvini gi'miş bi nişan gömüş ötanrı ğadın. ğaliyoru o fakiriñ nişan-
5. nāni atıyo. "bān zāngin_ātċān" deyo. "tam_ahdımı atamacān" deyo. onnā da çoĶ mārāk ediyotta, āleyotta nişanıñ_ātıtdına. bubası düşünüyö. "mārāk_e'mi" deyo ğızını ālāşiyotta ğāri. "cāmi varen di kim ākıdan çıkāsa soñ çıkānı veren" deyo. öllü deyo. vādi adam cāmi. cāmaaT kāmیلān çıĶdı cāmidān. arĶıe
10. bi ihtiyā perişan haldü āl_asatı çıkıyo. "sāni ni dēlā" demiş. "bāni Abatı Tiñ Toñ dēlā" demiş. "bānim bi ğızım ma" demiş, "AĶtahu düvā eTdim sāni ğızımı vēcān" demiş. "pāk_eyi atdım ğabil_eTdim sözüñü" demiş. ğabil_e'miş. "sān būni satan yēdā görüş" de bi taraf a'mış ğāri. üvini ğülmiş. "ğızım bān sāni
15. yavu'l_eTdim" demiş ğızını. "pāk_eyi" demiş ğıs, "sān bilisiñ bubeçim" demiş. adam gi'miş Abatı Tiñ Tōñu görüyo. u fakir-lāri ülmas cüvāhir veriyo ğāri parı çoĶ veriyo. anı atıĶ ğaliyo adam. zāngin_otuyotta ğāri. çabıcıĶ üv yaPdırıyotta. böyüK binā ğümüştā. ğani zāngin_otmuş onnā. amcası ötu "zānginin"
20. de atmadı, neşannara üvāli aTdidın ya. zāngin_otasıya "neşannım" dē kaĶkındı. ğız dı "bān ğadārim ırzāyın. Abatı Tiñ Toñu varın. vāman ğāri amcamıñ_ötunu" demiş. "üsgidān neşannım" dē dēvā açıyo ötan. bubası dı ğızıñ tasıttannaKdan (sıĶıttāKdan, mārākı sıĶıttāK dēlā būdu ğāri) Abatı Tiñ Tōñ yannı vādi
25. ğā. "ni yapen" dedi, "dēvā" deñ veriyo onu. "sān sıĶıttı" dedi. "bān bi ĶahāT yazen veren" dedi. "ğıs çı'masıñ, hōkūmāti o Ķahadā veriñ" dedi. hōkūmāT Ķahadā o yazı görüncü "biz bu dēvāyü būdu görümāyız Aydını Ķaksıñ" dedi. dēvā Aydın ĶaĶdı. tākirā ğızıñ bubası ğızı Aydın isdüdilā "nāpen" dedi
30. gini Abatı Tiñ Tōñ yannı vādi. tākirā gini bi, bi ĶahaT dā vēdi "bunu veriñ hōkūmāti" dedi. o Ķahadā ğōdü hōkūmāT gini dēvā görülmādi. İzmiri ğatdidi. "biz görümācüz İzmiri giTsiñ" dedi. hindi bu ğızıñ bubası ātıtāĶ gini Abatıñ yanını vādi. "nāpen gini ĶaĶdı İzmiri" dedi. ĶahaT gini yazdı Abatı
35. Tiñ Tōñ, İzmir hōkūmātini vēdi. "ğıs çı'masıñ, sān bu Ķahadā vē" deyo bubası. o Ķahadā görāsiyā gini mahkimi görülmādi. tākirā İsdambotu ĶaĶdı, üsgı patışahtañ payitahdını vādi. "bu dēvā ödi görülcüK" dedilā. tākirā ğızıñ bubası ğöldi Abatı Tiñ Toñ añtaTdı hālinā. "bu sāfā bān görümān ğız giTsiñ

40. mahkimā gā” dedi. häP büräbä mahkimā vādıta. pātişah ğızı çağıdı. “ğızım sän ni vāmeyosuñ amcāñ_öłünâ? äsgidän neşannuñmış. gā var, onu yapattım” dedi. “hāyır” dedi ğız “vā-man” dedi. “bänä fakir dē beyänmädi. bän nasıt varın_onu” dedi. “Abatı Tiñ Tōñ perişan bi adamdı ondan vaz geç” dedi.
45. “hāyır” dedi ğız. “sän Abatı Tiñ Toña bili tanı-mısıñ” dedi. “sän vakidiñ patişahı otmesēdiñ sünü Abatı Tiñ Toñ deü yapışdı” demiş. o görülen dü Abatı Tiñ Toñ patişah_ımış. görüşmüşlä, neşanneşmişlä. kırK gecü kırK gündüz düvün yaPmıştā otmuş bi pātişah ğası.

Pembe Çerimen'den konuşma parçaları

50. çocuK yatıyodu beşiKdä. hadi bi vülvüli çıKdı “Yonan güliyo” deü. çocua ākēcimi sarındım birini äлиндän yapışdı. kōkütan bi eşyā atımdan çıKdım yalıñ_ayaK, başı ğabaK yoıta işdi hōlä. ğıTdiK bi kövläri. ağeş diPländü ğatdıK. baKmadı kimsä. güldiK bi şē butımadıK. yāma yaPdıta. büdan çıKdıK döru Ar-
55. paza¹⁶⁶. perşan haldä vādığ_orē. zabälen yoıta çıKdıK. böyük çai ıras güldiK. çai çoK gülmüş içini ğıdiK, çai bizä götüdü. annämlü ikimizä aççıK götüdü. parıtımız bänim yanımdedın. parı kāsisi boınumda. çai butanıKdın millädi. ıstandı parıta. bi ihdiyā ğoc_adam yetişdi ğurtadı bizä. söru çıKdıK döru Boztu-
60. ğana¹⁶⁷. eh yeti-vēsini ğa. öd_oturuP vaki’ ğaçıdıK. äsgidän iki ākēdeş baKğat düKgäninä soımuş. hava ğar hava-sımış. tākirā hava açıtmuş. onnä da o hırsıztığa hākim göndämiş. “şu düKgäni soyuñ” demiş. düKgäni soımuşta, parıtarı atmışta ay_aidınnıK gündüz gibi otmuş. hākimi varıyotta
65. “ay_aidın çağır_ıtdız” deyota. “ğar yağmadı, iz_ötülmädi ne yaPdıK biz” demişlä. hākim di demiş ki, “äll_älli yüz” demiş, “mindär_atını ğoñ siz” demiş; “baKğal kāratası ğalcäg_otısu “cuıvabı vēcäK biz” demiş. äsgidän isannā bön_ümüş. keydi’läri a’taz don_umuş. şindiki
70. isannā ğurnaz_otmuş; ävläri ä’mäK butmaz_otmuş. Hocañız aklıttımış. otı suyu gidäkän “ötüm bādä ğırmı” der_imiş. “e Hocu nedän tämbihlēyoñ?” “ğırlımādan_ävüliyä tämbeh veriyorun. ğırdıKdan keriyä neapen”. ğırmıdan_ävüli tämbehlēyoru otına.

¹⁶⁶ Nazilli ilçesi köylerinden biri.

¹⁶⁷ ‘Bozdoğan’.

66

Plâk numarası : 266 A.

Anlatan : İbrahim Özoğlu, 90 yaş.

Dikkate değer bir ihtiyar, fakat
dişlerinin çoğu yok.

Memleketi : Aydın ili, Nazilli ilçesi.

Konusu : Eski, Yukarı-Nazilli.

1. yôksa yôkâsına?

— Yukâsına.

yôkâsı yüz yirmi gadâ äv_idi. bân.. yirmi yaşında gabadayı.
yüz yirmi gadâ äv_idi orun. Ermanı yok, cavır yok; Yahüdi

5. hiç yok. ölä havrēmiş şuyumuş, buyumuş yok. uvada o zamad-
dan gâtma, üsgidän baştarı sarık, donnarı süpürgü gibi yēdü
uzun. o donnara iş yaPcaKtarı biziyi (bizi) atıtā; dürälā,
dürbünälā şurei yanı başını guşāñ atınu soĸāta. Hacı Boğuş_
ötu delā bi ermāni var_idi; Hacı Boğuş_ötu. bi dā Mimarı_

10. ötu Zē... bi hırıstıyan va. hırıstıyandan bir gişi, ermanıdan bir
gişi. ö zaman āhıñ (?) ēdi-miñ? ölä ötäsimiş, büräsimiş heş
kimsä yok. bu yüz yirmi äviñ içindä bunnā da. sōna äfändim,
bütarı bütün kāsik aratıyo, bahça aratı. sän atırsıñ urdan
bir_ävlik idārün gada, verisiñ om_mäcidüyä. bän atırım verim

15. yirmi mäcidüyä. härkäs parasını görä bu yataĸ atdıta. bu ya-
ta'tarı ölun ta Deri kövü varasıya gadar, ötä filän b
ondan sōra meccänüdi. butarı bahç_arasıdı. o bizim üsgi hökü-
mätin ötdü yelā bütün bahç_arası ö. bir_ävlik, ik_ävlik; bir_
ävlik, ik_ävlik; bölä bölä. ondan sōnacım, şindlk pazar günü

20. otdu-mu? gülilä. u Avıyazta üsdünä kölgü yapadıĸ bi şedän,
atındı oturu aışamı gadā. etdl atış verişä atı; derä, devşirli
havtaya güläsiyü barabä, bütün nicäsüt ödı, ö düküdü.
çāşıdı para toptıyan yôĸ. çāşı aıran ötmüş aĸar, döşmä nā-
mindä bi şeĸ yok. düggün yok. tüzgah yok, şu yok bu yok.

25. goci cāminiñ yanındä bir büyük ĸaifü vadı, Damyanuz ĸaifası.
ö Damyanuz ĸaifası, yūsük ĸaifası derlä. buranıñ şäräfi 'ödädi.
soñna, soñna aşāya endi. bütarı bütün bahç_arası. şindi bu
mahallä bänä arĸıdeş ö

67

Anlatan : Hatice Çatılı (Hacce Çatılı)
40yaş.

Memleketi : Aydın ili, Karacasu ilçesi,
Çardak köyü.

Konusu : Mektup, maniler, parça
cümleler.

1. "Çatılı bubañ" de. anañ Haccı sülâmi vâdır. ğardeşi HaTma. "ğardeşiñ Dudu" de. "halēñ sālâmi vâdır" de. "ğälniniñ" de. dēzūñ Āsmä, Ammad Anıñ Musanıñ sālâmi vâdır. MāmäT ÇanaĶġaläyi giTmişdir. AmaT çandırm otmuşdur. "İbīram
5. dayıñ sülâmi vâdır" de. näneñ sağdır sālamaTdadır. säni du-
âcıdır. sülâm ediyo iki gözüñdän öpücän deä. būdäylärimiz
çok eyidir çoĶ şükür. bizim için ħasıvaT çäKmēcäKsiñ. nısi
müddabınıñ ördmäni abılän yazdı bu ħädi. abılän aķırbita-
rındandır. Ali Bē ğiliñ aķırbasındandır. säni aneñ ilä çoĶ
10. ğonuşur umuş. havâdisimiz işdi bu.
bi ötüncümüñ mäKdüPlärini bilän oĶudumadım. hāmän hindi
atı ğalirin burä.
hindi bazâda çocu'tarıñ bubası vâ arä mänä.
hu Sülēmanıñ ğızañı mallim otubatı dāmi? süT de-vatıñ
15. näy otcäK säniñ.
e böyün bilimäb-ba. e hada satcāna giT.
ĠätiboĶda edib-bä äşġärlinä. bilmän äşġädän ğüldi'län-m äv-
läncäK.
än ğücü işiñ otdu'tan çatıñı yısiñ. işiñ otmassa yimässiñ
20. oturusuñ.
sabahı bi sāt varıĶa erdän tütünü ğidälädin. hindi iş areP
yörüP duruĶta soĶaĶtāda. sän bi işlärä duTduñ älämbä
ömadı.
sän bütädan dāġisiñ yatım. köñ oĶāda hāmän hüdu ovuda.
25. biyänmässäñ ğidäsiñ zätinä. bizim ötüdü älinämäz o, tälivon
yoĶ.
zäti oĶuñ-batı ğıztar a. isdimümüz heç. bän oĶuñ-batan ğız oĶu-
durun ğini.
anı habarım ösu ğüldinä yazdırdım mäKdüP. üdiris yälidä

30. *ğatdı.*

*İzbiTdä mabirä üsgäri. hañkı bölük hañk_atağ habarımız vā-
mu?*

*Maqsar Bāyiñ di sālāmu vā. ğoduñ-mu Maqsar Bāyiñkinä?
iñdā bāniñki. iñdāniñ_ıçındakilärä häP bura yascāsıñ.*

35. *argıdaşı vā ya hana moturafı ğalmış, ikisiniñ_arı yerindä
bāniñki.*

*yeşil ipäK käläbi ğünü ğödüKcä däläbi
anası yörüK bubası yörüK ötu tüççar çäläbi.*

gini yeşillänmiş şu mütäziñ bātari

40. *käfinimi diksiñnä hocu ğatari*

duşmannara-mı ğatmış ğyyma'tı matları.

*pänçiräsi pärdili çiçäğ_aşmış zärdili
bäK güccüKdän yar sävdim ondan başım zävdatı.
ğarı çadır is-mi dutä martın tüşäK pas-mu dutä*

45. *atāsı valdäm_ata*

aıvı sarı gül sara sormas_ayıb_otmasıñ

sāniñ bāniziñ nidän sara.

68

Anlatan : Emir Ayşe. 41 yaş.

Memleketi : Aydın ili, Karacasu ilçesi,
Yenice köyü.

Konusu : Köylerindeki düğün göreneği.

1. *şind_anam bizim ibdizä düvünümüz bavtandı zaman bizim,
Nāzilli bazarı dērim bān, Nāzilli bazarı¹⁶⁸ ğün ilkindin kövü-
müzüñ häpisinä erkinä zānnisinä oğu dağıdāriz. cümā ğün
sabah ğızta ğadınnā donanı häp. ğızıñ kınas_ötu. o ğün düvü-*
5. *nūñ ibdizä baştantısı bu ğali. gecäsi elāntı yaparız. āā bu du
kıñı gecäsi dāñl. cümütäsi ğün sabälän yaPdımız çāñizlärä
ğıza, onnarı süräriz atında äñlāntı yaparız gini. bu ğün Kirē
bazarı ğün¹⁶⁹ ğülinimiz çıkā. çāñiz ğün_āşam elāntı yapıtıyoru.
ondan sōna ğülinä böyüKläriñ ällärindän öpā, güccüKläri*

¹⁶⁸ Perşembe.

¹⁶⁹ Pazar.

10. tok_{edā}. gātđırı'la gıza annüsinä gardeşına, dēzäsi hatası aħrı-
batarına älläni öPdürüP sâmaşdırı-verilä. ondan sōna ātā
härküz. gälin d_{ātā}. buna gälin_{ōşıma}Ķ dēlä. öşması anam,
yas_{edälä}. sâmaşdırıP äl_{öPdü'län} keri a'tını nâ deış gällisä
söi'läsini. "ösüz gızım ävlän yakışi gızım" ösüz_{otusu}. ösüz_{ot-}
15. musu du ātarız gızım biz. e işdi amcası bubas_{otmassā} da otūsu
da biz hür_{al} kövümüzün adäti butunmuş yaparıs. äsgädü gā-
daşı vāsa yafuT ödüsü onnarı_{gātāris} gāri yasın_{içini}. "anañ
bubañ otmuş_{otđın} ākañı sığei gälin_{edādin}" deris. "vādıñ
yē urtar_{ösuñ}. vādıñ yēdü başıñ gūsüñ. el deı duTduđuñ annün
20. gādeşin_{ösuñ}. baş_{ucuñ} pıñar_{ösuñ}, ayağ_{ucuñ} göl_{ösuñ}. gum
deı avuštadığıñ sar_{atın}_{ösuñ}". (gūsamıñ sıkıntısından a'tımı
gälmädi. hā deycä'lärimä unuTdum) "ātımı gızım ātımı sänin
ösüzlün_{büllü}. sänı yas_{e'sän} di ātādıñ e'misän di ātāsıñ" deris.
"äl_{ül} yapışatım çaidan güçälim çayıñ_{otasında} bayrağ_{açā-}
25. ım kim'nä vaz geşmiş annäsindün bubasından biz nası vaz geçälim.
gāşı gāşı yaPdıraıtım hannara gātđıraıtım ħamlärä ħasāv'lärä
ötudan
annäm_{ilän} bubam_{ilän} vādım yēdü gälin_{otu}Ķ giTdim
sürdüğüm dāmlärä yēdü
butūmun ħu acaP bu dāmlärä
atçacıĶ dāğtara gar gini basdı küsdüñ_{otan} yiği'lärä biylär_{asmaz-mı?}
30. iki gälin_{otan} bir yiidi küs- küsm_{iyidim} küsmä sän bänim
māz-mi dāil-miñ?
gātā yağmış Garısuyuñ dağına atas düşdü yanıyoru çiarimiñ
bağına
çäkiñ gır_{atuma} minäĶ daşına ällärim_{äläşmāz} äyā gāşına
çağırı-verin_{gälin} gızıñ annäs- annasız bubasız gız gälin_{otmaz}
nā bubasına yanı başınā
takadim gātmadı şu dağdan_{aşmaa} tuşmannā gāsd_{eilämiş} ħanımı
işmää
35. uzaĶ düşdüüm bän annäm_{ilän} bubam ilän halelläşmää
hu dārāniñ ufacıĶ dāfācık daştarı attı gälinimiñ hilal gāştarı
beänmädiñ-mi üşlā dostā şu gälinimiñ duTduğu işläri

- hasdānāniñ çamtarı irtanıyuru datları
 butumas sāniñ naztı yariñ sāniñ gibi cannarı.
 40. sāniñ nālinā mi güdüb-börün bān! biz kändi nālinimizā gü-
 düimüyo.

69

Anlatan : Şerife Toker, 70 yaş.

Memleketi : Aydın ili, Karacasu ilçesi,
 Yenice köyü,

Konusu : Kendi düğünü.

1. çāñizi gün¹⁷⁰ tūfimizi gālī. āvc_āvcā gızları toptarı. annām bi
 kāPci yemāK yaPmışdı. oğan_āvindān gaTmār güldidin āka-
 deş beyñindā yiris. bazı dēnāi¹⁷¹ gün ālbisāyā geñiririm gızlara.
 yeñişā gün¹⁷² donumu geğdim. Yeñiş_ārtāsi gün¹⁷³ kaKdım ge-
 5. yindim. gañinanıtā güldi. hocamdan okumuş_udum gañınna-
 nıñ_ōñündā bi hatim duāsı yaptım. āviñ_ičindi bölā üş dafā
 dołaşdı'dı'ta. ortayı bölā bi isgāmbā ğodu'ta, başımı kıñı goğıdu'tā.
 cümē denē gün ğarafıl_ıstanmış boynuma dağıyo'ta. cumā gün
 öldān_āvāli hamamı gidāriz. oğan cıKdımız gibi hamam ka-
 10. pısında bizi davutcu'ta çatğıcı'ta bā'lēyodur. atdıñnan bizā hadı
 oğan_āvinā. on_on beş dafa güvēniñ göñn_otuP da oğan kağıP
 gidincā bān_açınırın. ondan soñuru bırağırız. soñru yokarı
 atılā bizā. sofratā atılī sırā sıra yemāK yiris. yarın çāñizi gün
 āviñ_ōñünü döT köşā üş dafa ūğan ğarilī. gāliniñ çāñizleri
 15. sārilī. oñnāşlī ğatğāşlī gidā. biz kändi āñlāncimizā bitldi'lün
 soñuru oğan_āvi bi maşarı cırı yakātā, kapıdan ğirālā sürpililī.
 arasındı bān açınčen gini. yarın bazı dēnāi gün birüz āñlānci
 yapākan oğan_āvindān dūñür'lū gālmē butaşı-veri. nā bağāsviñ
 bāni geğdirmişlü ğuşa'muşta. o gālānnārā ğaiva şābūT verilī.

¹⁷⁰ Cumartesi.

¹⁷¹ Pazar.

¹⁷² Salı.

¹⁷³ Çarşamba.

20. bitā biTmāz bizi dutāta götürülü. sāt aıtürkü doƒuzu onu butu. ortu yerdi büni otūdūta, başımı bi ƒavıƒdır düzālā ƒōta. ƒavīn_üzärinā at yeşil heril ötālū. bi aTdur ƒütirlā. bizā ona mindirilā, bi gömlāK bi ƒāvri bātarız. ƒapırın_önündü ƒatƒıçıtā, kövün ahālisi doƒu zānni ekūK. götürülā oƒan_ävinā oƒan ƒu-
25. ca'tā endiri. āşam yemā'lā aş_ä'māK yini, ƒävälā içill. hoc_äfāndi ƒapıyı diñāli, ƒapıya duTdu ya ƒāri. "ƒāliñ ƒadın, ƒapī ƒāl, ƒapī ƒāl". "ƒāldiñ-mi, ƒāldiñ-mi ƒāldiñ-mi" dē üş dafa dē. ƒıs bi dafa yavaşca "ƒāldim" dē. "Attaħ sāndān rāzi oƒsuñ" dē hocu da ona. "bu oƒana vāca'miñ ƒızım rāzi otuyo-
30. muñ" üçüncü dā ƒıs "rāziyim" dē. "Attaħ sāndān rāzi ösuñ" dē hocu da ona. hocu da bi duƒā yapā .hocu oƒudu bi ƒoca yāsın, hāP dedilā āmin_āmin. ƒüväyi dura, hocu āƒasından bi yumraƒ yura içärā ƒaƒı-veri. tūnhāda muhabbāt imzāyı ni hācaT. iş oƒdu'tan kārā işlimümāK haƒan_oƒa?
35. harımā giTdim baƒcan dēşirdim.
ƒanāllā ƒātidi bānim_öƒum Yeñiciā. onuñ sāyasını Yeñiciā şaƒı-batī.
bu ƒōdāmdi ƒatdı, bubutarı ƒanaƒƒalidü şāhid_oƒdu. ƒaƒ yıl otūdum kölgülärindü.
40. aƒmälü yākändi, yākändi māzamız ƒarışı-batī.
ƒözümüzü yümü-vēsāK gidiP-bācāz. bān ƒaƒını-verin ƒāri.

70

Anlatan : Feride Keskin (Feridi Keskin)

51 yaş.

Memleketi : Aydın ili, Karacasu ilçesi.

Konusu : Masal.

1. şindi bi dövriş var_ımuş. işdi kimsilādün Attaħ yoƒunu gidāmiş. sōra demiş ki "edān butu" dēmiş. isdimāsi yaƒ_ımuş. isdimāsi "edān butu" dēmiş. bi ƒadın bi tüK bi oƒu vāmuş. āşƒādün ƒāliyomuş. o ƒarı bi dövrişi ƒızmuş. ƒā'muş bi ƒā'mār_e'miş zehir_
5. a'miş_içini. "edān bulu" dedinnān deP durmasıñ dē ƒızmuş dı e'miş ālini vēmiş. sōra gidiyoru bi soƒuƒ suyuñ başını ödı yicāK. o ƒā'mārā yimidān, o zāhirli ƒā'mārā verün ƒadınıñ,

- oġu ġāşını ġāliyo. deyo ġu, “dāvriş dādā otu ġonuşatım” demiş. oġtan “ġarıncāzım bāk_aş ġidem” demiş. atmış tok_e’miş ālini
10. “at yavrım yi” demiş. sōra āvi vararaĶ ciyārinā ġalbinā bi ateş du’muş. “anacın’ölüyorun, anacın ġidiyorun” dē vā-mış_āvā. “yavrım ne olduġı” demiş. “ne olen bān di ne oġdūma bilimādım. bi ihdiyā bi dādā bāni bi ġa’mār vēdi. onu yi-vē-didim onden sōna ġalbimi bi ataş yapışdı”. çoĶ ġi’māyo oġtan
15. ölüyoru. sōru çırpınıyoru “ah” deyoru, “vah” deyoru; oġtum ġiTdī dē yanıyoru ġocu ġarı. sōru dedi ġini “edān butu” deyū ġüçiyō ġini. ġocu ġarı ālini odun_atıP ġāġayo öñünā. oduna yurcē zaman yurdurmāyo Atġah. yurumēyo. sōru “bān sāni demādım-mi a ġadın edān butu” deyū. “o dāliġannıciĶ yazıġ_
20. oġdu sān butmatīdiġı” deyo.
topra’tā dövdiim, çamur ġardım. iki ġarı ġavġı yapı yapı işlā-diK. o di ġavġamız niy_idinā annumaġ_isdāsān adamımız bir, ġazancımız bir. iki ortaġ_otdūmuzdan. onuñ_içi çoġtūtan çocū-tan ġavġa çoġ_otu. yirm_iki sānā om_beş ġişi çıraĶ çümān otū-duĶ. ġaĶdı adamımız öldü. sōru aġr_aġrı āvlirimizi çākildiK.

71

Anlatan: Feride Keskin, 52 yaş.

Memleketi: Aydın ili, Karacasu ilçesi.

Konusu: Nasreddin Hoca hikāyesi,

1. bi Nasiridān Hoca var_ımuş. “ġarı” deyoru “bān bi yo ġiden” deyoru ırmızan tādārikisi yapaġım” deyo. deyō ġu ġarı, ġarı bi inā tānāsi ġibi bi ataş cıġarı ataşleyō ġarı, bōçasınna ālini veriyo. böyün_ölü, yarın_ölü bir_aġ dāvam_edyōru. “at bākan
5. ġarı bu bōçaya ġo. ırmızan dādi ġāldi böyün_āşam kaġıcāz” dēyo. ġarı di iki ġün_āvāl bi dādi ġālmış ġarıya “bi hayır ġātī” demiş. adamıġı bir_aġ biri’lādī ġāldinā ġāriK ġāliP “rırmızan dādi sān-miñ at” deyo, adamıġı ġūtirdi’lārinā veriyo. adam ġāliyo ġini, hocu ġāliyo da “ġarı ırmızan dādi ġāliyo” deyo.
10. “ırmızan dādi ġāldi” deyoru. “bān o bōçātara onu tāslim_eT-dim” deyoru. “Atġah ġār_eTsiñ” deyoru kūsüP ġidiyo hoca. kövdān māmlikaTdan çıķıĶ ġidiyoru, bi māmlikaġı varıyo.

- ordan oruş du'mayo ğāri. yasıtı-veyo da cörT cörT su içiyo. deyo ƙu "ülā" deyo bi bāyiñ beslimāsi "sān cavır-miñ müslü-
15. man-miñ? sān nēdān ğāliyosuñ" deyoru. o du deyo ƙu ğızdından "cāhāndāmdān ğāliyon" deyo. o du sōlāyo ƙu o bāyiñ bi oġ_ölmüş_ümüş "saƙın cāhāndām sayısı dādi'lāri sān-miñ" deyo. "āvāT bānim" deyo. "ülān bizim güccüK bāy var_ıdın nā yapıyoru" deyoru. "acından topraK yaġayo" deyoru. araP
20. ğızı dı bıttasınıñ yannı ātāP gidiyo. sōna "niy_oġduñ" deyo "AraP" deyoru. o dū deyoru ƙu "cāhāndām sayı ğāldi bizim güccüK bāyimiz acından topraK yaġaP-barımış". soñıura çirmiş ğālmış araP ğızı bıttasınıñ yanını ğāri. "niy_oġdu" demiş. "annaT baken" demiş. ğa'mış gidi-vēmiş adamıñ hacı parı-
25. ıtarına ālini tāslim_e'miş. atmış, "bıttı" demiş "sāniñ adamıñ hañğı ğapıdan ğāli" demiş. "hu ğapıdan ğāli" demiş. o hu ğapıdan çı'muş dı ği'miş. sōru bāy ğālmış. ğarı yası ğātdırmış. "ülān sān ni ātaB-bāsiñ" demiş. "ni āliyen" demiş. "e niy_oġdu?" "niy_oġcāK sāniñ hacı parıtarına tāslim_iTdim" demiş
30. "vedim" demiş. "gözün kör_ōsuñ cāhāndām sayı m_ōtu" demiş. "çākiñ bānim_atıma" demiş. minmiş, tūmüñ Hocanıñ_ādından atıta. Hoca bi dönmiş ba'muş toz duman ğāƙıp ğāliyoru. duman_ıçındı ğāliP-bā bi arnavuT var_ımış dāyirmancı. hāmān onuñ_orā atılmış. dāımana atılmış Hocu ğōkusundan. o demiş
35. ki "arnavu'tarıñ" demiş "baştarınıñ dārisin_atcā'tā dōbüldāK ğārcū'lā" demiş. arnavuT donunu pislāmiş. "ne eden, ne eden" demiş. "soyun soyun ālbisānā çıK ağacıñ başını" demiş. sōna o inğasdan šē atātaK arnavuduñ ālbisāsinā ğeımiş o dāımanc_olmuş dāımana uñarıyo. "dāımana" demiş "ğālān nerā ğiTdi"
40. demiş. o du "vaġtaha ğörmādi ā" demiş. sōnu "ā" demiş "bi ağacıñ başını çıƙıyo" demiş. bāı sarıtanıyo çıƙıyo. tam yarī vādınan "vaġtaha küldir dūmbüğ_oġmaz" der_imiş. o Hocañ yavaşcaġan bēğiri çözüyoru üsdünü dā parı hēbālānā ardıyoru ğātdıriyo bi miniyoru atıñ_üsdünü Hocu, bi ğırbaş ğötünü "dah"
45. deyoru. o zıman sōlāyō ƙu "dāyirmancı baK" deyoru "atıñ ğiTdi" deyoru arnavuTcas. hōlū baƙıyo duTmaK ğābil-mi? o zıman nā sōlāyo baK ğāri. baKdı ğōdü dutumaıcaK. işiñ

- tāzilāri sapıyuma-mıñ gidākün? Kāmıl bōdu dūmeyo.
bizim ğabı lisannāmıza Añğıreı tamaşa-m_ediyoñ götürük
20. gidiP dä?
başğa mämlikä'lāri gidicā-miñ yōsa bōdan bitiriP geriyä-mi
gidiceñ?
köyümüzä zaniyatımız tütüncülüK. yazın tütün yaparı.
köyümüzä āşıraf otannañ tütüncülüKdā alēķası yoKdur.
25. ğışın, ilāşbā otanna ilāşbālinä ya'pa. u biri ğadınnā tütüncü
māsūtuna yapıP-batan ğadınnā, ğışın bādräg_eyirānnā eyirī.
öbürü ğadınnā tāzğāh doķulā, çuġfa edālā.
eyi ğādeşim gidārin mā. bānim ināğim va, üş dāni dā çocuğum
va, üvimä kim haļlēcäK? davın_atasıca sāni bi dayağ_aten
30. hindi dä.
gün eyi hurdu bizi baK. bizim bu yēlä ıscāmız çoğ_otu, havāsi
eyidl.
n_ēdiP-bāsiñ ğı? bi dāni ğarı ğaıfa bişiriyoma-mıñ?
Arif_ocıtarā ğüliP-patan işē-mi mühāddiş mi?
35. otum āsgādān ğäliceK ya bi düvān_açıceK, ya māddebına dā-
vam_edicäK, ya bi işi yapışıcäK ay_Aşa bıġta ğı, ğamK.
ğätiriK ğälirin su içiyo-muñ?
yo'mu daha üzümüñ zāftāsi? Gara bö'lēn ço'dan erişdi hindi.
hu ğızañ anasını bubasını bāñziyoma-mı?
40. bu düñyānıñ ğurultuğı zamannarda İsanıñ mēdanı ğāmāsi :
dünyada bi dāni ğadın var_ımuş. bi di Adam alāİsālam var_
ımuş. onnādan haġka otunmuş dünyanıñ ğurultması.
sān bu bizim İlsannarımıza arımēnān nēdi butusuñ. Añğıre
gidiP di nēdi butcāsıñ?

74

Anlatan: Vesile Küçükdağ, 21 yaş.
Memleketi: Muğla ili, Düğrek köyü.
Konusu: Masal.

1. bi var_ımuş yoğ_umuş bi adamıñ ğarısı yoğ_umuş. ölmüş başğā
ğarı atılmış. ölän ğarıdan bi ğızı vār_ımuş. ğızı nişantamış. ğız
'öve ğız_ımuş. ğülin_e'miş. atı oKğa çatğama (baççıtāda bitā

- yini dä) ğızı yidirmiş övey _anası. ğız düyün ya'maya 'baştadıta.
5. düyün _otunca ävi girdigi gecä ğız pislemiŝ çıŝmuş. ordan gändi donuna yekämiŝ, ğurumuş kēmiŝ. adamı "kaḥḥ çıŝmuşıñ" demiş. adam kaḥ'mış. donuna yekämiŝ ğuru'muş ayānu kēdirmiŝ, yekämiŝ ğāri dä çıŝdığı boḥa. adam "sän yekädiñ" diyä bi dānā beş yüzlüK da'mış. (dāniŝdirmi yoḶ häpisi di bun'nañ
10. otmuş _iş) sabātan ğayınnası ğalmış. otu "bän çıŝdım" demiş. "yekädi ğuruTdu kēdiridi. beş yüzlüK daḶdım boğınunu". "sän beş yüzlüK daḶāseñ bän māŝattah daḶayın". sabātan ba'maya ğäldilä. "kaḶ ğälin oiña" dedi. "Māŝattaha daḶdıran çatğamımdır çatğamımdır çatğamım. beş yüzlüğä daḶdıran çatğamım, māŝattaha asdıran çatğamım". bu biTdi bu ğudan. bi dān daha deyi-veriyoru başğa gändi ğızı. bi dāne gändi ğızı var _ımış. 'niŝannamuŝ düyün ediyor _uḶan "säkiŝ _oḶğa çatğamı yidiren" demiş, "māŝattaha daḶındı _beş yüzlüğä daḶındı gändi ğızımı säkiŝ _oḶğa yidiren dä beş yüzlüK daḶsınna" dedim,
20. "māŝattah assınna" dedim. düyün _eTdiKdän sōna ävi girincä çıŝmuş. adam ällānā batırmıŝ. adam gändi, ğälin gändi ällānā yekimiyä ği'miş. aPdastıḶda däsdi var _ımış däsdiñ içinä iki älinä so'muş. "älindän däsdiyä çıkaramadın" deyä adamıñ yanını vāmiŝ. adam "giT hayaTda direK vā hur da däsdi ğırıŝıñ ällāñä çıkā" dedi. vāmiŝ, bi hağvanı var _ımış. hağvanı. däsdiyä hurmuŝ däsdi ğırıtmuş hağvan ölmüş. "hädä giT säni isdimän" demiş. "hağvanıma öldürdüñ däsdiyä ğırdıñ" demiş. bāndän boŝsuñ eñ ğıma'tı hağvanıma öldürdüñ" anasınıñ ävini 'ğötümüŝ. anası ātımya baştamış. ğız "neyä ātəyōsuñ?
30. bän ununan durman ğāri soñ ğaliŝim otuñ" demiş.

Anlatan : Cüzide Akın.

Memleketi : Muğla ili, Düğrek köyü.

Konusu : Masal.

75

1. äväli bi bäi var ımuş. bi bayan yü'lümüş hamēli. ordan bu ğurtutuyomuş hamamı gi'mişlä ğocasınna ğarısı. acāli ğälmiş ğurtutuyomuş. ğurtutu ğurtutmaz üç dānā mālīki ğälmiş. birsi bi dānāsi demiş ki, "ğöldüKcā ğül biticāK, ātadıKca ğözün-
5. dān inci dökülücāK" demiş mālākāniñ birisi. bi dānāsi dā "tāpāsindān dökülü su atın otücāK" demiş. bi dānāsi dā yörüdüKcā izindā çömān biticāK" demiş, "adı muradına ermiyān dilbār otücāK". birisi ğotun ğot sühāti kāmānd da'muş. "bu atınāsa ölcāK" demiş. bu ğā yavut otmuş. ğörmüş nēsā
10. ğälmiş. filāñ yēdā filāñ ğıs vā dē ağatmış. otan ğāri ğāyätinān zāngin imiş, ğız aranı-batır ımuş. ğändini münāsip butumamış. ağatıP durümüş. "vā annü ğidi-ve bağı-ve ğā çömān bitiyorumu, ğözündān inci dökülüyorumu, dōru-mu dedi'lāri naf" deyo. ğälmiş ba'muş misāfir otmuş annāsi. tanımış ğadın bi ğariP
15. naf e'miş ātā'muş. bu yon da ğöldürmüş yanāndı ğül bitār imiş. yörüdü basdı yerdı çömān bitār imiş basasıya. hamamı ğötürmüş ğāri tanī-batī tanımē ğöldi ya. hāpsinā tanıdı ğāri. isdōru. "bānim otāna nişān e'mā ğäldim bā veriyo-musuñuz?" bubası "siz bu ğudan ğāyätin zānginsiniz bān vermā-min"
20. deyoru veriyoru. "om beş ğündān düğünü yapıtım" deyoru. om beş ğün otuyor düğün dututuyor. bi āTravında yanı başındē ğōşusu otanı yammış. u yaman ğızıñ anası var ımuş bi anası. duztu bōrāğ e'miş, ğızına, su atmış bōrāğ atmış ğidiyor, ğālin atmē ğidiyor inğasdan ğōşu dē-mi. o bōrē
25. ğālini ğidiyor. ğālin acığıyor duztu bōrē yidiriyor. "acıKdım" deyoru. "bi ğözünā veriseñ ölü verin bōregā" deyoru. veriyoru bi ğözünā bi ğözü ğatıyor. on acıK yarısını varası ğadan susēyoru. "bi ğözünā daha veriseñ ölü verin suya" demiş. ğālin vādı ğāri yakınnadı. bōrūK ğötürān, ğözlār atan ğarı
30. ğāndi ğızına diñālTdi yot üsdünü. ğözü ğörēmaz ğā-lindi ğöz yoK. endirdi, ğāndi ğızını kēdirdi pısa'tāna. ğālin

- ğatdı yoŧdu. bu gāndi ğızına “iŧdi bu atcēn ğıs” dedi. endirdilā ğāri arbıdan, ğatdı ötāki yoŧdu çıbulāciK. “ğāliniñiz bu” ālāT-di. ğüvē ğüldi āvi baKdı. suya ğuımuŧ ğüvē atın dökülmēcā’-
35. mi ya, dökülmēyoru. anasını vāmuŧ da “hanı atın dökülüyo dediñdi dökülēmaz” demiŧ. sōna dōmüŧ ğüvē ğālinā. ğözündān inci dökülmāmiŧ. hani bi ğülümsireK naf’emiŧ ğülmüŧ, ğüldū yerdā ğül bi’māmiŧ. “yörü baken” demiŧ arkasından ba’muŧ yerdū çömān bi’māmiŧ. adam ısınmamıŧ buna. ortāda ğözü yoK
40. dilbār ātarıĝa üTravını inci yıĝıttıyoru. abu bi yoŧcu ğörüyoru. “sān n’ēdiP duruñ ğızım” deā vāmuŧ yanını. “bān bölü bölü oŧdum” deā añnadı-vemiŧ. sōna “bāni ğötür” demiŧ. adam fiķārēmiŧ. “bān sāni zāñgin edārin” demiŧ. ğözündān dökülüP-batē incilā zāñgin oŧma-mı. ğötürmüŧ ğāri yoŧcu mähāllāsini
45. dā, yoŧcu varıce yeriñ ğüvēniñ ğōŧsusūmuŧ. ordan ğāliyoru ğülü veriyoru dilbār “varıceKsiñ u ğüvēniñ soķāni”. “bi ğözü bi ğül dāñiŧen bi ğözü bi ğül dāñiŧen” ünnāyoru. adamıñ ālini ğözā atāñ ünneyoru, “hu ğözā at āñdē ğülü vē” deyoru. atıK ğāliyoru ğözā. yanāni soķuyoru ğālin. ertāsi ğün bi
50. ğün bi dān daha ğülüyoru. birin daha atıK ğāliyoru. u ğözün d atıK ğāliyoru. u ğüvē “bu ğül sāndi yoĝ udun” deyoru. “bu ğül nerdān ğüldi” dē arēP soruyoru. ŧüpilānmiŧ ğāri. “bu ğülüñ sābi nerdi” deyoru. ariyoru ğāri, u ğālinā ğōleyoru. tā’rāyoru “atı-viriK ğālcāKsiñiz una” deyoru. ğāriP bi naf idi-veriyoru,
55. ğözündān inci dökülüyoru. ğülümsireK naf idiyoru yanāĝında ğül bitiyoru. suyu ğuıyoru baŧında dökülān su atın oŧuyoru. bu yun yörü baķam” deyoru. çömān biTcā’mi tanıyoru. yörüdüyoru çömān bitiyoru. sōna “bānim aradıĝım buyumuŧ” deyoru ğācirniyoŧa. ötāki tārķ oŧdu ğāri hindi eyilā.

Anlatan : Fatma (Ha'ma) Bak, 32 yaş.

Memleketi : Muğla ili, Düğrek köyü.

Konusu : Düğün.

76

1. ğızı isdimiyä gidälü hindi. vādımızda ğaıfa bişirlä içärlä. noķumnan dı şäkä dağdıta. ğızıñ goçanına, hanı kayıdına verilä. sabātası otumavil dutu-veriz dä miñäriz dä Mūtıya ğızıñ niķanı gidäris. gidäriz orl ğızıñ āzını diş gäçä. oñtan ävi
5. ğızı niķā giddi-billäK diş gäçiddiri. älini biläziK yüs pañğultuK gäçirlä, yirmi pañğultuT yüzüK soķāta. āşamın ōrdan gäldi'län dä, ğız ävi āşamın ūtan ävini gäliceK. urdu da ğaıfa davıdıcaK. noķumunan dı şäkä davıdıca'lä. bizim burdu häntäri dikinilä. üsgü başını basdırtı. üsgüP başını bürläni
10. gälinniK ğıs. ondan sōna tel daķıtı. düğün edälä ğıs oınā parı çävrilä. hindi işdi sırlēK gāris ya. sabātan yüzünä telläriz gäliniñ. zurnutā atmē gälilä. gälinä mindiriz ata güveniñ ävini götürüz gälinä duvanna. güvē di ğaıfiya gidä. āşam güvē ävi girä. gäliniñ duvāna añi güvē, gō gidäris gāri. gälinnä ğağı güvē.
15. sabātan yüzü açıtdi-billäK telläni sandäliniñ üsdünü oturū gälün. yüzü telläni gini. gälännäñ älin öpā. undan sōna güvē gäli yemäK yiyälä härkāz ävini dağıdı. işdi bu.

Fatma Bak'tan cümleler

- bori göşdüм bā tütün ğırıyon hindi, kövü gidēman.
abū bān bilimädin bu işlärü gidiP-bārın yörü.
20. böyün ğonuşmudan abıtamıñ ävindün gäK-gārin.
hindi işim-ma hamır yuğuruP-batırın, hindi bun otuncäK varıyon.
böyün gidi-miyōñ? borda yatı-go. baK çaştāna baK ondäli eTdirdiK.

Anlatan : Bâkiye Tezcan, 35 yaş.
Memleketi : Muğla ili, Dirgeme ilçesi.
Konusu : Köyün işleri.

77

1. biz fidan âkâriz mēdanı gütiriz. tartâtāmıza üş dörd tafā sürüriz. fidanımıza ort dikâris. sōnu çapıtarıs. iki tafā çapıtarıs. sōnu girmii butaşırıs. gecı katkarıs erkimiz, çotūmuz çotañımız çatışırız. ğışın çiviT sürüriz. çocuK çotañ gidäriz öküzlāmiz
5. inän sürüriz. ğıyī bacıya çocu'tāmuzına çapıtarız. daşın_atarız içindän, çatısına ğırarız. arp_âkâriz buidē âkâriz arā-mıñ. irähmätimiz ôtūsa otuyoru. ôtmassa malımızı de ğôruduyomaz, gändimizi de ğôruduyomaz. ğoru'madī haldä dātari gidäriz çatı ğırā gäliriz, öküzlāmizi yidiriz. gändimiz ucuz bahatı butūsäK alırız, butumassäK zârilôs.
- başımızı gälän çecällämiz, üş dörd sänüdir çoK sığınnıK çäK-diK. erkä'lāmiz ğiTdi uzaK mämlikä'tara zähr_âtdıta. yükünän gälir_ikün ünñäni kâsdilä. ünñäni bi'lüdilä. paramız_ınan âtdıK iräzil_eTdilä, "yasaK başğa köyü zährü çı'meicüK"
15. deä. ürşäd_âttā. biz bi ğır mämlikäTdeiz. yāmur yağāsa zährämiz tütünümüz otuyo. yāmassa otuyomaz. biz om_beş nirei darınıñ ölçēnä butumadıK. çoğ_iräzil_otduK. mämiriyännä beş pañğıtotu buidē yidi. biz yirmi pañğıtotu butumadıK mämiriyännä yüz_älli ğuruşu yā yidi, biz üş pañğıtotu butumadıK.
20. mämiriyännä şäkâri yidi, ğaişiyü işdi, mağarnaya vēditä, bizim gibi iläşbärlärä äzdilä. bi çiviT babıca yirmi pañğıtötu âtdıK. bi kilo sabına üş pañğıtötu âtdıK. bazıtānı kültēnä hökümäTdän iPliK vēdilä, bazımızı vēmädilä säkizä pañğıtötu çarşıdan pamığ_iPliK çiğ_iPliK âtdıK. hökümätimiz häpisinä
25. bi tu'meyoru. häpimiz vergimizä veriyoz, satğımuza veriyoz. häpimizä bi tussâ nasıt_otū? yeti-vesiñ ğâri.

Anlatan : Feride Özcan (Heride
Özcan), 30 yaş.

Memleketi : Muğla ili, Dirgeme köyü.

Konusu : İşinden gücünden bahsediyor.

78

1. boğdan gidäriz Möläyâ aşamâ gadan hızmaT işlê-veriz yüz älli guruşa. havtê gâdan işlädîmizâ bazar günü atırız, masarafımıza görürüz gäliris. gälân havtâ gine butaşırız. işdi bölü bölü vaki' gâçiriyoz. dikiş dikäriz yim beş gurusu älli gurusu. bi dänü gızım
5. ma mäKdaPda. erkem yok. älli gurusu häntäri dikäris. otuz gurusu mintän erkä'lärä. yim beş gurusu panton dikäriz. bunnan çocug okuduyon. häm boğazına, häm galäminä, tävtärinä, ayâ-niñ babıcına, sırtınıñ häntärisinä bölü bölü ediyos. dikiş ot-massa yüz älli gurusu oraK biç-i-veriz, tütünü gidi-verin. bölü
10. idärä ediyos.
utumuna nä bilen hindi bän, deĭ-batırın. yeti-mi-vēsîñ hindi gâ?
Hasan ähäm añnadı-vesîñ bän gidiP-barın.
bilyomaz ähândim halimizâ bilyomaz. vâ-mu yo'-mu bilmäz.
15. ümümüzü atıttı bi yo. çanāñ a çölmēñä satıceñ. yiyi-batîñ çanā satıcez borcu yatırıcäz.
hindi äl gadan ä'mäK yisän u säT açıkdırı. ävlämiz bäk gänış.
tütün käsdiK gäldiK başındı uyu'läşiyoz, ürëyomazta.
20. sän ändēnâ bıraK gäri yemēñä yi zohramız bälîmäsîñ.
Yeñicäli otēdın güzä añnadırdın, bizim dil acık gabi çatâ.
gäpî kápäT gızım kädî gälî. çotarı patätis (kumpir) huru-re.

S Ö Z L Ü K

- a'*- at-.
a.-miş 70 - 5.
ābār-<atıp *bāri gāl*-, getir-.
a.-gü 2 - 21.
ābe ağabey, kayımbirader 2 - 35.
abilä abla 67 - 8.
abımı (?) 53 - 16 bkz. *abilü*.
abü aa! 76 - 19.
acāli acce 75 - 2.
āğüdüş arkadaş 11 - 12.
 bkz. *ākadaş*, *ākadeş*, *ākıdeş*, *ar-*
hadaş.
ağeş ağaç 55 - 10 bkz. *aväç*,
ayäç. 65 - 53, 71 - 49.
ahir âhir, son.
a.-indä 63 - 23.
aİT- söyle-.
'aidöräm-mi?<*aİd-ı veräyim mi?*
 2 - 3.
aİğüd yiyecek, erzak.
a.-ımız 2 - 34.
'aİriyätän ayrıca 4 - 7.
aİşam akşam 66 - 21.
ākā arka bkz. *ākə*.
ā.-dan 17 - 13.
ā.-sında 15 - 44.
ākə 39 - 77 bkz. *ākā*.
ākadaş arkadaş 17 - 33, bkz.
āğıdeş, *ākıdeş*, *arķıdeş*, *arħa-*
daş.
ākədeş 65 - 61. bkz. *ākadaş v.b.*
ākıdeş 61 - 2. bkz. *ākadaş v.b.*
ākıdan arkadan 65 - 8.
aķırba akraba 67 - 9.
arķıdeş 66 - 28. bkz. *ākadaş v.b.*
āt-al-.
ā.-dım 18 - 40.
ā.-miş 40 - 20.
ā.-mecän 44 - 10.
ālü aile, karı 31 - 26.
ā.-si 57 - 27.
atəi alay.
a. ğumandanı 5 - 27.
a. müttüsü 52 - 2.
ātı- ağla-.
atıtaK 65 - 33.
a'tı- ayıkla-, topl-.
a.-cāmış 49 - 37.
atı-verişdin alınca 32 - 14.
atmas elmas 1 - 46.
āt alt.
ā.-ına 28 - 14.
ātın altın 18 - 4, 43 - 14 '*ātın*
 36 - 2.
amale amele, bkz. *amali*.
a.-nen 23 - 5.
amali bkz. *amale*.
a.-ye 23 - 7.
a'mij altmış 2 - 45.
Anşa Ayşe 16 - 1.
añat- anıl.
a.-miş 75 - 10.
añğır- anır-.
a.-maya 33 - 1.
añğire Ankara 73 - 43.
añna- anla- bkz. *añnı*-.
a.-caK 2 - 10.
a.-dür <*antat-ı-ver* 2 - 23.

aḥnaT- anlat-.
aḥnadim-mi? 21 - 10.
aḥni- anla- bkz. *aḥta-*.
a.-yam 2 - 5.
a.-mēyoz 49 - 41.
aḥniK anbar 56 - 11.
arḥadaş 8 - 26. bkz. *āğideş*,
ākadaş, *ākadeş*, *ākideş*, *arkideş*.
arḥki arka.
a.-sından 42 - 8.
arḥideş 9 - 11. bkz. *arḥadaş v.b.*
arḥidaş 9 - 16. bkz. *arḥideş v.b.*
ardı- yükü hayvanın üzerine
 iki taraflı yükle-.
a.-yoru 71 - 3.
asgür asker 5 - 19.
aş- aç- 47 - 13.
āş- bkz. *aş-*.
ā.-dım 53 - 31.
āşam 17 - 22, 39 - 24, 25 bkz.
aışam.
āşamın akşamleyin 76 - 7.
aşara aşağı, aşağıya 2 - 16.
Aşü Ayşe 36 - 15.
aş-er- hâmilelikte aşyer-.
a.-iyo 37 - 29.
aşık âşık 63 - 26.
aşig ot- âşık ol-.
a.-muş 40 - 27.
aştıK açlık 51 - 1.
aşşam 6 - 6. bkz. *aışam*, *āşam*
āt- at-.
ā.-meya 43 - 11.
ataş ateş 70 - 14. bkz. *a'taş*
āt alt.
ātına 18 - 45.
ātıncı altıncı 18 - 56.
aTrāf etraf.

a.-ını 15 - 41.
a'taş 17 - 27 bkz. *ataş*.
avüÇ ağaç 2 - 30 bkz. *ağes*, *ayüç*.
av'taT evlât.
a.-tana 60 - 2.
avraT kadın.
a.-ta 3 - 3.
ayäç 9 - 26 bkz. *ağes*, *avüç*.
ayilü bkz. *älü*.
a.-si 13 - 2.
ayı- ayır-.
a.-dı 18 - 3.
āz ağız.
-ı 6 - 58.
-ımız 9 - 37, 38.
āza âzâ 36 - 10.
azıK azıcık 1 - 29.

— B —

bābā beraber 72 - 20.
babıc pabuç.
b.-ı 10 - 3, 78 - 8.
bāça bahçe 52 - 10 bkz. *baçça*,
baççı, *bahça*.
baçça bkz. *bāça*, *baççı*, *bahça*.
b.-mıza 73 - 14.
baççı bkz. *bāça v.b.*
b.-lāda 74 - 3.
bağji bağcı 25 - 1.
bahça bkz. *bāça v.b.*
b.-sını 50 - 10.
bakam bakalım 2 - 14.
ba'tcan pathcan 69 - 35.
bāma' parmak.
b.-tarıḥı 40 - 38.
bāmaK bkz. *bāma'*.

- bāmāndaḳı* 52 - 36.
barabā beraber 18 - 3, bkz. *bārabā*.
barnaḳ bkz. *bāma'*.
barnandaḳı 45 - 10/11.
bāsdī- bastır- 25 - 19.
bāsmı basma 49 - 39.
basdon baston 11 - 13.
başçavuş başçavuş 13 - 16.
bavtan- bağlan-.
b.-dī zaman 68 - 1.
bāyam bayram 58 - 26.
bayıtmı bayılma 55 - 28.
bāzā pazar 15 - 5.
bazı-dēnāi pazar (günü) 69 - 3.
bāki belki 38 - 7.
bālbār berber 28 - 3.
bālān- bulan- 39 - 71.
bā'lā- bekle- bkz. *bā'li-*.
bā'lēcāsīn 55 - 13.
bā'lākān 55 - 34.
bā'li- bkz. *bā'lā-*.
b.-māsīn.
bānsi (*bāgānsi*) makbul 21 - 14.
bārabā 22 - 18 bkz. *barabā*.
bāyān- beğen-.
b.-ildi-mi 1 - 2.
bēdān beden gövde.
b.-indān 17 - 2.
bēgir beygir 43 - 46, 63 - 26.
beşta- başla-.
b.-maḲ otusuñ 10 - 25.
beyān- bkz. *bāyān-* 9 - 33.
bi-cāhāz biricik 43 - 34.
bicāz 43 - 68 bkz. *bi-cāhāz*.
biciK biricik 2 - 40.
bikar bekâr 10 - 5.
bilān bile, dahi 2 - 38.
bilib otur- bilip dur-.
billür su bardağı 48 - 16.
biñ bin 2 - 40.
birā birer 43 - 86.
birāz biraz 17 - 17.
biri'lā- biriktir-.
b.-dī 71 - 7.
birḳaş birkaç 14 - 2.
bis 1) biz 5 - 18. 2) pislik, gaita.
b.-i 12 - 3.
biyān- beğen-.
b.-māssān 67 - 25.
biyo bir yol, bir kere 2 - 15.
bıttā abla, 73 - 36.
b.-sınıñ 71 - 23.
bıttı 71 - 25 bkz. *bıttā*.
bira'- burak-.
b.-mış 39 - 35.
birā vē- bırakıver-.
b.-miş 39 - 67.
bışak bıçak 22 - 18.
bōça bohça bkz. *bōçı*.
b.-nıñ 1 - 26.
bōçı 71 - 10 bkz. *bōça*.
bōçıtā- bohçala-.
b.-mış 47 - 23.
bōdan 73 - 21.
bori buraya 76 - 28.
bōştı 61 - 4.
bōlā böyle 1 - 7.
bō'lēn böğürtlen 73 - 38.
bōn bugün 2 - 31, 6 - 28.
böyüK büyük 2 - 35.
böyün bkz. *bōn* 52 - 45, 54 - 4.
bū- bul- bkz. *būt-*.
b.-dum 18 - 55.
buba baba 9 - 43, 50 - 60, 62 - 2
 bkz. *bube*.
bube 65 - 16. bkz. *buba*

būdu burada 63 - 36, 65 - 28.
buiḍē buğday 77 - 6 bkz. *būdē*,
buiḍei, *buḍdei*, *buḍdu*, *būdäi*.
buiḍei 23 - 1 bkz. *buidē* v.b.
buḍnuz boynuz 32 - 10.
būḷ- bul- 47 - 13 bkz. *bū-*.
buḷdei 24 - 14 bkz. *buiḍē* v.b.
buḷdu 24 - 4 bkz. *buiḍē* v.b.
buḷdu'tayın bulunca 50 - 90.
bulāḷtıK bulaşık taşı 59 - 16.
buḷmeç bulamaç 52 - 48.
bundası bu defa 50 - 52.
buḡar pınar 54 - 2.
bısaT elbise 60 - 50.
bu yun bu defa 75 - 57.
būdäi 67 - 6 bkz. *buiḍē* v.b.
bübüç bir buçuk 58 - 30.

— C —

ca'ma' çakmak.
c.-sız 9 - 19.
cāyil cāhil 41 - 8.
cavır gāvur 43 - 78, 71 - 14.
cāhāndām cehennem 71 - 16.
c. sayısı 71 - 17.
cāvāhī cevahir 18 - 47.
cımcıK azıcık 56 - 23.
çāär ciğer.
c.-inü 59 - 14.
cigarı sigara 71 - 3.
cizi çizgi 22 - 6.
cizmä çizme 3 - 8.
cuvaP cevap 65 - 68.
cümā cuma 68 - 3.
cümātəsi cumartesi 68 - 6.

— Ç —

çabıççana çabucak 6 - 1.
çadırvan şadırvan 55 - 19.
çāt- vur-, çal-.
ç.-muş 43 - 33.
çatğam şalgam 74 - 3.
ça'ma' 9 - 49 bkz. *ca'ma'*.
çamāşir çamaşır 2 - 39.
çāmiğ çarmık 40 - 35.
çamır çamur 43 - 31.
çana çanak.
ç.-sınıη 53 - 19.
çandırma jandarma 26 - 7, 39-22,
 39 - 49.
çapıta- çapala- 77 - 2.
çapıT bez eski bez 43 - 9.
çarı' çarık 53 - 19.
çaş saç.
ç.-tāna 76 - 23.
çāşaf çarşaf.
ç.-iḡ 40 - 20.
çāşı çarşı 2 - 34.
çavır- çağır-.
ç.-ım çağırırım 61 - 24.
çāḡiz cihaz.
ç.-liK 20 - 26, 68 - 6.
çāḡizi gün cumartesi 69 - 1.
çārāz eylencelik, yemiş.
ç.-i 1 - 27.
çāti çete.
ç.-lāḡnān 58 - 24.
çāvri çevre 69 - 23.
çı' çık-.
ç.-masıḡ 65 - 35.
çıbulācık çıplak, çıplak olarak
 75 - 33.
çıḡır- çağır-.

— D —

- ç.-*ıyoṛtā* 17 - 57.
 çığıriş- çağırış-
 ç.-*mıştā* 55 - 22.
 çıKdım moda.
 yini çıKdım^{tā}dan 1 - 25.
 çıKtı su kilim zeminindeki mo-
 tiflerden birinin adı 20 - 17.
 çıtbaK çıplak 47 - 22.
 çı'rıKcı çıkırıkçı 40 - 24.
 çır- bkz. çığır-
 ç.-*mış* 71 - 22.
 çırı çıra.
 ç.-*tarnan* 39 - 49.
 çırpı 6 - 29.
 çış- sıç-
 ç.-*mış* 74 - 5.
 çif çift, çiftçilik 22 - 17.
 çilbī çilbir 63 - 28.
 çillā çile 72 - 20.
 çiltā şilte, minder 1 - 12.
 çiviT çift 77 - 4 bkz. çif.
 çobannıK çobanlık 17 - 10.
 çocuK çotāñ çoluk çocuk 77 - 4.
 çotuK çotāñ 77 - 3 bkz. çocuK
 çotāñ.
 ço'dan çoktan çok zaman evvel
 73 - 38.
 ço'tā çocuklar 56 - 24, bkz. ço'-
 tar.
 ço'tar 78 - 22 bkz. ço'tā.
 çomaK 20 - 1.
 çölmäK çömlük 53 - 8.
 çömān çimen 75 - 7,39.
 çövānte çimento.
 ç.-*mış* 49 - 43.
 çöz- çöz-
 ç.-*āsīñ* 20 - 5/6.
 ç.-*müş* 39 - 60.
- da'- tak-
 d.-*mış* 75 - 8.
 dabanca tabanca.
 d.-*sını* 31 - 23.
 dātındı < *değil indi*, *değildi* 21-4.
 dam 1) dam, çatı 2) hapsane
 31 - 21, 42 - 12.
 dam gāşı dam-üstü.
 d.-*ndı* 25 - 16.
 daş taş 9 - 43.
 d.-*tādan* 15 - 25.
 davıť davul 17 - 18, 20.
 davıtcı davulcu 17 - 18.
 davın tāun 73 - 29.
 davıT- dağıt-
 davidıcā'lā 76 - 8.
 davşan tavşan 28 - 4, 45 - 15.
 dād dert.
 d.-*ä* 18 - 38.
 düK-gül rasla- bkz. dānK-gāl-
 d.-*iyō* 57 - 18.
 dāl değil 21 - 1.
 dāliğani delikanlı.
 d.-*ikāni* 17 - 1.
 dāiman değirmen bkz. dāimān,
 dāmān
 d.-*a* 71 - 34.
 dāimān bkz. dāiman, dāmān.
 d.-*ä* 6 - 65.
 d.-*nnä* 17 - 22.
 dāimānci değirmenci 24 - 1.
 dāmān bkz. dāiman, dāimān.
 d.-*ä* 14 - 9, 24.
 dā mi? değil mi? 20 - 5.
 dāni tane 39 - 44, 52 - 19.
 dāniş- değış-.

- d.-en* 75 - 47.
dānişdir değiştir-.
d.-iP 49 - 21.
d.-mi 74 - 9.
dāniz 5 - 17, 9 - 15.
dānK gāl- bkz. *dāK gāl-*.
d.-iyotā 11 - 12.
dāvi. deve 63 - 27.
dāvrisi ertesi.
d. gün 25 - 2.
dāvriş derviş 70 - 1.
dāzā teyze bkz. *dēzā*.
d.-sini 39 - 15/16.
de ta! tam! 20 - 11.
dēnāK deynek 50 - 42.
dēvā dāvā 65 - 25.
dēzā bkz. *dāzā*.
d.-si 43 - 68, 68 - 10.
dīna' tırnak.
d.-tarı 59 - 20.
di- de-.
d.-rlā 1 - 9.
d.-rsiñiz 1 - 4.
d.-rkān 5 - 13.
dī 43 - 75. bkz. *di-*,
dikāl- ayakta dur-, dikili dur-.
d.-dik 25 - 15.
dīl değil 24 - 17.
dilki tilki 43 - 8.
dīñ- din-.
d.-miş 2 - 3.
dīñāl- dinel, ayakta dur-.
d.-dim 6 - 11, 17 - 51.
d.-miş 31 - 25.
dīñni- dinle-.
d.-cūK 2 - 6.
d.-māmiş 39 - 6, 40 - 39/40.
diyāKdān diyerekten 18 - 15.
doğu- doğur-.
d.-madım 64 - 15.
doğtur 62 - 27.
dolāş- dolaş-.
d.-di 40 - 34.
dombē dombay.
d.-m 6 - 13.
dōnu doğru.
yukarı d. 20 - 19, 21.
dōru 10 - 16. bkz. *dōnu*
dō- dōę-.
d.-müş 75 - 36.
dōbüldāK dümbelek 71 - 35.
dōgüş- dōęüş-.
d.-müş 31 - 20.
dölüm dönüm 3 - 4.
dōşā dōşeme, dōşem.
d.-sinā 43 - 41.
dōvlāT devlet, murat 39 - 84.
dū- dur-.
d.-dum 17 - 13.
d.-masını 63 - 36.
du' tut.
d.-muş 49 - 6, 52 - 18, 70 - 11.
d.-mayo 71 - 13.
duęā dua 69 - 31.
durna turna 48 - 5.
duşā' bukağı.
d.-tarına 60 - 49.
dükān- tüken-.
d.-di 47 - 36.
düKgān dükkān 65 - 61.
dümür dünür 63 - 34.
dün- dön-.
d.-üyu 24 - 13.
dünāK kümes.
d.-dān 2 - 1.
dūñnā dünya 50 - 28.

dünür dünür 1 - 1 bkz. *dümür*.
d.-lā 1 - 8.
dürä-türe-.
d.-miş 45 - 6.
düvā dua 65 - 12.
düvün düğün 68 - 1 bkz. *düün*,
düyün.
düün 10 - 64,
 17 - 14, 45 - 20. bkz. *düvün*
düyün
düyün 10-50, 55 - 63, 74 - 4.
 bkz. *düvün* *düün*

— ä, e —

ädiris adres 67 - 29.
äfü büyük kayın 20 - 27.
äfäli' efelik 9 - 1.
ähä <efe, ağabey.
ä.-m 78 - 13.
ähändim efendim 78 - 14.
älät- getir-, götür-.
ä.-di 75 - 33/34.
ä.-iyom 2 - 1.
älin- eğlen-.
ä.ämüz 67 - 25.
ällä- dokun-.
ä.-bbārı 54 - 33.
ä'mäK 69 - 25, 78 - 17.
ümmä amma 20 - 18, bkz.
ümmi 2.
ümmi 1) amca.
ä.-m 29 - 12.
 2) amma, fakat, 72 - 33.
ändāh iT- f. at-.
ä.-dīsā 5 - 38.
üñdē elindeki 78 - 20, 48.
üñ gücü nasıl olsa!

erdän erkenden 67 - 21.
erkü' erkek.
e.-lärü 78 - 6.
äsgā asker.
ä.-dän 67 - 17, 70 - 3.
äsgidän eskiden 65 - 1.
äsil- eksil-.
ä.-īsā 63 - 17.
Äsmä Esma 67 - 3.
äşgiya eşkiya 8 - 23.
äşraf eşref 73 - 24.
'äşjäK eşek 43 - 30.
äTrav etraf.
ä.-ını 75 - 40.
ävā evvel 9 - 45.
ävā- evlendir- bkz. *ävär-*.
ä.-mäg 60 - 6.
ävär-, *ävär-* bkz. *ävā-*.
ä.-di 18 - 1.
ä.-siñ 50 - 46.
avāla evvelâ, önce 20 - 1.
ävhasıtı velhasıl 25 - 19.
ävläñ- evlen-.
ä.-cäg *ötmuş* 52 - 8.
ävliK.
ävlii 24 - 9.
äv yatā arsa 61 - 5.
äyā eğer 1 - 5, 68 - 32.
e' et-.
e.-miş 62 - 30.
ejçänä iyice 2 - 41.
ēkän erken 49 - 37.
ēkändän erkenden 25 - 21.
ēläñti eylence 68 - 5.
e'mäK etmek 39 - 42.
endir- indir-.
e.-cäsiñ 51 - 12.
'ēndir- bkz. *endir-*.

'ē.-miş 43 - 30.
epīcimä epeyce 27 - 4.
 ēr- er-
 ē.-mişlä 28 - 88.
Ermanı ermeni 26 - 1.
 ētäsi ertesi 39 - 11.
fasat fasıl 24 - 13.
feida fayda 56 - 12.
felän filan 9 - 16.
fitançä 10 - 51 bkz. *filäncä*.
firtana fırtına 18 - 46.
fikäre fukara bkz. *fukārä*.
 f.-miş 75 - 43.
filäncä filanca 1 - 27 bkz. *fitançä*.
fukārä fukara bkz. *ikāref*
 f.-ışāñ 34 - 5.
 fur- vur-
 f.-dum 17 - 33.
 f.-ma 2 - 46.
 f.-ucäK 17 - 33.

— ğ, g, Ɠ —

ğabı kaba 78 - 21.
ğabul iT- kabul et-
 g.-idā 1 - 6.
 Ɠaç- kaç- bkz. Ɠaş-
 ğ.-ıyomuş 17 - 23.
 Ɠaçı- kaçır- bkz. Ɠaçır-
 ğ.-muş 16 - 1.
 Ɠaçır- bkz. Ɠaçı-
 Ɠ.-mışıñ 16 - 6.
 Ɠādaş kardeş 62 - 1 bkz. Ɠādeş.
 Ɠādeş bkz. Ɠādaş 40 - 13.
 Ɠafa kafa.
 ğ.-sını 9 - 36.
ğafdan kaftan 39 - 44.
 Ɠāğa karga 15 - 25.

ğah- kalk-
 ğ.-dım 6 - 60.
ğaişa kahve 73 - 33, 76 - 7. bkz.
 Ɠaişä.
 Ɠaişä bkz. *ğaişa*.
 ğ.-dä 54 - 17.
ğaiğı kaygı 21 - 22.
ğaimakam kaymakam 2 - 11.
ğainad- kaynat-
 ğ.-ırız 20 - 3.
ğaişi artık 21 - 67.
 Ɠa'mär katmer 70 - 7.
ğüjıdan karşıdan 25 - 7.
 Ɠat-at- kaale al-, aldırış et-
 ğ.-madım 22 - 23.
ğatan artık 20 - 24.
ğaläm kalem 78 - 7.
 Ɠanäl kanal
 ğ.-lä 69 - 36.
 Ɠānı kağrı 34 - 9.
 ƓanıK su bardağı 73 - 36.
ğānındı karnında 2 - 10.
 Ɠañrı kağrı 52 - 42.
 Ɠar kar 68 - 29.
ğarağot karakol 16 - 4.
ğardış kardeş 45 - 6.
 Ɠarı 1) kadın 16 - 6. 2) kara,
 siyah 67 - 44.
 Ɠāri gayri, artık 1 - 7, 43.
 Ɠa'sı bkz. Ɠāsı 10 - 12.
 Ɠāsı karısı 47 - 1, 54 - 2, 59 - 25.
 ğ.-dını 49 - 36.
 Ɠaş- kaç-
 ğ.-mıyo 10 - 45.
 Ɠāş- bkz. Ɠaş-, Ɠaç-
 ğ.-muş 28 - 46.
 Ɠaşı karşı 5 - 17.

- ğāşı* karşı.
ğ.-nı karşısına 70 - 8.
ğ.-sınnan 24 - 25.
ğatıt- katıl- 20 - 2.
ğatiyan kat'iiyen 29 - 4.
ğāvā kahve 1 - 13, 43 - 86.
ğavğı kavga 70 - 21.
ğavır *ğāvur*, müslüman olmıyan kimse.
ğ.-ı 26 - 5.
ğavıK kavuk, 69 - 21.
ğaviş- kavuş-.
ğ.-dım 46 - 12.
ğ.-muş 43 - 70.
ğāyātin gayet bkz. *ğāyātinān*.
ğāyātinān 75 - 10 bkz. *ğāyātin*.
ğayın bilādār kayın-birader 2-35.
ğayınçı kayın-birader 2 - 36.
ğayınna kaynana.
ğ.-m 1 - 9.
ğayınna kaynana.
ğ.-sından 43 - 64.
ğayış kayış 62 - 22.
ğazan- kazan-.
ğ.-en 6 - 4.
ğazıt 63 - 20, 25.
ğazıK kazık 20 - 5.
ğadar kadar 21 - 1.
ğat- kal-.
ğ.-muşız 21 - 7.
ğapan- kapan-.
ğ.-caK mı? 42 - 4.
ğā- gel-.
ğ.-di 19 - 2.
ğ.-sām 6 - 41.
ğābirū gebre 63 - 28.
ğāğāf gergef.
ğ.-dā 40 - 19.
ğ.-innān 59 - 35.
ğāl- gel-.
ğ.-mişlä 45 - 2.
ğälāP gelep 20 - 1.
ğälinciKdān gelince 2 - 32.
ğārız çeşme.
ğ.-i 49 - 38.
ğāş- geç- bkz. *ğāş-*.
ğ.-di 18 - 50.
ğ.-iyo 18 - 10.
ğāş- bkz. *ğūş-*.
ğ.-miş 22 - 3, 44 - 7.
ğāT getir- bkz. *ğāti-*.
ğ.-dim 18 - 36.
ğāti- bkz. *ğāT-*.
ğ.-māmişmiş 44 - 19.
ğēcāK giyecek 52 - 49.
ğēcāK *ğur-* çamaşır kazanı kur-
ğ.-duK 52 - 49.
geceyin geceleyin 17 - 42.
geci gece 63 - 25.
geğdir- giydir-.
ğ.-mişlä 69 - 19.
geni geri 41 - 13.
gerisini geri gerisin geriye 50-29.
geş geç 64 - 19.
get- git-.
ğ.-missiñ 31 - 30.
geyim *ğuşam* kılık kıyafet 39-27.
geyin- giyin-.
ğ.-miş 28 - 54.
ğūma'tı kıymetli 40 - 20, 67 - 41.
ğınatı kınalı 40 - 38.
ğırbaş kırbaç 71 - 44.
ğırcı kilim üzerine dokunan motiflerden birinin adı 20 - 10.
ğırmızı kırmızı 20 - 2.

ğıs kız 10 - 32, 65 - 35 bkz. *ğız*,

ğız, *ğüz*.

ğıyamäT kıyamet 18 - 67.

ğız bkz. *ğıs* v.b.

g.-ta 1 - 1.

g.-iña 1 - 2.

ğüz 10 - 38, 52 - 7 bkz. *ğıs*,

ğız, *ğız*.

ğızan kızan, kızlar 1 - 8.

ğız 16 - 1 bkz. *ğıs*, v.b.

gı gir-.

g.-diK 18 - 2.

g.-dim 17 - 27.

gi- git-.

g.-mişlä 75 - 2.

gicä gece 43 - 40.

gicälän geceleyin 58 - 12.

gini gene 40 - 17.

ğo- koy-.

ğ.-rus 1 - 3, 6.

ğocu ihtiyar.

g.-ğarı 9 - 31.

ğ. köpäK 9 - 40.

ğocu kocaman 56 - 40 bkz. *ğo-*
cuman.

ğocuman 2 - 42 bkz. *ğocu*.

ğocu *ğarı* kocakarı 9 - 31, 70 - 16.

ğocu *ğız* karı, zevce 9 - 41/42.

ğočan kimlik kâğıdı 76 - 2.

ğöku korku.

ğ.-sundan 71 - 34.

ğol kol.

ğ.-umdan 17 - 54.

ğotaıta- kolayla-.

ğotaıliP 21 - 21.

ğottu'ta- koltukla-.

ğ.-tamiş 51 - 12.

ğonuş- konuş-.

ğ.-ur'tā 1 - 7.

ğoñşu komşu 24 - 1.

ğ.-tā 6 - 26, 62 - 18.

ğ.-tādan 29 - 5.

ğorhu korku.

ğ.-muzdan 8 - 30.

ğ.-sundan 33 - 3.

ğorüş- görüş-.

ğ.-düK 7 - 8.

ğos'tā- göster-.

ğ.-dim 16 - 7.

ğöşu 75 - 24 bkz. *ğoñşu*.

ğöya güya 24 - 26.

ğoyun koyun 43 - 70.

ğöz- içi kilim üzerindeki motif-
lerden birinin adı, 20 - 13.

ğö- gör-, yap-.

g.-cüksin 13 - 8.

g.-mäsini 6 - 53.

ğöbäK kilim üzerindeki motif-
lerden biri 20 - 19.

ğödä gövde, vücut 69 - 38.

ğönäK gömlek.

ğönäyim 45 - 10.

ğönëni 28 - 13.

ğönäm küçük kayın 20 - 27, 28.

ğöndä- gönder-.

g.-di 17 - 1.

ğön gön, kösele 3 - 9.

ğösdäriş gösteriş 19 - 7.

ğöş- göç-, çök-.

g.-dü 9 - 47.

ğötü- götür-.

g.-cäm 15 - 18.

g.-dü 15 - 18.

ğövüş göveç 9 - 33.

ğözür- görün-.

g.-iP *duru* 9 - 27.

gözü'- görün-.
 g.-mâz 52 - 24.
 gû- kur-.
 g.-muştâ 65 - 19.
 gûban kurban.
 ğ.baıramı 61 - 15.
 ğuca koca.
 ğ.-sını 10 - 2.
 ğudan kadar 75 - 19.
 ğuı- koy-, bırak-.
 ğ.-madı 26 - 8.
 ğ.-muş 28 - 70.
 ğ.-suñ 50 - 5.
 Gutân-ı Kelim Kur'ân-ı Kerim
 15 - 38.
 ğutu kule.
 ğ.-ları 2 - 20.
 ğum kum 68 - 20.
 ğuma kuma ortak 64 - 9.
 ğumandar kumandan 26 - 8.
 ğunaK konak, hükûmet 47-29.
 ğundaK kundak.
 ğ.-tı 44 - 21.
 ğündü- gönder-.
 ğ.-mişlü 23 - 9.
 ğunuş- konuş-.
 ğ.-düm 24 - 16.
 Ğuran Kur'an 50 - 20.
 Ğur'ân 39 - 70 bkz. Guran.
 ğuruş kuruş 51 - 3.
 ğurtar- kurtar-.
 ğ.-annâ 13 - 14.
 ğurtut- 1) Kurtul-, boşal-.
 ğ.-du 64 - 19. 2) doğum yap-.
 ğ.-câmuş 50 - 14.
 ğ.-uyomuş 75 - 3.
 ğuru'- kurut-.

ğ.-muş 74 - 7.
 ğuı- koy-.
 ğ.-acam 30 - 9.
 gû- gör-.
 g.-dü 17 - 5.
 güccüK küçük 68 - 9, 71 - 48
 bkz. güçüK.
 güçüK 2 - 35 bkz. güccüK.
 gülümsireK gülünç, gülünecek
 75 - 37.
 'gün gün 43 - 2.
 gündüzün gündüz 3 - 4.
 GünüC Güneş (özel ad) 59 - 51.
 güP küp.
 g.-dân 50 - 7.
 güçlü güçlü, kuvvetli 17 - 47.
 güvâ güveği 18 - 2.
 güzâ güzel 19 - 5.

— h —

habâ haber 16 - 5, 59 - 54.
 habar 17 - 38 bkz. habâ.
 Habibi Habibe 72 - 31.
 Haccı Hatice 67 - 1.
 hâceT- harca-.
 hâcedi - vâdim 63 - 33.
 haça? kaça 28 - 77.
 hadañ haydi 52 - 48.
 hakim hâkim 2 - 31.
 halbusam halbuki 2 - 29.
 hâlü hâlâ 61 - 7.
 halälläş- hellâllaş- 50 - 20.
 hale halâ.
 halēñ 67 - 1.
 hatka otun- halkol- yaratıl-.
 h.-muş 73 - 42.
 hamēli hâmile, yüklü 75 - 1.

- handan bārū* haniden beri, çok-
 tan beri 1 - 11.
hañğısı hangisi 12 - 8.
hapız hapis 61 - 9.
harā harar 13 - 25.
harım.
h.-â 69 - 5.
hārştıK harçlık 63 - 14.
haşıtta-.
h.-nı 4 - 2.
HaTma Fatma 67 - 1.
hazlni hazine 39 - 55.
hābisi hepsi 1 - 26.
hā dāyimā her dāim 60 - 14.
hādā haydi 74 - 26.
hān sen 59 - 18, 28.
hāntāri entari 76 - 9, 78 - 5.
hēbā- heybe 63 - 25.
hecārāT hicret 21 - 7.
heril 69 - 22.
hızmakar hizmetçi 6 - 3.
hinci 1 - 9, 20 - 1, 36 - 8 bkz.
hindi.
hindi 49 - 45 bkz. *hinci*.
hiz siz.
h.-i 59 - 44.
hocu hoca 67 - 40, 69 - 31.
horaz horoz 40 - 19.
hōlā 1) şöyle 39 - 71, 65 - 53
 bkz. *hōlü*. 2) öyle 20 - 5.
hōlü 59 - 20 bkz. *hōlā*.
hu şu 20 - 15, 67 - 14, 68 - 36,
 71 - 26.
huddām.
h.-iyin 39 - 73.
hūdu şurada 67 - 24.
hufta hafta.
h.-ya 59 - 57.
- huftu* deli 43 - 42, 45. .
hur- vur-.
h.-en 56 - 11.
h.-du 73 - 31.
h.-muş 74 - 26.
h.-u-ve 78 - 22.
hükömāt hükümet 19 - 4.
- 1 —
- ıtım ıtım* pırlıl pırlıl.
ı. ıtdırıyo 9 - 28.
ıtdız yıldız 65 - 60.
ıñgasdan yalandan, yalancıktan
 71 - 38.
ırahat rahat.
ı. ıdım 63 - 39.
ıraK uzak 43 - 25.
ırakı rakı 56 - 19.
ırāmāTliK rahmetli 29 - 3.
ır'ta- salla- 28 - 5.
ırmızan ramazan 71 - 5.
ısan insan 52 - 12, 65 - 69 bkz.
ısan.
ısıcaK sıcak 73 - 31.
ıstasyon istasyon.
ı. -a gada 24 - 13.
ırzā razı 65 - 21.
- i —
- ıbdizā* ibtida, önce 65 - 58/59,
 68 - 1, 70 - 13.
İbīram İbrahim 67 - 4.
ıboh oo! aa! 1 - 29.
ıcirā icra 56 - 7.
ıncilā- incele-.
i.-lādiK 72 - 32.
ıçāsi içerisi 6 - 1.

ifdirā 19 - 4.
ikitaP kitap 49 - 45.
il el 67 - 45.
ilan yılan 45 - 5, 7; 50 - 26.
iladü ileride, sonra 18 - 13.
ilärin (?) ileri 18 - 34.
iläsbär rençper 77 - 21.
iläsbärliK rençperlik 21 - 8.
iliyän leğen 44 - 25.
illi ille 54 - 30.
imtan imtihan 56 - 12.
inahdar anahtar.
i.-a 39 - 22.
indī- indir-.
i.-diK 18 - 48.
inne iğne 9 - 13.
iñgasdan 75 - 24 bkz. *iñgasdan*.
iñkär inkâr 30 - 3.
irado radyo.
i.-ya 46 - 6.
irähmät rahmet, yağmur.
i.-imiz 77 - 7.
iräyiz reis 31 - 29.
İsan 28 - 49, 56 - 28. bkz. *İsan*
i.-ımız 63 - 38.
i.-narına 39 - 80.
isdä- iste- bkz. *isdi-*.
i.-mäm 17 - 9.
i.-rin 43 - 13/14.
isdēci dilenci 18 - 13.
isdi- bkz. *isdä-*.
i.-mämış 52 - 5.
i.-mäsi 70 - 2.
i.-mēyon 47 - 14.
isgämbä iskemle, arkalıksız sandalye.
isgämbi 50 - 7.

ispitalya r. -dispanser, hastâne.
i.-ya 19 - 6.
iş- iç-.
i.-mişlâ 43 - 86.
ışē şey.
i.-sine 5 - 31.
işi- işe-.
işl-viri 2 - 44.
işli- işle-.
i.-mämäK 69 - 34.
i.-mēcen 63 - 21.
it- et-.
hücum iTcämiz 5 - 32.
täslim iTdi 13 - 19.
iyär eğer 55 - 42.
iyi- iyir-.
i.-siñ 63 - 20.
İzbiT İzmit 67 - 31.

— k k —

ka' kalk- 58 - 23.
kaçı? kaç? 10 - 19.
kadan kadar 15 - 44.
kad kâğıt.
k.-im 13 - 18.
käfi kâfi 46 - 9.
kahäT kâğıt 65 - 26.
kat' kalk-.
k.-miş 50 - 59.
kaç- çak-.
k.-acäsıñ 20 - 5.
kaKdır- it-.
k.-dırı-vemiş 72 - 15.
käpıs karpuz 59 - 1.
kasıvaT kasavet 67 - 7.
kayıT kâğıt 39 - 48.
kälämü kelime 21 - 10.

käläP gelep 67 - 37.
kā̄ndi kendisi 44 - 21, 62 - 26.
kā̄ŋar kenar.
k.-ına 15 - 11.
kāpü- kapa-.
k.-T 78 - 22.
kāPci kepçe 69 - 2.
kārā sonra 63 - 19 bkz. *kārri*.
kārāmiT kiremit.
k.-läri 9 - 27.
kārri 20 - 20 bkz. *kārā*.
kāšgām keşge 55 - 35.
kēdir- giydir-.
k.-miş 74 - 7.
keri 45 - 13 bkz. *kārā*, *kārri*.
key- giy-.
k.-di'läri 65 - 69.
k.-iyo 10 - 11.
keyiK giyik 46 - 13.
kını kına 68 - 6.
kili'lä- kilitle-.
k.-lämiş 39 - 76.
kimdin? kim idi? 2 - 9.
-kini -ki.
bilmäm kini 20 - 30.
kirē bazarı pazar gün.
kirkiT halı ve kilim dokurken
 kullanılan ağaç tarak.
koçābāliK göçebelik 21 - 2.
koı̄ köy 8 - 9, 21 - 1.
'kōta- kovala-.
kōtā-veriyo 47 - 35.
kōku korku.
koķūtān 65 - 51.
k.-sundan 59 - 29.
kō köy 45 - 19 bkz. *koı̄*, *köv*.
kōı̄llä köylüler 6 - 7.
kōlgä gölge 66 - 20 bkz. *kōlgü*.

kōlgü 69 - 39 bkz. *kōlgä*.
köm- göm-.
k.-dük 19 - 11.
kömäs kümes.
k.-i 54 - 9.
köpäg_izi kilim üzerindeki mo-
 tiflerden birinin adı.
kōsdäk 63 - 28.
köv 2 - 16, 17 - 50 bkz. *koı̄*, *kō*.
kumpir patates 78 - 22.
kūçä külçe 18 - 4, 7
külçe bkz. *kūçä* 18 - 10.
kündä her gün 33 - 8/9.
küzülä-
küzüläsiñ 20 - 7.

— t, l —

taf laf 24 - 30.
tām lağam 10 - 18.
tāmci lağımcı 10 - 11.
taṭın nahın 2 - 39.
tan ulan, hey! 6 - 45.
'läşbär rençper.
l.-in 23 - 1.
läşbüğ 24 - 2 bkz. *'läşbär*.
liri lira 39 - 10.

— m —

mā var 15 - 2.
mābirä muhabere 67 - 31.
mahkimä mahkeme 47 - 30, 62-25.
mallim muallim 67 - 14.
maḲbıt makbul 21 - 16.
MaḲsar Mazhar 67 - 33.
māmaḲ parmak 59 - 26/27.
māmır memur.

- m.-tarîḡ* 56 - 16.
mandil mendil 1 - 4.
mapıs eT- hapset-.
m.-dilä 16 - 7.
mapsänä hapsane.
mapsāniyā 26 - 5.
māribä muharebe.
m.-si 41 - 3, 4.
muharibä 41 - 3. bkz. *māribä*
masaraf masraf 78 - 2.
māsul mahsul 73 - 26.
māvānāt <*muāvānāt*, yardım
 14-14.
mayinä muayene 41 - 2.
mazīfa vazife.
m.-m 56 - 9.
mācinun mejnun 52 - 18.
māddab mektep bkz. *māddāb*,
māKdaP.
nīsi m.-inḡ 67 - 8.
māddāb bkz. *māddab*, *māKdaP*.
m.-ä 55 - 1.
māhällä mahalle 75 - 44.
māhrimād merhamet 49 - 45.
mājbur mecbur 58 - 27.
mājiT meci diye 14 - 21.
māKdaP bkz. *māddab*, *māddāb*.
m.-da 78 - 5.
mālākä melek 75 - 5. bkz. *mālīki*.
Mälāmān Menemen, İzmir'in
 ilçelerinden biri 18 - 42.
mālīki bkz. *mālākä* 75 - 3.
māmāfi maamafih, bununla be-
 raber 21 - 4.
māmlikā' memleket bkz. *mām-*
likāT.
m.-läri 73 - 21.
māmlikāT bkz. *māmlikā'*.
m.-da 10 - 7.
m.-ı 71 - 12.
māmlikāt bkz. *māmlikā'* v.b.
m.-i 55 - 49.
m.-tān 9 - 40.
mān men'.
m.-inā 21 - 5.
mān ben 17 - 27.
māñä 14 - 14.
mārdimān 26 - 9.
m.-dān 25 - 15.
mārkib merkeb 57 - 8.
māssülä me'sele 25 - 5.
māTdüP mektup 50 - 69.
māzā mezar 9 - 43.
meyiT a. *mevt*, ölü 55 - 3.
mī'taK mutfak.
mī'tāḡ 47 - 9.
mīnvaṭ minval 15 - 32.
mīḡar pınar, çeşme.
m.-ı 2 - 13.
mīfat oṭ- vefat et-, öl-.
m.-uḡ 10 - 4.
millä-
m.-di 65 - 58.
mīn- bin, çık-, var-.
m.-äsi ḡada 41 - 6.
m.-en 11 - 9.
mīnāK daşı 68 - 32.
mīndir- bindir-.
m.-i vēdi 64 - 9.
m.-miş 43 - 29.
mīntān mintan, firenkgömleḡi
 78 - 6.
mocuK gocuk 14 - 29.
Mölä Muḡla ili 78 - 1.
mūaggāmā muhakeme.
m.-ñ 8 - 10.
mūarābä muharebe 5 - 48.

muḫat vukuat 13 - 19.
munu bunu 25 - 8.
munuḫ 25 - 10.
muşduḫ müjdelik 52 - 44.
mühaddiṣ müfettiş 73 - 34.
münazā münazaa 22 - 1.
mūṭū müftü.
aləḫ m.-sü 52 - 2.
müzdä müjde 30 - 15.

— n —

nadas 34 - 1.
naf lāf 72 - 1, 75 - 13.
naha? nasıl? 72 - 17.
nahal? bkz. *naha* 50 - 31.
naliñ nalın.
n.-dän 49 - 33.
nara- <ne ara-, ne yap-.
n.-yoḫ 45 - 17.
nası? nasıl? 2 - 12.
Nasiridän Nasreddin 71 - 1.
navaḫa nafaka 63 - 32.
nāyatında <nihāyätindä, sonun-
 da 52 - 13.
nācabı ne aceb, nasıl? 40 - 36.
nürä nereye 43 - 63.
nēdän nereden? 71 - 15.
neşan nişan.
n.-nara 65 - 20.
nişan bkz. *neşan*.
n.-ta 1 - 2.
nişannı nişanlı 44 - 1.
nidän? neden? 9 - 41.
ni ḡadan ne kadar 2 - 29.
ni'lä neler 2 - 14 bkz. *nilär*.
nilär 55 - 40. bkz. *ni'lä*

nirə lire 62 - 3, *nīre* 63 - 32, bkz.
nīri.
nīri 49 - 36 bkz. *nire*, *nīre*.
nīsä neyse 6 - 26, 51 bkz. *nīs*,
nīsī.
nīs 10 - 9 bkz. *nīsä* v.b.
nīsī 1) bkz. *nīsä* v.b. 53 - 29.
 2) lise 67 - 7.
noḫsan noksan 21 - 17.
noḫum lokum 76 - 2.
Nōri Nuri 19 - 2.

— o —

ō- ol-.
-cäk 2 - 7.
omasāḫ 63 - 42.
-muş- 18 - 42.
-sa 64 - 2.
osuḫ 62 - 10.
oç hoca 73 - 34.
odu oda 40 - 33.
o.-tāda 59 - 9.
oişam halbuki 51 - 13.
oḫāda yukarıda 67 - 24.
oḫu davetiye 68 - 3.
ōḫ oḫul 17 - 25.
ōḫuḫuzutan 63 - 9.
ōman orman.
o.-ı 11 - 11.
ondāli ondüle 76 - 23.
ōnüş- oynaş-.
o.-iyor 53 - 11.
ori oraya 42 - 1.
ortu orta 69 - 21.
ōşı- okşa-.
o.-maḫ 68 - 12.
ōta orta 68 - 24.

otağ ortak 14 - 7.
otu- otur-.
o.-muşta 43 - 86.
otumavil otomobil 76 - 3.
ovu ova 67 - 24.

— ö —

ödäk ördek 39 - 8.
ödäkci ördekçi 39 - 34.
'öl öyle 60 - 18 bkz. *öliü*.
öläñ öylen 27 - 1.
öldür- öldür-.
ö.-müş 50 - 16.
öliü bkz. 39 - 4, 42 - 3 *'öl*.
öñü ölü.
ö.-sünü 15 - 36.
öñgü öndeki 43 - 71.
örü'män öğretmen 50 - 1, 61-23
 bkz. *öradmän, örätmän*.
öradmän bkz. *örü'män* v.b.
 67 - 8.
örätmän 2- 53 bkz. *örü'män, v.b.*
örgüd- öğret-.
ö.-in 17 - 39.
ö.-miş 49 - 31.
ösüs öksüz 58 - 11 bkz. *ösüz*.
ösüz 40 - 1, 68 - 14 bkz. *ösüs*.
öväg—ana üvey anne 72 - 24 bkz.
övüg—ana *övüg—ana*.
övē üvey 74 - 3.
övüg—ana 50 - 30. bkz. *övüg—ana*
öt- ört-.
ö.-müşlä 39 - 82.
ö.-ün 39 - 40.
ötDän öteden 59 - 6.
ötül- örtül-.
ö.-mädi 65 - 65.

ötü örtü 39 - 19.
ötü yannan öte yandan 10 - 41.

— p —

pāta- parla-.
patıyo 18 - 40.
panca'ta- pençe-, tirmala-.
p.-muş 59 - 20.
pañgıtoT pangınot 77 - 18.
parı para 63 - 14, 65 - 17.
päcä pencere 18 - 63.
pädä peder, baba 18 - 3.
pādişah padişah 40 - 25.
pämbi pembe 40 - 2.
pänçirä bkz. *päcä* 28 - 63.
p.-si 67 - 42.
pänçiri bkz. *päcä, päncirä*.
p.-dän 55 - 28/29.
pärdi perde 67 - 42.
päslihan yu. 49 - 1.
pıçak bıçak 15 - 37.
pıñar pınar, çeşme 68 - 20.
pirişan perişan 14 - 11.
pulis polis 37 - 16.
pusa' elbise, çamaşır 73 - 12
 bkz. *pusat*.
pusat 47 - 4. bkz. *pusa'*

— r —

rahfan ot f. rahvan ol-
r.-duK 9 - 3, 10.
rāzi râza 69 - 29.

— s —

sā- sar-.
s.-dım 17 - 3.

- s.-dik* 25 - 22.
sabāta sabahleyin 5 - 37, 31-27,
 43 - 7 bkz. *sabātan*, *sabātası*,
sabālin, *sobāna sabānan*, *zabah*,
zabālen.
sabātan 39 - 78 bkz. *sabāta* v.b.
sabātası bkz. *sabāla* v.b. 76 - 3.
sabālin 25 - 21 bkz. *sabāta* v.b.
sabāna 36 - 5, 7 bkz. *sabāta* v.b.
sabānan 49-36. bkz. *sabāta* v.b.
sağıc sağdıç 14 - 7.
safdü sahte 71 - 48.
sāf-ī hāb saff-ı harp 5 - 2.
sāf-i hab 5-9/10. bkz. *sāf-ī hāb*
saıdān sahidin 2 - 9.
sar—*lirā* sarı lira, altın 6 - 49/50.
saş saç 15 - 44.
sāt saat.
s.-ı 10 - 56.
sāmaşdır- sarmaştır-.
s.-ı -verilā 68 - 11.
sa'ta- sakla-.
s.-miş 39 - 3.
sa'tan- saklan-.
s.-miş 60 - 20.
sa'tcāna sağlıcakla 67 - 16.
sa'tı- sakla-.
s.-ma 49 - 40.
sāticātan 2 - 23 bkz. *sa'tcāna*.
sandeT zannet-.
s.-dim 60 - 46.
sanne'- bkz. *sandeT*-.
s.-miş 40 - 29.
sara sarı 67 - 46, 47.
sarej saray 40 - 6.
sāT saat 1 - 41.
sātiyan sahtiyan.
s.-nnı 3 - 8.
sāyasını sayesinde 69 - 36.
sāhāt saat 75 - 8.
sām hisse.
sāmini 22 - 19.
sāk- çek-.
s.-ār 38 - 5.
sākizān seksen 21 - 5.
sāmiyā sermaye 18 - 21.
sāroş sarhoş 28 - 81.
sārmī 18 - 6.
sārmiyā sermaye 18 - 4.
bi sāvā bu sefer 18 - 19/20.
sētinniK zeytinlik 61 - 5.
sıfra sofraya 40 - 17.
sırule- sırala-.
s.-K sıralayıp 76 - 11.
sıvat 1) sıfat, kılık.
s.-ında kıyafetinde 10 - 43/44.
 2) surat.
s.-ını 50 - 44.
siyah siyah 20 - 11.
sinci şimdi 2 - 52, 18 - 40 bkz.
sinciK
sinciK 18 - 21. bkz. *sinci*
soğna sonra 15 - 5. bkz. *sonā*,
sōna, *sōnu*, *soñna*, *soñra*, *soñu-*
ra, *soñuru*, *sōra*, *sōru*, *sōru*.
soğ'u'tuK teras 54 - 29, 56 - 18.
sōna 18 - 2 bkz. *soğna* v.b..
sōna 1 - 16, 17; 66 - 19. bkz.
soğna v.b.
sōnu 72 - 12, 77 - 2. bkz. *soğna*
 v. b.
sōñna 16 - 5, 66 - 27. bkz. *soğna*
 v.b.
soñra 8 - 9. bkz. *soğna* v.b.
soñura 40 - 36. bkz. *soğna* v.b.

soḡuru 52 - 46, 69 - 12. bkz. *soḡna* v.b.
sōra 5 - 26. bkz. *soḡna* v.b.
sorı-vır- soruver-.
s.-ıḡ 1 - 38.
sōru 41 - 3. bkz. *soḡna* v.b.
sovu sofu.
s.-tarıḡ 52 - 41.
söbü.
s.-cü 20 - 15.
sōlän- söylen-.
s.-ämädım 62 - 7.
sōlü- söyle-.
s.-mēyon 49 - 44.
süd_ana sütanne 28 - 15.
sük- sök-.
s.-üp 10 - 33.
süräK sürgü.
sürēnä 54 - 31.

— ş —

şādū'lümü şahadetname 56 - 12.
şak uşak.
ş.-tā 5 - 37.
şakı- şenlen-, şen şatır ol-.
ş.-i batı 69 - 37.
şam çamağacı.
ş.-a 45 - 12.
şatır şen, kıvançlı 2 - 27.
şāyā şayia 32 - 3.
şayiT şahit 16 - 8.
şāfdali şeftali 25 - 3.
şāhā şehir 11 - 8.
şār şehir 25 - 1.
şātan şeytan.
ş.-a 25 - 13.
Şäviķa Şefika 54 - 1.

şehsādū şehzade 44 - 5 bkz. *şeh-*
sadi.
şehsadi 50 - 53 bkz. *şehsādū.*
şıkā- çıkar-.
ş.-dıK 18 - 50.
şinci şimdi bkz. *sinci, sinciK,*
 2 - 48, 61 - 1.
şıḡdi şimdi bkz. *şinci* v.b. 6-24.
şikāt şikâyet 37 - 15.
şō şu 43 - 77.
şūba şube 63 - 1.
şüpilän- şüphelen-.
ş.-miş 75 - 52.

— t —

tafā defa 77 - 1.
taķaT takat 68 - 34.
'tāta tarla 2 - 27, 23 - 4, 61 - 5.
tamaşa temaşa 73 - 19.
tāmül tahammül 13 - 7.
tarav taraf 12 - 3, 20 - 18.
tāruz et- taarruz et-, namusuna
 dokun-.
t.-ti 26 - 4.
tasatān- üzül- bkz. *tasıtān-*.
t.-ma! 19 - 10.
tāsıtdar tahsildar 22 - 2, bkz.
tāsıttar.
tāsıttar bkz. *tāsıtdar.*
t.-ıḡ 22 - 2.
tavi' tavuk.
t.-taḡ 54 - 5.
'tükālāk tekerlek 15 - 42.
tälivon telefon 67 - 25.
tümbehle- tembihle-.
tämbehlēyuru 65 - 74.
tāncirä tencere 50 - 26.

tāmb _eT-tembih et-.

t.-diK 18 - 12.

tānā tane 14 - 2.

tā'nā tekne.

t.-niñ 18 - 45.

tānāvūs teneffüs 27 - 1.

tā'rā- terket-.

t.-yuru 75 - 53.

tārki- terket- bkz. *tā'rā-*.

t.-diK 21 - 8.

tāsällā teselli 52 - 3.

tāvtār defter 78 - 7.

tā'zi terzi 73 - 18.

telfon telefon 62 - 28.

tırkıta- bastır-.

t.-muş 47 - 5.

tiki tilki 38 - 6.

til tel 33 - 4.

tingildā- 47 - 34.

toKdur doktor 32 - 7.

tōm tohum 24 - 9.

tosbā kaplumbağa 28 - 3.

töz- çöz-

töz tözü veris 60 - 49.

tu' tut-.

t.-mēyuru 77 - 25.

tüv tüy.

t.-lärin 39 - 71.

t.-lärnä 39 - 68.

t.-ündän 11 - 2.

— u —

uġ- ol-.

u.-düm 8 - 28.

uġtan oğlan 10 - 50, 76 - 7.

uġtar _{osu}ñ uğurlar olsun 24 - 8.

uġduz yıldız 10 - 26 bkz. *ıġdız*.

umumāne umumhane 13 - 17.

una ona 1 - 6.

unnañ onların 2 - 16, 17.

unuñ onun 20 - 18.

uñ on 72 - 32.

uñar- onar-, yap-.

u-ı-vēdi 52 - 43.

uradan oradan 18 - 28.

Ūran Orhan 8 - 5, 6.

ūraş- uğraş-.

ū.-dım 17 - 34.

ū.-ıyon 17 - 39.

urba elbise 26 - 2.

usutca yavaşça 17 - 30.

usutcam 54 - 29 bkz. *usutca*.

Usman Osman 13 - 17.

uTtu arlı, utançlı 29 - 5.

utum karar, kıvam 78 - 11.

utumahil otomobil 72 - 32.

uya oya 3 - 3.

u.-tı 1 - 4.

uyu'lāş- uyuklaş-.

u.-ıyoz 78 - 19.

— ü —

üürāt ücret 30 - 11.

ül el.

ü.-ini 24 - 2.

Ūmār Ömer 16 - 4.

ümük boğaz, gırtlak.

ümāmüzü 78 - 25.

ün ön.

ü.-ünä 17 - 51.

ü.-ndä.

ü.-ndäki 5 - 41.

üññä- ünle-, seslen-.

ü.-miş 32 - 8, 43 - 50, 47 - 24.
 ürgäd- öğret-.
 ü.-irim 22 - 26.
 üsdärindäki 18 - 32.
 üsgü 76 - 9.
 üş üç 51 - 1.
 üyü- uyu-.
 ü.-müş 28 - 8.
 üyüdüK-billä 28 - 72.
 üyüş- uyuş-.
 ü-dü 61 - 21.

— v —

vagaT fakat 21 - 3.
 vahud vakit 18 - 10.
 v.-larda 7 - 5.
 vaki' vakit 65 - 60.
 väkkä vak'a.
 v.-yi 25 - 6.
 varıķın varırken 10 - 17.
 välväli velvele 65 - 50.
 vära durmadan 17 - 33.
 vēr- ver-.
 v.-rin 22 - 8.
 vI- ver- bkz. vir-.
 v.-di.
 v.-mädiñiz 59 - 56.
 vir- bkz. vI-.
 v.-icän 33 - 9.
 v.-iyurdum 5 - 31.
 vü- vur-.
 v.-dum 53 - 13.
 vurğun âşık 29 - 8.

— y —

ya'- yat-.
 y.-miş 40 - 18.

yafuT yahut 68 - 17.
 yāhanä tōbası yağhanelerde zey-
 tinden zeytinyağı çıkarırken
 kullanılan kıldan yapılmış tor-
 ba 63 - 25/26.
 yahudu yahudi 31 - 20 bkz.
 yahüdi, yavudu.
 yahüdi 66 - 3. bkz. yahudu
 yaıtım galiba 67 - 24.
 yaıtı yayla 67 - 29.
 yaıtıñız yalnız 18 - 4.
 yaıtvä- yalvar-.
 y.-miş 43 - 8.
 yancaca kilim üzerindeki motif-
 lerden biri 20 - 11.
 yanıP-bör- yanıp yörü-, yanıp
 dur-.
 y.-üz 59 - 58.
 yarı- yara-.
 y.-madı 56 - 6.
 yāşı- yanşı-, gevezelik et-.
 y.-ma 2 - 6.
 yavaşcaıan yavaşıca 71 - 43.
 yavu yahu 17 - 24.
 yavudu 15 - 2. bkz. yahudu,
 yahüdi
 yavu'l_eT-nişanla-.
 y.-dim 65 - 15.
 yaz- yay-, ser-.
 y.-demiş 60 - 42.
 yazmı yazma, tülbent başörtü.
 yākä- yıka- bkz. yāki-, yēkä-,
 yeika-, yü-.
 y.-ndi 69 - 40.
 yāki- bkz. yākä- v.b.
 y.-mä 2 - 39.
 yäl- koş-, koşup gel-.

- y.-di* 5 - 28.
yē yer.
y.-dän 17 - 2.
yē yeni 9 - 40.
yēkā- bkz. *yākä-* v.b.
y.-riz 20 - 4.
yēki- bkz. *yākä-* v.b.
y.-miyä 74 - 22.
yeika- bkz. *yākä-* v.b.
y.-dım 60 - 50.
yemä' yemek.
y.-lādän 52 - 22/23.
ye'miş yetmiş 52 - 4, bkz. *yi'miş*.
yeñili henüz 61 - 15.
yeñişā gün salı 69 - 4.
yīdız 18 - 32 bkz. *ıtdız, ıtduz*.
yī- ye-.
y.-r 43 - 3.
yidi yedi 10 - 27, 13 - 14.
yidir- yedir-.
y.-ämädım 22 - 41.
yım beş yirmibeş 78 - 4.
yımäK yemek 17 - 25.
yi'miş bkz. *ye'miş* 3 - 1.
yımiliğ *ātın* yirmilik altın 36-2
yīñi yeni 1 - 25, 2 - 34.
yīñidän yeniden 43 - 53 bkz.
yīñi *ğatdan*.
yīñi *ğatdan* yeniden, yenibaş-
tan 43 - 49.
yir yer 2 - 30.
yotaf yulaf 23 - 2.
Yonan Yunan 65 - 50.
Yónannı yunanlı 8 - 11.
yōsa yoksa 73 - 21.
yön taraf.
y.-ü 63 - 45.
yörü- yürü-.
- y.-dü* 22 - 27.
yut- yol-.
y.-uyôğdım 23 - 5.
yūta- yuvarla-, sürü-.
y.-yarmış 57 - 14.
yutā yular 63 - 28.
yur- var-.
y.-a 69 - 33.
yurut- bkz. *vurul-* âşık ol-.
y.-muş 50 - 2.
yü- yıka- bkz. *yākä-* v.b.
y.-ñ 43 - 38.
yü' yük.
y.-lärä 56 - 39.
yü'lü yüklü, hâmile 75 - 1.
yü'lüK yüklük, evlerde yatak
koyulan dolap.
y.-dä 47 - 34.
yüm- yum-.
y.-ü -vēsäK 69 - 41.
yümsäK yüksek 46 - 10, 51 - 5,
bkz. *yūsäK*.
yūsäK 9 - 7, 21 / 3 66 - 26 bkz.
yümsäK.
yüsüK yüzük 1 - 5.
- z —
- zabah* sabah 17 - 50 bkz. *zabā-*
len, sabāta, sabātan, sabātası,
sabālın, sabāna, sabānan.
zabālen 65 - 55 bkz. *zabah* v.b.
zahmaT zahmet 57 - 20.
zanüt zanaat.
z.-i 49 - 2.
zarraf sarraf 18 - 5.
zat- sat-.
z.-ıtdı 6 - 50.

zātinü zaten 67 - 25.

zaban sapan.

z.-ı 22 - 20.

zāftā siftah 73 - 38.

zurnu zurna 76 - 12.

zōhra sofrā 78 - 20.

zānnā kadın 43 - 10, bkz. *zānni*.

zānni zenne, kadın 68 - 3.

zīman zaman 9 - 45, bkz. *zıman*.

zıman 55 - 28, bkz. *zīman*.

zītin zeytin.

z.-yā zeytinyağı 2 - 29.

zıvaf zıfāf 43 - 40.

zopu sopa 53 - 13.

zūriyāt zūrriyāt 13 - 6.

D Ü Z E L T M E L E R

Baskı sırasında gözden kaçmış olan bazı yanlışlar

1. Kısım

Sayfa	Satır	Yanlış	Doğru
III	4	Doktora çalışması	Doktora çalışması
VI	1	transcription	transkripsiyon
VI	12	açık kışa e	açık kısa e
VIII	22	transcription	transkripsiyon
VIII	3. not		9. sayfaya âittir.
XXXIII	20. not	dudak benzeşmesi	'dudak benzeşmesi'
XXXIV	17	transcription'lu	transkripsiyonlu
XXXIV	24	dialektologie	dialektoloji
6	3	< ailün	< ailün
13	26	yayla	yayta
15	5	dolaşıräm	dolaşıräm
16	11	fonetion	fonksiyon
16	31	Özbekçede	özbekçede
16	32	Çuvaşçadaki	çuvaşçadaki
26	18	daqeiln	daqein
26	aş. 3	karekter	karakter
27	9	atıykn	atıyken
27	33	sebepkle	sebep
28	5	<kırmağa<kırmağ	kırmağa<kırmağ
29	11	ünlüyle	ünlüye.
31	9	çıkdıkleyin	çıkdıkleyin
31	10	<vardıkleyin	vardıkleyin
31	11	<buğdukleyin	buğdukleyin
31	11	buğdu'lan	buğdu'tan

Sayfa	Satır	Yanlış	Doğru
31	26	<i>açılır-ımiş</i>	<i>açıtır-ımiş</i>
31		aşağıdan 4 satırlık not 32. sayfa	13 satırdan son-
		raya girecek.	
33	15	<i>ğıyma'tı</i>	<i>ğı'ma'tı</i>
33	22	<i>filan</i>	<i>fıtan</i>
33	aş 1	u.	—
34	9	<i>maķbıl,</i>	<i>maķbit</i>
35	29	<i>buťaşıktık</i>	<i>buťaşıklık</i>
36	27	<i>gfrmesi</i>	<i>girmesi</i>
39	17	<i>< buçuk</i>	<i>buçuk</i>
39	18	Uyg.	uyg.
39	19	<i><ey*oğlan</i>	<i><* ey oğtan</i>
39	29,30	<i>dolaşdıķ</i>	<i>doťaşdıķ</i>
40	2	enklise	enkliese
40	28	<i>bıçılmadıķ buldüyiñ</i>	<i>bıçılmadıķ lut-</i> <i>düyiñ</i>
41	2	<i><önünü</i>	<i><öñünü</i>
41	3	<i>olmasa da</i>	<i>ołmasa da</i>
41	4	<i>tutamayacak</i>	<i>tutamayacak</i>
42	19	<i>< dolaş</i>	<i>< doťaş-</i>
43	aş 4	<i>a,ızlarında</i>	<i>ağızlarında</i>
44	27	<i>yolaf < yulaf</i>	<i>yotaş < yutaş</i>
51	14	(dat)	(dat.)
52	18	<i>hākimin</i>	<i>hākimin</i>
60	28	157. not	—
64	6	<i>lāşbār</i>	<i>lāşbār</i>
64	10	<i>y ünleşmesi</i>	<i>y ünlüleşmesi</i>
68	8	<i>barnak</i>	<i>barnaķ</i>
71	20	<i>-g- > -v-</i>	<i>-g- ~ -v-</i>
71	21	<i>-g- > -v-</i>	<i>-g- > -v-</i>
71	22	<i>kovuk</i>	<i>ķovuk</i>

M E T İ N L E R

Sayfa	Satır	Yanlış	Doğru
3	2	<i>nıšan'ıāsıñ</i>	<i>nıšan'tāsiñ</i>
4	25	<i>çıKdēsa</i>	<i>çıKdēsa</i>
4	33	<i>bōçılara</i>	<i>bōçıtara</i>
5	11	<i>ğaymakam</i>	<i>ğaiḡmakam</i>
5	12	<i>haKgüT</i>	<i>haKgüT</i>
5	12	<i>söyläi-viräm</i>	<i>söiläi-viräm</i>
5	14	<i>sipäriñ</i>	<i>sipäriñ</i>
9	40	<i>çabıçcana</i>	<i>çabiKçana</i>
10	1	<i>didik-kinä</i>	<i>didiK-kinä</i>
14	22	<i>didiK-ginä</i>	<i>didiK-ginä</i>
14	31	<i>TürKlär</i>	<i>TurKlär</i>
16	21	<i>tülüc_älbisäsi</i>	<i>tülüc_älbisäsi</i>
23	16.4	<i>ümäri</i>	<i>Ümäri</i>
24	7	<i>hayvan</i>	<i>haiḡvan</i>
28	54	<i>ğaiḡboḡmü ş</i>	<i>ğaiḡboḡmüş'</i>
28	19.1	<i>sölüyämēcäm</i>	<i>sölüyämēcäm</i>
29	20.1	<i>soğuk</i>	<i>soḡK</i>
30	23	<i>sölüyäm-mi</i>	<i>sölüyäm-mi</i>
31	22.8	<i>vārrin</i>	<i>vērrin</i>
32	32	<i>sändä</i>	<i>sändä'</i>
34	9	<i>güldim</i>	<i>gāldim</i>
35	7	<i>ğajıdan</i>	<i>ğājıdan</i>
37	28.6,7	<i>gülmüş</i>	<i>gālmiş</i>
38	42	<i>vermiş</i>	<i>vērmüş</i>
39	51	<i>aḡşamdan</i>	<i>aḡşamdan</i>
40	12	<i>dē_ü</i>	<i>dēü</i>
46	2	<i>yatani</i>	<i>yatañı</i>

Sayfa	Satır	Yanlış	Doğru
51	16	<i>gālī miñ</i>	<i>gālī-miñ</i>
51	20	<i>ğıyma'tı</i>	<i>ğııma'tı</i>
52	3	<i>ik-aiğadā</i>	<i>ik-aiğadā</i>
54	10	<i>'yatvarmış</i>	<i>'yatvā'mış</i>
54	16	<i>isdādi Klāni</i>	<i>isdādi Klāni</i>
54	28	<i>kāıdırmiş</i>	<i>keıdırmiş</i>
55	42.45	<i>dālimi huıu mu</i>	<i>dāli-mi huıu-mu</i>
55	66	<i>üş</i>	<i>üş</i>
56	44	<i>çıKmeyô</i>	<i>çıKmeyô</i>
62	35	<i>dönsüñ</i>	<i>dönsüñ</i>
62	50.9	<i>ölmüş</i>	<i>ölmüş</i>
63	28	<i>doğurdu'tan</i>	<i>dovurdu'tan</i>
63	50	<i>ğızıñı</i>	<i>ğızıñı</i>
63	50	<i>atcâz</i>	<i>atcâz</i>
65	3	<i>fikri</i>	<i>fikri</i>
65	52.2	<i>aleı</i>	<i>atöı</i>
67	45	<i>tu-gidiyon</i>	<i>otıu-gidiyon</i>
73	29	<i>be'leb-bāta</i>	<i>bā'leb-bāta</i>
76	4	<i>kāpınıñ</i>	<i>kāpınıñ</i>
78	5	<i>bölā</i>	<i>bölē</i>
81	20	<i>butuyortā</i>	<i>butuyotlā</i>
81	23	<i>omurtı</i>	<i>Omurtı</i>
81	63.3	<i>süpürgäyi</i>	<i>süpügäyi</i>
81	63.8	<i>dedi ki</i>	<i>dedi ki</i>
82	35	<i>ğādaşım</i>	<i>ğādāşım</i>
84	23	<i>tasıtannaKdan</i>	<i>tasıtannaKdan</i>
85	51	<i>ākacimi</i>	<i>ākēcimi</i>
86	16	<i>ölun</i>	<i>ötun</i>
87	başlık	<i>(Hacce Çatıl)</i>	<i>(Haccı Çatılı)</i>
87	14	<i>otıubatı</i>	<i>otıu-batı</i>
88	41	<i>ğıyma'tı</i>	<i>ğııma'tı</i>
89	23	<i>e'sāndi</i>	<i>e'sūñ di</i>
89	34	<i>takadim</i>	<i>tağadim</i>
92	11	<i>ateş</i>	<i>ataş</i>
93	27	<i>büy</i>	<i>büı</i>
96	19	<i>Añğırei</i>	<i>Añğırei</i>

